

PERİLER

TEHLİKELİ BİR TARİH

RICHARD SUGG

ÇEVİREN / CEMAL TARIMCIOĞLU

FOL

FOL

Periler
Tehlikeli Bir Tarih

FOL® 230
© Mak Grup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş.
Sertifika No: 44396

Tarih 08
Şeyler Tarihi 02

Periler –Tehlikeli Bir Tarih–
Richard Sugg

Çeviren: Cemal tarımcıoğlu

Özgün Adı: *Fairies: A Dangerous History*
Edisyon: Reaktion Books, 2018

Yayına Hazırlayan: Kadir Gülen
Redaksiyon: Bora Odabaşı
Görsel Yönetmen: Nurullah Özbay
Grafik Tasarım ve Uygulama: Tavoos

ISBN 978-625-8242-16-4

Baskı: Ayrıntı Basım Yay. ve Mat. Hiz. San. Tic. A.Ş.
Matbaa Sertifika No: 49599

1. Baskı: Aralık 2022

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06420 Çankaya Ankara
Tel.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

Periler
Tehlikeli Bir Tarih

Richard Sugg

Çeviren
Cemal Tarımcıoğlu

FOL

RICHARD SUGG

1968 yılında doğdu. Cardiff ve Durham üniversitelerinde İngilizce ve Tarih dersleri verdi (2001-2017) ve çalışmaları *The Guardian*, *The Sun*, *the Daily Telegraph*, *Daily Mail*, *BBC History*, *the New Yorker* ve *Der* Spiegel'de yayımlandı. Yazılı eserlerinin yanı sıra televizyon belgesellerinin hazırlığında da yer almaktadır.

Başlıca Eserleri: *John Donne* (2007), *Mummies, Cannibals and Vampires The History of Corpse Medicine from the Renaissance to the Victorians* (2015) [*Mumyalar, Yamyamlar ve Vampirler* (2020)], *Murder after Death: Literature and Anatomy in Early Modern England* (2007), *The Real Vampires: Death, Terror, and the Supernatural* (2019), *The Smoke of the Soul: Medicine, Physiology and Religion in Early Modern England* (2013), *A Century of Ghost Stories* (2017).

CEMAL TARIMCIOĞLU

1988 İstanbul-Üsküdar doğdu. 2012 senesinde İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünü Felsefe yandal programıyla birlikte bitirdi. 2014 yılında askerî tarih alanında yüksek lisansımı tamamladı. 2014 yılında Yakınçağ Tarihi alanında başladığı doktora çalışmalarını yarıda bıraktı. 2018 yılından itibaren çeşitli alanlarda çeviriler yapıyor ve Marmara Üniversitesi'nde İngilizce Öğretmenliği bölümünü okuyor.

İçindekiler

Giriş 11

1
Kökenler, Görünüş, Yerler 19

2
Görülmeler, Toplantılar, İşaretler 50

3
Peri Tehlikeleri 101

4
Edebiyat ve Sanat 169

5
Peri Büyüsü: 1800'den Günümüze 214

Sonuç
Yeşil Sis 259

Kaynaklar ve İleri Okuma 276

Dizin 279

Giriş

Ekim ayınında sıcak bir öğlen vakti, porsuk ağacının koyu gölgesi, güçlü güneş ışığı bir akarsuyun killi kıyılarını beneklendiriyor. Hızla hareket eden şey, bir oraya bir buraya fırlıyor, kaybolan bir parlaklık gölgeden gölgeye ışıldıyor. Duraksıyor, devam ediyorum. Bu bir sincap mı? Yoksa bir yalıçapkını mı? Kuşkusuz yalıçapkını olsa ne tuhaf olurdu, çünkü yerel bir parktayım. Nehrin iki tarafı da hınca hınç insanla dolu. Yine de o sıcak gölgede, o ıssız arka yoldan bir ân için çıkan şey, hayvandan daha fazla ama insandan daha eksikti. Bir an için bir orman perisi gibi geldi bana. Bu bir düşünceden ziyade bir histi.

Periler kafamın içine girmişti. Belki de her zaman oradaydılar. Çocukluğun mağaralarının derinliklerinde gömülüydüler. Daha derinlerde, türümüzün çocukluğunun derinliklerindeydiler. Fakat bir zamanlar onlara inananları (sarsılmaz bir şekilde inandılar ve bu nedenle her gün ve her yerde onları gördüler, hissettiler, duydular ve varlıklarından şüphelendiler) dinleyerek onları yüzeye çıkarmak için çok çalıştım. Buradaki amacım, dünyayı onların gördüğü gibi görmenizi sağlamak. Bu, tam anlamıyla gerçekçi olacaksak eğer gerçekleştirilmesi imkânsız bir amaç elbette; hafıza kaybına yol açar, okuma yazma yeteneğinizi kaybetmenizi gerektirir; arabanızın anahtarlarını alıp etrafınızdaki yoğun sokakları peri tepelerine ve çayırlara ayırmaya mecbur eder sizi. Yine de deneyelim. Benim karanlık ve din karşıtı hayalim bu: Perileri kafanızın içine sokmak ve sizi insanların kafalarına, gözlerinin arkasına götürmek. Bu insanlar için periler korkunç, şaşılası, tehlikeli ve göz alıcıydı. Ama yine de (eğitimli Hıristiyanların inandığı meleklerin ve şeytanların

aksine) tam anlamıyla *orada*ydılar. Çivili çizmelerinizle her gün çiğnediğiniz çimenlerde itişip kakışıyor, şarkı söylüyor, aylaklık edip ziyafet veriyorlardı. Siz uykudayken kendilerini ısıttıkları kızgın fırınların üzerinde takılıyorlardı.

Bir zamanlar insanlar perilere gerçekten inanıyordu. Üçüncü Bölümün sonunda bunun nedenini anlayabileceksiniz. Sonra (sizi uyarmalıyım) perilerin size bir daha asla aynı şekilde görünmediğini fark edeceksiniz. Ama bu noktada ikna olmadıysanız size darılmam. Doğaüstü varlıklar arasında periler kadar saygısızlık gören çok az varlık vardır. Vampirler ve cadılar pek çok çarpıtmanın kurbanı oldular hatta hayaletler bile son zamanların komedi filmlerindeki rolleri yüzünden küçümsendiler. Peki, ya periler? Bir gün yeryüzünden koparıldığınızı hayal edin. Ovalanıp temizleniyorsunuz. Üzerinize aşırı koku sıkılıyor. Bir metre boyunda kaslı bir varlıkken on iki santimlik narin bir varlık oluyorsunuz. Parıltılı ve gökkuşağı tonlarına boyanıyorsunuz. Bu hâlinizle ölümsüz hayatınızın geri kalanında küçük kızlara incecik bir asa sallamak zorunda kalıyorsunuz. Bir zamanlar insanlar sizden korktukları için cinayet işliyor veya sizden ölesiye korkuyordu. Soy ağacınız bizzat Zamanın sınırına kadar uzanıyordu; tarladaki veya mutfaktaki en küçük kazalardan dünyanın potansiyel yıkımına kadar her şeyin sebebi sizin gücünüzdü. Periler, bir zamanlar ağaç kökleriyle örülüydü. Gelgitlerde sallanıyorlar ve kıyı açıklarındaki büyülü bir adada herhangi bir insan toplumununki kadar karmaşık ve anlaşılması güç bir hayat sürüyorlardı. Şimdi gelin iki olağanüstü karşılaşma vasıtasıyla kendileriyle tanışalım.

1757 senesiydi. Bir yaz günü, öğle vaktiydi. Dört kişiydik. Biri benim kız kardeşimdi. Diğer iki kız da kardeşti." Saygıdeğer Edward Williams, 24 Mart 1772 tarihli bir mektubunda böyle yazar. O zamanlar yedi yaşında olan Williams, o yaz sabahı Galler Denbighshire'de bulunan Bodvary bölgesinde Kaekaled adlı bir alanda "Lanelwyd evinin bitişiğindeki dikilitaşın yakınında" kızlarla oynuyordu.

"Birdenbire alanın ortasında, bizden yaklaşık yetmiş metre uzakta bir dansçı topluluğu fark ettik. Morris dansçıları tarzına uygun görünen (çılgın dans figürleri) hareketlerinin hızı nedeniyle sayılarını anlayamadık, ancak bir süre baktıktan sonra yaklaşık on beş veya on altı kişi olabileceklerini tahmin ettik... Askerler gibi kırmızı giyinmişlerdi, başlarında sarı benekli kırmızı mendiller vardı. Bizden biraz daha büyük duruyorlardı ama görünüşleri cüce gibiydi.

...Biraz sonra içlerinden birinin koşarak gruptan uzaklaştığını gördük. Bunu görünce korkmaya başladık ve basamağa koştuk. Basamağı ilk Barbara Jones, sonra ablası, sonra ablam ve son olarak da ben geçtim. Ben basamakta süründüğüm esnada ablam bana yardım etmeye devam ederken birden arkama baktım ve yanımda onu gördüm. Bunun üzerine çığlık attım. Kız kardeşim de bağırdı ve beni kendine çekmek için kolunun altına aldı. Ayaklarım kurtulduğunda hâlâ bağırıyor ve arkama bakıyordum. Arkamdan uzanıp basamağa yaslandığını gördük. Ama yetişemedi. Eve doğru koştuk, insanları çağırdık ve titreyerek oraya doğru gittik. Burası evden yaklaşık yüz elli metre kadar uzaktaydı muhtemelen: ama bu kadar çabuk gelmemize rağmen, onlardan hiçbirini göremedik. Yanımıza gelen perinin acımasız, vahşi ve biraz da sert bir bakışı vardı. Yavaş bir koşu temposuyla ama küçük birine göre uzun adımlarla bize doğru geldi. Teni bakır rengindeydi, bu da mizacını ve durumunu gösteriyor olabilir; zira onlar iyi değil, kötü Ruhlardı... Ve gençten daha ziyade yaşlı görünüyordu.

25 yıl sonra, tüm bunlar Williams için hâlâ çok gerçekti: o kadar ki şimdi bu karşılaşmayı okumak, gerçek zamanlı olarak orada olmak, takip korkusundan nefes nefese kalmak, ancak sayıları ve renkleri hatta yaklaşan peri adamın tuhaf esrarengiz hareketini ayrıntılarıyla görmek gibidir. Masallar diyarındaki arayışımın daha önceki aşamalarında, Williams'ın eğitimli bir yazar tarafından kaleme alınan açıklamasının oldukça alışılmadık olduğunu düşünürdüm. Aslında eğitimli

erkek ve kadınların kaleme almış olduğu ve günümüze kadar gelen benzer açıklamalar var.

İkinci bir karşılaşma, tanığı daha da yakınlaştırır. Cornwall, Aziz Just'da Gump olarak bilinen höyük, "Küçük insanların meşhur oyun alanı"ydı (burada sprigganlar olarak adlandırılıyor). Bir gece hasat dolunayı altında peri hazinesini aramak için oraya tırmanan yaşlı bir adam hemen "son derece büyüleyici bir müzik duydu... Ve zamana boyun eğerek birden fazla kez dans etmek zorunda kaldı." Birdenbire büyük bir çarpışma oldu. Tepe açıldı, sayısız ışık yandı. "Tepedeki açıklıktan bir spriggan sürüsü çıktı." Çok sayıda müzisyen ve asker onları takip etti.

> Her bir birlik kendi bayrağını taşıyordu... Dostlarımızın hoşuna gitmeyen bir şey vardı; grotesk[1] birkaç yüz spriggan, onun durduğu noktayı çevreleyecek şekilde yerleşti. Ancak hiçbiri onun ayakkabısından boy olarak daha yüksek olmadığından, herhangi bir yaramazlık yaptıkları takdirde onları ayağıyla kolayca "ezebileceğini" düşündü.

Daha sonra "kalabalık bir hizmetçi kafilesi geldi. Gümüş kaplar; altın; elmas, yakut ve diğer değerli taşlardan yapılmış kadehler taşıyorlardı. En pahalı etler, hamur işleri, reçeller ve meyveler vardı." Işıklar daha da göz kamaştırıcı hâle geldi: "Tepenin dışında, en pahalı giysiler giymiş binlerce güzel kadın ve erkek toplanıyordu." Yaşlı adam çiçek kokusundan ve "gümüş çanlar kadar berrak bir şarkı coşkusunda birleşmiş" seslerden neredeyse mest olmuştu. Bu şarkı yeni yaklaşan bir topluluğa söyleniyordu: "Düştükleri yerde çiçekler saçan beyaz giymiş çocuklar. Arp gibi dizilmiş deniz kabuklarını çalıyorlardı. Yeşil ve altın sarısı kıyafetler giymiş ufak adamlar sıraya dizilmişti." Sonunda "genç bir prens ve prenses geldi. Erkeklerin kafasının üstünde bir platformun üzerinde taşınıyorlardı. Güzellikleri ve mücevherleriyle parlıyorlardı.

[1] Aslında bir araya gelmez gibi görünen şeylerin bir oyun havasında birleştirilmesidir. (Çev.)

Sanki bir yıldız kümesi arasındaki iki güneş gibiydiler... En sonunda bu platform hâlihazırda bir gül ve zambak tepeciğine dönüşen Gump'taki bir höyüğün üzerine yerleştirildi."

Ziyafet başladığında kurnaz yaşlı adam şansının yaver gittiğini düşündü. Ama göbeğinin üzerinde gizlice ilerleyerek, "binlerce springganın onun etrafına küçük ipler atmış olduğunu asla fark etmedi." Eli havada çaresizce sabit kaldığında ve etrafındaki her şey kararmış olduğunda, şapkasını kraliyet masasının üzerine çarpmak üzereydi. Vız! Vız! Vız! Sanki bir arı sürüsü yanından geçiyormuş gibi kulaklarında vızıldadı. Baştan ayağa her uzvuna bir sürü iğne saplanmış ve vücudu cımbızla sıkıştırılmış gibiydi... Sanki bir grup böcek üzerinde koşuyor gibi hissetti. Ay ışığında, sprigganlardan birinin burnunun üzerinde durduğunu gördü. Bu, minnacık bir yusufçuğa benziyordu.

Spriggan, tepinip zıplayarak "Şimdi, şimdi, günün kokusunu alıyorum!" diye bağırdı... Sonunda Güneş yükselti ve adam çok sayıda incecik ağ ile yere bağlanmış olduğunu fark etti. Bu ağlar, şimdi çiy ile kaplıydı ve güneş ışığında elmas gibi parlıyordu."

Şimdi, bundan ne anlıyoruz? Birçok yönden (özellikle Williams'ın yaşadığı karşılaşmanın aksine) artık folklor âlemlerinin derinliklerindeyiz gibi duruyor. Yaşlı adama uygun bir tarih veya isim yok elimizde. Kesinlikle çok fazla ayrıntıya sahip olsak da bu durumun büyük bir kısmı olasılıkla açıklanabilir; şöyle ki bu hikâye çok sayıda yarı profesyonel hikâye anlatıcısı tarafından anlatılagelmiştir. Bu insanlar, ocak başındaki izleyicilerini kasten şaşırtmaya ve kandırmaya çalışırlardı. Aynı zamanda burası gerçek dünyadan tamamen kopuk bir harikalar diyarı değildir. Sözgelimi karıncalanmaların, kötürüm kalma hâllerinin ve konuşma kaybının ufak çaplı bir felcin belirtilerine ne kadar da benzediğine bir bakın.

İki yüz yıl önce Cornwall'da bu hikâyeyi duymak, belki de bir çocuk olarak gözünde canlandırmak nasıl bir duyguydu? Dinleyicilerin sıradan köylüler olduğunu varsayalım. Ömürlerinin çoğu hayat mücadelesiyle geçiyordu. Alışveriş yapmak için kasabaya ya da kırsal bir panayıra gittikleri çok nadir

durumlar dışında, gördükleri en parlak renkler ve en göz kamaştırıcı dokular çiçekler, meyveler, çimenler, kanatlar ve gökyüzüydü. Okuma becerileri yoktu ve ellerinde herhangi bir renkli resim falan da yoktu. Ama az önce okuduğumuz şeye inanabildikleri için hâlihazırda kaybetmiş olduğumuz türden zenginliklere sahiplerdi. Eğer yaşadığınız büyülenme kendi maddi sınırlarınız ve yoksulluğunuzla ilgiliyse, o zaman bu gerçekten yüksek düzeyli bir büyülenmedir.

Perilerin büyüleyici bir yanı vardı kesinlikle. Aslında kendileri icat etmemiş olsa da bu kelimenin patentini aldıkları söylenebilir çünkü bu kelime sihir, büyü, tılsım anlamına gelir (bir zamanlar konuşma dilinde "büyü" ile eşanlamlı kullanılmıştır). Periler diyarının bu karanlık ışıltısı, Orkney ve batıdan Galler ve güneybatı İngiltere üzerinden Aran'a kadar çokça tekrar eder ve fazlasıyla güçlüdür. Bu ışıltı zaman zaman perilere, Yunan tanrılarının kaprisli güçlerini modern şöhretin erotik suçlamasıyla birleştiren bir statü veriyor gibi görünüyor. Onlar bizim gibiler ama maalesef bizden farklılar. İnsana benziyor olabilirler, ama...

Homeros'un peri dünyalarından ve Eski Ahit'in cennetten kovulmuş meleklerinden yaptığımız yolculukta, bahsi geçen büyüleyiciliğin ne kadar güçlü olduğunu ve son iki yüzyılda ne kadar azaldığını göreceğiz. Bu yolculuk bizi perilere inanmamanın tehlikeli olduğu bir dünyadan, perilere inanmanın, inanmaya *çalışmanın* eğlenceli hatta bazen büyüleyici olduğu bir dünyaya götürüyor. Ancak bu değişen inanç eğrisini görmenin başka bir yolu da var. Muhtemelen hikâyemizdeki en büyük ve en keskin karşıtlık şudur: Bir zamanlar perilere inanmamak tehlikeliydi. Sonrasındaysa perilere inanmak tehlikeli oldu. Birincisi doğaüstü, ikincisi toplumsal bir tehlikeydi. Shakespeare ya da Milton zamanında eğitimli bir kişi perilere pekâlâ inanabilirdi ve bunu dile getirirse korkmasına gerek yoktu. Alay konusu olma ihtimali çok daha azdı. 19. yüzyıl boyunca periler giderek daha fazla fantezi, mizah ve çocukluk malzemesi oldular. 20. yüzyılın bir noktasında, ben bunları yazarken baskın olan tutuma ulaştık. Perilere gerçekten

inanmak, şimdi çocuksu bir saçmalığın en uç noktasıdır. Hayaletlere veya uzaylılar tarafından kaçırılanlara inanmaktan çok daha saçma ve belki de (kabul edilmeyen ama ilginç bir şekilde) vampirlere veya cadılara inanmaktan daha gülünçtür. Bu diğer varlıklar en azından etraflarında dönen belirli bir doğaüstü çekimin yarattığı muğlak bir etkiye sahiptir.

Üzerinde fazla düşünmeden, bir tür mantık dışı hiyerarşide perilerin en düşük, en utanç verici statüyü işgaş ettiğini kabul ediyoruz. Ateistler veya Agnostikler; Hıristiyanlar, Müslümanlar veya Yahudilerle en azından din hakkında tartışma zahmetine girebiliyorlar, ancak onları perilerle ilgili bir tartışmaya çekmeye çalışan birine muhtemelen küçümseyerek gülümserlerdi. Din yetişkinler içindir, periler ise çocuklara uygundur. Düşünmeye başladığımızda bu akıl dışı hiyerarşi birkaç yönden ilginç hâle gelir. Periler zararsız, güzel, kadınsı kelebekler hâline getirildikleri için mi bu kadar aşağı bir konuma sahipler? Milyonlarca takipçisi, kitap kapakları arasında onlar için okuryazar, eğitimli bir savunma yapma şansı bulamadığı için mi akılcı tartışmanın kısmen dışında kalıyorlar?

2009 senesinin bir pazartesi gününde İrlandalı hikâye koleksiyoncusu Eddie Lenihan periler hakkındaki inançlarını yayınladığı için yoldan geçen bir kadın tarafından azarlandı. Kadın, bu münasebetle İrlandalıların mistik bakımdan çağdışı veya mantıksız insanlar olduğu şeklindeki klişeleri sürdürdü. Lenihan buna yanıt olarak yakındaki katedrali işaret etti ve kendisini kimse görmemiş olsa da herkesin Tanrı'ya inandığını ileri sürdü. Lenihan bizzat perilere ve Tanrı'ya inansa ve kadın karşısında bunların birbirine bağlı bir birliğin parçası olduğunu ileri sürse de kendini ateist bir mıntıkada bulduğunda vereceği yanıt merak uyandırıcıdır. Ateist şöyle sorar: Tanrı'nın veya Hıristiyanlığın deneysel, fiziksel kanıtı nerededir? Çok az insan Tanrı'yı hatta Mesih'i gördüğünü iddia eder. Ancak şaşırtıcı biçimde çok sayıda insan perileri gördüğünü iddia ediyor. Richard Dawkins'in perilere inanan mazlum insanlar lehine şeytani bir maneviyat mücadelesini

kendi din karşıtı faaliyetleriyle desteklemeye ikna etme konusunda öyle pek fazla bir umudum yok benim. Ama mesele olduğu yerde duruyor. İstediğiniz şey kanıtsa perilere inananların Hıristiyanlardan çok daha fazla kanıtı var.

Bunu duyunca kaşlarını çatıp içinden sessizce küfredenleri çok iyi anlıyorum. İlerleyen sayfalarda sunulan çok daha çarpıcı peri görme hikâyelerinden bazılarını ortaya çıkarmak çok zamanımı aldı. Açıkçası onlardan ne anlam çıkaracağımı hâlâ bilmiyorum. Devam etmeden önce konuyla ilgili iki şey daha söyleyeceğim. Birincisi, tıpkı vampirleri araştırırken karşılaştığım gibi perilerle ilgili tartışmalarda genellikle şu soruyu yöneltiliyor bana: Onlar gerçek mi? Gerçekten varlar mı? Bazıları için bu sorular naif görünüyor olsa da şahsen ben bu soruları yararlı ve canlandırıcı buluyorum. Gerçek şeyleri severim ben ve maddi dünyadan bu tür soruları sorabilecek kadar kopuk olmayan insanları seviyorum. "Hayaletler gerçek mi?" sorusu, hayalet inançlarının kültürel anlamları hakkındaki dolambaçlı akademik ifadelerden çok daha önemlidir. Dolayısıyla bu tür insanların en azından bu soruyla ilgilenmeyi hak ettiğini düşünüyorum. Periler gerçek mi? Akademisyen Simon Young ile aynı fikirdeyim: eğer öylelerse, 1850'de bir Kelt çiftçisi ve 2017'de bir vegan ekolojisti için neden bu kadar farklı şeyler ifade edip genellikle çok farklı görünmeleri gerektiğini anlamak zor. Bu farklılıklar gerçekten de kültürel değişimin, aslında var olmayan bir şeyi biçimlendirmenin ve yeniden kurgulamanın ürünlerine sonuçları gibi duruyor. Ancak az sonra kendi gözlerinizle de göreceğiniz gibi, son zamanlarda yapılan çok sayıda gözlem beklediğiniz türden basmakalıp yargılarla uyuşmuyor. Küçük ama önemli bir dizi raporda, gözlemciler ne perilere inanıyor ne de görmeyi ummuyor veya istiyorlar. Böylesi durumlarda gerçekten bir şey gördüklerini hissetmemek zor.

Ama ilk önce geleneksel inançta konu edinen perilere dönelim. Bu varlıklar nereden geldi? Nerede yaşadılar? Fiziksel bakımdan, mizaç açısından, teolojik olarak ne tür yaratıklardı?

1
Kökenler, Görünüş, Yerler

Bir varmış bir yokmuş, melekler cennetten kovulmuş: Gururlu Melek, öncü ışığı olduğu cennetin melekleri arasında bir isyanı körükledi. Buradan ayrılıp kendisine bir krallık kuracağını ilan etti. Gururlu Melek, cennetin kapısından çıkarken kapı eşiğinden topuklarıyla asabi ve keskin şimşekler getirdi. Pek çok melek onu takip etti. Sayıları öyle çoktu ki sonunda Mesih, "Baba! Baba! Şehir boşalıyor!" diye bağırdı. Bunun üzerine Tanrı, cennet ve cehennemin kapılarının kapatılmasını emretti. Bu emir derhâl yerine getirildi. İçeride olanlar içeride, dışarıda olanlar dışarıda kaldı. Cennetten ayrılan ve cehenneme ulaşmayan kafile, fırtına kuşları gibi uçarak yeryüzünün deliklerine girdi. Bunlar Peri Halkı'dır. O zamandan beri yerin altında yaşamaya mahkûmdurlar ve sadece Kralın izin verdiği yerde ve zamanda ortaya çıkmalarına müsaade ediliyor.

Bu sözler, 92 yaşındaki yaşlı bir adama, Roderick Macneill'a aittir. Roderick, bu sözleri Miunghlaidh'daki Hebrid Ada'sında bulunan Barra'da Ekim 1871'de söylemiştir. 1877'ye gelindiğinde bu sözler Angus Macleod tarafından Harris'te yankılanmıştır:

Tepedeki perilerde bir refah dalgası yok, hayır, dalga yok. Perilerde ne büyüme, ne artış, ne ölüm ne de solma korkusu vardır. Onlar ne talihsiz tohumlardır! Büyük Gurur Sahibi Biri ile Cennetten ayrıldılar. Rab, kapıların açılıp kapanmasını emrettiğinde, arada kalan perilerin, dünyanın deliklerine atlamaktan başka seçenekleri yoktu. Zira oradaydılar Bu delikler onların yaşadığı yerdir ve hep orada olacaklar.

O huzur bozuculardan biri olsaydık, Man Adası'na sürüklenebilirdik. 1909'da Peel Kalesi Muhafızı William Cashen, Noel'den hemen sonra şu açıklamayı yapmıştır:

> Babam ve büyükbabam, perilerin Cennetin siperlerinden yuvarlanarak düştüklerini, üç gün üç gece dolu gibi yeryüzüne yağdıklarını düşünüyordu. Üçte biri denize üçte biri karaya düştü, üçte biri de havada kaldı ve Kıyamete kadar orada kalacaklar.

Güneye, Galler'e ya da İrlanda'nın hemen hemen her yerine batıya doğru kanat çırparak aynı inançların defalarca dile getirildiğini duyabilirdiniz (bazı yerlerde 1980'lere kadar).

Galceden çevrilmesine rağmen, Macleod'un güçlü lirizminden veya Macneill'den yayılan o ihtişam ve yalın kesinliğin oluşturduğu tuhaf karışımdan etkilenmemek mümkün değildir: Zihninde cennetin bir kapı eşiği vardır ve cennetten kovulan melekler her gün etrafında gördüğü fırtına kırlangıçları kadar gerçektir. Bu saflık ve güce sahip bir şey anlattığı eski inançlara kendisi inanmamış olsa da Cashen'de hâlâ belirgindir. Şaşırtıcı bir şekilde sözlerini ilk okuduğumda, o muhteşem kanat çırpma patlamasında ("dolu kadar ağır") hâlihazırda Milton'a ait bir şeyler varmış gibi görünüyordu. Cashen'in genç bir çocukken yaşlı bir dokumacı kadına, Paiee Coolil'e yardım etmeye gittiğini ancak daha sonra öğrendim. Kadın çalışırken ona *Kayıp Cennet*'in (okuma yazması olmamasına rağmen bildiği bir şiir) Man yorumu olan *Pargys Cailt*'i okuyordu.

Cashen okuma yazma biliyor olsa da Macleod ve Macneill büyük olasılıkla bilmiyordu ve perilerle ilgili bilgilerimizin çoğu okuma yazma bilmeyen insanlardan gelmektedir. Bir an için bunu bir düşünün. Bir sayfadaki kelimeler sizin için gece gündüz kulübenizin etrafında dolaşan perilerden çok daha uzak ve uhreviyken hikâyeler, şiirler ve şarkılar duymak, onları yeniden anlatmak ve belki de onlara eklemeler yapmak neye benzerdi? Kısmen edebî sanat deneyiminizin, okumayı öğrenmeden bir süre önce şarkılar ve hikâyelerle büyüyen modern çocuklarınkine benzeyeceğini tahmin ede-

biliriz. Bunun amacı katiyen büyüklük taslamak değildir. Ama lirik veya şiirsel dilin, onu kendi zihinlerinde korumak zorunda kalan insanlar için ne kadar değerli olabileceğini bize hatırlatması gerekir. Az önce okuduğumuz İncil'deki saf cümlelerde buna benzer bir şey ortaya çıkıyor; sorulara verdiği yanıt, pek çok modern üniversite mezununun gramere tamamen uygun konuşmalarından çok daha fazla tinselliğe, zarafete ve akıcılığa sahip olan yaşlı adamların cümleleri ve ritimleri. Daha da garip olan şey, bu insanların bir dizi inancı (tartışmasız bütün bir mitolojiyi) yüzyıllar boyunca hiç yazıya geçirmeden bir şekilde nesilden nesle ulaştırmış olmalarıdır.

Bu gerçekten de bizi geleneksel peri inançlarının en olağanüstü çekirdeğine getiriyor. Bunlar sapkın düşüncelerdir. Sessiz bir sapkınlık ve aslında çok dindar bir sapkınlık –ama yine de sapkınlık. Okuma yazma bilmeyen politik bakımdan güçsüz bu insanlar büyük ölçüde bağımsız kozmolojilerini bir şekilde geliştirmiş ve sürdürmüşlerdir. Bu, herhangi bir Yunan efsanesi veya tek tanrılı teoloji kadar sağlam, yoğun, karmaşık ve güzel bir kozmolojidir.

Bahsedilen inançların, eğitimli Hıristiyanlar tarafından zaman zaman desteklendiği doğrudur. Coğrafyacı John Ogilby 17. yüzyılın ortalarında cennetten kovulan meleklerden daha az suçlu olanların "su perileri, periler, goblinler, satirler" ve faunlar olarak toprağa, havaya ve suya atıldığı fikrini ciddiye alıyor gibiydi. Püriten Richard Baxter ise 1691'de şu belirsizliği kabul etmişti: "Bu hava bölgelerinde üçüncü bir tür canlı yoktur; bunlar ne melekler (İyi ya da Kötü) ne de insanların ruhlarıdır, ancak denizde balık ve yeryüzünde insanlar olarak oraya yerleştirilmişlerdir. Peri ve goblin olarak adlandırılanlar bunlar değildir." Yaklaşık iki yüzyıl sonra Macneill'i sorgulayan adamlar Barra'nın merhum rahibi Donald MacDonald'ın perilere inandığını ve cennetten kovulma teorisini eski kâhyasına anlattığını işitmişlerdi.

Bununla birlikte böylesine bilgiye dayalı bir açık fikirlilik ilginç olsa da genellikle popüler inancın duyusal zenginliğin-

den yoksundur. Örneğin Higlands'da melek perilerin üçlü bölümü denizkızlarını ve mavi deniz adamlarını kapsıyordu; karada periler ve atmosferin üst tabakasındaki Şen Dansçılar. Bu dansaçılar Kuzey Işıklarından başka bir şey değildir. Uzak Rathlin'de yaşayan bir ada sakini (İrlanda kara kütlesinin kuzeyinde yerleşimin olduğu tek adadır ve 2001'deki nüfusu 75'tir) şunu duymuştu: "Onlar cennetteki isyandan sonra kovuldular ve bazıları karaya bazıları denize düştü ve denize düşen fok balığıdır." Bu arada Shetland'daki deniz trolleri veya deniztarakları deniz perileri veya elfleriydi; bunlara sadece deniz adamları değil, balık ağlarını yırtan balinalar da dâhildir. Yaşlı bir adam "balıkçıların denizde duyduğu feryatları haykıran, kadın şeklinde bir tür deniztarağı"ndan söz etmiştir. Bu, Highlands inançları gibi, 20. yüzyılın başlarında bazıları için geçerli gibi görünüyor ve Rathlin adası sakini biri 1980 civarında bundan bahsediyordu. Clare Adası'nda perilerin "cennetten kovulmuş meleklerin en masumu olup kıyamet gününe kadar yeryüzünde dolaşmaya mahkûm oldukları" yönünde bir iddia vardır. Bu iddia, 1896 baharında burada, "John Needy dağın yamacında koşan beyazlar içinde yüz peri gördü" gerçeğiyle canlı bir şekilde renklendi.

Masallar diyarlarındaki bu büyük aykırılığa dair söz konusu parçalar hakkında hiçbir şey duyamayabilirdik. Fakat Thomas Westropp (1860-1922) ve W. Y. Evans-Wentz gibi halk bilimciler bunları araştırıp gün yüzüne çıkardılar. Her ikisi de potansiyel olarak yabancı olsalar da bu adamlar İrlanda ve Britanya'nın sıradan insanlarına başka türlü basılmaya asla yanaşılmayacak şeyleri öğrenecek kadar yakınlaştı. Westropp'un kısmen bir arkeolog olması ve bu nedenle İrlanda coğrafyasında sık sık dolaşması tesadüf değildir. Evans-Wentz'in ilgisiyse oldukça farklıydı. Oxford'da eğitim görmüş zengin bir Amerikalı olmasına rağmen, Keltli köklerine (annesi İrlandalıydı) tutkuyla bağlıydı. İrlanda ve Kelt sınırlarındaki taşralılarla konuşurken büyük ölçüde kendisi de perilere inandığı için onların güvenlerini kazanmıştı.

Göz önünde bu kadar uzun süre saklanan bu inanılmaz inançların anlaşılmasındaki güçlük, County Louth'da bulunan Dundalk'taki 1938 tarihli bir mahkeme davasında başka bir şekilde karşımıza çıkıyor. Burada, çeşitli taraflar yakın zamanda ölen Margaret Carolan'ın anlaşmazlık yaratan vesayetini tartışıyorlardı. Margaret'in ruh hâli hakkında kanıtlar sunan William Hynes, Ekim 1937'de ölmeden kısa bir süre önce, 88 yaşındayken onu nasıl gördüğünü hatırladı. Kadın Hynes'a "sadece bataklıktaki periler için iyi olacağını" söylemiş ve kendisiyle birlikte onları görmeye gidip gitmeyeceğini sormuştu. Onun yaşındaki bir kadın için etkileyici ölçüde sağlam ve korkusuz olan Margaret, "bana beyaz çiçekler arasında yolu gösterdi ve onlara dokunmamamı söyledi çünkü onlar cennetten kovulmuş meleklerdi". Bu kadının hayatı ne kadar zor olsa da gördüğü dünyaya karşı geliştirdiği imrenme duygusu hissetmemek elde değil. İnançları ortodoks teolojininkilerin yerini alsaydı yüzyıllarca süren din savaşlarında çok daha az kişinin öleceğini düşünmemek de aynı derecede zordur.

Margaret Carolan, Ovid'in *Metamorfozlar*'ını okumuş muydu? Bu pek olası görünmüyor. Gerçekten de 1849'da, İrlanda'nın hâlâ yıkıcı kıtlığın etkileriyle boğuştuğu bir zamanda doğduğu düşünülürse hiç okuma yazma bilmiyor olması mümkündür. Perilere inanan pek çok insan için olduğu gibi onun için de yeryüzü ve cennet kolayca birbirine karışıyordu. Akıl ve duyular birdi. Carolan sadece perilere ve cennetten kovulmuş meleklere inanmakla kalmıyor, onların bataklık çiçekleri ve bataklık çamuru gibi koktuğunu da biliyordu.

Bu tür bir dünyevi inanç taraftarlarının eğitimli ilahiyatçılar kadar titiz veya sorgulayıcı olmalarını engellememiştir. Sözgelimi periler kurtarılacak mıydı? İnsanlar, perilerin Şeytan'dan ve Cehennem'de kalıcı olarak hapis tutulan diğer asi meleklerden daha az suçlu olduğunu birçok kez söylemiş ya da ima etmişlerdi. Cavan'daki küçük bir çiftçinin kızı olan Ellen McKeever, 1894'te, en suçlu şeytanların etkili bir isyana kalkıştıklarını ve ortadaki hava ruhlarının sözümona günah

işlediğini öne sürmüştü. Perilerin günahı ise "bu tartışmada tarafsız kalmaktı" (muhtemelen İsviçreliler gibi bu kadar çok altından sorumlu olmalarını açıklayan şey budur). Fakat buna rağmen McKeever perilerin kurtarılamayacağını düşünüyor gibiydi. Şöyle bir hikâye daha atlatmıştı: Rahip bir sabah ayin yaparken kadehini kırdığında, kırmızı ceketli küçük bir adam sunağa gelir. Rahip sorduğu bir soruya cevap verebilirse kadehi onaracağına söz verir. Onlar, yani İyi İnsanlar, dünya sona erdiğinde Cennet'e gidecek midir? Rahip, tamamen kana bulanmış bir yazı kalemleri varsa gideceklerini söyler. Bu gizemli hikâyenin anahtarı kalem değil, kandır. 1980'lerde Laois Kontluğu'ndan Jenny McGlynn, bu hikâyenin farklı bir versiyonunu anlatır. Bu hikâyede rahip cevaben soru soran perinin parmağını kestirir. Parmak kesilip kan akmayınca rahip şu sonuca varır: "Hayır, senin için kurtuluş yok, çünkü sen insan değilsin, sen bir ruhsun." Ancak göreceğimiz gibi herkes bu görüşe katılmamıştır. İlginçtir bu peri çığlıklar içinde tarlalarda sıkıntı içinde koşarken bunu dindarca kurtarılmayı umduğu için yapmıştır.

Periler başka nereden gelmiş olabilir? Diğer cevaplar daha geleneksel değildi. Masallar diyarının o büyük öncüsü Katharine Briggs'in onlarca yıl önce açıkladığı gibi, uzun süredir anlatılagelen bir görüşe göre periler Havva'nın gizli çocuklarıydı. "Bir gün Tanrı dünyayı dolaşarak Havva'yı çağırdı ve ondan çocuklarını kendisine sunmasını istedi." Havva'nın o kadar çok çocuğu vardı ki onlardan utanıyordu. "Havva, onların yarısını saklanmaya gönderdi ve eli yüzü en düzgün olduğunu düşündüğü çocuklarını Tanrı'ya sundu; ama Tanrı'yı aldatamadı." Tanrı şöyle dedi: "Benden gizlenen tüm insanlıktan gizlensin." Briggs "bunun Huldre'nin, Gizli İnsanların başlangıcı olduğu" sonucuna varır. İskandinav *huldre* efsanesinin bu versiyonunda hâlihazırda tipik bir dindar ortodoksluk ile gösterişsiz benimsemenin birbirine karışması durumu ile karşı karşıya geliriz. Tanrı'yı aldatamazsınız ve çocukların durumuyla ilgili aleni utancın altında muhtemelen insan şeh-

veti ve nesline dair temel utanç yatmaktadır. Bu çok sayıdaki çocuk, kovulma ile ilişkilendirilir. Fakat aynı zamanda hem çocukların sayısı hem de onlara bakmanın zorluğu yoksulluk ve çok sayıda aç mide ile dolu sıradan insanın hayatlarını yansıtmaktadır elbette.

Dahası, 1909'da Carmarthenshire'den Spurrell adlı yaşlı bir Gal kadın bunu anlattığında artık hikâye daha bir basit ve geleneksellikten uzaktır.

> Efendimiz, yeryüzünde yürüdüğü günlerde tesadüfen yirmi çocuklu bir kadının yaşadığı bir kulübeye yanaştı. Kadın ailesinin kalabalıklığından utanarak çocukların yarısını ilahi ziyaretçisinden sakladı. Tanrı ayrılırken kadın boşu boşuna sakladığı çocukları aradı. Çocuklar ise periye dönüşmüş ve ortadan kaybolmuşlardı.

Burada sayıca fazla çocukla (muhtemelen Bayan Spurrell"in içinde büyüdüğü tipik ailelerin iki katı) ve çok daha az tanrısal kontrolle karşı karşıyayız. Tanrı kulübeye tesadüfen rastlar ve perilerin tipik kırılganlığını ve bağımsızlığını gösteren çocuklarla karşılaşmaz. Bu çocuklar evden temelli kaçarak annelerini cezalandırırlar. Her ne kadar Havva hikâyeden çıkarılmış olsa da, açıkça temel utanç kaynağı cinselliktir. Bu utanç, eski püskü görünümden değil, çok sayıda yavrudan kaynaklanır. Hikâyenin bu versiyonunun bir kadın tarafından anlatıldığı göz önüne alındığında keza belli belirsiz dokunaklı olan bir annelik eğilimini ortaya çıkarıp çıkarmadığına dönük merak ilgi çekicidir: Bir anne için nihayetinde birinin çocuklarını incitmek Tanrı'yı gücendirmekten daha ciddi bir meseledir.

Ölülerin Ruhları

Periler hayaletler miydi? 19. yüzyılın sonuna kadar İrlanda, Galler, Cornwall ve Man Adası'ndaki birçok insan size öyle olduklarını söylerdi. Bu ilişki, "*sprite*" kelimesinde hâlâ görülebilir. Bu kelime bir zamanlar "*spirit*"in başka bir biçimiydi

ve şimdi daha dar anlamda bir tür peri benzeri varlığını ifade eder. II. Charles zamanında yazılan bir şarkı, "Peri Diyarındaki Oberon"dan perilerin kralı olarak değil, "Hayaletler Kralı" olarak bahseder.

Belki de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu inanç özellikle İrlanda'da çok güçlüydü. İrlanda Katolik teolojisinin ölülerin varlığını ve anısını etkin bir şekilde desteklediği bir ülkedir. Dublin Üniversitesi'nden ismi bilinmeyen bir mezun 1908'de şunu ileri sürmüştür: "Armagh bölgesindeki yaşlılar ciddi olarak perilerin ölülerin ruhları olduğuna inanırlar. Ölmüş çok arkadaşınız varsa çok sayıda dost periniz vardır veya ölen çok sayıda düşmanınız varsa size zarar vermek isteyen birçok periniz vardır derler." Bu ifadenin yalnızca koruyucu melekleri koruyucu perilerle değiştirmesine değil aynı zamanda ahlaki olduğu kadar pragmatik de göründüğüne dikkat edin. Bu arada Benbulbin'den bir öğretmene kulak verelim. Bu öğretmen Evans-Wentz'e daha yaşlı yerlilerin perileri "merhum akrabalarının ve arkadaşlarının ruhları" olarak gördüklerini söylemiştir: "Bu ruhlar iyi günde ve kötü günde onları ziyaret ederler." "Yakın akrabalarının ruhlarının yanlarında olduğuna inanıyorlar; onları görmüyorlar ama varlıklarını hissediyorlar." Burada yaşayanlar ve ölüler arasında son derece geçirgen olan Katolik ayrımın bir versiyonunu daha işitiyoruz. Briggs tarafından alıntılanan Highland inancı çok daha huzur verici değildir: "*Sluagh*, yani peri yığınları kötü ölülerdir." Bu inanç daha sonra zombi sineması tarafından ünlenen bir ifadenin çok erken bir kullanımını bize sunmaktadır.

Periler, şölen ve dansa kadar insan yaşamının neredeyse her yönünü taklit etme eğilimleriyle çoğumuzun aşina olduğu daha ruhani hayaletlere pek de benzemezler. Bu, kısmen hayalet perinin yalnızca belirli *bir tür* peri olduğu gerçeğiyle açıklanabilir. Perilerin bizzat ölülerin ruhları olduğu meselesi de kesinlikle karmaşıktır. Bazıları için mesele sadece ölü olmak değil; ne zaman, nerede ve nasıl öldüğü meselesiydi. 1780 civarında yazan Galler Bağımsızlık bakanı Edmund

Jones şundan oldukça emindi: Periler "paganlar ve diğerleri gibi, merhamet ve kurtuluş araçlarından yararlanmadan yaşayıp ölen insanların bedensiz ruhlarıydı. Bu nedenle kurtuluş araçlarından yararlananlardan çok daha az suçlanıyorlardı."

Kurtuluş meselesinin farklı bir versiyonu, Mesih'ten önce ölenler tarafından sunulmuştu. Robert Hunt, 1865 civarında Cornish peri inançları üzerine yazısında şu açıklamayı yapmıştı: Bir tür yerel peri olan Küçük İnsanların, "bazıları tarafından binlerce yıl önce Cornwall'da yaşayan insanların ruhları olduğuna inanılıyordu. İsa'nın doğumundan çok çok önce yaşamışlardı... Cennetin güzelliklerinin mirasçısı olacak kadar iyi değillerdi, ama sonsuz ateşlere mahkûm olamayacak kadar da iyiydiler." Bu inanç, şaşırtıcı bir şekilde çok tartışılan perilerin bedeni meselesini bir kez daha karmaşıklaştırdı. Çünkü "bu ülkeye ilk geldiklerinde şimdi olduklarından çok daha büyüktüler ama Mesih'in doğumundan beri gittikçe küçülüyorlar. Sonunda muryanlara [karıncalara] dönüşecekler ve yeryüzünden kaybolacaklar."

Peri ölülerinin bir başka kategorisi de "zamanı dolmamış ölü insanlar"dı. Tara sakini yaşlı John Graham şöyle anlatmıştır: "Savaşta öldürülen insanlar vadeleri dolana kadar dünyada kalırlar ve onlar iyi insanların arasındadır. Bu dünyadaki ruhlar çimen kadar kalındır (bunları söylerken bastonunu kalın bir yığının içinden geçirir) ve onları göremezsiniz. Kötü ruhlar da aynı derecede kalındır ve insanlar bunu bilmezler." Graham'ın dünyayı yoğun bir şekilde şekillendiren ruhlar ve iblislere dair canlı duygusu eğitimli Hıristiyanlar arasında bir zamanlar nispeten yaygındı. Sözgelimi büyük bir tıp reformcusu olan Paracelsus, 1541'den bir süre önce şöyle demiştir: "Dünya bütün bir görünmez şeytanlar zamanında olduğu gibi yazları o kadar da sineklerle dolu değil." Ayrıca Paracelsus ve birçok takipçisi de tüm insanların önceden belirlenmiş bir ömrü olduğuna inanıyordu. Genç yaşta şiddetten kaynaklı, doğal olmayan bir ölümle karşılaşanların gerçekten de zamanları "gelmemişti". Erken modern dönemde yaşayan birçok Hıristiyan için bu, harcanmamış yaşam gücünü cansız

bedenlerinden fiilen çıkarabileceğiniz ve bu gücü ilaç olarak kullanabileceğiniz anlamına geliyordu.

Bu inancın yaygın yorumu şu şekildeydi: Genç yaşta şiddetten dolayı ölenlerin ister hayalet ister vampir şeklinde olsun geri dönüp yaşayanlara musallat olma ihtimali çok yüksekti. Orta ve Doğu Avrupa'da vampirlere inanılan tüm ülkelerde bu korku yoğundu. Rusya'nın çoğunda bu insanlar "kirli ölüler"di: zamanından önce ölmekle kalmayıp sonuç olarak gerçekten gömüldülerse sıradan Hıristiyanlardan uzağa gömülmek zorunda kalan bahtsız erkekler veya kadınlar.

Bu inancın perilerle ilgili versiyonlarında –iş başında olan bir miktar adalet duygusu olabilir. Genellikle yas tutanlar için rahatlatıcı bir mevcudiyet ve dünyevi devamlılık hissi olmalıdır. Belki daha az belirgin ama aynı derecede etkili olanı *israf*la ilgili çok temel bir duyguydu bu. Şimdi bizim için bir gencin ölümünde *yanlış* olan bir şey vardır –onları iyi tanımadığımız durumlarda içgüdüsel hatta kişisel olmayan bir şey). Batı İrlanda'da bu duygu kuvvetlenip bir efsaneye dönüşebilir. Eski bir hikâyede, bir Inishark reisinin boğulan üç çocuğunun "gizlice Ladra'ya ya da başka bir denizaltı cennetine götürüldüğü" anlatılıyordu. Çünkü "genç yaşta ölen çocuklar gerçekten peri tepelerinde yaşarlar." Bunu 20. yüzyılın başlarında duyan Westropp bu inancın hâlâ geçerli olduğunu ima etmişti: "Doğumda ölen kadınların periler diyarına götürüldüğüne inanıldığını" sözlerine eklemişti. Şaşırtıcı bir şekilde pagan olan bu ahiret inancı tamamen İrlanda'ya özgü değildi. Cornwall'da yaşayan yetmiş yaşındaki Henry Spragg yıllar önce nasıl da "perilerin ölü doğmuş çocukların ruhları olduğunun yaşlılar tarafından anlatıldığını" hatırlamıştı.

Yaşamın bu şekilde ziyan oluşunu kabullenmeyi reddetme ediminde doğurganlığın gizemli güçlerine çok yakından bağlı olan insanlar için oldukça ilkel bir şeyler olmalı. Bu insanlar, insan ölülerini bazen farkına varmadan daha tarafsız hayati bir Doğaya dönüştürüyor gibiydi. Ortodoks teolojinin bir kez daha yeniden yazılmasına neden olan, muhtemelen bu dürtü ve muhtemelen yine Mesih'in kurtuluşunun ulaşamayacağı kişilere

karşı geliştirilen adalet duygusuydu. Yani belirli türdeki periler "Tufandan önce ölen insanların kayıp ruhları"ydı. Man Adalı kâhin ve bitki doktoru olan John Davies bizzat gördüğü insan boyutundaki perilere atıfta bulunarak böyle demişti.

Peri Meskenleri

Periler nerede yaşıyordu? Onlara inananlara göre neredeyse her yer onların eviydi. Bizimkinin içine düşen başka bir boyuttaki varlıklar gibi dünyamızı incelediler. Ancak belirli yerler hakkında oldukça kesin olabiliriz. Cennetten kovulan meleklerin bu üçlü bölünmesine uygun olarak gerçekten de hava, su ve toprak perileri vardı.

Hava perileri türdeşlerinden genellikle daha soyut veya daha az görünürdür. Fakat bunun onları daha az gerçek kıldığını kolayca varsaymamalıyız. Man Adalı bir kişi periler hakkında basitçe şöyle demişti: "Havayı doldurdular ve Cenneti kararttılar ve aşağıdaki bu dünyayı yönettiler." Gallerli bir sulh hâkimi olan David Williams ebeveynlerinin ve büyükanne ve büyükbabalarının inançlarını hatırlatarak şu açıklamayı yapmıştı: "Gallerli periler kralının bir "ikametgâhı" vardı... yıldızlar arasında... oraya Caer Gwydion denir." Bu semavi alan bizimkine daha da yaklaşabilir ve bir tür gündelik efsaneye dönüşebilir. Zira peri kraliçesinin adı Gwenhidw'di ve (Williams ekler) "Annemin güzel havalarda ortaya çıkan küçük koyunyünü benzeri bulutlara Gwenhidw koyunu dediğini duydum." Peri inancında sıklıkla olduğu gibi, bu bölge yerel peyzajın belirli koşulları ve özellikleri ile renklendirilebilir. İrlanda'nın batısında yaşayan Westropp, var olmayan adalara dair olağanüstü ayrıntılı ve ikna edici yanılsamaları; kuleleri, dumanı ve sığırları ile bir kereden fazla görmüş (ve çizmişti). Öyleyse burada "peri gemileri ve teknelerinin havada seyir hâlinde olmasına ve genellikle Inisturk üzerinde görülüyor" olmasına şaşmamalı. Periler çok nadir biçimde kuş şeklini almış görünüyorlar. İnsanın kendisini peri güveci ya da peri

turtası yerken düşünmekten hoşlanmadığı için böyle olabilir mi? Ama periler kuşkusuz yarı insan dışında pek çok şekil alma yeteneğine de sahiptiler ve bunlardan biri de sineklerdi.

Periler göllerde, akarsularda, nehirlerde ve denizlerde pek çok şekilde gizleniyorlardı. Bunlar deniz adamları ve denizkızları, foklar, su perileri ve enerjik İskoç ırmaklarında ve vadilerindeki utangaç ama tehlikeli deniz perileriydi [*kelpies*]. Man Adası'nda yaşayan 18. yüzyıl antikacısı George Waldron, "Adanın bu tarafında denize bakan iki yüksek kaya arasındaki özel bir koy" biliyordu: "Burada size denizadamları ile denizkızlarının sık sık görüldüğünü söylerler." Cornwall'da bir denizkızı olan Selina hakkında anlatılan çok uzun bir hikâye vardı. Toplamda muhtemelen İskoçya, Man, Galler, İrlanda ve güneybatı İngiltere'nin kıyıları boyunca uzanan budaklı ve yosunlu koylar sayısı kadar bu amfibi harikalarla ilgili birçok hikâye de vardı. Tıpkı Doğanın daha vahşi ve daha güçlü yanları gibi ismen her iki cinsiyete ait olsalar da genel olarak bu varlıklar dişi cinsiyete sahipmiş gibi görünmektedir.

Denizkızları ya da fok kadınlar gerçekten de Kuzey'in sirenleri gibi davranıyorlardı: güzel ama tehlikeli, çekici ama anlaşılması zor. Herkesçe bilinen bir hikâye vardı. Bu hikâyede bir adam, okyanusa benzer derisini bir yerde sakladığı sürece fok karısını karada tutabilir. Bu efsanevi su dünyasını oluşturan birçok unsur arasında özellikle etkili olanı, denizlere karşı geliştirilen güvenilmez bir bağımlılık duygusu olsa gerekir. Bu duygu çok sayıda kıyı sakini tarafından tecrübe ediliyordu. Joseph Conrad, "dünyanın yaşını bilmek istiyorsanız" diye yazmıştır, "fırtınada denize bakın." Çok bereketli ve alabildiğine vahşi olan okyanuslar, doğadaki her şeyi aşan ilkel bir güce sahiptir. Bu bereketli özgünlük, tüm o gelip geçici deniz eşlerinin formunda kristalleşir. Bu kadınlar dalgaların altına dalmadan önce kısa bir süreliğine elde edilir.

O hâlde balıkçıların, dillere düşecek kadar batıl inançlı olmalarına ve kendilerine özgü bir deniz dinine sahip olmalarına şaşmamak gerek. Cornwall'da "*Bucca* adı verilen bir deniz kıyısı perisi, balıkçıların iyi balık yakalamasını sağlamak için

bir *atış*ta yakalanan (üç) balık ile yatıştırılmak zorundaydı." Bretonya'da "*Fées des Houles* (Billows Perileri) . . . deniz kayalıklarındaki doğal mağaralarda yaşıyorlardı" ki bazı araştırmacılara göre bir tür rasyonalize edilmiş deniz ilahı oluşturuyorlardı.

Bununla birlikte okyanus, kıyı sakinlerine yaşam ve ölümün en uç noktalarını sunuyorsa periler de belirli bir manzaradaki diğer tüm sulu alanları bolca ve canlı bir şekilde dolduruyordu. Limerick'teki Lough Gur büyülü bir peri gölüydü: "Oradan yedi yılda bir büyü geçer ve sonra onu görecek kadar şanslı olan birine kuru toprak gibi görünür. Böyle bir büyü bozulduğunda, gölün dibinde büyüyen bir ağaç görülür." Bu "yeşil bir bezle örtülüdür ve altında örgü ören bir kadın oturur. Bu kadın gölün koruyucusudur. Evans-Wentz 1910'da şunu ekler: "Lough Gur civarında yaşayan köylüler gölün sularının altında İrlanda'daki Tír-na-nog'a, Gençlik Ülkesine, Peri Diyarına ana girişlerden birinin olduğuna inanıyor. Bir çocuk Munster perileri tarafından kaçırıldığında, Lough Gur'un insandan doğaüstü bir şekilde periye dönüşümün yeri olduğu varsayılır."

Hava ile su, mitler ve haritalar arasındaki o belirsiz boşlukta Galler ve İrlanda kıyılarındaki peri adaları uzanıyordu. Westropp'un not ettiği o yanılsamalarda ikincisini az önce gördük. Şimdi bu bulanık görüşe daha da yakınlaşabiliriz. Ondan şunu dinliyoruz: "18 Haziran 1918'de, güneyin denize dik bir şekilde indiği karanlık tepeleri ve Kilkee, Clare Kontluğu'ndan batan Güneş'e karşı duran üç kuleyi tekrar gördüm. Bu, kesinlikle bir bulut kümesiydi ve 1878'de olduğu gibi denizin üzerindeydi... Ama mükemmel bir şehir yanılsamasıydı. (Roderic) O'Flaherty'nin 1684'te Skerd'de gördüğü gibi kuleler arasındaki duman kıvrımlarını özellikle not ettim. Eğitimli Westropp, bu tür hayalî adaları onların eskizlerini yapacak kadar çekici bulmuştur. Dolayısıyla Donegal açıklarında Tir Hudi, Mayo açıklarında Ladra, Galway açıklarında Skerd, Clare'in Kilstuitheen ve Kilstapheen'i ve Kerry'de Ballyheigue'in karşısındaki "Ada" ile tüm batı kıyısının bu hayaletimsi topraklar tarafından nasıl ele geçirildiğini kavramaya başlayabiliriz. Bunlardan ba-

zıları, genellikle dalgaların altında gömülü olsalar da her yedi yılda bir açıkça görülebiliyordu. Ayrıca Galway'i ziyaret eden herkes aslında bir peri adasına ayak basabilir. Küçük yerleşim yeri olan Inishbofin adasının böyle olduğuna inanılıyordu. Dolayısıyla üzerine kor kömür düşüren balıkçılar tarafından büyüsü bozulup yerine sabitlenene kadar suda kararsız bir şekilde yüzdüğü düşünülüyordu. Pembrokeshire açıklarında İrlanda Denizi'nde benzer büyülü adalar uzanıyordu. Bunlar bazen gemiciler tarafından görülse de yaklaşıldığında her zaman kayboluyordu. Burada yaşayanlar, "Pembrokeshire'daki belirli bir noktadan" Aziz David Katedrali'nin bahçesinden alınan "bir çim üzerinde dururlarsa" onları görebilirlerdi.

Bununla birlikte periler esas olarak yeraltında yaşıyorlardı. Modern bir bakış açısından bakıldığında bu deniz ve kara yaratıkları bize geleneksel perilerin kanatları ne kadar az kullandıklarını hatırlatıyor. Oysa şimdi kanatların onların ayrılmaz bir parçası olduğu düşünülüyor. Öte yandan onları bir bütün olarak yeraltı dünyasına (ve özellikle de cennetten kovulan ilk meleklerin ulaştığı cehennem) biraz daha yakın olarak kavradığımızda yeraltı ikametgâhları çok daha anlamlı olur.

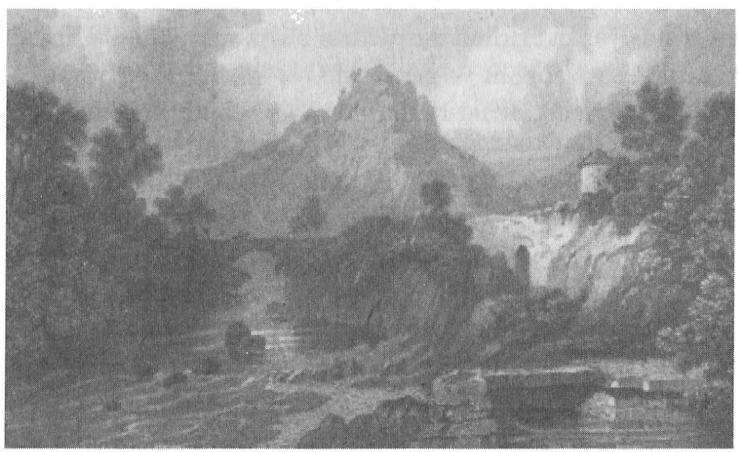
İlerleyen sayfalarda karşılaşacağımız perilerin çoğu mağaralarda, madenlerde veya tünellerde veya tepelerin altında yaşıyordu. İlk kategoride Saxon Blankenburg yakınlarındaki Buman Çukuru var. 1600 civarında genç bir çobanın sekiz gün boyunca burada dolaştığı söylenir. Çoban sonunda "saçları tamamen beyazlamış ve pek çok tuhaf ruh ve hayalet türüne benzer bir şekilde" ortaya çıkar. Bazı madenciler gerçekten de bu yeraltı dünyasında otuz kilometre seyahat ettiklerini iddia ettiler. Pek çok kişi de kasalarında "peri benzeri varlıklarla" karşılaştıklarını bildirdiler (Moses Pitt 1680'da böyle yazar). Daha az korkutucu ve 19. yüzyıl sonlarında turistler arasında gerçekten popüler olan Chudleigh, Devonshire'de bulunan ormanlık bir uçurumun dik tarafındaki Pixies Mağarasıydı. Kayalar küçük bir şelale tarafından çarpıcı biçimlere oyulmuştu. Alan Bruford, Orkney ve Shetland'daki peri benzeri yaratıkları araştırırken şunu öğrenir: Bir peri çocuğu

"iddiaya göre turba yığınındaki bir çatlaktan atlar ve adanın [Yell'in] bir ucundan diğer ucuna "koştuğunu" iddia eder." Out Skerries'deki bir evin altındaki deniz mağaralarında yaşayan periler, "yulaflı kekleri çalmak için zemindeki bir kaldırım taşını kaldırabilir." Ayrshire'daki İskoç anakarasında, Ailsa Marki'nin kalesinin altındaki mağaraların 1930'larda "periler tarafından iskân edilmiş" olduğu söylenir. 1890'da yazan bir yazar Galler'de Pontyfon yakınlarındaki Maes Syward ormanının nasıl "baş belası bir Pwcca" ile ilişkili olduğunu anlatmıştır. Pwcca kazı yapılmış bir odanın görüldüğü derin bir çukurda yaşıyordu. Burası bir yeraltı geçidi yoluyla bazı komşu harabelere çıkıyordu. "Kırmızı bir ceket giymiş ve yanları kalkık bir şapka takmış Pwcca... önüne ne kötülük ya da fesat gelirse onu yapmak için hayvan üzerinde veya yaya olarak buradan gidiyordu. Kırsalda o kadar korkmuştu karanlıktan sonra kimse ormana yaklaşmayacaktı." 1730 civarında yazan eğitimli bir yazarın büyükannesinin perilerin yeraltında yaşadığını ve genellikle bir köstebek yuvasından çıktığını söylediğini hatırlaması da aynı şekilde ilgi çekicidir.

Peki, ya peri tepeleri? Bunlar İngiltere ve İrlanda'da çokça bulunur: Güney Galler'deki Craigy-Ddinas, Yorkshire'daki Elbolton Tepesi, Stirlingshire'ın ağaçlıklı Doon Tepesi ve Glastonbury Tor. Birçok peri tepesi daha önce Demir Çağı'nda tepe kaleleriydi ve genellikle mezar höyükleri ve odaları içeriyordu. Peri kaleleri İrlanda'da özellikle merkezî bir rol oynar ve İrlandaca "*sidhe*" ifadesinin hem tepeler hem de periler anlamına geldiğini söylenir. Bazılarının perilerin gerçekten de bu tepeleri kendi başlarına inşa ettiğine inanması da aynı şekilde ilgi çekicidir.

Daha yakından incelendiğinde görünüşte farklı olan toprak ve su ruhlarına ait evlerin bazı ilginç ortak noktaları vardır. İlk olarak tüm bu alanlar perilerin utangaç ve gizemli doğalarına uygun bir şekilde var olmalarına aynı zamanda gizli kalmalarına izin verir. Peri tepeleri söz konusu olduğunda genellikle dolaysız biçimde mevcutmuş gibi görünebilirler; dediğimiz gibi

göz önünde olup fark edilmeyebilirler. İkincisi gizli oldukları için bu peri dünyalarını kendi başlarına etkileyici bir şekilde tamamlanmış olarak hayal etmek mümkündür. Bu, Bosch'un Aziz Just Gump'ta ayın altındaki o imgeleminde çok net görülen bir şeydir. Burada periler yalnızca insan toplumunu yansıtmakla kalmazlar aynı zamanda sade bir köylü gözlemcininkini de kolaylıkla geride bırakırlar. Craig-y-Ddinas'ın tasvirine bakarken üçüncü bir özellik hâlihazırda dikkatinizi çekmiş olabilir. Peri tepeleri *alışılmadık* biçimde görülme eğilimindedir. Kai Roberts'ın vurguladığı gibi Elbolton ve Doon aynı tür kubbe biçimini paylaşırlar. Glastonbury'nin ünlü toru ise kilometrelerce uzaktan kolayca tanınabilir. Tepe kaleleri söz konusu olduğunda kısmen insan yapımı oldukları için alışılmadık göründükleri bizim için kesindir artık; fakat jeoloji tek başına bazı çarpıcı rakipler yaratabilir.

Görsel: Henry Gastineau, Craig y Ddinas, Breconshire, Galler, 1835, baskı: Britanya Adaları ve İrlanda'daki geleneksel peri inananları tarafından tanımlanan birçok "peri tepesi"nden biri.

Peri meskenlerinin bu üçüncü özelliği kitabın ilk üç bölümünün tamamında kendisini farklı renklerde örüyor. Bunlar Galler'deki Manau Park'ta "oyuklu cin ağacı" olarak bilinen

tuhaf görünümlü içi boş bir meşe ağacı ya da peri eyerleri veya cin kiliseleri olarak adlandırılan sayısız garip kaya oluşumundan herhangi biri şeklinde olabilir. Burada bir an için duralım. Kaç tane olağanüstü manzara özelliklerinin perilerin veya bizzat Şeytan adıyla anıldığını hatırlayalım. Gözlerimizi Tintern Manastırı'nın üzerindeki Şeytan Minberi'ne, Lydford Gorge'daki Şeytan Kazanına ve haksız yere daha belirsiz olan Şeytan Seti'ne (Aziz Albans'ın kenarında çocukken kanunsuz periler gibi yağmaladığımız bir Roma savaş arabası hendeği) çevirelim. Bütün bu türlü çeşitli karanlık pagan yapıların tarihin büyük bölümünde halkın düşünce yapısı hakkında ele verdiği şeylere şaşırmamak elde değil. Yine vaizlerin Tanrı'nın yarattıklarının görkemi hakkında diledikleri gibi övünmelerine izin verelim. Daha çarpıcı doğal alanlar kırsal nüfusun kitlesi tarafından çok farklı şekillerde görülüyor. Onlar Tanrı'nın varlığına elbette inanıyorlar ama sadece belirli bir uzaklıktan. Burada etrafınızdaki dünyada bulunan yaratıcı güçler daha karanlık ve çok daha kaprislidir –hepsinden öte çok daha gerçeklerdir.

Bu zıtlığı görmenin bir yolu daha vardır. Eğitimli Hıristiyanların teolojiye veya evanjelizme ilave ettikleri tüm duygusal, zihinsel ve yaratıcı gayretler köylü kitlelerce kök, yaprak, toprak ve taşların özüne ve kütlesine çok daha hızlı ve duyusal bir şekilde aşılandı. Bu ikinci tür tapınma genellikle aynı dindarlığı ve saygıyı içeriyordu. Yine kendimize hatırlatmamız gereken şey bunun okuma yazma bilmeyen insanlar için ne kadar farklı olması gerektiğidir.

Periler ve Doğa

Artık perilerin nerede yaşadığına dair iyi bir fikrimiz var. Yerel çevrenizdeki varlıklarının son derece etkin kabul edildiğini ve bazı kimselerin alışkanlıkla perilerin bir yerden başka bir yere göç ettiğini düşündüğünü ekleyebiliriz. Bir versiyonda bu gezinti talihsiz bir şekilde göçebeymiş gibi görünüyor,

tıpkı yaşlı bir Cornish balıkçının büyükannesinin ona şunları söylediğini hatırlaması gibi: "*Onlar* bir ev ya da yerleşim yeri olmadan dünyayı dolaşan bir insan türüdür ve onlara biraz huzur verilmesi gerekir." Bir başka yoruma göre bu, bir büyük evden diğerine yapılan bir tür yüce kraliyet ilerlemesidir: "İrlanda'da soylular dağların içinde güzel şatolarda yaşar ve diğer ülkelerde bunun çok sayıda kolu var. Ordular gibi çeşitli istasyonları var ve birinden diğerine hareket ediyorlar."

Bu kitabın büyük bir kısmında ülke çapında yürüyüşler de yapacağız. Haritamızdaki bir sonraki peri ağacı, peri kalesi veya peri gölü için gözümüzü dört açacağız. Ama yürümek işin kolay kısmı. Zor olan bu manzarayı perilere gerçekten inananların gördüğü gibi görmeye çalışmaktır. Bunu denemeye başlamak için bile doğa hakkında bazı garip ve beklenmedik fikirleri kavramaya çalışmalıyız. "Fikirler" aslında denememiz ve benimsememiz gereken zihin alışkanlıkları için belki de çok objektif bir terimdir. Çoğu sıradan insanın bu konuda herhangi bir seçeneğe sahip olduğunu ima eder. Manzara ve gelişmeyi görme biçimlerinde herhangi bir şekilde olağandışılık olduğuna dair bir özbilinç duygusu olduğunu ifade eder.

Temel noktalardan biri insanların çevrelerindeki manzarayı ne kadar yakından bildikleridir. Hepimiz bir dereceye kadar bunu takdir etmeye başlayabiliriz. Çocukken ister kasabada ister taşrada ya da bu ikisinin arasında bir yerde büyümüş olalım evimizin etrafındaki boşluk hakkında çok kesin bir algımız vardı. Bu alanın belki de bir dönümünü (ötesinde kasaba, okul, akrabalar vb. olabilir) çok yakından biliyorduk. Burayı dikkatle ve özenle şu şekilde ayırırdık: meşru oyun alanları, saklanacak yerler, yetişkinlerin bilmediği yerler (veya zayıf tırmanma becerilerinin ötesine), sert çocukların takıldığı yerler, yasaklı yerler, kamp yapılacak ve ateş yakılacak yerler... Çoğu yetişkin için bu boşluklar farkına varsalar bile değilik anlamlara sahiptir. Ancak çocuk için bu fark edilmeyen veya sıradan alanlar ve yapılarda bir sır, bir büyü, kısmen geçmişin perili manzarasını yansıtan bir tür heyecan vardır.

Bununla birlikte bu kısmi benzerliği detaylandırmak için peri sakinlerinin sahip olduğu olağanüstü tarihsel anlamı eklemeliyiz. Bu anlam, 2009 yılındaki bir röportaj sırasında Eddie Lenihan tarafından ustalıklı bir şekilde kavranmıştı (o sırada 33 yıldır hikâye topluyordu). Lenihan şunu ifade etmişti: "Büyük alanları bilen insanlar buraları yüzeysel olarak bilirler. Ama küçük bir alanı bilen bir kişi, buranın 300, 400 veya 500 yıl geriye gidebileceğini derinlemesine bilir." Bu iddiayı açıklayan Lenihan, 2000 yılı civarında eğitimsiz yaşlı bir adamın hikâyelerini kaydettiğini hatırladı. Adama veda ederken kapıda vadinin karşısını işaret edip şöyle demişti:

> Şu ağaçları görüyor musun? Kıtlıktan hemen önce orada bir ev vardı." Artık 2000 ya da 2002 yılındaydık ve kıtlık 1845-1847 yıllarında yaşanmıştı ve o evde bebek bakıcılığı yapan kızın adını ve bana onun hakkında bir hikâye anlattı. Artık ev yoktu. Sadece ağaçlar vardı... Ama kıtlıktan önce o evde bebek bakıcılığı yapan kızın adını hâlâ hatırlıyor. Dedim ki: "Bu *nasıl* bir hafıza Allah aşkına!

Bu olağanüstü yerel hafızanın İngilizlere ait bir örneği Yorkshire'daki insan yapımı tümülüs Willy Howe ile ilgilidir. Yakındaki şeride birkaç metre uzaklıktaki bu küçük, ağaçlarla kaplı höyüğün yanından geçen birçok yürüyüşçü, bisikletçi veya sürücü bunu zar zor fark edebilir. Ancak yaklaşık yüz yıl önce yerliler için böyle bir bilgisizlik düşünülemezdi. I. Henry (ö. 1135) zamanında bir gece höyüğün yanından geçen bir adam içeride bir ziyafet verildiğini duydu. İçeri girerken ona bir içki ikram edildi. Tüm yaşıtları gibi perilerin yiyeceklerinden veya şaraplarından herhangi birini içmesi durumunda periler tarafından tuzağa düşürülme tehlikesini biliyordu ve bu nedenle içkiyi yere boşalttı ve elinde kadeh olduğu hâlde oradan kaçmayı başardı. Bu kadeh dünyevi bir maddeden yapılmadığı iddia edilen uzaylı eserlerinin esrarengiz bir şekilde habercisidir. Bu peri kadehinin insanoğlunun bilmediği bir malzemeden yapıldığı söylenir ve dolayısıyla krala çok ender bulunur bir şey olarak sunulmuştur. Başlangıçta tüm bunlar

Newburghlu William tarafından 1198 civarında yazılmıştır. İnanılmaz bir şekilde neredeyse yedi yüz yıl sonra, hikâyenin bir versiyonu (tamamen sözlü aktarımla korunmuş) yerel halk tarafından 1861'de Willy Howe'u ziyaret ettiğinde tarihçi Thomas Wright'a anlatıldı. İşte bu tam anlamıyla hafızadır.

Sıkıca iç içe geçmiş inanç ve manzara düğümleri İngiltere ve İrlanda'nın kuzeyinden güneyine uzanan haritalarda bugün bile hâlâ bulunabilir. Gerçekten de birçoğunuz, yürüyüş yaparken ya da arabayla giderken Britanya Adaları'ndaki çok sayıda peri meskenlerinden birini görmüş veya ona dokunmuşsunuzdur. Daha kolay anlaşılabilir düzeyde Sussex, Puckscroft ve Puckstye Çiftliği ile Wiltshire Puck Pit ve Pucklechurch'e sahip olmakla övünür. Daha belirsiz formlar arasında şunlar bulunur: Cumberland'ın Scrat Gate'i ("goblin yolu") ve Yorkshire'ın Hob Stones'u ile birlikte birden fazla Hob Halls ve Hob Lanes. İrlanda'da yalnızca Clare Kontluğu bize *Lisfarbegnagommaun*u (*hurling* oynayan küçük adamların kalesi) ve adını "peri melodisinden" alan Cahernanoorane'yi sunar. İskoçya'da Coire nan Uraisg ve Argyll'in Gleann Uraisg'i uğursuz bir Highland su perisini hatırlatır. Bu yerlerin boyutları köylerden peri alanlarına inen ufak bir geçitten bir tarladaki belirli bir yere kadar değişiklik gösterir.

O hâlde bu eğer varsa az sayıda boş veya anlamsız boşluk içeren doğal bir dünyaydı: Perilerin ve onlarla ilgili hikâyelerin ağaç köklerinin, tepelerin, göllerin ve çevredeki dünyanın kıyılarının altındaki her boşlukta kıvrıldığı bir yer. Buraların başka hangi ayırt edici özellikleri vardı? Belki de diğerleri kadar temel olan şey sizin (peri inananı) birçok yönden her zaman doğaya çok yakın olmanızdı. Bu, özel günlerde her şeyden uzaklaşmak için kaçtığınız bir şey değildi. Zaten oradaydınız ve pekâlâ orada ölebilirsiniz. Başka yerlere nadiren yolculuk yapılırdı. Tehlikeli olmasa da çoğu zaman zorluydu. Bazıları için doğa *kaçamadığınız* şeydi. Bütün gün onun içinde çalışıyordunuz ve orada yürüyordunuz; üzerinde yelken açıyordunuz veya orada balık tutuyordunuz. Akşam

vakti kapınızın dışındaki lağım çukurundan ya da tek odalı kamaranızın içindeki büyük gübre yığınından onun kokusunu alabilirdiniz. Siz uyurken gece sizinle o odayı paylaşan domuz ve ineğin kokuları ve homurtuları rüyalarınıza girerdi.

Bu tür bir hayata biraz daha net bir şekilde odaklanalım. Doğaya yakın ve uzun saatler boyunca dışarıda olmanın kişinin peri algısı üzerinde önemli etkileri olduğunu kendimize hatırlatmamız gerekiyor. Beyin jimnastiği yapmak için perilerin sadece kırsalda var olduğunu hayal edelim. Utangaçtırlar ve insan gözlemcileri duyarlarsa veya tespit ederlerse kolayca görünmezler. Hâl böyle olunca çoğumuzun onları görme şansı çok düşüktür. Özellikle de sürekli olarak yaya veya at sırtında tepelerde, alanlar veya kıyılarda dolaşan insanlarla kıyaslandığında. Bu insanlar gerçekten de bugün bizim bir ömür boyu yaptığımızdan muhtemelen binlerce kilometre daha geniş bir ülkeyi bu şekilde kat ediyorlardı. James Gordon İskoçya'da Fochabersli Gordon ailesine hizmet ettiği 42 sene boyunca dere tepe yürüyerek ve at üstünde giderek günde genellikle 130 km yol kat ediyordu. 1827'de 69 yaşındayken bir günde 80-95 km yol gitmeyi başarıyordu. "Yaklaşık 370 km ya da dünyanın çevresinin dokuz katı kadar yol seyahat ettiği" hesaplanmıştı.

Varlıklarının sürekli olarak farkında olmak için perileri gerçekten görmenize gerek olmadığını gösteren çok sayıda kanıt mevcuttur. İşte sadece bir örnek. Lincolnshireli yaşlı bir kadın 1890'da gençliğindeki perilerin varlıklarını hatırlıyordu:

> Bataklıkların baş ruhu üç yaşında bir çocuktan daha büyük olmayan Tiddy Mun'du. O, durgun yeşil suyun derinliklerinde, su kuyularında yaşıyordu. Sadece sis yükseldiğinde akşamları dışarı çıkıyordu. Sonra karanlıklardan sürünerek çıkıyordu. Topal olduğu için güç bela yürüyordu. Uzun beyaz saçları ve uzun beyaz bir sakalı vardı. Tatlı bir dede gibiydi. Kıyafeti griydi. Kalın sisin içinden güçlükle görülebiliyordu. Akan su sesi ve rüzgârın hıçkırıklarıyla geliyordu, bir tavuskuşu gibi bir (kız kuşu) gibi gülüyordu. O şeytani... (veya) ürkütücü

değildi. Ama geceleri ateşin başında toplanıldığında kapının yanından rüzgâr ve su çığlığı içinden geçen cırlak kahkahayı duymak tüyler ürperticiydi. Fakat insanlar sadece birbirlerine yaklaştılar ve omuzlarının üstünden kısa bir bakış atarak "Tiddy Mun'a kulak ver!" diye fısıldadılar.

Bu anı, Tiddy Mun'u görme ve duyma işini bir araya getiriyor gibi görünüyor. Ama en azından bazı durumlarda insanların bu ilk görüntüleri zihinlerinde gördüklerini varsayalım. *Çünkü* suyun, rüzgârın ve kız kuşunun kahkaha çığlığının ortamdaki kaynaşmasını işitmişlerdir. *Aslında* duydukları bir kız kuşu çığlığı olmasına rağmen önemli olanın neye inandıkları olduğunu kabul ederek onları hoş görelim. Şömine başındaki bu korku titremesi kendi içinde yeterince canlıdır. Fakat bugünlerde en derin kırsalda yaşayan birçok insanın dışarıdan hiçbir şey duymayacağı aklımızdan kolaylıkla çıkabilir. Bununla birlikte geçmişteki evler çoğu modern evin sahip olmadığı şekilde dış seslere karşı geçirgendi. Tek cam bölmelerden ve sazdaki deliklerden tam oturmayan kapıların çevresinden ıslık sesi geliyordu. Ses size ulaştığında bir sessizliğe dönüşüyordu. Televizyon, radyo veya bilgisayarlardan fanlı fırınlara kadar her türlü cihazın arka plandaki uğultusu ile örtülüp hafifletilmiyordu.

Bu farklılıkların ve değişimlerin farkına varmak için ne kadar uğraşırsak uğraşalım, onları hiçbir zaman tamamen kaybedemeyiz. Bir dağ hayatı yaşamanın nasıl bir şey olduğunu asla gerçekten hayal edemeyiz. Bu hayat 19. yüzyıl İngilteresi'nden öylesine kopuktur ki Kraliçe Victoria'nın kulübünüze hayırsever bir ziyaret yaptığı gün onunla tanışabilirsiniz ama *onun kim olduğunu bilmiyorsunuzdur* (bu gerçekten yaşanmıştır). Gerçekten de 1990'larda arkaşlarımla Mull'u ziyaret etmiştim. Ufak Ulva adasına beş dakikalık kürekli tekne yolculuğu yaptım. Ulva'da yaşayan ancak Mull'a hiç gitmemiş bir kadın olduğunu ancak sonradan öğrendim. Belki de en önemlisi bu sıradan taşra yaşamlarının peşini bırakmayan soğuğu, açlığı ve yorgunluğu hiçbir zaman tam olarak yaşayamayız. Bu kaybolmuş dünyaları

okurken doğanın güzelliğini, özgürlüğünü, arınmasını veya saflığını bilmeden seçeriz. Bunların çoğunlukla ne kadar sert ve tehlikeli olabileceklerini kolayca unuturuz. Aç, hasta veya yaslı olmadığınız zamanlarda bile, bunlardan herhangi birini veya tümünü bekliyor olabilirsiniz. Göreceğimiz gibi, bu sorunlardan herhangi biri için perileri suçlayabilirsiniz ya da bazı durumlarda belki de ölen çocuğunuzun artık masallar diyarında daha mutlu olduğunu düşünmek sizi teselli edebilir.

Bu daha bariz farklılıkların (rutin rahatsızlık veya belirsizlik) altında yatan şey, onlarla ve doğanın günbegün içinizden akıp gidişiyle ilgili bir şeydi. Bu doğurganlıktı. Şeyler büyürler ve ölürler. Bu, kısmen kabul edilen düzenlere göre kısmen de ne tahmin edebileceğiniz ne de kontrol edebileceğiniz şekillerde gerçekleşir. Çoğu insan için tarihin büyük bölümünde doğurganlık herhangi bir Tanrı veya dinden daha derin, daha zengin ve daha korkutucu bir gizem olmuştur. Bilimden önce veya bilim dışında yaşarken, okuma yazma bilmiyorken doğurganlığa bu kadar bağımlı olmanın anlamı neydi? Yalnızca kabataslak bir cevap verebilsek de muhtemelen bu konuda bir paradoks vardır. Bir yandan özellikle başarısız olduğunda doğurganlığı tam olarak anlamazdınız. Öte yandan ne başkalarının (bilim insanlarının) onu sizden *daha iyi* anladığı duygusuyla ne de dil ve ilişkili kavramlarla ona yabancı kalmazdınız. Bu nedenle çocuklarınızın, hayvanlarınızın ve ekinlerinizin yaşamları ve onları besleyen veya tehlikeye atan tüm gayretler boyunca doğurganlık ham ve tek bir güçle aktı. Bu cevap yarım yamalak olsa da genel olarak doğru olduğunu biliyoruz. Çünkü hayati bir tehdit altındayken insanlar kendilerini, hayvanları, mahsulleri veya iklimi etkileyen problemler için sadece bir şeyi suçlama eğilimindeydiler. Doğurganlık ona saldıran günah keçisi kadar tekildi. Bu günah keçisi söz konusu bölgeye bağlı olarak bir cadı, vampir veya periler olabilir. Ama hangisi olursa olsun tüm Avrupa'daki insanlar bunu 20. yüzyılın başlarına kadar yoğun bir şekilde ciddiye aldılar.

O hâlde doğa bu kitapta pek çok biçimde bizimle birlikte olacak. Sık sık çizmelerimizi mahvedecek veya sırt çantalarımızı ıslatacak; bazen daha rahat bir şekilde filtrelenmiş bir mesafeden kavranacak. Periler ve çevre arasındaki ilginç ilişkiyi göz önünde bulundurduğumuzda daha işlenmemiş tarafa sonuç bölümünde geri dönülecek. Ondan kısaca uzaklaşmadan önce Homeros ile günümüz arasındaki yaklaşık üç bin yıllık zaman diliminde meydana gelen geniş kapsamlı değişimin yarattığı kavisin ana hatlarını verebiliriz. Bir zamanlar doğa bizim üstümüzdeydi. Artık gelişmiş dünyada doğanın zirvesindeyiz. Zalim ve mazlum arasındaki ilişki tepetaklak oldu. Doğa gerçekten de intikamını alıyor ama büyük fark hâlâ geçerli.

Bir Peri Nasıl Görülür?

Demek ki periler doğaya ait varlıklardı. Doğanın gücüne, gizemine ve değişkenliğine sahiptiler. Bu ilişki onları tanımlayan en bariz özelliklerden biridir –doğanın, güçlü olmaktan ziyade oldukça narin olduğunu düşünen ayrıcalıklı şehir sakinleri tarafından büyük ölçüde değişikliğe tabi tutulsa da. Periler hakkında başka ne bilebiliriz? Boyutları, görünümleri, kıyafetleri, renkleri, toplulukları ve mizaçları hakkında? Bu sorulara bazı net cevaplar vermeye çalışacağım çünkü insanlar her şeye benzeyebilecek yaratıkları ülke çapında avlamak konusunda haklı olarak isteksiz hissedebilirler. Bilinen en geniş parametreleri ele alalım. Boyutlarının dört metre yüksekliğinden bir çuha çiçeği üzerine oturacak kadar küçük bir boyut arasında değişebileceğini anladık. Açıklamaların çoğu ölçeği 20 santim ile 1.2 metre arasında daraltır. 15 santimden küçük herhangi bir şeyin Viktorya dönemi resminin narin minyatür yaratıklarına uyduğu söylenebilir fakat çoğu perinin küçük olmaktan uzak olduğunu derhâl anlamamız gerekiyor.

Ayrıca mutlaka yeşil giymekte ısrarcı da değillerdi. Kırmızı

da neredeyse yeşil kadar yaygındır. Çok azı kahverengi veya koyu renkler giyerken oldukça kesin birtakım açıklamalar onların hiç kıyafet giymediğini gösteriyor. Bu soru insanlar gibi perilerin de (örneğin) mavi şapkalar, kırmızı ceketler ve yeşil tozluklar gibi çeşitli renklerde giyinebilmeleri gerçeğiyle daha da karmaşıklaşıyor. İskoç perileri İrlanda perilerinden farklı renkler giyme eğilimindedir. Geleneksel görüşün perilere tam ve eksiksiz kıyafetler giydirme olasılığı genellikle daha yüksektir. Çoğu durumda kıyafetleri, gözlemcilerininkiyle karşılaştırıldığında oldukça eski moda gibi duruyor. Ancak göreceğimiz gibi pek çok insan perilerin tıpatıp *bize benzeyebileceğini* kabul etmeye hazırdı. Bazıları için bu oldukça kolay olabilir çünkü periler (cadılar veya vampirler ya da bizzat Yalanlar Prensi Şeytan gibi) çok kolay şekil, boyut ve biçim değiştirebilirdi. Foklar, sinekler ve tilkiler bürünebilecekleri hayvan kılıklarından sadece birkaçıydı.

Çok az sayıda geleneksel perinin kanatları vardı ve bu kanatlı perilerin erkek olma olasılıkları dişi olma olasılıklarından biraz daha fazlaydı. Perilerin nadiren konuşurlar –en azından insanların anlayabileceği şekilde. Müzik veya şarkı söyleme dışındaki seslerden söz edilirse bunlar genellikle bir tür heyecanlı cıvıltı veya vızıltıdır –belki de kabaca ürkmüş bir küçük kuş grubundan bekleyeceğimiz türden bir gürültü.

İlerleyen sayfalarda eksiksiz bir şekilde tanımlanmış çok sayıda peri ile tanışacağız. Fakat burada emsal niteliğindeki sanatçının izlenimi bile peri kimliğindeki bir zorluğa işaret ediyor. Safça perilerin neye benzediğini sormak bir bakıma insanların neye benzediğini sormak gibidir. Çünkü perilere gerçekten inananlar için sayısız çeşit ve rütbe vardı. Çağımız çocuklarının çoğu muhtemelen size cüceler, cinler, elfler, periler, goblinler ve leprikonlar[1] hakkında bilgi verebilir. Bunların yanı sıra tanıdık kunduracılardan

[1] Leprikon, İrlanda mitolojisinde İrlanda Adası'nda yaşadığına inanılan yeşil giyinen, ayakkabıcılıkla uğraşan küçük vücutlu cinler. (Çev.)

altın ve gümüşçülere, demircilere, çömlekçilere, terzilere ve madencilere kadar sayısız perimiz var. Brownie[2] ev işlerine ve çiftlik işlerine yardımcı olmasıyla bilinir; cüce kadınlar ise eğirmede ustadır. Mehtaplı gecede Gump'ta doluşan göz kamaştırıcı minyatür topluma şöyle bir baktığımızda bile bize perilerin tam olarak katmanlı bir toplumsal hiyerarşiye sahip olabileceğini göstermiştir.

Bu nokta aslında masallar diyarının en önemli ve ayırt edici özelliklerinden biridir. Diğer bütün doğaüstü varlıklardan farklı olarak insan dünyasını esrarengiz bir şekilde *yansıtırlar*. Onları ararken peri dansları, peri müziği, peri cenazeleri, avlar ve savaşlar ve peri hayvanları ile tanışacağız. Peri taşımacılığının sadece atları ve tekneleri değil arabaları bile içerdiği ileri sürülmüştür. Evans-Wentz Man halkından "onların tazılar ve atlarla avlanan periler gördüklerini ve denizdeki gemilerle onların müziklerini duyduklarını" dinlemiştir: "Perileri, bizim dünyamızdan farklı, ancak bizimki gibi alışkanlıkları ve içgüdüleri olan, başlı başına tam bir ulus veya dünya olarak görüyorlar." İnsanlar gibi perilerin de cinsiyetleri vardır. İnsan çocuklarını çalma alışkanları ya da insan ebelerden yardım istemeleri aileleri olduğunu gösterir.

Cadıların, hayaletlerin veya vampirlerin, bu tamamen aynalı toplum gibi bir şey elde edemeyeceklerine güçlü bir vurgu yapılamaz. Bu arada, cennetin melekleri ve kutsanmış ruhları, insan yaşamını tam olarak taklit ettikleri için çok mutlu görünüyorlar ve her durumda, sıradan bir Hıristiyan için çok belirsiz bir şekilde uzaklar. Bu bize periler ve peri inançları hakkında ne söylüyor? En ilginç çıkarımlardan biri de yine bu inancın olağanüstü sapkınlığıyla ilgilidir. Bu eksiksiz alternatif gerçekliğe yanlamasına baktığımızda, halk aklının hem cennet hem de cehennemin yerine peri dünyasını etkili bir şekilde yerleştirdiği izlenimini ediniriz. Burası Ortodoks Hıristiyanlığın alternatif toplumlarından

[2] Gizlice ev işlerine yardım eden peri. (Çev.)

çok daha gerçekti, daha somuttu, herhangi bir zamanda kendi hayatlarını dâhil etme ihtimali daha yüksekti. Dikkat çekici bir şekilde, masallar diyarı, aynı yerde, cehennemin kasvet ve dehşetinin çoğuyla iç içe geçmiş Hıristiyan cenneti kadar büyük mutluluklar içeriyordu. O yer gerçekten mutfak kapınızdan bir taş atımı uzaklığında olabilir.

Periler tam olarak bizim gibiydiler ve tuhaf bir şekilde bizden farklıydılar. Bununla ilgili ikinci bir ilginç nokta, bu tür bir niteliğin çocuklar tarafından sevilen birçok hikâye için hayati önem taşımasıdır: *Peter Pan*'dan *Söğütlerdeki Rüzgâr* ve *Harry Potter*'a kadar. Tam tersine çocukken perilerle ilgili gerçek ve tehlikeli (ve eğer geceleri evden çıkarsanız kesinlikle sizi kaçıracaklardı) hikâyelerle büyüdüğünüzü bir düşünün.

Arada Kalmış İnsanlar

İnanılmaz şekilde benzer ancak insanlıktan temelde farklı... buna uygun olarak periler defalarca "arada kalmış insanlar" veya "arada kalmış bir krallık" olarak tanımlanmış veya temsil edilmiştir. Belki de en belirgin şekilde Tanrı ile bizim aramızda, cennet ile melekler arasında durmaktadırlar. Bir İrlandalının Evans-Wentz'e açıkladığı gibi: "Onlar bana söylendiği üzere bizimle ruhlar arasında farklı bir ırktır." Yine de bu geniş kapsamlı aradalık niteliği pek çok nitelikten yalnızca biriydi. Onlar cennet ile cehennem arasında mahsur kalan kovulmuş meleklerdi. Onlar Havva'nın "gayrimeşru" (utanç verici) çocuklarıydı. Bu hikâyenin bir versiyonunda onlar Âdem'in ve onun ilk karısı (sonradan uydurulmuş) Lilith'in çocuklarıydı. Göreceğimiz üzer, bazı İrlandalı kıyı sakinleri 20. yüzyılın başlarında belki de daha dikkate değer bir melezlik derecesinde ısrar ettiler. Sadece fokların peri olduğuna değil, bazı yerli ailelerin foklarla çiftleştiğine inanılıyordu.

Bu belirsiz görünen doğa bazı eğitimli Hıristiyanlar için

aslında Şeytan'ın bir hilesiydi. İnananları cezbetmek için tasarlanmıştı. Sözgelimi Püriten Doktor James Hart 1633'te bu "beyaz şeytanlardan, periler"den bahsetmişti. Bunların görünürdeki zararsızlığı, "daha saf olanları yanıltmak ve onları cehenneme yönlendirmek için daha etkili bir yoldu." Bunyan ise baştan çıkarıcı şiirsel bir ayinde şöyle uyarıyor:

Burada periler ilahi sesleriyle musallat oluyor
Kötü ruhlar melekleri sever
Seçimlerimize büyü karıştırmak için.

Spectator yazarı Tim Stanley 2015 civarında perileri ele aldığı esnada akademiden Katolik bir arkadaşı onların şeytani olduklarını söylemişti: "Bir periyle karşılaşırsan yapabileceğin en iyi şey üzerine basmak ya da sümüklü böcek topakları koymaktır."

Ne var ki popüler zihin meseleleri çok farklı kavramıştı. Perilerle ilgili en önemli şey onların güçlü olmalarıydı. "Cennete gidemeyecek kadar kötü ve cehenneme götürülemeyecek kadar zeki" şeklindeki paradoksal Galler inancında tam anlamıyla kınamadan ziyade kıskançlık vardır. Arada kalmış bu türden doğaüstü bir gücün fazlasıyla Katolik göründüğünü söylemek cazip görünüyor. Fakat bu gücün Galler, Man Adası, İngiltere'nin birçok bölgesi ve İskoçya'nın Protestan bölgelerindeki varlığını ve statüsünü ele alalım. Aslında sıradan Hıristiyanlar için bilgiye dayalı dinsel bölünmelerin basit bir *fayda* kadar önem arz etmediğini daha kesin bir biçimde ileri sürebiliriz. Birbiriyle bağlantılı ama zıt ifadeler arasında gidip gelerek, perilerin sahip olduğu gücün Yunan tanrılarının, Katolik azizlerinin veya pagan tanrılarının gücüne benzediğinden emin olmak zordur. Sözgelimi Kont John de Salis, atalarının evi olan Lough Gur'un etrafındaki köylüler hakkında şöyle bir sonuca varmıştır: "Normal koşullar altında... yaşlılar azizlere dua eder. Ama olur da bu tür dualar cevapsız kalırsa o zaman başka güçlere başvururlar: periler, tanrıça Aine ve Fennel veya diğer pagan tanrılar. Onları gelenek yoluyla belirsiz bir bilinçaltında hatırlanıyor gibi görünüyor." Bu arada perilere

inanan bir İrlandalı Evans-Wentz'e şöyle demiştir: "Soylular insanların işlerine büyük ilgi gösterir ve her zaman adaleti ve hakkı savunur. Savaşlarımızda hangi tarafı desteklerse o taraf kazanır. Boerleri desteklediler ve Boerler hak ettiklerini aldı. Bana Rusları değil Japonları tercih ettiklerini söylediler çünkü Ruslar tirandır." Hıristiyan Tanrısı ile Yunan tanrıları ancak bu kadar güçlü bir birleşimini tahayyül etmek güçtür.

Birçokları için perilerin ölümsüz olduğunu da ekleyebiliriz. Bundaki benzerlik sadece büyük Yunan tanrılarında değil, Calypso gibi bir peride de vardır. Calypso ölümsüz olduğu düşünülen ama yiyip içen ve insan tutsağı Odysseus ile seks yapan bir peri türüdür. Perilerin kurtuluşa ermesinin mümkün olduğunu savunanlar da vardır. Bunu hatırlayan bazı okuyucular perilere inananların neden hikâyelerini doğru ve net olarak anlayamadıklarını merak ediyor olabilirler. Ölümlü mü ölümsüz mü? Pagan tanrıları mı yoksa Yunan tanrıları mı? Uzun mu kısa mı? Kırmızı mı yeşil mi? Tanrı'nın takipçisi mi yoksa Şeytan'ın mı? Eğer öyleyse perilere ben yakınlık duyuyorum. Yine de bir anlığına durup burada daha derine inerek şunu da sorabiliriz: Yazılı teolojinin açıklığı, kesinliği, ikili niteliği gerçekten bu kadar *dürüst* mü? Hayatımızın ve duygularımızın çoğu dağınık, akışkan ve çelişkilidir. Bazen en yakın arkadaşlarımız veya ailemiz hakkında böyle hissedebiliriz. Size hayat hakkındaki en önemli şeyi söyleyeyim; bunu iki kelimeyle açıklayabilirim: Hayat *akar*. Buna karşılık eğitimli teoloji çoğu zaman hayatı statik gerçeklere sabitlemeye çalışır ki bu ne gerçekçidir ne de faydalı.

Etonlu yaşlı bir psikopos değil de aç, eğitimsiz bir köylü olsaydınız yaşamın belirsiz hareketine (hava durumu, hastalık ölüm veya mahsul yetmezliği) dair çok daha keskin bir sezgiye sahip olurdunuz. Haklının, Doğrunun veya İyinin ne olduğundan çok daha önemli endişeleriniz olurdu. Perilerle ilgilendiğiniz nedenlerin aynısıyla dine ilgi duyardınız çünkü bu etkili ve faydalıdır. Zaman zaman bu tür bir temel toplumsal baskı neredeyse açık ifadelere yansır: İrlandalı

perilerin en saygı duyulan ve en güçlü sınıfının "Gentry"[3] olarak adlandırılması kesinlikle tesadüf değildi. 1910'da bir İrlandalının sözleriyle:

> Bu halk şimdiye kadar gördüğüm en büyük halktır. Bizden çok daha üstünler ve bu yüzden onlara soylu deniyor. Onlar bir işçi sınıfı değildir; uzun boylu ve asil görünen askerî-aristokrat bir sınıftır... Muazzam nitelikleri var. "İnsan ırkının yarısını kesebilirdik, ama yapmadık çünkü kurtuluşu bekliyoruz" demişlerdi.

Bu, peri gücü ve peri çekiciliğini birbiriyle harmanlarken (çoğu köylü için tipik olarak gördüğünüz en etkileyici şeyler soylular, askerler veya Gentry'ydi) Tara'dan yaşlı John Graham onlara belki de daha tanrısal güçler bahşeder: "İyi insanlar her şeyi görebilir ve sen onlara karışmaya cesaret edemezsin." Diğer pek çok kişiye göre onlar kesinlikle her şeyi duyabilirlerdi. Onlara konuşmalarda sık sık "İyi İnsanlar", "Soylular", "Adil Halk" ve benzer şekillerde hitap edilmesi bu yüzdendi. Dinliyor olabilirlerdi; mümkünse onlara iltifat etmek en iyisiydi. Peri gücü hakkındaki bu çok kısa araştırma bile bu tür inançların başka bir sapkınlık biçimi içerip içermediğini merak etmemize neden olur: Sadece kovulmuş meleklerin dünyamızda yaşamaya devam ettiğini değil, aynı zamanda (Milton'ın deyişiyle) içlerinde, sönen kömürler gibi, inatçı bir güç parıltısını tuttuklarını da. Muhtemelen lekelenmiş ama insanlığın geliştirebileceğinden çok daha büyük bir tutku.

O hâlde bu konuda oldukça açık olalım. Periler her şeyi bilen ve her yerde hazır ve nazır olan varlıklardı. Ayrıca kesinlikle sınırsız güç sahibiydiler (en azından insan ırkının yarısını yok edebileceklerine ya da dünyanın kendisini yok edebileceklerine inananlar için). Bu ve çok daha fazlası, masallar diyarının sıradan Hıristiyanlarının gerçekten inandığı şeydi. Perilere o kadar hararetle inanıyorlardı ki, zaman zaman bu inanç uğruna, İbrahim gibi, kendi çocuklarını feda etmeye hazır oluyorlardı. Bu insanlar inançlarını yazabilselerdi sonucun gerçekten çok

[3] Üst tabaka, seçkinler anlamına gelen sözcük aynı zamanda periler anlamında da kullanılmaktadır. (Çev.)

sert olacağını düşünmek için iyi nedenler var. Basitçe, resmi Hıristiyan tarihini paramparça ederdi. Augustine'den Churchill'e kadar, Hıristiyanların yalnızca ufak bir parçası ortodoks teolojiye tam olarak bağlı kaldı. Hıristiyan kiliselerinin sahte tarihinin ve sahte sürekliliğinin altında, bu karanlık, büyülü, büyük ölçüde dile getirilmeyen inançlar yatar. Tiddy Mun'un kuş çığlıklarını anımsatan Lincolnshireli yaşlı kadının sözleriyle:

> Bir bakıma iki kilise vardı: rahipler ve cannelller; hepsi bu kadar. Diğeri sadece halk arasında, tüm bilinmeyenlerin ve gizli bilgilerin sesli bir şekilde devam ettirilmesinden ibaretti. Büyükbabam kiliseye sunduğu hizmetlerden çok bu sesli büyüleri düşündüklerini söylemişti.

Birazdan, tüm karmaşık yolları, mağaraları ve yarıkları boyunca bu sapkınlık haritasının çıplak sınırlarının izini sürmeye başlayacağız. Ona renk verip rüzgârın parmaklarımıza çarptığını hissedeceğiz. Bununla birlikte bu yolculuğa hazırlanmadan önce bu Arada Kalmış İnsanlar hakkında bir şey daha söyleyeceğim: Sarp bir Kelt zirvesinde nefesimizi tutarak bu varlıklara rastlamak ve onların şeytani güçlerine yetersiz sempati göstermek istememize gerek yok. O hâlde peri mizacı nedir? Bu konuda tek bir şey söylemeye zorlansaydınız o da şu olurdu: Periler bir tür ham zevk ilkesini bünyelerinde barındırır. Doğrudur; insanlara çeşitli şekillerde yardım edebilirler. Ama etik bakımdan çoğu zaman ahlak dışı ve sorumsuz görünüyorlar –bazen, gerçekten de vahşi hareketlerde ve daha çılgın büyülerde ortaya çıkıp dışavurum kazanarak saf enerjiden çok az daha fazlası. Freud'a başvurarak bunların katıksız ve sınırsız bir kimlik gibi göründüklerini söyleyebiliriz. Yetişkin dünyasının sorumluluk sahibi yasalarından ziyade çocukların gürültülü bencilliğine çok daha yakındırlar. Ama belki de bu hedonist peri enerjisini görmenin daha doğru bir yolu şudur: Periler şayet olabilseydiniz tam da sizin (soğuk, aç, aşırı çalışan Kelt köylüsü) olacağınız şeydi. Periler yani her zaman haklarında hikâyeler duyduğunuz insan formuna ve tanrısal güçlere sahip o varlıklar, inanılmayacak derecede büyülenmiş ünlü insanlardı.

2
Görülmeler, Toplantılar, İşaretler

Bir gün sabahın erken saatlerinde elinizde bir yumurta sepeti ile çok iyi bildiğiniz bir alandan geçiyorsunuz. Aniden ürküyorsunuz ve durmak için yana kayıyorsunuz. Yuvarlanıp düşerken yumurtaları havaya fırlatıyorsunuz. Oturduğunuzda derin bir nefes alıyorsunuz. Tabii ki yumurtaların çoğu kırıldı. Ama en önemlisi önceki gece tarlada ortaya çıkan peri halkasının üstüne basmamayı başardınız.

Botanik bilimi, peri halklarının topraktaki olası birçok mantarın birinden kaynaklandığını artık ortaya koymuştur. Bu mantar kimyasal değişiklikleri katalize eder ve nitrojen salar. Sonuçlar değişkenlik gösterir. Bazen çok parlak renkli küçük bir mantar halkası veya şapkalı bir mantar görebilirsiniz. Canlı bir çim çemberi, kahverengi veya solmuş bir daire görebilirsiniz. Bazı peri halkalarının çapının elli altmış metre olduğu göz önüne alındığında, tehlikeden asla şüphelenmeyip farkında olmadan piknik yapmış olabilirsiniz. Ayrıca bazı modern mantarların yüzlerce yıllık olduğunu da biliyoruz.

Çevrelerindeki doğanın tüm detaylarına ve değişikliklerine çok dikkat eden insanlar için peri halkaları harika ve güçlü şeylerdi. Mantarlar (muhtemelen yenilebilir olanlar, onları toplamaya cesaret eden herkes için beklenmedik bir yiyecektir) sadece bir gecede ortaya çıkmıştı. Çimen, yeni canlı bir renkle basıldı ve en eski büyülü şekli olan daireyi aldı. Bu bir şey ifade ediyor olmalı. Belki de en açık şekilde bu perilerin orada dans ettiği anlamına geliyordu. Bu durumun perilerin doğurganlıkla bağlantısının daha tipik bir örneği olduğu konusunda muhtemelen bazı gözlemcileri de etkiledi. Daha doğrusu bu halkaların

sihirli gücü Galler, İskoçya veya İrlanda'da Bir Yaz Gece'sinde birinin içinde uyumaya cesaret eden herkesin önsezi kazanabileceği anlamına geliyordu. Bu halkalar, bazı bölgelerde gömülü peri hazinesinin yerini işaretlemek için kullanılabilir. Bununla birlikte bu tür bir güç genellikle daha bir karanlıktır. Çok sayıda çocuk periler onları kaçırmasın diye bir peri halkasına adım atmaktan korkarak büyümüş olmalı. Öte yandan 1930'ların sonlarında Fransa'nın daha uzak bölgelerinde "hiçbir şey köylüleri şeytani çirkinliğin canavar kurbağalarından korktukları için bir peri çemberine ayak basmaya veya bu çembere adım atmaya teşvik edemezdi."

Eğitimli insanlar 18. yüzyılın başlarında mantar teorisinden önce çemberleri rasyonelleştirmeye çalışıyorlardı zaten. Şimşeklerin veya karıncaların faaliyetleri tarafından üretilen oluşumlar olarak açıklıyorlardı bunları. Karacaların bazen (fazladan bir şaşkınlık katmak için) sekiz sayısı şeklinde bile olsa çimenlere veya toprağa halkalar damgalayabildiğini de artık biliyoruz. Bu akılcı botanik bilgilerin hiçbiri anne babanızın yanına eve giderken sizin üzerinde en ufak bir etki yapmazdı. Zira sizin yumurtalarla ilgili sarsılmaz bir bahaneniz vardır. Tüm bu yüksek enerjili yiyeceklerin kuşlar, tavşanlar ve tilkiler tarafından mideye indirildiği yere geri döndüğümüzde elbette ödülü *kimin* kaptığı tamamen açık olacaktı.

Doğal dünyadan çok sayıda başka olağandışı madde ve nesne bu büyülü çimden halkalarla çevrili ve iç içe geçmiş durumda. "Peri topları" veya "peri kıvılcımları" açıklanamayan ışıklardı. Batı Hebridler'de buzlanma sırasında sarımsı bir kırmızıya dönen likenlerin çözülme sırasında yayılan parlak kırmızı bir nem oluşturmadan önce "perilerin savaştan sonraki kanı" (özellikle Cadılar Bayramı'nda meydana gelen olaylar, muhtemelen diğer buzlanmaya bağlı dönemlerde de) olduğu biliniyordu. İrlanda'daki perilerle ilişkilendirilen su ruhlarına geldiğimizde kimi zaman Clare Kontluğu'ndaki Killone Gölü'nde görülen denizkızı kanını işitiriz. Bu inancın, denizkızının Newhall Malikânesi'nin bir uşağı tarafından bı-

çaklandığı inancı da dâhil olmak üzere çeşitli kökenleri vardır. Şarap çalmak için mahzenlerin altında yüzdüğünden bıçaklanır. Daha açık bir ifadeyle Westropp'tan buradaki suyun doğal olarak "kuru bir yazdan sonra demir pisliği ve kırmızı kilden zaman zaman kırmızıya döndüğünü" öğreniyoruz.

Başka bir yerde periden korkan erkek veya kadının keskin, dikkatli gözleri, belirli bir manzaranın çok özel yerel işaretlerini deşifre etti. Batı Hint Adaları'ndan Faroe Adaları kıyılarına sürüklenen tohumlar aslında perilerin böbreğiydi. Buna göre, yeterince uzun süre tutulursa başka bir tohum üretebilecek kapasitesi vardı. Brownie, Monmouthshire'da genellikle kırlarda görülen, rüzgârın önünde yuvarlanan bir avuç kuru ot şeklini alabilir. Lincolnshire'da, Ancholme nehri vadisinin kendine özgü "Minik İnsanları" (en fazla bir karış boyunda, kolları ve bacakları iplik kadar ince, ama kocaman ayakları ve elleri olan insanlar) Yabancılar olarak da biliniyordu. Ay ışığı altında dans ettikleri büyük yassı taşlara Yabancıların Taşları deniliyordu. Ayrıca sözlü tarihe göre daha erken bir zamanda insanlar bu taşları kana bulamış ve üzerlerinde ateş yakmışlardı. Başka yerlerde olduğu gibi burada da peri gelenekleri pagan ataları-mızın bazı ham alışkanlıklarıyla iç içe geçiyor.

Tüm danslarını ve dövüşlerini sürdürmek için elbette perilerin iyi beslenmeleri gerekiyordu. O hâlde pek çok yerde peri tereyağı görmenize şaşmamalı (sadece tarlalarda ve ormanlık alanlarda değil, hatta evinize veya ahırınıza yapışmış durumda). Yorkshire perilerinin tereyağını kapılarınıza ve pencere çerçevelerinize fırlattığı biliniyordu. Tereyağı burada ahşaba yapışıp onu çürütüyordu. Bu son ifade doğrudur. Suçlu, *Exidia glandulosa* olarak bilinen bir mantardı. Bu mantar gerçekten de işlenmiş ve işlenmemiş ahşabı çürütür. Özellikle kuzeyde bulunur. Periler tarafından gece yapılması için bazıları tarafından tutulur ve İsveç'te "trol yağı" olarak bilinir. Yoğun yağışlardan sonra tereyağı gibi bir kıvama gelir ve (iddiaya göre) yenilebilirdir. Ancak perilerin çay partilerinde size sunduklarının siyah renkte olacağı konusunda dikkat

edin. Peri yağı Leinster'daki ahır kapısının içinde bulunursa aynı zamanda hanenizin bir yıl boyunca tereyağı olmayacağı anlamına da geliyordu. Burada, onu bulaştıran sözde suçlu kişi geriye dönüp hakkınızı alacaktır.

Bununla birlikte 18. yüzyılın sonlarında, Bordersli yaşlı bir kadın (Nanzy) sık sık peri alayı görmekle kalmıyor, aynı zamanda çimenlerin üzerinde "çok güzel peri yağı ruloları" buluyordu. Burada folklorun belirsizliğine geri dönmüş gibiyiz. Eğitimli yazarımızın ("E") Nanzy'yi tanıdığını öğrendiğimizde bu belirsizlik biraz kaybolur. Nanzy "böyle şüpheli yiyecekleri yemeyecek kadar iyi bir Hıristiyan" olsa da "bunu tereddüt etmeden evdeki başka amaçlarına uyguladı."

İrlanda peri yağının fazlasıyla gerçek olduğunu da biliyoruz. 1849'da Londra Botanik Derneği, İrlanda turba yosununun bu "yağlı maddesinden" mumların ticari üretimi hakkında spekülasyon yapıyordu. İlginç bir şekilde bu faydacı duruş doğrudan yerel köylü inancına aykırıydı. Gerçek bir peri inananı olarak "15-20 santim çapında, saf maddeyi içeren ve yağ rengine benzer ufak bir kuyu" gördüğünüzde bunun peri tüketimi için olduğunu bilirsiniz ve buna göre onu "büyük bir saygıyla karşılarsınız."

Perilere İlişkin Hisler

Kafanızdaki periler garip bir halüsinasyon kimyasalı gibi, tüm duyularınızı filtreliyor; etrafınızda kendilerini ve yaptıklarını görmezken bu tekinsiz varlıkları hissediyor, duyuyor ve hatta kokluyordunuz. Sözgelimi Man Adası'nda, "periler daha çok vadilerin ıssız üst kısımlarında görülür, duyulur ve koklanır (eski, ekşi bir koku). Bu kısımda berrak ince nehirler havuzdan havuza hızla ve müzikal bir şekilde akar ve yüksek yeşil kıyılar arasında yalnızca dar bir gökyüzü şeridi parlar." Perileri koklamak, Man adalılara özgü tuhaf bir beceri olabilirdi. Man Adalı müreffeh ve dindar bir çiftçi, Kirk Malew papazına

perilerin kendi vadisinde yaşadığı konusunda ısrar etmişti. Hiç görmemiş olsa da "onları çok sık kokladığını" ileri sürüyordu.

Lincolnshire'da Trent Nehri'ndeki kayıkçılar, Wildsworth ve Owston Ferry arasındaki keskin bir dönüşü anlattılar. Burada tuhaf olaylar meydana gelmişti: "Uzun saçlı ve fok yüzlü cüce bir adam, çay kaşığı büyüklüğünde bir çift kürekle hızla ittiği turta kabına benzeyen küçük bir tekneyle nehri doğudan batıya geçiyordu." Aslında görünür olmadığında Trent'in Boggard'daki Jenny'si genellikle hâlâ mevcuttu. "Eski gemiciler, omurgalarının yan taraflarındaki şişlikleri hissettiklerine dair tuhaf hikâyeler anlatırdı" ve mümkünse dönemeçte hiçbir zaman demirlemezlerdi. Inishbofin'de (1876'dan bir süre sonra ve muhtemelen Birinci Dünya Savaşı zamanında) İngiliz Katolik toprak sahibi Cyril Allies bir taş ocağı işletiyordu. Bir keresinde "kaya, içindeki tüm "iyi insanlar" yüzünden çok ısındığı için madenciler işi bıraktı." Bir zamanlar büyülü olan bu adanın durumu, perilerin varlığına karşı yerel duyarlılığı keskinleştirmiş olsa da herkes perilerin tabii ki esas olarak yeraltında yaşadığını biliyordu. Bu büyülü adanın durumu, perilerin varlığına karşı yerel duyarlılığı keskinleştirmiş olabilir. Herkes perilerin esas itibarıyla yeraltında yaşadığını biliyordu elbette.

Bununla birlikte her şeyden önce perilerin sesleri duyuluyordu. Bazen sesler keskin ve endişe vericiydi. Gallerli Thomas Andrews, 1800 civarı bir gece evine giderken Peri Avı'nın kötü şöhretli "Gökyüzü Köpekleri"ni duydu. Bu hayvanların şöyle esrarengiz bir özellikleri vardı: havlamaları yakınlaştıkça daha da sessizleşiyor, uzaklaştıkça artıyordu. Yorkshire'da ünlü bir peri köpeğinin birkaç takma ismi vardı: barghest, padfoot, capelthwaite.[1] Bu büyük, tüylü siyah hayvanın "görüntü yokken duyulan ağır ayak sesleri" vardı. Bunlardan en unutulmazı, 1882'de Betsy adında bir kadının barghest'in çocukluğundan yankılanan (bu belki de hoş bir hatıra değildi)

[1] Kuzey İngiliz folklorunda büyük ve keskin dişleri olan mitolojik korkunç köpekler. (Çev.)

esrarengiz havlamasını hatırlamasıydı. Betsy bu hayvanın varlığından modern bir anlayışla şüphe ediyordu. Bundan rahatsız olan babası, dikkatini köy köpeklerinin arada sırada çıkardığı kakofoniye çekmek için geceleri kızının yatağına gelirdi. Özellikle bir canavar, doğaüstü üç uluma yaptığında bu barghest diye uyarıda bulunurdu. Genç Betsy'yi uyanık bırakırdı. Genç kız, bedeni sürünürken sıradan köy köpeklerinin bu şeytani davetsiz misafire karşı öfkesini dinlerdi.

Bu tamamen aydınlanmamış ebeveynlik tarzından hızla uzaklaşalım ve kulaklarımızı periler diyarını çevreleyen müzik ile arındıralım. Lincolnshire'daki o kulübede gördüğümüz gibi taşralılar bir defasında evlerinin içinde bile çok şey duymuşlardı. Ayrıca Andrews gibi gündüz veya gece yürüyerek dışarı çıkma olasılıkları çok daha yüksekti. Periler hakkında ne duyabilirlerdi? Bunu karşılaştıralım. Yıllar önce üç arkadaşım ve ben Noel bayramını Skye'ın kuzeyindeki bir kulübede geçirdik. Bir gece yakınlardaki kayalıklara doğru yola çıkarken hemen ilerideki karanlığın içinden gelen çok tuhaf bir müzik dikkatimizi çekti. Bu sese şaşkın şaşkın bakışlar attığımızı hâlâ görebiliyorum: esrarengiz, *ambient*[2] ama yine de neredeyse vokal bir sesti bu. Uçurumun kenarında sesin kaynağını bulduk. Oraya sabitlenmiş küçük bir korkuluk takımı bir rüzgâr arpı gibi çalınıyordu. Bunu biliyor olsak bile ses belirgin bir şekilde bizi rahatsız etmeye devam etti.

Periler ülkesinde buna benzer bir şey işittiğinizde muhtemelen çok yaklaşmaya cüret etmiş ama tam da bu nedenle böylesine basit bir açıklamayı keşfedememiştiniz. Kelt topraklarının her yerindeki sihirli peri rüzgârları erkeklerin, kadınların ve çocukların perili zihinlerinde iş başında olan bu tür melodileri tıngırdattı. Sözgelimi Harris'teki peri müziği "gaydacılar tepesinden" duyulabilirdi. Adada yetişmiş, akademik ve çevreci bir aktivist olan İskoç Alastair Mcintosh, 1990'larda şunu

[2] Geleneksel müzik yapıları veya ritimleri üzerine koyduğu ton ve atmosferi vurgulayan bir müzik tarzı. (Çev.)

anımsamıştı: "Belirli zamanlarda bir tepeye uzanabilir" ve söylendiğine göre "içerideki boruların müziğini duyabilirsiniz." "Son yıllarda yeni bir şebeke kanalizasyon sistemi kurulmakta olduğunu" açıklayarak sözlerine devam etmişti: "Kazıcı, tepenin altına gömülü çok odalı bir yeraltı arazisine girdi. Geçitlerden biri denize uzanıyordu ve... fırtınalı günlerde kumsaldaki kayaların birbirine çarpması 'çıngırdama' sesi oluşturan yatak odası aracılığıyla iletiliyordu." Bununla birlikte adanın diğer bölgelerinde peri müziği dinlediğini iddia edenleri uyarmak gerekiyor: Mcintosh, "çoğu zaman dışarıda uzak yerlerde düdük çalmayı severdi. Uzaklarda yürüyenlerin bunu perilerin hâlâ hayatta ve iyi olduklarının kanıtı olarak kabul edecekleri konusunda sık sık kafa yorardı."

Cornwall'daki yerliler, Ransome Madeninde ve Towednack'teki bir kuyuda perilerin seslerini duydular. Kazmalarının ve küreklerinin gürültüsü sadece bazı dinî bayramlarda kesiliyordu. Inishbofin perilerinin adanın tepelerinde "dolaşıp eğlendiği" daha fırtınalı bir tarzda duyulabilirdi. Aberdovey kıyılarında Cardigan Körfezi'nin sularının altında kocaman bir batık krallığın yattığına inanılıyordu. Cantrer Gwaelod, Lowland Hundred veya Galler Atlantisi'nin bir kilise içerdiği bildirildi. Bu kilisenin çanlarının zaman zaman derinliklerden çaldığı duyulabiliyordu. 1890 civarında, bir papazın karısı olan Bayan Powell, 1852'de yedi yaşında bölgeyi ziyaret ettiğini ve "yatakta uyamadan uzanarak çan sesinin yankılarını yakalamaya çalıştığını, ama bunu başaramadığını" anımsıyordu. Fakat Bayan Powell ziyaretini sadece yanlış zamanlamış olabilir. Çünkü Viktorya dönemi bilgini Sör John Rhys gelgitin belirli bir aşamasında Dovey nehrinin ağzındaki dalgaların çan benzeri bir çınlama ile çakıl taşlarını hareket ettireceğini belirtir. Çocuksu ve yetişkin bazı zihinlerde su altı peri krallığının ışıltılı görüntülerini uyandıran bir sestir bu.

Crymlyn Gölü'nde (Briton Ferry ve Swansea arasında) duyulduğu iddia edilen çanlar için böyle bir kaynağımız yok. Burada, başka bir efsanevi batık kasaba, periler tarafından

bir su altı sarayına dönüştürülmüştü. Ama bu kaybolmuş peri diyarlarının her tarafında doğanın müziği genellikle akıldan çıkmayan keskin ritimler üretmiş olmalı; ister korkuluklardan ve tellerden rüzgârla koparılmış olsun isterse (Lincoln Koleji öğrencisi Owen Edwards'ın deneyimine göre) Gwynedd'deki Bala Gölü'nün kırık metalik buzu üzerinden güneye doğru hafifçe dokundurulmuş olsun. Belki de en unutulmaz olanı şuydu:

> Dalby Dağı'nda, Cronk-yn-Irree-Laa'nın bu tarafında, Man Adası'nın eski halkı Sonsuzluğun Seslerini (Sheean-ny-Feaynid) duymak için kulaklarını toprağa dayıyordu sesler mırıldanmaya benziyordu. Bu seslerin uzaydaki varlıklardan geldiğini düşündüler; çünkü onların inancına göre bütün bir uzay görünmez varlıklarla doludur.

Her ne olursa olsun bunlar (peri tutkunu Evans-Wentz'in bile kabul ettiği gibi) muhtemelen sadece "kayalarla çevrili kıyıda yer değiştiren çakıl kütlelerini yıkayan" dalgaların sesiydi. Tekrar dinleyin. Mümkünse yakınlardaki trafiğin pisliğine, telefonların ve kısa mesaj uyarılarının aralıklı olarak titremesine, sola dönen veya kuzeye gelen minibüslerin otomat havlamasına, hatta radyatörlerin tıslamalarına veya sessiz kazan kükremesine karşı kulaklarınızı tıkayın... Şimdi yapabilirseniz *Sonsuzluk Seslerini* yakalamaya çalışın.

Aramızdan pek az insan bunu yapabilir. Biz bir şeyi kaybettik. Kaybı çok kolay unutulan şeylerden biridir bu. Artık anında erişilebilen ve taşınabilir müzik, stakkato ve sıradan bir şarkının ortasındayız. Burada kulaklarımızı Sonsuzluğun Seslerine, artık kapalı olan o boyuttaki mucizenin yasaklanmış frekansının belli belirsiz iç çekişlerine göre ayarlamayı ümit edemeyiz.

Şimdi W. W. Gill tarafından tarif edilen Man bölgesini ziyaret edelim. Burası periler tarafından iskân edilmiş tepeler ve nehir vadisinden oluşan uzak bir diyardır. Burada "uzak bir ahenk içindeki insan sesleri gibi karşı kıyıda Granane adı verilen dik bir toprak parçasından sakin akşamlarda gizemli bir şekilde solunan o doğaüstü şarkıyı duyabilecek miyiz?"

Burada "uzun yosunlu taşlar çalıların altında yarı gizlenmiş durumdadır ve ışıklar gece çöktükten sonra engebeli yüzeyde titrer." Belki de bir Man Adalının sesleri kaydettiği söylenen o çakıl taşını bulabilirsek bu sesleri icra etmeye çalışabiliriz. Bununla birlikte şu anda kesin olarak bildiğimiz tek şey "yerel köylülerin ve çiftçilerin bu şarkıyı dinlemek için nehrin kıyılarına geldiğidir." Bu, doğanın merkezî krallığı tarafından sunulan ücretsiz ve doğaçlama bir resitaldir.

Bu iddia büyüleyici olduğu kadar şaşırtıcı görünüyorsa okuyucular aslında peri müziğinin yazıya döküldüğünü ve icra edildiğini bilmek isteyebilirler. Besteci ve eski Oxford öğrencilerinden Doktor Thomas Wood 19222de arkadaşlarıyla Dartmoor'da tatil yaparken

> havadaki müziği duydu! Ses yukarıdan geliyordu, nefes gibi zayıftı. Gittikçe azaldı, sonra üzerimdeyken tekrar arttı. Boşalan bir buhurdanlık gibi sallanıyordu. 20 dakika sürdü. 1922'de taşınabilir kablosuz setler bilinmiyordu. Saha gözlüklerim görünürde piknik yapan kimseler olmadığına dair güvence verdi. Bu, ne bir gramofon ne de kulaklarımda yanıltıcı bir sesti. Bu müzik esasen armonikti; bir melodi ya da nağme değildi. Perilerin narin seslerinin birbirine dokunması gibi geliyordu kulağa. Yoğunlaşan bu sesi tüm duyularımla dinledim. Yazdıklarım aslına o kadar yakın ki yazarlar bile aradaki farkı anlamayacaklardır. Bunun üzerine yemin etmeye hazırım... Müzik sessizliğe gömüldü. Ne o zaman ne de o zamandan sonra başka bir şey gelmedi. Doğaüstü şeyleri dinlemeye bilinçli olarak teşvik edildiğimden oldukça emindim.

Wood bir peri deneyiminin gerçekliğine "yemin etmeye" hazır olan tek Oxbridge öğretim görevlisi değildi. Müziği kendisi kaydetmemiş gibi görünüyor. Ancak Amerikalı yazar Chris Woodyard elektronik org için tasarlanan bir transkripsiyon yoluyla bunu son zamanlarda yaptı. Okuyucular web sitesinde bu sesi bizzat dinleyebilirler. Başka bir müzikal elde etmek isteyen herkes Wood'un iki kemanlı orijinal partisyonunun bir performansını da düzenleyebilir.

Peri Hayvanları

Aslında gerçek olan (genellikle yanlış okunsa da) peri işaretleri bir anlamda en ilginç olanlarıdır. Bunlar çevremizdeki görünüşte sıradan dünyanın bazen şaşırtıcı derecelerde öznellik ve yaratıcılıkla kafamızın dışında şekillendiğini hatırlatır. Bir düzeyde bu peri olarak kabul edilen gerçek hayvanlar kuşlar veya böcekler için de geçerli olabilir.

İrlanda'nın Cavan Kontluğunda "Moneygashel'den Gowlan Cross'a uzanan görünmez bir peri yolu'ndan haberdar oluyoruz... Periler tilki şeklindeki yol ayrımına geldiler ve Gowlan'da yaşayan bir adamın tavuklarını öldürdüler. Adam Moneygashel'e gitti ve bir delik buldu; onları tütsüledi." Bundan sonra "Peri tilkileri bir daha hiç görülmedi." Daha da çarpıcı bir şekilde Mayo Kontluğu'ndaki harap bir manastırın yanında gece gündüz süren destansı bir peri savaşı gerçekleşti. Çatışmaya dair hiçbir görgü tanığı kalmamasına rağmen savaşın sonunda yüzlerce ceset görüldü; zira "sepetler nehirden aşağı süzülen ölü sineklerle doldurulabilirdi."

Westropp 1910'da Clare Kontluğunda şunu duydu: "Bu yılın başlarında akıllı zeki bir adam Ennis yakınlarında bir çocuk ve bir yaban gelinciği ile bir kaleden tavşan vurmaya gitti. Üçü kaçtı, vuruldu ve ıskaladı. Adam daha sonra hemen çocuğu çağırdı ve tavşanların peri olduğunu söyleyerek büyük bir heyecan ve korku içinde kaçtı." Aynı bölgede belki yirmi ya da daha fazla yıl önce Newhall'dan Bayan MacDonnell Westropp'a şunu anlatmıştı: "Genç kızken Edenvale'deki vadiden küçük ve evcil beyaz bir tavşan almıştım ve hemen ardından bir yüzüğümü kaybettiğini fark ettim. Aramaya yardım edenler ve babasının bekçisi tavşanın bir peri olduğuna ve yüzüğü de yanına aldığına ikna olmuştu."

Buradaki peri tilkileri olayı son derece sıradan bir olayın nasıl doğaüstü bir şekilde açıklanabileceğini gösteriyor. Her iki tavşan hikâyesi de en ufak alışılmadık bir olaya son derece batıl bir inançla yaklaşıyor. Diğer taraftan başka yerlerde büyü

ve cadı tavşanları etrafında oluşturulan muazzam miktarda batıl inancı hatırlamakta da fayda var. Sözgelimi 19. yüzyılda Yorkshire'da büyülü bir beyaz tavşan olduğuna inandığı şeyi gören yetişkin bir adam yatağına gitti ve tam anlamıyla korkudan öldü. Öte yandan Guguk kuşu için Dağlık bölgede kullanın bir isim olan *eusz-sidhe* "peri kuşu" demekti. Bu kuşun kendine özgü sesinin ve muhtemelen yuvalama alışkanlıklarının bu isimle bir ilgisi olduğunu pekâlâ tahmin edebiliriz.

Diğer peri yaratıkları mitolojik ya da folklorik olanın ölçeğinde daha da ileri giderler. Perilerin insan dünyasını pek çok noktada yansıtma eğilimini bir kez daha simgelerler. Man Adası'nın perileri, diye açıklıyor Gill, "kediler ve kümes hayvanları ve çaldıkları kediler dışındaki tüm evcil hayvanları Danimarka'da tutuyorlar." Bir anda kediler hakkında daha fazla bilgiyle karşılaşıyoruz. Gördüğümüz gibi perilerin hem atlara hem de köpeklere ihtiyaç duymalarının bir nedeni peri avına olan düşkünlükleriydi. Waldron buna Man Adasına ait sabit ve çok genel bir inançta rastladı: "Bu avlar adada sık sık yapılır. Man atlarına binemeyecek kadar gururlu olan bu küçük soylular, beyler tarafından getirilen ve beslenen İngiliz ve İrlanda atlarını kullanır." Bir kez daha bu inancın bir kanıtı vardır çünkü "bu zavallı hayvanların bir sabah ter ve köpük içinde ve neredeyse ölesiye yorulmuş hâlde bulunması çok yaygın bir durumdu. Sahipleri ise ahırdan hiç çıkmadıklarına inanıyorlardı." Bu, okuyucuların bildiği gibi aslında atların başına gelir ve çeşitli şekillerde perilere, hayaletlere, öcülere ve vampirlere atfedilmiştir. Bu durumla ilişkili dağınık yelelerin genellikle peri damatlar tarafından kurnazca örüldüğüne inanılıyordu. "Elf locks" [arapsaçı] terimi işte buradan gelir.

Bir adamın 1916'dan bir süre önce Clare Kontluğu Bunnahow'da mehtaplı bir araba yolculuğu sırasında gördüğü iddia edilen peri jimnastik festivalini açıklamak daha zordu. Tanığımız, Leydi Gregory'ye kırmızı giysili ve jokey şapkalı küçük adamlar gördüğünü söyledi. Bu küçük adamlar atlarını zıplatmak için çalıdan bir perde kullanıyordu. "Atlardan

bazıları" diye ürkütücü bir kesinlikle ekledi, "üzerinden atlar ve daha fazlası yalpalardı." Açıklığa kavuşturulmasa da bu peri atları aşağıda karşılaşacağımız köpek boyutunda olanlar gibi muhtemelen küçültülmüş hayvanlardı.

Peri köpekleri tartışmasız en büyük, en fazla çeşitlilik gösteren peri hayvanı kategorisidir ve muhtemelen en çok görülenidir. Bu peri tazıları etkileyici derecede uzun bir saltanat süresine sahiptir. Pençe izleri 13. yüzyılın Mabinogion'undan 20. yüzyıla ve Hebridler'den Chilterns'e kadar uzanır. Onları kategorize etmek kolay değildir. Burada onları hayalet köpeklere ve kesinlikle perilere ait olan köpeklere ayıracağım.

Yorkshire'ın doğaüstü köpeklerini zaten gördük. Ancak bu tür hayvanlar o bölgeyle sınırlı değildi. Bazen buzağı büyüklüğünde bazen ateşten gözleri olan hayalet köpeklerin görüldüğü yerler Britanya'nın dört bir yanına yayılmış durumdadır. Bazı vakalar kuşkusuz saf folklor ürünüydü. Ama diğerlerini reddetmek o kadar kolay değildir. Westropp kardeşi, annesi ve iki hizmetçisinin Şubat 1869'da Cratloe tepelerinde arabalarının yanında yüzen siyah bir köpeği nasıl gördüklerini çok kesin bir şekilde anlatıyor. Hayalet kara köpeklerin her zaman iyi huylu olduğu (bazen geç saatlerde oradan geçen kadınları koruduğu) Lincolnshire'da insanlar bu hayvanların geçerken yapraklara sürttüklerini veya dalları kırdıklarını duyduklarını iddia ettiler. Lyme Regis'te bir "goblin köpeğin" her gece bir çiftçinin evindeki ateşin yanında çok sıradan ve hâlinden memnun bir şekilde yattığı söylenirdi. Ayrıca çiftçinin belirttiği gibi beslenmesi takdire şayan bir şekilde ucuzdu.

Tüm bu hayalet köpeklerin izini sürmeye kalkışırsak sonunda peri bölgesinden çok uzağa yönlendiririliriz. Ancak Peel Kalesi'nin *mauthe doog*unu yani kara köpeğini kısaca incelememiz gerekiyor. Evans-Wentz bunu bir peri köpeği olarak kabul ediyordu. Bunlar çok sık görülürdü. Hatta bir dönem gerçekten de sahici bir köpeğin hayaleti olup olmadığını merak ettirecek kadar çoktu. 1726 civarında Waldron kaledeki eski bir askerle konuştu. Asker bu köpekten

"kafasında kıl sayısından daha çok" görmüştü. Şöhretinin zirvesi bu konuşmadan altmış yıl kadar önceydi. Köpek her gece belirli bir geçitten kaleye girer ve ateşin yanına yatar ve şafakta tekrar ayrılırdı. Modern okuyucular köpeğin "sık kıvırcık saçlı büyük siyah bir spanyel şekline büründüğünü" öğrendiklerinde hayvanı tamamen korkunç bulmayabilirler. Gerçi askerler buna alışmış olsalar da doğası ve şeytani potansiyeli karşısında "onun yanında küfretmekten ve her türlü saygısız söylemden kaçınacak kadar" korkmuşlardı. Kimse onunla yalnız bırakılmazdı; bu zamanlarda askerler belirli görevler için kasıtlı olarak çiftler hâlinde gidiyorlardı. Bununla birlikte unutulmaz bir gecede içkiyle cesaretlenen bir asker tek başına gitti. Hayvanla karşılaşırsa "köpek mi şeytan mı olduğunu test edeceğini" söyleyerek övünüyordu. Büyük bir gürültü duyuldu; asker suskun bir şekilde geri döndü ve tamamen dilsiz bir şekilde yatağına girerek üç gün içinde öldü. Bundan sonra hiç kimse şu anda mühürlenmiş olan perili geçide gitmeye cesaret edemezdi.

Küfür etmeyen askerlerin sarhoşluğu ve ahlaki unsur kısmen folklorik yaratımlardır. Fakat askerin belirtileri çarpıcı bir şekilde konversiyon bozukluğu ve vudu ölümünün belirtilerine benziyor. İlk durumda insanlar tamamen psikosomatik nedenlerle dilsiz, kör veya felçli olarak yorumlanmıştır. Çoğu hayaletle karşılaşmanın neden olduğu korku nedeniyle çok sayıda ölüm vakası vardır. Etkileyici bir şekilde vudu ölümleri için dış zaman sınırı üç gündür. Ayrıca genellikle ev sahiplerinin evcil hayvanları olan ve neredeyse her zaman iyi huylu olan hayalet köpekler hakkında birçok rapor vardır. Özellikle bunlar çoğu durumda gerçek, yaşayan köpekler için tutulur. Hatırlanmaya değer bir olayda bunların söz konusu evin canlı köpekleriyle oyun oynadıkları söylenmişti.

Öyleyse hayalet köpekler salt folklor ürünü olmayabilir. Bildiğimiz şey birkaç istisna dışında halk bilgisinde hayalet köpeklerin genellikle siyah olduğudur. Aksine perilere ait köpekler bazen çarpıcı biçimde neredeyse her zaman beyazdı.

Mabinogion'da Prens Pwyll bir peri ile karşılaşır. Bu perinin köpekleri kırmızı kulaklı olup "olağanüstü beyaz ve ışıltılıdır." Bu tür bir canavarın Kennel Club'a layık bir soyağacı vardı. Mona Douglas'ın 1970'te hakkında yazdığı Man Adası'nın "*coo ny Helg*'i yani peri tazısı, kırmızı kulaklı ve pençeli büyük beyaz bir köpektir. O, bazen alacakaranlıkta tarlalarda koşarken görülür ve onu görmek şans getirir." Galway'de Steven Ruan, Evans-Wentz'e şunları anlatmıştır: "Oradaki tepenin yanında boynunda beyaz halka olan bir köpek gördüm. Galway'deki en yaşlı adamlar da onu görmüşler, çünkü o, yüz yıldan fazla bir süredir burada. O, iyi insanların köpeğidir ve sadece gecenin belirli saatlerinde ortaya çıkar." Burada halka fark edildiğine göre hayvanın rengi muhtemelen koyuydu.

Bütün olarak bakıldığında bu tür peri köpekleri "kara köpekler" kadar ürkütücü görünmemektedir (ama bazen İskoç peri köpeği "cu sith"in kem gözlere sahip olduğu söylenir). Ayrıca bu hayvanlar Man Adası'nda kesinlikle saygı ve itaati emrediyordu. Evans-Wentz kar yığınları ile mücadele ederek Leece ailesinin çiftlik evine ulaşır. Bayan Leece'den dedesi John Watterson'ın yaklaşık bir asır öncesine uzanan hikâyesini dinler:

> Bütün aile soğuk bir kış gecesinde evde oturuyordu ve büyük büyükannem ve kızları çıkrıklarının başındaydı. Küçük beyaz bir köpek aniden odada belirirdi. O zaman oradaki herkes işini bırakmalı ve misafiri buyur etmek için hazırlanmalıydı: Bir ateş yakarlar, onlara tatlı su bırakırlar ve aceleyle yukarıya, yatağa giderlerdi. Geldiklerini duyabiliyorlardı ama onları asla göremiyorlardı. Sadece köpek vardı. Bu bir peri köpeğiydi ve onların geleceklerinin kesin bir işaretiydi.

Bunun perilere her gece yiyecek ve içecekle rüşvet verme geleneğine büyük ölçüde uyduğunu görebiliriz. Ama aynı zamanda bir tür peri sokağa çıkma yasağı ilan etmek için özel bir köpek göndermelerini sağlamak da önemli bir adımdır. Kusursuz bir dünyada özellikle kurnaz bir Man köpeğinin geceleri burnunu birinin kapısına sokarak kendisine bedava

yatak ve pansiyon sağlayacağını (ve belki de hileyi yavrularına aktarmıştı) nasıl öğrendiğini gösterebilirdik.

Bu olasılık bizi nihayet aslında köpek olmasa da aslında gerçek hayvanlar olan peri köpekleri meselesine getiriyor. Açıklamama izin verin. 1926'da Bedfordshire'daki Chiltern tepelerinin yakınındaki evi hakkında yazan kıdemli doğa bilimci Oliver Pike "çiftlik işçilerinden" bahsetti. "Bu işçiler, peri köpeklerinin geceleri hâlâ çayırlara musallat olduğunu söyleyecektir." Pike bunu iddia etmeye devam etti: "Çayırlarımız geceleri küçük ama çaresiz soyguncular tarafından rahatsız ediliyor gibi görünse de dikkate değerdir." Bununla birlikte korkmuş izleyicilerin fark etmediği şey "bu ufak tazıların" aslında gelincikler olduğuydu. Yılın belirli zamanlarında kırka varan gruplar hâlinde avlanırlardı. Onlara kulak verirsek düşünmemizi sağlayan hikâyelerdir bunlar.

Daha tipik bir peri ülkesi olan Man Adası'na dönüp Gill'e kulak verelim. Gill şu inançtan bahseder: Peri köpekleri kırmızı şapka takardı (kızıl kulakları yerine) aynı tarz aksesuar peri domuzları ve peri kuzularında da bildirilmiştir. Bu sonuncular birinin sürüsü arasında görüldüğü takdirde ekstra doğurganlık sağlayacakları için şanslı sayılırdı. Bu yalnızca kısmen kırmızı postlu bir kuzuyu ifade ediyor gibi görünse de 1900 civarında Man Adası'ndan bir kadın, kırmızı eyerli ve dizginli bir kuzu gördüğüne yemin etti. Bu, travmatik gibi görünen hatta ölümüne neden olabilecek bir deneyimdi. Bu hayvanların, popüler büyüdeki diğer pek çok şey gibi, sadece iyi ya da kötü olmaktan ziyade "güçlü" olarak görülmesinin daha iyi olduğunu ima eder.

Kedilerin de tamamen kabarık olmanın ötesinde bir statüleri varmış gibi görünüyor. Man'da bazıları kediyi özel bir "peri dostu" ve gerçekten de "periler gece mutfağa girdiklerinde varlığına göz yumulan ailenin tek üyesi" olarak görüyorlardı. Diğerleri "kedilerin kralı" olarak nitelendirecek kadar ileri gitti: Gündüzleri sıradan bir evcil kedinin hayatını yaşıyor ancak geceleri kral gibi dolaşır ve çok güçlüdür. Belki

de Louth Kontluğunda peri kalesinde hazineyi koruyan ve ancak gece yarısı kuzu kanının cazibesiyle görev yerini terk eden peri kedisi aynı derecede asil kandandı.

Peri Adaları

Pepys zamanında bir deniz kaptanı olan John Nesbit, Fransa ile ticaret yapmak için düzenli olarak Donegal'den yelken açardı. 2 Mart 1675'te özellikle unutulmaz bir yolculuk yaptı çünkü kendisi ve mürettebatı bilinmeyen bir adada yoğun bir sisin içinde buldular kendilerini. Nesbit ve diğer sekiz denizci bunu gördü. O ve üç subay derhâl karaya çıktı. Burada ormanlara, atlara, sığırlara, koyunlara ve kara tavşanlarına baktılar. Gezginler bir kaleye geldiler, fakat kaleden kimse onları karşılamadı. Kıyıya döndüler ve akşam soğuk olduğu için bir ateş yaktılar. Bunun üzerine korkunç bir gürültü koptu ve kayıklarını alıp gemiye kaçtılar. Ertesi gün kıyıda bir beyefendi ve hizmetçilerini gördüler ve onları çıkardılar. Bu adamlar uzun süredir bir büyücü tarafından şatoda hapsedildiklerini ancak Hıristiyanlar tarafından yakılan ateşin ana kuleyi harap edip büyüyü bozduğunu açıkladılar. Nesbit onları memleketi olan Killybegs limanına getirdi. Burada birçok kişi eski madeni paralarını görünce ve onların modası geçmiş dillerini ve fikirlerini dinleyince hikâyelerine inandı.

Böyle bir anlatıyla karşılaştığımızda kendimizi tuhaf bir şekilde kafa karıştıran bir bölgede buluyoruz. Demir atıp ince çakılların arasından, mitin kararsız sularından haritalandırılmış gerçeğin kuru topraklarına kadar sıçrarken aniden adanın kendisinin efsanenin gelgitlerinde yüzdüğünü fark ediyoruz. Bu köylü folkloru mu yoksa kaptanın seyir defterindeki asıl gerçek mi? Aslına bakacak olursak tam anlamıyla ikisi de değil. Westropp 1915 civarında bu hikâyeyi bazı okuyuculara raporun gerçek olduğu izlenimini vermiş olabilecek bir açık fikirlilikle anlattı. Westropp'un kendi görüşü ne olursa olsun

hikâyenin aslında Richard Head'den (II. Charles zamanında geçimini sağlamak için yazan fırsatçı bir karakter) türetildiğinin farkında değil gibi görünüyor. Head 1675 tarihli *O Brazile* yani *Büyülü Ada* adlı eserinde gerçek hayatta William Hamilton (Londonderry milletvekili) tarafından kaleme alınan Mart 1674 tarihli sözde bir mektupta yukarıdaki hikâyeyi ayık gerçekçi bir biçimde kurnazca sunar. Konuyu biraz daha karmaşık hâle getirmek için Hamilton'un birçok kişinin Ulster sahilinden böyle bir ada gördüğünü iddia ettiği ileri sürüldü. Gerçekten de Hamilton, I. Charles döneminde adayı elinde tutmak için patent almış bir adam tanıyordu. Bu arada biraz daha araştırma Nesbet'in de gerçek olduğunu bir Parlamento Yasası'nda bahsedildiğini ve Donegal ve Killibegs ile ilişkili olduğunu gösteriyor. 1684'te İrlandalı tarihçi Roderic O'Flaherty, O Brasile'yi çok daha güneyde Aran açıklarında şahsen gördüğünden ve hayalet şehirlerden, kulelerden, alevlerden, dumandan ve koşan insanlardan bahsetti.

Donegal'den Kerry'ye kadar tüm bu Atlantik kıyılarında peri adaları bir gözüküp bir kayboluyordu. Belki de sadece yedi yılda bir görünüyordu. Belki de onları ölümlülerin gözünden uzak tutmak için Gentry onları bir yerden bir yere taşıyordu. Gerçekten bu bölgede perilerin kendileri nispeten evcil veya gösterişsiz görünebilir. Bir zamanlar burası dünyanın sınırıydı. Yeterince uzun süre rüzgâr tarafından aşındırılan kayalıklarda duran keskin gözlü kişiler kısacık bir ışık kayması içinde Kutsanmışlar Adası'nı veya Gençlik Adası'nı gözetleyebilirdi. Ladra'yı bile ayırt edebilirsiniz. Burası MÖ. 2348'de Tufan'dan hemen önce Nuh'un yeğeni Cesair'e İrlanda'ya kadar eşlik eden adamın adını taşıyan efsanevi adadır. Bu adam daha sonra ölür ve Zümrüt Ada'ya gömülen ilk kişi olur. Fakir ve okuma yazma bilmiyor olsanız da tüm bunları biliyordunuz. Ayrıca her yedi yılda bir Ladra'nın evlerde ve kiliselerde örtülü olarak görülebildiğini de biliyordunuz.

O Brasile'ın bu dönemde böyle bir statüye sahip olması belki de o kadar şaşırtıcı değildi. Burası, 17. yüzyılın sonunda

çoğu haritada yer alıyordu ve bazılarında 1865 kadar varlığını sürdürdü. Ne de olsa Restorasyon'da Amerika kıtaları bu suların ötesinde nispeten yeni, beklenmedik bir keşifti. Kolomb'dan neredeyse iki yüzyıl sonra hiçbir şekilde tam olarak bilinmiyor veya haritalanmıyordu. Üç yüzyıl önce haritada olmayan topraklar hakkında açık fikirlilik rasyonel bir tutumdu. Yine de bu dengeleyici ateş kömürünü ayaklarımızın dibine bırakırken bile 1872 ile 1921 arasındaki on yıllar boyunca Westropp'un gördüğü ve çizdiği ürkütücü derecede kesin serapları hatırladığımızda bu manzarayı yeni karmaşık buluyoruz. Bu arada 1859'da eğitimli bir Ulsterli köylü bir kadından alıntı yaparak şunu anlatmıştır:

> Kısa bir süre önce kardeşim bir gün Red Bay'deki eski kale tepesinde otururken gemilerini gördü. Havadan geliyorlardı. Bazıları deniz üzerinde yelkenlerini açmıştı. Bazen görünüp kaybolan binlerce Gentry güvertelerde, direkler ve arma çevresindeydi. Galbally Point'i geçerek Red Bay'in uzak ucundan gemiye binene kadar giderek yaklaşmalarını izledi. Sonra sis geldi ve Glenariff'i onun içinde mahvettiler...

Perilerin adaları varsa ve perilerin atları, kaleleri, sarayları ve neredeyse tüm diğer insan icatları varsa neden gemileri de olmasın ki?

Bu kadın haber kaynağının çılgın bir hayalperest olduğunu düşünmeden önce hikâyesini yayınlayan isimsiz yazara da kulak vermeliyiz. Zira o, 1857 sonbaharında saat dört civarı Antrim'in Galbally Burnu'na bakarken "bir fırtınanın ardından yedi yat, direk ve beyaz yelken" gördü. Arkalarında şaşırtıcı başka gemiler yığını gibi görünen şeyle birlikte "burundan aniden ve belirgin bir şekilde görünür hâle geldiler... Görünüşü o kadar mükemmeldi ki yazar, yanındakine Larne veya Glenarm'da bir tekne yarışı olup olmadığını" sordu. Daha sonra "teleskop almak için evine gitti, ama dönmeden önce yatlar ve her şey ortadan kaybolmuştu. Bu arada, ufkun eşiğinde yoğun bir kara bulut kütlesi ana hatları düzensiz, muazzam harabeler görünümüne bürünmüştü. Ama duvar-

ların açıları keskin ve net bir şekilde belirgindi." Saniyeler sonra tüm bu sağlam duvarlar gökyüzünde yok olup gitti.

Bunun gibi raporlar Batı İrlanda'nın özel atmosferik koşullarının zaten kafanızda kök salmış perilere zaman zaman özellikle canlı bir şekil verdiğini gösteriyor. Ama açıkçası peri adalarında bundan çok daha fazlası vardı. Man Adası onlar tarafından kuşatılmamış gibi görünse de bir zamanlar başlı başına bir peri adasıydı. 19. yüzyılda insanlar, perilerin buranın ilk sakinleri olduğunu anlatacaktı. Man adası, peri adaları gibi, efsanevi geçmişinde büyülü sisle örtülmüştü. En sonunda bir gün denizcinin biri tesadüfen karaya çıkarak bir ateş yaktı. "Kasvetli sisleri dağlara sürdü ve deniz kıyısını insan ırkına bıraktı." Çok sonra bu hikâye kendini yeniden şekillendirdi (Waldron'un zamanında hâlâ geçerliydi): "Eğer ada bir an için bile tamamen ateşsiz kalırsa yeniden ilkel gizeminde kaybolur."

Güneydeki Douglas'tan Man Adası'ndan ayrılarak Galler'deki Pembroke ve Carmarthen kıyılarına doğru giden bir peri teknesine binme şansımız var. Gördüğümüz gibi Evans Wentz, Galler peri adalarının 1909'da yaşayan bir gerçeklik olduğunu öğrendi. İrlanda'dakiler gibi bunlar da düpedüz efsane ile en sıradan gerçeklik arasındaki boşluklarda yüzdüler. Carmarthen Körfezi'ndeki peri takımadaları "denizden yükselirken" görülebilir. "Bu adalar çok güzeldir ve pırıl pırıl saraylar ve güzel çiçeklerle kaplıdır. Bunlardan birine bir kez bakmasına izin verilen göz başka hiçbir şeydeki güzelliği asla ayırt edemez. Böyle harika bölgeleri ziyaret etmek için yoğun bir özlem duyar." Buradaki peri tehlikemiz özel bir türde bir tehlikedir: gözle ilgili tehlikeli bir denizkızı büyüsü, kıyaslandığında diğer her şeyi ekşi griye çeviren görsel bir ilaç. Yunan eşdeğerleri gibi bu adalar da nağmelerle doluydu çünkü bazen "anakaraya yakın uçarlardı; o kadar yakınlardı ki muhteşem müzikler dalgaları çabucak ele geçirirdi."

Gerçekten bu su perilerinin daha da yakınlaştığı biliniyordu. En sıradan olanı belki de şudur: Büyülü adaların bu sakinleri bazen "kıyıya gelir ve hem Laugharne hem de Mil-

ford pazarlarına katılır. En sevdikleri etleri alırlar ve adil fiyata gümüş peni şeklinde teraziye koyarlar." Şimdi bu tam anlamıyla bir kanıttır: süpermarketteki kasanızda, perilerin Beş Peri Ögesi ile kuyruğa girdiğini görmüş ve daha sonra bir dizi peri parasını bozdurmuş olsaydınız...

Bu noktada bahsedilen perileri Laugharne ve Milford pazarlarında alışveriş yaparken kimin gördüğünü elbette bilmek istiyoruz. Pek çoğu kesinlikle perilerin orada olduğunu söylerdi. Tek kelime etmeden ödeme yaparlar ve genellikle görünmezdirler. Ama gözü keskin olanlar bazen onları görüyordu. Cardigan ve Fishguard pazarlarında perilerin iyi para ödedikleri o kadar iyi biliniyordu ki tüm stokları temizleyip tahıl fiyatlarını yükselttiler. Gwynedd'deki "Tylwyth Teg'in (kelimenin tam anlamıyla "Adil Aile") eskiden Bala'daki pazarlara nasıl sık sık geldiğini de duyuyoruz. "Kimse görmeden çarşıdaki gürültüyü arttırırlardı. Elbette bu, her kurnaz ev hanımının bildiği gibi, 'fiyatların artacağının bir işaretiydi.'"

Geri adım atıp görüş açımızı (ve işitmemizi) değiştirerek tam fiyatlar yükselmek üzereyken piyasaların gerçekten daha gürültülü olup olmadığını merak edebiliriz. Perilerin, onlara hararetle inananlar için çoğu zaman tıpkı size ya da bana benzeyebileceğini hatırlayalım. En azından, *neredeyse* sizin ya da benim gibi... Evet, Gallerli bazı pazar müdavimleri perileri sepetleriyle kuyruğa girerken *görmüşlerdi*. Bu manzaraları araştırmak için anakaraya doğru kayalım. Rhys Ddwfn'in, yani Derin Rhys'ın efsanevi soyundan gelenlerin "yeterince güzel, ama oldukça küçük bir ırk" olduğunu öğreniyoruz. Peri adalarının görünmezliği üzerine bir dönemeçte bu Rhys Ddwfn çocuklarının topraklarında "garip bir doğası olan bazı bitkiler vardı... Öyle ki bunlar sayesinde ülkelerinin görülmesini engellemeyi başardılar." Bu alan Powys'deki Cemmaes ile Lleyn'deki Aberdaron arasında bir yerdeydi. Ayrıca bu bitkilerin "Cemmaes'in belirli bir bölümünde" sadece bir metrekarelik ölümlü toprakta büyüdüğünü öğreniyoruz. Bu noktada tek başına duran herkes "Plant Rhys Ddwfn top-

raklarının tamamını görüyordu. Ama hareket ettiği an onu tamamen gözden kaybedecekti." O büyülü anda o büyülü avluda ne görürdünüz? Peri cazibesinin anlatıldığı bir başka versiyonda kilometrelerce açık arazinin ortasında Rhyslıların *kasabalarda yaşadığını* görürsünüz. Tarım arazilerinin olmaması nedeniyle:

> Eski zamanlarda Cardigan'a pazara gelmeye ve malların fiyatlarını korkunç bir şekilde yükseltmeye alışmışlardı. Gelip giden görülmüyordu; sadece orada pazarda görüldüler. Fiyatlar yükseldiğinde ve mısırlar satıldığında, sabahları orada ne kadar çok olursa olsun, yoksullar eve dönüş yolunda birbirlerine "Ah! O gün oradaydılar" diyorlardı, yani Plant Rhys Ddwfn.

Yani burada hem görülen hem de varlığı tahmin edilen (fiyatlar üzerindeki etkileriyle) periler var. Ancak bir tür şiirsel adaletle perilerin kendileri de eninde sonunda bu fiyat artışı yüzünden uzaklaşmak zorunda kaldılar. Bundan sonra (19. yüzyıldan bir haber kaynağının dediğine göre) "Eskiler, onların artık Fishguard pazarına gittiklerini düşünüyorlardı çünkü orada çok garip insanlar görülmüyordu."

Bu noktada perilerimiz beklenmedik bir şekilde keskin bir odağa alınırlar. Çünkü onlar aslında gerçek insanlardır. Birinci bölümde belirlediklerimizi tekrar edelim: Onlar size çok benziyorlar ama yine de *tam olarak* sizin gibi değiller. Onlar yabancılardır. İlk bakışta bu hikâye ne yazık ki sosyal ve ekonomik sorunlar için göçmenleri modern günah keçileri olarak kabul etmemize benziyor. Henüz... dediğim gibi perileri kafanıza sokmayı düşlüyorum. Bunu yapmak için, hiçbir kurnaz sosyolojik açıklama, 1896 civarında konuşan bir Fishguard kadınının sade sözleri kadar etkili değildir: "Periler var," diye ileri sürdü, "çünkü bir şeyler satın almak için Ha'rordwest pazarına geldiler, yani onlar olmalı." Bu açıklama mantıksız mı? Belki. Dolaylı mı? Muhtemelen. Ama kenndisi ve yaşıtlarının çoğu için sarsılmaz bir şekilde ikna edici mi? Kesinlikle.

Kıyılardan edindiğimiz bu farklı bilgi parçalarını bir araya getirdiğimizde perilerin tipik olarak büyülü adaları ve Fishguard ile Haverfordwest pazar yerleri arasındaki tüm boşluğu doldurduğunu görüyoruz. Bazıları *Gwerddonnau Llion*'da (denizin yeşil çayırları) pusuya yatıyordu. İrlandalı periler kıyılarınıza yelken açarken, Milford Haven açıklarındaki "yeşil Peri Adalarında" yaşayanların "denizin dibindeki bir yer altı dehlizi yoluyla adalar ve kıyı arasında gidip geldiği" biliniyordu. Üstelik bir durumda neredeyse deniz kıyısında yaşıyor gibi görünüyorlar. 1890'da, "Glamorganshire sahilinin aşağısında, geniş ve çorak bir kum ovasının üzerinde" "yalnız harap bir kale" duruyordu. Bu kale iddiaya göre "periler tarafından bir gecede inşa edilmişti." Ara sıra "gözetleme kuleleri, siperleri ve eksiksiz kuleleriyle tüm eski ihtişamıyla yükseldiği bilinirdi. Başka zamanlarda ise tamamen ortadan kaybolur... Hava karardıktan sonra ne olursa olsun hiç kimse ona yaklaşmayacaktır."

Peri Eserleri

Peri kaleleri ve şehirleri perilerin bir şeyler yapabileceğini bize şimdiden gösterdi. Daha küçük, taşınabilir peri eserleri de bazen insan âlemine girme ve orada korunma ayrıcalığına sahipti. 1920'lerde Herefordshire'da insanların bahçe kazarken buldukları küçük kil borulara "peri boruları" deniyordu. Bolitree'de bulunan Roma sikkeleri ise "peri parası" idi. Bu arada Westropp, Connachtlı bir adamdan bahseder. Bu adam, bir peri usturasını bulup kullandıktan sonra çirkinleştiren bir cilt hastalığına yakalanır. Acı başlayana kadar bunun sıradan bir ustura olduğunu düşündüğünü ancak o zaman buna tehlikeli bir peri özelliği yüklediğini tahmin etmemiz mantıklıdır.

En ünlü peri eserlerinden bazıları kesinlikle muhteşemdi ve bazıları en azından potansiyel olarak tehlikeliydi. Dunveganlı MacLeodların klanı savaşta iki kez kurtardığı düşünülen bir

peri bayrağı vardı ve bir başka değerli peri sancağı MacDonaldlara aitti. Cumbria'da, Penrith yakınlarındaki Musgrave ailesine ait bir cam beher Edenhall'ın Şansı olarak biliniyordu. Rivayete göre böyleydi çünkü aile uşağı tarafından şaşırtılan periler onu düşürdüklerinde ayrılırken şöyle demişlerdi: "Bu kupa kırılırsa ya da düşerse Eden Hall'un şansına elveda." Benzer şekilde, Ballafletcher'ın Man Peri Kupası Noel'de "iyi perinin onuruna" törenle boşaltıldığında Fletcherlar güzel ama tehlikeli kadın ruhu Lhiannan-shee'nin onu paramparça eden herkese musallat olacağının ve aile servetini yok edeceğinin farkındaydılar.

Bu kaplarla ilişkili hikâyelerin etkisini hafife almamalıyız. Ancak statülerinin saf fiziksel çekiciliğinden kaynaklandığını unutmak kolaydır. Şimdi Victoria&Albert Müzesi'nde bulunan Edenhall'ın Şansı onu ilk kez gören birçok kişiye sadece güzel değil aynı zamanda egzotik de görünmelidir. Sanki 14. yüzyıl Suriyesi'nden veya Mısır'dan türemiş gibidir. Aynı şekilde Cumbrian Whelpdale ailesine ait süslü cam Skirsgill'in Şansı 1968'de Sotheby'deki müzayedede satılacak kadar değerliydi. Şu anda Manx Müzesi'nde bulunan Ballafletcher kupası diğerleriyle karşılaştırıldığında mütevazı görünen hafif süslemeli bir cam bardaktır. Ancak 19. yüzyılda bir çiftçiye ait pirinç bir tabak bile "Burrell Green'in Şansı" unvanıyla şereflendirilebilirdi.

Bazı yönlerden bu peri tılsımlarının en ilgi çekici olanı çiftçi Tom Kewley'in kupasıdır. Kewley'in bu kupayı Murray Dağı yakınlarındaki bir Man peri ziyafetinden çaldığı düşünülüyordu. Bu kupa iddia edildiğine göre gümüşten yapılmıştı. Kewley bunu Kirk Malew papazına gösterdi. Papaz bunun şeytani zanaatkârlık olduğunu ilan ederek kurnazca kupaya uygun tek güvenli yerin kendi kilisesinde olacağı sonucuna vardı. Görünüşte Hıristiyan olup perilere inananların birçok günahları arasında cemaate katılmak için bir peri kupasını kullanmaları (çünkü onun yeni rolü buydu) kesinlikle çok önemlidir. Kupanın kökeni ne olursa olsun gerçekten var olmuş olabilir. 1882 civarında bunun izini sürmeye çalışan

Edward Callow kupanın kaybolduğunu ortaya çıkarmıştı. Söylendiğine göre bunun sebebi alışılmadık derecede yüksek sayıda kilise üyesinin bu kupadan içtikten sonra delirmesiydi. Kap kurşundan veya kurşun alaşımından olsaydı, bu peri kupası hem gerçek hem de kimyasal olarak tehlikeli olabilirdi.

Tüm bu peri eserlerinin içinden gömülü bir iplik geçiyor. Bir zamanlar dünyada çok daha az insan yapımı *eşya* vardı. Birçok insan için pipodan usturaya kadar bunlardan herhangi biri değerli ve çekici olabilir. İrlandalı işçi Thomas Conway için durum kesinlikle böyleydi. 16 Mart 1852'de Kilkenny, Columbkill'de patates hendeği kazarken tuhaf görünümlü bir kavanoz buldu. Conway, bunun bir "altın çömlek" olduğunu düşünerek keşfinden çok memnun oldu. Geceleyin bu kap için nöbet tuttu. Hazineyi koruması gereken ruhu yatıştırmak için, en saygın "peri doktorları" tarafından önerilen ayine uygun bir şekilde siyah bir kedi kurban etti. Sabah vakti peri hazinesini bulamayan Conway hayal kırıklığı içinde aslında bir mezar vazosu olan şeyi kırdı, etrafa küller ve parçalar saçıldı. Bu, Kilkenny'de çalışma yapan ve daha sonra olayı anlatan arkeoloğu bıktırmıştır.

Peri Erkekler ve Kadınlar

Conway'in bu kadar değer verdiği bu "peri doktorlar" kimlerdi? Şimdi cin ocağımıza biraz daha yaklaşıyoruz. Perilerle olan özel ilişkileri sayesinde çeşitli güçler kazanmış erkeklere ve kadınlara rastlıyoruz. Bunların birçoğu perilerle tanıştığını veya bizzat periler diyarına gittiğini ileri sürmüştür. Bazıları da perilerin kendilerine ilaç verdiğini iddia etmiştir. Diğerleri fiilen peri olduklarını ileri sürdüler. Genel olarak ilk grubun gerçek amatör şifacılar, insanlar ve/veya hayvanlar olma olasılığı daha yüksekti. Bu nedenle "peri doktoru" terimi onlar için sıklıkla kullanılmıştı. Daha geniş olarak bakıldığında bu sınıf aynı zamanda "kurnaz halk" idi. Bir zamanlar tüm kırsal

bölgelerde bulunan şimdiyse büyük ölçüde unutulmuş insanlardı. Hem doğal hem de doğaüstü oldukları ileri sürülen sıradan erkek ve kadınları rahatsız eden birçok sorun için ilk ve son çareydiler. Perilerin kraliçesi oldukları (diyelim ki) ve saf insanlara büyük zenginlik vaat ettiklerini iddia edilenler genellikle dolandırıcılardı. Göreceğimiz gibi bu iki tür arasında birkaç belirsiz durum daha vardır. Dolandırıcılar tesadüfen gerçek peri doktorlarından nispeten daha fazlaymış gibi görünebilir,ancak aslında muhtemelen öyle değillerdir. Onlar hakkında elimize ulaşan veriler daha fazla çünkü onların istismarları bazen kendilerini mahkemeye çıkarırken peri doktorları çalışmalarının büyük kısmını resmî bir radar altında yürüttüler.

Peri Dolandırıcıları

14 Şubat 1594'te Judith Philips çeşitli suçlardan dolayı Londra sokaklarında kırbaçlandı. Winchester'dan birkaç kilometre uzakta muhtemelen 1593'ün sonlarında meydana gelen bir olay da suçlarına dâhildi. Philips, Pope adında bir adamla evliydi. Ancak mütevazı hayatından mutsuz olduğu için onu terk etmiş ve güneybatı İngiltere'ye gitmişti. Hampshire'da Upsburne adında bir yerde Bay X adında zengin bir adamdan haberdar oldu. İlk olarak evlerinin yakınındaki bir ağacın altına biraz para gömerek onu ve karısını dolandırmaya başladı. Bu "gizli hazine" hâlen onlara daha fazla zenginlik getirme gücünün kanıtı olarak kullanılıyor. Buna (son zamanlarda Papa tarafından gönderildiğini İncil üzerine yemin ederek iddia etti; kocasının adı Pope olduğu için bu aslında doğruydu) ikna olan Bay X ona 14 sterlin verdi ki bu çok ciddi bir miktardı. Adam kadının talimatı üzerine her birinin altında bir altın para bulunan beş şamdan söndürdü. Philips daha sonra Bay X'e bir eyer ve dizgin koydu ve onun üzerine binerek bahçede üç tur attı. Sonra perilerin kraliçesiyle tanışmak için içeri girmesi gerektiğini açıkladı. Philips bunu yaparken Bay

ve Bayan X dışarıda bir ağacın altında "karınlarının üzerinde sürünerek" kalacaklardı. Philips kısa süre sonra beyaz bir önlük ve bir çeşit beyaz başlık giymiş bir hâlde elinde bir sopayla geri döndü. Son model kostümüyle hayran kalmış çifti kendisinin perilerin kraliçesi olduğuna ikna etti. Sonra (anlatıcımız oldukça belirsiz bir şekilde belirtiyor) büyülü bir şekilde ortadan kaybolmuş gibi gözüküyor. Kış soğuğunda en az üç saat gibi görünen bir süreden sonra, Bay X hâlâ eyerini ve dizginini takarken içeriye girdiğinde Philips'in altınları ve en iyi çarşaflarıyla ortadan kaybolduğunu gördü.

Şimdi bu döneme ait bir sürü şey var. Bunları bir filmde görmek için beş altın verirdim ama bu kesinlikle üst sıralarda yer alıyor. Anlatıcımızın kandırılanların isimlerini neden açıklamadığı kesinlikle anlaşılabilir. Philips bunu nasıl başardı? Bir yanda elbette yalnızca vaat edilen hazineye değil, periler kraliçesinin de önlerinde durduğuna inanan, hatırı sayılır derecede zengin (fakat belki de eğitimsiz) iki kişinin saflığı var. Böyle bir çiftin (örneğin) 1793 veya 1893'te bir peri sahtekârlığına kapılma ihtimalinin ne kadar düşük olduğu düşünüldüğünde bu başlı başına ilginçtir.

Ama belki de en ilgi çekici olanı Philips'in kendisidir. O dönem şimdi hayal etmek imkânsız olsa da neredeyse tüm kademeden kadınların kadın düşmanlığı, eşitsizlik ve istismara maruz kaldığı bir dönemdi. Din adamlarının bile kadınların ruhu olup olmadığını merak ettiği zamanlardı. Philips işte böyle bir dönemde modern bir medya ünlüsünün hatta belki de seçkin bir kariyer kadınının hırs, özgüven ve cesur oyunculuk becerilerine sahipti. Günümüze ulaşan açıklama kısadır. Ancak şurası açıktır ki Philips'in beceriksiz kocayı tümüyle aşağılama arzusu, onun ataerkil kadın düşmanlığı deneyimlerini ve buna boyun eğmeyi reddetmesini yansıtmış olmalı.

Biraz daha sonraki bir olayın başrolünde bir karı koca (John ve Alice West) vardı. İkili 1613'te Thomas Moore ve karısını 80£ dolandırmaktan suçlu bulundular. West ailesi hilesi Philips'inkinden daha ayrıntılıydı. Bir taraftan Moore ve

karısına sadece perilerin kral ve kraliçesini değil, aynı zamanda peri Majesteleri'ne katılan bazı "küçük elfler ve goblinler"i de gösteriyordu. Diğer taraftan Mooreların hizmetçinin huzurunda kraliyet çiftini sergiliyordu. Moore'un cömert bir peri ziyafeti düzenlemeye ikna etmesiyle peri cazibesi yeniden uyandırıldı. Üç defa peri korkusu aşılanarak gizlilik korundu. Thomas Moore'un kişisel korkusu o kadar büyüktü ki olay sırasında perilere atfedilen bir tür felç geçirdi. Bu küçük bir felç olsa da doğaüstü korkuların neden olduğu bir dönüşüm bozukluğu örneği daha olması da mümkündür. Kesin olarak bildiğimiz şey Moore'un 80 sterlinlik meblağdan ayrılmaya hazır olduğudur. Bu o zaman için muazzam bir miktardır zira vaat edilen peri hazinesiyle toplam "yedi yüz bin pound"du (bu, 1613'e göre hesapladığımızda peri büyüsü için *çok fazla*ydı).

Westler, Philips'ten daha etkileyici bir özgeçmişe sahip kariyer dolandırıcıları gibi görünüyor. Her iki vaka da güzel sanatlar veya yüksek finans alanındaki son zamanların tüm modern dolandırıcılarını akla getiriyor. Onlar sadece yetenek ve cesaret sahibi değiller, aynı zamanda yaptıkları şeyden zevk alıyor gibi görünüyorlar. Bu eski vakalarda periler diyarının göz kamaştırıcılığına ve belki de oldukça basit kıyafetlere sahibiz. Modern olanlarda sanatın veya işin somutlaştırılmış cazibesine ve bazen de durum için jilet gibi bir takımdan biraz daha fazlasıyla karşı karşıyayız.

19. yüzyıl peri sahtekârlıklarının kısa bir örneği iki yüzyıl kadar sonra bu olayların hiçbir şekilde her zaman alt düzey köylülerle sınırlı olmadığını gösteriyor. Sözgelimi 1818 yazında bir falcı olan Elizabeth Hay, Marlborough Caddesi polis ofisinde bir Londra hizmetçisi Mary Woodward tarafından dolandırıcılıkla suçlandı. İki yıl önce Hay, Foley Caddesi'ndeki Woodward'a yaklaşmış, Woodward'ın kadınının yakındaki evine dönmüştü. Woodward'ı ve evin genç hanımını (yani belirli bir statüye sahip bir kızı) evin "periler üzerine inşa edilmiş" olduğuna ikna etti. Her gün saat 16.00'da bahçedeki iki sihirli şişeden mavi ve kırmızı damlalar dökecekler ve sonunda gömülü

peri hazinesinde 600 sterlin kazanacaklardı. Hay bu ilk ziyaretinde genç kızdan 10 sterlin aldıktan sonra üç hafta boyunca her gün ondan para ve kıyafet almayı başardı. Kandırdıkları insanlar durumdan şüphelenince hemen kaçtı. İki yıl sonra Marylebone Caddesi'nde tesadüfen görüldü. Bu hikâyenin az kalsın unutulmak üzere olduğu bir kez daha anlaşılıyor.

Daha özgün peri topraklarına dönelim. Aralık 1846'da İrlanda'dan Knockrowlu Denis Roche'un cesedi hakkında bir soruşturma yapıldığını öğreniyoruz. En son bir haftalık maaşını içkiye harcarken görülen Roche iki hafta sonra bir bataklıkta boğulmuş hâlde bulunur. Bu belirsiz dönemde Roche'un zaten öldüğünden şüphelenmelerine rağmen Roche'un ailesi isimsiz bir peri kadını görmek için Knockrow'dan Enniscorthy'ye gitti. Roche'un varsayılan ölümüyle ilgili ayrıntılar için kadına 1 sterlin ödediler. Perilerle iki gün görüştükten sonra peri kadın şunları söyledi: "Merhumu bizzat gördüm. Onu iki adam öldürmüş. Bunlardan biri mahallede sarışın bir kızı kandırmış." Bu, neredeyse kesinlikle yanlıştı ve kadının talep ettiği meblağ göz önüne alındığında, muhtemelen kasıtlı olarak da sahteydi.

Ancak burada en ilginç olan şey bu olayın peri inancı ve peri kadın ve erkeklerinin statüsü hakkında söyledikleridir. İlk olarak kadın bir tür gayriresmî polis memuru veya dedektif gibi davranmıştır –kurnaz insanların genel olarak şaşırtıcı bir şekilde sıklıkla yaptığı bir şey. İkincisi Denis'in kamu görevlisi olduğu göz önüne alındığında Rocheların varlıklı olması pek olası görünmüyor. Bu şu anlama geliyor: İrlanda tarihindeki en kötü kıtlık en kötü kışlardan biri boyunca devam ederken Ailenin geçimini sağlayan birini yeni kaybetmiş olan Rochelar, bir ilçe sınırında yaklaşık otuz kilometre yol kat edip peri kadına bir işçinin on haftada kazanacağı bir meblağ (günlük 6-8 peni oranında) ödediler. O dönemde İrlanda halkı kelimenin tam anlamıyla açlıktan ölüyordu. Perilerin ve peri kadınlarının durumu böyleydi.

1862 Ağustos'unda, Cork Polis Mahkemesi'ndeki tanıklar kahkahalarla sarsıldı. "Peri" Mary Colbert'in hasta bir kız

olan Hannah Sullivan'a karşı işlediği iddia edilen bir dolandırıcılığın kanıtlarını dinlediler. Sullivan başka bir yerli kadına "doktorluk yaparken" tanıştığı Colbert'ten yardım istemişti. Tedavinin bir noktasında Colbert Sullivan'ın çalıştığı evden çıkmış ancak çabucak geri gelmişti. Ara sokakta perilerle tanıştığını ve onların Hannah'yı iyileştirmesini istediğini söyledi. Colbert'in dolandırıcılığı amaçladığı tam olarak belli değildir. Toplam 27 şilin istemiştir (Sullivan'ın kolayca toplamayacağı bir miktar). Ancak tedavilerinin "Tanrı'nın yardımıyla" yapıldığını kanıt olarak göstermiştir. Komşularının genel olarak Sullivan'a yerleştirildiği varsayılan lanete inandıkları gibi onlara da inanmış olabilir. Colbert'in "*peri*" olarak adlandırılması da merak uyandırıcıdır çünkü bu zaman zarfında az sayıda yetişkinin olgunluğa erişmiş peri *changeling*i[3] olduğuna inanılıyordu.

Away with the Fairies[4]

Masallar diyarından pek çok başka şey gibi yukarıdaki ifade de çok seyreltilmiş bir biçimde günümüze ulaşmıştır. Günümüzde genellikle bir anlığına hayal kurmaktan biraz daha fazlası anlamına gelir. Buna karşılık bir zamanlar kelime anlamıyla anlaşılıyordu ve zaman zaman bu tür seçkin gezginlere bir tür şamanist statüsü veriliyordu. Bunun erken tarihli bir örneği İrlandalı Morogh O'Ley'dir. O'Ley, Connemara'dan kaçırıldığını ve büyülü peri adası O Brasile'ye götürüldüğünü iddia etmiştir. Orada iki gün geçirdi. Sonraları O'Lees Kitabı olarak bilinen ve şimdi Dublin Kraliyet İrlanda Akademisi'nde muhafaza edilen tıbbi bir el yazması ile geri döndü. O'Ley 1675 civarında, daha önce hiç yapmamış olmasına rağmen tıp

[3] Avrupa halk hikâyelerinde, periler tarafından çalınan bebeğin yerine bırakılan mahlûk. (Çev.)

[4] Kelimesi kelimesine çevirdiğimizde perilerle uzakta, ötede anlamına gelen bu ifade, aklını kaçırmış, hayaller âlemine dalmış anlamlarına gelmektedir. (Çev.)

ve cerrahi uygulamaya başladı. Başarısının bu büyülü ciltten kaynaklandığı iddia edildi. O'Ley adada verilen talimatlara uygun bir şekilde, kaçırılmasından yedi sene sonrasına kadar kitabın kapağını açmamıştı.

O'Ley muhtemelen Galway'de tedavi ettiği kişilere kendisinin veya kitabın perili referanslarını vurgulamasına gerek yoktu. Bu vakayla ilgili özellikle ilginç olan şey, O'Ley'in tıbbi otoriteye karşı geliştirdiği şamanist iddia olarak bir peri adasını kullanmayı seçmesidir. Zira O'Ley sadece Latince okuyabilmekle kalmıyordu ataları aynı zamanda aslında batı Connacht'ta "nesillerdir doktor"du –kitabın sadece bir aile yadigârı olduğundan şüpheleniliyor. Bu duruma rağmen O'Ley tıbba görünüşe göre işgüzar bir şekilde adım attığında perilere yöneldi.

1878 sonbaharında bunun bir başka versiyonu amatör yazar Letitia McLintock tarafından okuyuculara sunuldu. McLintock, Cavan Kontluğu'nda kiraladığı kır evinin dışında eski bir peri doktoru Dan Gow ile tanıştığını iddia etti. Oberon, Titania ve "keyifli" periler hakkında boş bir hevesin ardından McLintock, Gow ile birkaç yıl önce periler tarafından kaçırılan yerli bir kadın hakkında uzun bir konuşma yapar. Okuyucularına şöyle açıklar: Gow "kendisinin nazik ırkın özel bir arkadaşı ve koruyucusu olduğuna kesinlikle inanıyor... O, ünlü bir inek doktorudur ve kilometrelerce uzaklıktaki komşuları onun doğaüstü bilgisine sıkı sıkıya inanmaktadır." Bu en azından kısmen gerçekleşmiş gibi görünüyor. Çünkü birkaç yıl önce kaybolduktan sonra (o kadar uzun süre kaybolmuştur ki endişeli komşuları kulübesine girdiğinde kedisi ve domuzu neredeyse açlıktan ölmek üzeredir) Gow geri dönüp şöyle söyler: "İyi insanlarla yeraltındaydım... ziyafe katıldım, yedim, içtim ve en güzel şekilde konakladım ve elflerin dans etmesi için keman çaldım." O zamandan beri köylüler, Gow'un "peri arkadaşlarıyla gizemli bir ilişki" sürdürmeye devam ettiğine ve statüsünün buna göre yükseldiğine inanıyordu.

Dan Gow'un gerçekten var olup olmadığından emin olmak

zordur çünkü McLintock aynı zamanda bir romancıydı ve muhtemelen anlatımındaki pek çok gerçekçi ayrıntıyı uydurmuş olabilirdi. Fakat onun hakkına başka hiçbir referans günümüze ulaşmamış gibi görünse de bölgede kesinlikle en az bir inek doktoru olmalıdır; ayrıca McLintock'ın yaptığı herhangi bir kurgu muhtemelen yerel gerçek olaylara dayanıyordu. O'Ley'nin bir peri hediyesi olarak tanıtabileceği bir kitabı olsa da insanların dönüşünde onun kökten değişmiş birisi olduğunu varsaymaları için Gow'un sadece periler tarafından ağırlanması gerekiyordu. Her durumda, ünlü ya da belirsiz birçok karizmatik figürün maruz kaldığı şamanistik geçiş törenine dair bir şeyler vardır. İlk örnek elbette İsa'ydı. Onun bir şifacı olarak statüsü kısmen vahşi doğada geçirdiği kırk günden sonra değişen doğasına bağlı görünüyor. Daha sonra Merlin'in ıssız bir dağın tepesinde uzun bir şamanik inziva dönemi yaşadığı anlatılır. O burada ilkbaharın başlarında dikenler ve elalar onun çevresinde kümelenirken doğayla iletişim kurdu. Diğer peri doktorları biraz ironik bir şekilde çeşitli kişisel hastalıklar yoluyla peri statüsü kazanmış böylece yataklarından çıkmadan bir şekilde seyahat etmiş olabilirler. Evans Wentz'in açıkladığı gibi "iki ya da üç günlük kısa bir trans durumundaki kişilerin" festivalin tadını çıkaran perilerden uzak olduğu söylenir.

Peri Doktorları

Galler'de Ortaçağ zamanında, Carmarthenshire "Myddfai hekimleri"nin şifa güçlerini, Llyn y Fan Fach olarak bilinen gölden çıkan bir peri kadından aldıkları varsayılıyordu. Daha sonra Munster'deki Dun Lean'de bir gün bir otak üzerinde tuhaf beyaz bir bulut göründü. Bir köpük gibi çökeldi ve bir inek onu yaladı. Maurice Griffin bu hayvanın sütünü içtikten sonra hem geleceği tahmin etmeye hem de insanları iyileştirmeye başladı. Adamın şöhreti o kadar büyüdü ki

yerli rahip kürsüden onu alenen suçladı. Griffin en sonunda rahibin hayatına dair anlaşıldığı kadarıyla başka kimsenin bilmediği ayrıntılarını anlatarak papazı sakinleştirdi. "Peri Maurice Griffin" gerçekten var mıydı? Garip bulut ve inek hakkındaki hikâye bir zamanlar İrlanda'nın çeşitli yerlerinde 150'den fazla versiyonda bulunan gerçek bir folklordur. Ancak bu tüm hikâyenin tamamen hayalî olduğu anlamına gelmeyebilir. Daha ziyade durum şöyle olabilir: Griffin'in o kadar gizemli gerçek güçleri vardı ki en makul açıklama olarak folklor onların üzerine eklenmişti.

1677'de "Yorkshireli beyaz bir cadı, hastalara beyaz bir toz verdi. Bu toz, her derde devaydı ve dönemsel olarak periler tarafından verildiğini iddia ediliyordu." Bu şifacı, perileri bir tür kişisel doğrulama olarak kullanmışsa bir başka dikkate değer durumda peri gücü meraklı komşuları tarafından başarılı şifacılara atfedilmiş olabilir. Man Adası'nda Andreas'taki Ballawhane'de yaşayan Teare ailesi nesiller boyunca iyileştirici güçleri ile ün salmıştı. W. W. Gill bu becerilerin 18. yüzyıla dayandığından şüphelenerek en ünlü bitki uzmanının Charles Teare olduğu konusunda diğerleriyle hemfikirdir. Teare'nin 19. yüzyılın başlarındaki tedavilerine ilişkin pek çok ayrıntılı hikâye onun şifalı otlar konusunda gerçek bir yeteneği olduğunu ima ederken Griffin gibi onun da geleceği bildiğine inanılırdı. O'Ley gibi Teare'nin de bir tıp kitabına sahip olduğu düşünülüyordu. Bu kitap babasına veya büyükbabasına fırtınalı bir gecede aileleri gemi kazası geçiren Fransız denizcilerini kurtardıktan sonra şükran hediyesi olarak verilmişti. Bu "peri doktorunun" şifalı otları o kadar güçlüydü ki yerel balıkçıların gündüzleri yakalamak için teknelerine gitmeden önce geceleri gizlice onun "peri bahçesinde" yuvarlanmak için geldikleri söyleniyordu.

Bu, bitkisel ilaçlarla ilgili biraz belirsiz bir düşünceye işaret ediyor gibi görünüyor olabilir ama gerçekte muhtemelen Charles Teare'den yayılan sihirli bir güç duygusundan ve onunla yakından ilişkili herhangi bir şeyden esinlenmiştir. Bu anlamda

İsa ve diğer Yeni Ahit şifacıları gibi muamele görmüştü. Yeni Ahit şifacısı sadece dokunarak hatta Mesih'in giysisi veya Aziz Paul tarafından devredilen mendil gibi onlara dokunan herhangi bir şeyle insanları iyileştirebiliyordu. Teare'nin balıkçı teknelerini koruma amaçlı otlarla rutin olarak "tamir ettiğini" de bildiğimiz için gece dalgalanan adamlar resmî tedaviler için gereken ödemeden kaçmaya çalışıyor olabilirler. Böyle bir olaydan sonra balıkçılar Teare'nin ağ çantasını kazara teknelerinde unuttuğunu keşfettiler. Bu kesilip çay ile kaynatılır ve kalan tortular ağlara atılmadan önce tüm karışım içilirdi. Çantada ne kadar para varsa Teare'ye iade edildiği düşünülür: Çantanın kendisi yalnızca ona dokunduğu için daha değerliydi.

Teareler ile ilişkilendirilen diğer birçok şeyin de benzer şekilde değer verilen ve saygı duyulan bir şey olması muhtemel görünüyor. Adadaki müzeyi ziyaret eden herkes, bugün bunlardan birini hâlâ görebilir: Orada sergilenen bir atın kafatası sadece Teare ailesiyle ilişkilendirilmiyor, aynı zamanda "Peri Atı" olarak da biliniyordu. Diğer peri doktorları gibi Teare de "peri felcini" iyileştirebiliyordu. Peri felci, daha sonra hakkında daha fazla şey duyacağımız bir rahatsızlıktır.

Görünmeler

Artık perilerin dünyasının merkezine çok daha yakın olmak üzereyiz. Aslında belki de sandığımız gibi avcı değil avız ve periler bizi asla kaçamayacağımız bir tuhaflık ağına kapatıyor. O hâlde bu bir an nefes almak ve daha korkak okuyucuların hâlâ yapabiliyorken geri adım atmalarına izin vermek için iyi bir nokta olabilir. Aşağıdakiler kelimenin tam anlamıyla yüzlerce basılı anlatı arasından güç bela seçilen, görünüş ve buluşma örneklerine dair ulaşılabilir bilgi kırıntılarıdır.

Peri karşılaşmalarını iki geniş gruba ayırdım. Aşağıdakiler ya popüler kültürden ve tipik peri bölgesinden ya da

modern öncesi Britanya'da yaşayan eğitimli tanıklardan gelmektedir. Beşinci bölümdekiler çoğunlukla 20. yüzyıldaki eğitimli insanlardan ve periler bölgesinin dışından geliyor. Bu bölünme muhtemelen bu iki sınıf arasındaki boşluğa çok fazla ağırlık verme riskini taşıyor. Eğitimli erkek ve kadınlara okuma yazma bilmeyen, eğitimsiz insanlardan daha mı fazla güvenmeliyiz? Bu kararı verirken perilere *inanan* böyle şeyler bekleyen ve onlardan bahsetmekten mutlu olan *bütün* insanlar ile diğerleri arasında bir karşılaşma olup olmadığını bilmek önemlidir. Sonuçta, hayaletlere inanmayan biri size az önce bir hayalet gördüğünü söylerse...

Bir diğer zor karar eğitimli kişilerin perilere karşı tutumlarını tam olarak ne zaman değiştirdiği meselesiyle ilgilidir. Resmî bir politika değişikliğine karar vermek için ne yazık ki herhangi bir komite bir araya gelmedi ve bize burada eğitimli cadı inançları için geniş bir zaman çizelgesi veren yasal değişikliklere sahip değiliz. Bununla birlikte eğitimli Britanyalıların çoğunluğunun 1750 yılına kadar perilere inanmamayı kabul edilebilir bir sosyal statü göstergesi olarak görmeye başlamış olması muhtemel görünüyor. Bu da bizi şimdi Man Adası'ndaki savunma için ilk tanığımıza getiriyor.

Oraya 1710 civarında gelmiş gibi görünen Waldron bize şunları anlatıyor: "Adaya ilk geldiğimde" ve şekil değiştirenler ve periler hakkındaki hikâyeleri işittiğimde... "Onları sadece, onlar hakkında hikâye anlatan zavallı yaratıkların basitliğine atfettim. Ama sağduyu sahibi kişiler olarak kabul edilen insanlar tarafından onaylanmış bu türden ve tamamen saçma olan başka anlatılar duyduğumda garip bir şekilde şaşırdım." (Bu noktada peri inancının hüküm sürdüğü büyülü adada geçirdiğim süre boyunca benzer bir duygu yaşadığımı itiraf etmeliyim.) Waldron şöyle diyor: "Yakın komşum olan bir beyefendi" başta "bu tür varlıkların dolaşmasına izin verildiği inancına tamamen karşıydı." Ama birkaç metre ötede "bir tarladaki bazı taşların üzerinden sıçrayıp oynayan birkaç küçük figürün ortaya çıkmasıyla nihayet ikna oldu." Onları

okul çocuğu sandı ve saat 3 ile 4 arasında olduğundan okuldan kaçtıklarını düşündüğü için onları kınamak niyetiyle yaklaştı. Ama yirmi adım yaklaşınca "gözlerini onlardan hiç ayırmamış olsa da hepsinin birdenbire ortadan kaybolduğunu gördü. Böyle aniden geri çekilebilecekleri bir yer yoktu, çit veya çalı olmayan açık bir tarlaydı."

O hâlde bu, gerçekten de şüphecilerin dönüştürdüğü bir durum gibi görünüyor. Ancak bunun İngiltere'de cadıların hâlâ yasal olarak idam edilebildiği bir zamanda gerçekleştiğini unutmamalıyız. "Dolaşmaya izni olan" şeklindeki kısa ifade her şey Tanrı'nın uygun yetkisi altında tutulduğu sürece doğaüstüne inanma konusunda daha büyük bir arzuya işaret eder.

Daha sonra 1720 dolaylarında İskoç sınırının hemen içindeki Dryburgh kilisesine giriyoruz. İkinci bina onarımdan geçerken kilise geçici bir okul olarak kullanılıyor:

> Güzel bir yaz akşamı... Batan Güneş büyük batı penceresinden canlı ve güzelce parlarken tiz bir ıslık sesi aniden pencere kanadını sarstı. Yeşiller içinde sayısız minik figür aniden pencereden içeri girdi. Koridor boyunca bir kafile olarak ilerlediler. "Koşuşturup durdular"... Sıraların üzerinde büyük bir çeviklik ve bariz bir neşeyle dans ettiler ve yine yapının karşı ucunda aniden ortadan kayboldular.

1817 yılından eğitimli yazarımız (yine mütevazı bir şekilde "E" olarak gösterilen figür) bu hikâyeyi dedesinden öğrenmiştir. Dedenin anlattıkları burada değiştirilerek yazıldı. Dede bu uhrevi istilanın "diğer bilim insanları ve onların şaşkın eğitimcileri tarafından da görüldüğü" konusunda ısrar etmiştir.

E'nin bu raporu yayınlamasından yaklaşık iki yıl önce ünlü Yorks bozkırının yamacındaki Ilkley Wells hamamlarının görevlisi William Butterfield güzel bir yaz ortası sabahı binayı açmak için geldi. Anahtarı kilidin içinde garip bir şekilde davrandı ve William doğru anahtarı kullanıp kullanmadığını kontrol etti. Daha sonra kapıyı hafifçe aralamayı başardı ancak kapı iterek kapandı. Butterfield sonunda kapıyı gürültüyle açtı. O anda:

> Vız vız vız! Bu nasıl bir gürültü ve manzara! Suyun her tarafından tepeden tırnağa yeşil giysili bir sürü küçük yaratık vardı ve suya dalıyordu. Her biri en fazla kırk beş santim uzunluğundaydı. Gevezelik ediyorlardı ve dediklerinden hiçbir şey anlaşılmıyordu. Banyo yapıyor gibiydiler; sadece tamamen giyinik bir şekilde banyo yapıyorlardı. Ancak kısa süre sonra bir ya da ikisi sincaplar gibi duvarların üzerinden sıçrayarak kaçmaya başladı.

Şaşkın Butterfield avazı çıktığı kadar bağırınca hepsi telaş içinde kaçtı. "Rahatsız edilmiş yavru keklik yuvası gibi" ses çıkarıyorlardı.

Halkbilimci Charles C. Smith bu hikâyeyi 1879'dan bir süre önce Ilkleyli bir adamdan ve yakın arkadaşı John Dobson'dan duymuştur. Temmuz 1844'te 69 yaşında ölen Butterfield yaklaşık 1815'teki bu karşılaşma sırasında kırk yaşlarındaydı. Bundan ne anlam çıkarıyoruz? Kuş gibi konuşma ve telaş, ayrıca grup akrobasisi, bir asır önce Dryburgh kilisesindeki sahneye çarpıcı bir şekilde benziyor. Ayrıca banyo yapan periler, ilginç bir şekilde bir kez daha insan dünyasını mı yansıtıyor (ya da taklit ediyor)? Smith'in raporu Butterfield'ın hâlâ cadılara inanan insanlar arasında yaşadığını ve kendisinin de büyük olasılıkla onlara inandığını gösteriyor. Ayrıca Butterfield'ın gördüğü manzaranın ailesi için bir talihsizlik olacağından korkacak kadar batıl inançlı olduğunu da belirtmeliyiz. Yine yaşadığı karşısında gerçekten o kadar şaşırmıştı ki bunun sızdırılması uzun zaman aldı. İddiaya göre başına gelenleri karısına anlattıktan sonra karısı diğer eşlere de söyledi ve hikâyece böylece yayıldı.

Bir an için varsayalım ki buradaki perilerin kuş gibi gevezelikleri (diğer birçok raporda tarif edildiği gibi) görünüşe bakılırsa gerçekçi bir ayrıntıdır ve aslında folklordur. Peki, ya kapı? Anahtarla ilgili sorunlar tamamen tesadüfse kapıyı itip kapatan kimdi? Bu detay folklora benzemiyor. Çok benzer raporlar aslında afacan peri vakalarından geliyor. Smith anlatının durumu konusunda açık fikirli görünüyor.

Dobson ise Butterfield'ın "dürüst, doğru, istikrarlı" ve saygın olduğunu vurguluyor. Alanı kendi gözleriyle görmek isteyen herkes günümüze ulaşan dalma havuzunu kullanmak ya da Butterworth'un bir ağız dolusu kekle yaşadığı sorun üzerinde kafa yormak için bunu yapabilir. Kız arkadaşım ve ben 25 yıl kadar önce bir yürüyüş sırasında burayı gördüğümüz üzere binaların olduğu yerde artık bir kafe var.

Güneybatıya, Anglo-Gal sınırlarının daha tipik olan peri ülkesine seyahat ediyoruz. Kendimizi 8 Aralık 1870'de yaşlı David Price'ı ziyaret eden papaz Francis Kilvert'in yanında buluyoruz:

> [Price] perilerden bahsederken "Onları şimdi görmüyoruz çünkü Efendimiz İsa'ya daha çok inanıyoruz ve onları düşünmüyoruz. Ama perilerin hâlâ seyahat ettiğine inanıyorum. Ablamın Monmouthshire'daki maden ocaklarında çalışan oğlu bir keresinde, Monmouthshire tarlasında hoş bir müzik eşliğinde dans eden perileri gördüğünü söyledi bana. Sonra hepsi ona yakın bir tepeye geldiler. Yüzleri çok sarıydı, sarı ile kırmızı arasındaydı ve neredeyse tamamı kırmızı giyinmişti. Onları görmekten hoşlanmadı." Onları gördüğüne inancı tam ve benim de öyle. O, ayağa kalkmak için ateşi infilak ettiren 11 yaşındaki bir çocuğa seslenen o kızın büyüklüğünde olduklarını söyledi.

Bu karşılaşma, olayın dehşetinden oldukça yoksun olsa da giriş bölümünde anlattığımız Williams'ın karşılaşmasına çok benziyor. Özellikle sarı kırmızı yüzler Williams'ın gördüğü bakır renkli yüzlere çarpıcı bir şekilde benziyor: Hilda Scott gibi başkaları tarafından 1913 civarında çocukken Essex'teki yatak odası penceresinden not edilen bir ten rengi. Burada Radnorshire ve Herefordshire'ın sınır bölgesi olan Kilvert ülkesinde kesinlikle perilere inanların arasındayız ve aynısı muhtemelen Monmouthshire için de geçerliydi. Ancak ilginç bir şekilde ne David Price ne de yeğeni perilerin fikrini veya görüntüsünü beğenmişti. Onları görmeyi ummuş olabilirler ancak açıkça görmek istemediler. Yeğen de Viktorya dönemi sanatının ve

şiirinin minik varlıklarından bahsetmedi: Price'ın işaret ettiği kız yaklaşık bir metrelik bir yüksekliğe işaret ediyor.

Oxford'da eğitim görmüş Kilvert ise bu konuda kararsız gibi duruyor. Günlüğündeki özel bölümlerde bile Price'ın iddialarıyla alay etmiyor. 26 Mart 1870'de Painscastle yakınlarındaki Rhos Goch Değirmeni'ni ziyaret ederken "değirmende uyuyan yaşlı değirmencinin değirmen zemininde geceleri dans eden perileri gördüğü yeri" görmekten memnun görünüyor.

Son görünme olayımız eğitimli bir tanıktan gelmektedir. Tanığımız on yaşındayken Newtownstewart, County Tyrone yakınlarındaki Lemon's Rock adlı eski bir kalenin yanında duruyor, yakındaki bir tarlada bir peri dikeni ağacına bakıyordu:

> Temmuz ayının aydınlık bir akşamında saat 8 civarıydı. Dikilip bakarken ağacın etrafında çember hâlinde dans eden bir grup insan gördü... Farklı renklerde giyinmişlerdi... Kız onları izledi ve yaklaşık on beş dakika boyunca şarkıların ve hoş müziğin sesini duydu. Sonunda bir at ile araba geldi ve periler yok oldu.

Tanığımız Bayan Andrew Crawford Fields on yaşındayken perilere kesinlikle inanıyordu. Zira o ve diğer çocuklar "küçük insanlar bizi götürmesin diye bu insanların arasına girmemeleri konusunda uyarılmıştı." Çevresindekiler de onlara inanıyordu. Yine de komşu Lemon ailesi onları birçok kez dans ederken görmüş... "Onları sadece bu vesileyle gördüm." Diğer görünmelerimiz gibi, bu da gündüz vakti gerçekleşir ve etkileyici bir şekilde uzun sürer. Muhtemelen 1920'den daha geç olmamakla birlikte 20. yüzyılda bir şekilde meydana gelmiş gibi görünüyor. Şüpheciler, Crawford'un tam burada perileri beklemek için yoğun bir şekilde şartlandırıldığına işaret edebilirler ve bu konuda haklılar. Perilerin *nasıl* ortadan kaybolduğunu bilmek de güzel olurdu: sıradan insanların gözden kaybolması gibi mi yoksa hayaletler gibi oracıkta ortadan kaybolmak gibi mi? Bütün bunlara rağmen, bu görünüşün özgünlüğü bizi duraklatıyor ve yetişkin Crawford açıkça bunu çocukça bir hayalgücü olarak değersiz kılmaya hazır değildi.

Bu küçük örnek bize iki iç mekân manzarası sunuyor; yetişkin ve çocuk tanıkların bir karışımı (Price'in yeğeni ile de olabilir); "minik" perilerden daha büyük bir çocuğun boyuna kadar bir dizi beden. İrlandalı olanlar muhtemelen on yaşındaki Crawford'dan daha küçüktü. Ancak Man beyefendisi tarafından kullanıldığında "küçük" ifadesinin kabaca okul çocuklarının boyutuna karşılık geldiğini belirtmek ilginçtir. Hepsi gruptur ve (olası Dryburgh grubu istisnası dışında) hepsi onlara verdikleri tepkiler nedeniyle insanların farkında görünmektedir. Bir kez daha hepsi hareketlidir; bir nevi etkin bir hazları vardır. Bu haz içinden çıktığı daha katı insan dünyalarına neredeyse gülümseyecekmiş gibi görünür.

Karşılaşmalar

Deniz ile başlıyoruz. Shetland Adaları'ndan Rathlin ve Man Adası'nı geçerek Galler ve İrlanda arasında ve Zümrüt Ada'nın batı kıyılarında yolculuk yaparken en sert denizci bile ürkmelidir. Dalgalar ve kötü hava şartlarından ürkmüyorsa bile gemilerimiz üzerinde yuvarlanıp takla atan bu şaşırtıcı derecede değişken yaratıklardan korkmalılar. Balıklar mı periler mi? Denizkızları mı yoksa fok kadınları mı? Bu esrarengiz melezler parmaklarımızın arasından kayarken (bir insan gözü parlaması, pullu kuyruğun bükülmesi) dünyevi sınıflandırmanın tüm sorunlarından önce gelen bir kökenle kendimizi avutabiliriz. Rathlin adasından tanığımızın açıkladığı gibi cennetten kovulan melekler hem karaya hem de denize düştüler ve "denize düşen foktur". En az bu epik soykütüğü kadar akılda kalıcı olan İrlanda inancı şu şekildedir: "Foklar Tufan'da kaybolanların ruhlarını temsil eder; bu arınmayı dünya yanana kadar arınıp cennete uygun hâle gelinceye kadar taşımaya mahkûmdur." Olağanüstü bir zaman aralığına sahip bu sapkın kozmolojide yalnızca ortodoks teolojinin sunduğundan daha büyük adaleti değil aynı zamanda denizin

bir şekilde ölüleri geri getirme veya onları koruma özelliğini de buluyoruz.

Sanki efsanevi bir girdaba dönüşmüş gibi ürkütücü "ruh kafesleri" efsanesini de hatırlıyoruz. Yerel bir İrlanda versiyonunda Coomara veya deniz köpeğinin Killard açıklarında denizin altında bir evi vardı. Burada "boğulan denizcilerin ruhlarını sihirli ıstakoz kaplarında" saklıyordu. Girdaptan farklı bir akıntıyı takip ederek bu tuhaf melez fokların insanlıkla başka bir güçlü bağı olduğuna rastlıyoruz. Duyduğumuz üzere fok kadınlarının karaya çıktıkları ve su tulumları gizlenmişse ölümlü erkeklerin eşleri olarak kalmaya zorlandıkları biliniyordu. Bu tür anlatılarda her zaman muhtemelen kadınlar yıllar sonra bile olsa derilerini yeniden kazanır ve tekrar derinliklere kaçarlardı. 1870'lerde bile göründüğü kadarıyla tamamen folklorik olan fokların Kilkee sahilinde yaşayanların kılığına girdiğine inanılıyordu. 1910 gibi geç bir tarihte Connemara ve Mayo arasında yaşayan Kinealylerin "güzel bir fok kadınının soyundan geldiği" düşünülüyordu. Hackett Kalesi'ndeki Kirvanlarda (güzelliği ailede bazen yenilenen güzel bir perinin soyundan geldiklerini iddia ederler) olduğu gibi bu da bir gurur kaynağı olabilirdi. Gill de benzer şekilde Beyaz Hanımların Man Adalı iki çiftçi ile evlenmek için denizden çıktığını duymuştu. Burada kısaca dışarıya baktığımızda fok eşin, belki de insanlarla foklar, kuğular ve çeşitli türlerdeki diğer kuşlar arasındaki evlilik ya da birliktelik hakkındaki evrensel mitin güçlü bir yönü olduğunu fark ediyoruz. Barbara Fass Leavy'nin gösterdiği gibi kuğu kızı motifi folklordan Çaykovski'nin ünlü balesine kadar çok sayıda kültürü kapsar.

Fok eşlerinin asla kalıcı olarak evcilleştirilemeyeceği duygusu okyanusların temel özgünlüğünü, yani bizzat periler diyarında yankılanan yabancı bir niteliğini ima eder. Ama burada başka bir şey daha var. Yakınlarda bir fok gördüyseniz muhtemelen biraz esrarengiz bir şeyin cazibesine kapılmışsınızdır. Gözler, dikkatlilik, garip bir şekilde köpeğe benzeyen kafa... Foklar

en soğuk akılcılara bile ürkütücü bir şekilde insani veya en azından melez görünebilir. O hâlde onların ışığın tuhaf insansı nitelikleriyle fazladan oyunlar oynadığı alacakaranlıkta veya geceleri insan biçimine yeniden bürünmeye özellikle meyilli olmalarına şaşmamak gerek. Bir kez duyduktan sonra unutulması imkânsız olan bir diğer şey de fok şarkısıdır. Birkaç yıl önce Galler sahilinde olduğu gibi şarkıyı kafamda hâlâ duyabiliyorum. Benim hissettiğim gibi şarkının zor unutulan, kederli, tuhaf bir şekilde özenli olduğunu söylenirse buradaki her şeyin gerçeklikle mukayese edildiği zaman büsbütün zayıf görünmesi söz konusu olabilir. Onlarca yıl önce fok kadınlarının ya da deniztarağının "ağlamaları"na kulakları takılan Shetlandlı balıkçıların kulaklarında bunun nasıl yankılandığını yalnızca tahmin etme girişiminde bulunabiliriz.

İnsanlar ve su perileri arasındaki buluşmalarda belki de en güçlü ve kalıcı unsur fok eşleri olsa da bir İrlandalının bir denizkızıyla karşılaşması Westropp bunu duyduğunda sadece birkaç haftalıktı. Nisan 1910'un sonunda, "muhbirim Martin Griffin de dâhil olmak üzere birkaç kişi Malbay, Milltown yakınlarındaki Spanish Point'in biraz kuzeyindeki bir koyda bir denizkızı gördü. Denizkızı, beyaz tenliydi ve düzgün beyaz elleri vardı. Grup ona ekmek vererek onunla arkadaş olmaya çalıştı. O da ekmeği yedi. Sonra Quiltyli bir balıkçı korktu, onun 'kötü bir şey' olduğunu söyledi ve ona bir çakıl taşı attı. Kız denize daldı ve kayboldu."

Masallar diyarının tepelerinde, kıyılarında ve vadilerinde gördüğümüz pek çok şey gibi bu da hem imkânsız hem de şaşırtıcı derecede gerçekçi görünüyor. Şimdi Ortaçağa geri dönerken karadaki bir başka önemli karşılaşma belki de daha gerçekçidir; özellikle de olaya dâhil olan eğitimli tanık nedeniyle. Olay 11. yüzyılın sonları veya 12. yüzyılın hemen başlarında gerçekleşmiş gibi görünüyor. On iki yaşındaki Elidyr, Swansea yakınlarındaki baskıcı okulundan kaçtı ve nehir kıyısındaki bir çukura saklandı. Hiçbir şey yemeden orada iki gün geçirdi. Sonra iki cüce gördü ve yaptıkları "her

şeyin oyun ve haz olduğu diyarı" ziyaret etme davetini kabul etti. Karanlık bir yeraltı tünelinden geçerek güneşsiz de olsa güzel nehirlere, çayırlara, ormanlık alanlara ve ovalara çıktılar. Burada küçücük bir kral ve saray görevlileri Elidyr'i gördükleri için şaşkındı. Aynı şekilde Elidyr de şaşkındı. "Kendilerine uygun büyüklükte neredeyse tazı büyüklüğünde atları vardı. Asla et ve balık yemiyorlardı. Safranla tatlandırılarak şekerleme hâline getirilmiş çeşitli sütlü yiyecekler ile besleniyorlardı." Yalandan nefret ediyorlardı ve "yukarı dünyadan geri döndüklerinde bizim hırslarımız, sadakatsizliklerimiz ve tutarsızlıklarımız hakkında aşağılayıcı bir şekilde konuşuyorlardı." Elidyr kendi evi ile bu perili yeraltı dünyası arasında bir süre gidip geldi ve sonunda ikincisinden sürgün edildi. Çünkü annesi onu altın bir peri topunu çalmaya ikna etmişti.

Şimdiye kadar tüm bunlar çocuksu hayalgücü ve peri mitinin bir birleşimi gibi görünüyor. Çocuğun yetişkin zulmünden kaçışı bir tür peri ütopyasından bir tür Düşüşe dosdoğru bir şekilde ilerliyor. Yaklaşmakta olan kendi olgunluğunu annesinin yetişkin açgözlülüğüyle harmanlıyor. Ayrıca iki gün boyunca yiyeceksiz kalmanın bu tür düşleri ortaya çıkarmaya yardımcı olabileceğini makul bir şekilde düşünebiliriz. Ancak bu Elidyr daha sonra eğitimli bir rahip olmakla ve onun hikâyesi sadece 1188'den kısa bir süre sonra Gallerli Gerald tarafından tekrar edilmekle kalmadı ayrıca genç Elidyr'in "peri tüneli için nehrin çıkıntılı kıyılarını" boş yere arayarak "neredeyse bir yılını" harcadığı iddia edildi. Bu deneyimden o kadar etkilenmişti ki yaşlandığında bile Aziz David Piskoposu David FitzGerald'a (yaklaşık 1147-76) bunu anlatırken "gözyaşlarına boğuldu". Ayrıca FitzGerald'a, Galce ve Yunancanın bir melezi gibi görünen peri sarayının dilinden bazı kelimeleri ("su", "tuz") tekrarladı.

Peri karşılaşmaları folklor ve gerçekliğin sınırlarını rahatsız edici şekilde defalarca karıştırır. Her ikisinin de birbirine karışan nitelikleri sabit bir kategoride hareketsiz kalmayı imkânsız kılar. Şimdi 19. ve 20. yüzyıllara geçtiğimizde bu tu-

haf melezliğe birkaç durumda rastlıyoruz (buradaki meseleler tarihlerine göre değil, her birinde perilerin artan yakınlığına göre düzenlenmiştir). 1910 civarında bir cuma sabahı balıkçı Sandy MacDonald'ın yedi ve on yaşlarındaki iki erkek çocuğu İç Hebridler'deki Muck Adası'nın bir kıyısında dalgaların karaya attığı odunları topluyorlardı. Buldukları bir tenekeyi açmak üzereyken yeşil yelek giymiş iki küçük oğlan ortaya çıktı. Oğlanlar onlara ne yaptıklarını, evlerini ve ailelerini sordular. İngilizce konuşuyorlardı ama Galce de konuşabiliyorlardı. Daha sonra MacDonald'ın çocukları, açık denizde güzel bir kabini olan küçük bir tekne gördüler.

> Kulübenin kapısında küçük bir kadın duruyordu. Yanında, fare büyüklüğünde, yetişkin bir köpek havlıyordu. MacDonald'ın çocukları, kabinde çok sayıda tencere, tava ve diğer mutfak gereçlerinin bulunduğunu da fark ettiler.

Çocuklar kadının kulübede çay içme davetini gergin bir şekilde reddettiler. Bunun üzerine kadın "onlara ceviz büyüklüğünde ekmekler verdi. Çocuklar bu ekmekleri keyifle yediler." Onlar ayrılmadan hemen önce peri çocukları MacDonald'lara şöyle dediler: "Buraya bir daha gelmeyeceğiz; ama bizim ırkımızdan başkaları gelecek." O sırada çocukların ablası ikisini de bir tür trans hâlinde otururken buldu. Çocuklar "son derece mutlu" olduklarını söylediler. Sonunda çocuklar korktuklarında kız onları sarsarak kendilerine getirdi.

Bu olay gerçekten yaşandı mı? Bir yandan, çocukların gerçekliğin donukluğuna inanıyormuş gibi davranmayı tercih edebileceklerini söyleyebiliriz. Söz konusu perilerin yansıtma özelliğinin yanı sıra en az iki unsur daha potansiyel bakımdan folklorik görünüyor. Birincisi muhtemelen bir katalizör olarak belirsiz bir rolü olan teneke var. İkincisi "ırkımızdan diğerlerinin" daha sonraki ziyaretleri hakkında belki de uğursuz bir ifade ile karşı karşıyayız. Bizim için bu daha çok bir uzaylı karşılaşmasının peri sürümüne benziyor: sonraları çok daha gelişmiş gemi türleriyle benzer kehanet sözleri söylemek için gelen "küçük yeşil adamlar"a dair bir başka ilginç sezdirme.

Ancak genel olarak bu hikâye örnek niteliğinde olmaktan ziyade gerçekçi görünüyor. Teneke sıradan bir boya tenekesi gibi görünüyordu. Günlerden cumaydı. Alasdair Alpin MacGregor onu yayınladığında hikâye yaklaşık 25 yıllıktı; ama ilk olarak çocukların deneyiminden sadece birkaç gün sonra Campbell adlı bir balıkçı tarafından adanın bakanı Alexander Fraser'e anlatıldı. Burada çocuklar (pek çok folklorda olduğu gibi) peri yemeklerini geri çevirmediler ve yine de yemeği yedikleri için acı çekmediler. Kayık, kamara, mutfak eşyaları, köpek ve peri ekmeğinin ayna benzeri nitelikleri bile peri saraylarında ve ziyafetlerde karşılaşılan folklorik yansıtma açısından biraz fazla kesin olarak görünebilir. Ayrıca sonraki birkaç yıl boyunca çocukların bu deneyimi ebeveynlerine ve komşularına "herhangi bir değişiklik yapmadan" anlattıkları da söylenmişti.

Biraz daha günümüze gelince 1880'lerden Shetlandli yaşlı bir kadınla tanışıyoruz. Bu kadın düzenli olarak peri evinde kalmaya gidiyordu. Bilgin James Barron bu kadının kızını çocukluğunda Shetland'dan tanıyordu. Yaşlı kadının bir peri üçlüsünü ziyaret ettiğini duymuştu: Canon Sultie ve Horn Davie adında iki adam ve Eppie Sheeks adında bir kadın. Eppie ve yaşlı kadın anlaşamadılar ancak yaşlı kadın Horn Davie ile çok iyi arkadaş oldu. İkili birbirleriyle yemek ve tarifler paylaşıyordu. Ziyaretler bir gün yaşlı kadının su ısıtıcısını kırmasıyla sona erdi. Davie, Sultie ve Sheeks'in geri gelince çok öfkelenecekleri ve şiddete başvurabilecekleri konusunda yaşlı kadını uyardılar. Bunun üzerine kadın oradan ayrıldı ve oraya bir daha uğramadı.

Kırık peri eşyası hakkındaki detay kesinlikle folkloriktir. Yine de Barron, "Bu kadın günlerce evden yokken nereye gitti, onun yaptığından başka tatmin edici bir açıklama yapılmadı" diye sorduğunda haklı gibi görünüyor. Bir tahminde bulunmak gerektiğinde yaşlı kadının gerçek bir ziyarete gittiğini varsaymak gerekir. Belki de peri kökenlerine dair bir inanca ilham verecek kadar tuhaf görünen bazı insanları ziyaret

ediyordu. Barron'un da belirttiği gibi üç perinin isimlerinin bu kadar kesin olması nedeniyle hikâye dikkat çekicidir.

İngiltere'yi uzunlamasına Cornwall'daki Penberth Koyu'na doğru çıkınca yatalak yaşlı bir kadına rastlıyoruz. Bu kadın odasını ziyaret eden minik yaratıklar tarafından her gün eğlendiriliyordu. Kadın onları şöyle tarif eder: Çoğunlukla "yeşil giyinmiş, kırmızı veya mavi şapkalı" erkekler, tıpkı küçük *sodger*ler (askerler) gibi görünüyordu. Kadınlarsa özenli iç etekler ve kuyruklar, tüyler ve yelpazelerle süslenmişti. Görünüşe göre Cornish sprigganları gibi küçük olan bu periler onu gece gündüz eğlendiriyordu. "Kirişlerin üzerinde dans ediyorlar, örümcek ağları arasında ip dansçıları gibi sallanıyorlar, fareleri yakalayıp onları sazdaki deliklere sokup deliklerden çıkartıyorlardı." Burada peri çekiciliği ve ırkın şeytani enerjileri yaşlı bir kadına karşı bariz bir nezaketle birbirine karışır. Aksi takdirde kadının hayatı, sıkıcı ve neredeyse tümüyle yalnız olurdu. Bütün bunlar kulağa harika geliyor. Muhtemelen okuma yazma bilmeyen ve daha sonraki radyo, televizyon veya internet kaçışlarından on yıllar önce yaşayan biri için bunun ne kadar belirgin bir kaçış biçimi olduğu ilginçtir.

Yıllarca bir Highland ailesinin evinde yaşayan peri çocuğu hakkında pek ayrıntılı değil ama muhtemelen daha da kişisel bilgiler vardı. Antropolog Andrew Lang bir din adamından 1894'te yüz yaşının üzerinde ölen bir kadının hayatını dinledi:

> Ailesinde bir peri vardı. Bir gece eve zavallı bir gezgin çocuk gibi geldi. Eve kabul edildi ve ev halkıyla birlikte yaşadı. Her gece karanlık bir köşeye girip gözden kayboldu. Periler hakkında anlatacağı çok şey vardı. İskoçya'daki başlıca peri yerleşim yerinin Leith iskelesinin altında olduğunu söyledi.

Bunun ne saf bir kurgu ne de saf bir folklor olduğunu ve "ortadan yok ólmuş" kelimesinin "içine kapanmak" gibi bir anlama geldiğini varsayarsak burada bir kültür örneğiyle daha tanışıyor gibiyiz. Burada yabancı herhangi bir şey veya herhangi biri anında periler diyarının bir parçası olur. Çünkü burası gezginlerin ve yetimlerin gerçekten ailenin bir parçası

olmak için alındığı bir dünyaydı. O hâlde çocuk muhtemelen gerçekti. Peri statüsünün kendisini veya ev sahipleri tarafından ne ölçüde dayatıldığını şu anda yalnızca tahmin edebiliriz. Unutulmayı tercih ettiği bir geçmişi varsa peri kökenleri yararlı bir ikame gibi görünebilirdi.

Periler diyarında uzun süre kalmanın peri doktorlarına Şamanist bir statü kazandırabileceğini daha önce görmüştük. Benzer şekilde Evans-Wentz şunları işitmişti:

> Galway Kontluğu Oranmore'da yaşayan Flannery adında eski bir kavalcı vardı. Sanırım eski nesilden biriydi. Bir keresinde iyi insanlar onu mesleğini öğrenmesi için Peri Ülkesine götürdüler. Kavalcı orada uzun süre kaval çaldı ve döndüğünde İrlanda'daki herkes kadar büyük bir kavalcıydı. Ama genç yaşta öldü çünkü iyi insanlar ondan kendileri için çalmasını istemişti.

Bazı okuyucular bu hikâyenin geniş kapsamlı ana hatlarının Robert Johnson'a (1911-1938) bağlı efsanelerden birinin habercisi olduğunu fark etmiş olabilir. Robert Johnson ufuk açıcı bir blues gitaristiydi. Olağanüstü yeteneği ve erken ölümü Şeytan Efendisi ile yaptığı bir anlaşmaya bağlanıyordu. Bu paralellik virtüöz peri müzisyenlerinin folklorik karakterini daha fazla vurguluyor gibi görünse de Flannery'nin folklorik bir mit değil gerçek bir insan gibi görünmesi ilginçtir. Açıkçası yetenekleri o kadar harikaydı ki doğaüstü kökenleri olan şeylere dönüştüler.

Bu anlatıdaki bir şaşırtmacada Güney Uistli bir adam ilk başta son derece müzikal olan ailesinin en beceriksiz, en az yetenekli üyesiydi. Ama masallar diyarında bir karşılaşmadan sonra acısı sona erdi ve artık altı ağabeyden oluşan geniş ailesindeki en büyük kavalcı olarak kendisine hayranlık duyuluyordu. Bu adamın ismi olmasa da o gerçek bir kişiliktir. Hikâye 1889'da adaya yabancı bir öğretmen olarak atanan İngiliz bir öğretmen olan Frederick Rea'dan geliyor. Adam *pibroch*[5] çaldığında diğerlerinin onu "korkuyla dinliyor gibi

[5] Gayda ile çalınan marş. (Çev.)

göründüğünü" vurgulayan Rea ayrıca onun neredeyse "tiftik beyazı saçları, pürüzsüz tüysüz yüzü ve bodur bir bedeni olan tuhaf görünümlü bir adam" olduğunu belirtti. Yine, hem "yedinci oğul" statüsünün hem de bu fiziksel tuhaflıkların peri çağrışımlarını çekmesi mümkün görünüyor.

Leprikonlarla Karşılaşma

Batı Limerick'te sonbaharın başları Knockfierna"nın peri tepesinden çok uzakta değildir. John Keely adında bir okul çocuğu ülkenin öbür ucundaki Mulqueenlerin evine gelir ve nefes nefese kalmış hâlde bir peri gördüğünde ısrar eder. Mulqueenler onu sorgulaması için geri gönderir. Peri de şöyle cevap verir:

> "Ben dağ perisiyim ve işim ne olursa olsun seninle tamamen eşitim." Ertesi gün, Ballingarry ve Kilfinney arasındaki kavşakta, Rathkeale'den dört kilometre uzakta gündüz vakti iki peri belirdi. İp atlıyorlardı. Robert, John Mulligan ve diğer tanıkların anlattığına göre bunlar bir insanın üzerinden atlayabilirlerdi. Küçük insanlar Keely'nin onlara yaklaşmasına izin verdi ve Keliy, bir tanesini elinden tuttu ve "onunla birlikte yola çıktı". Periler, diğerlerini yakındaki çalılıklarda pusuda beklerken gördüklerinde korktular ve Mulqueenler, Keely ve diğerleri yakın takipteyken "rüzgâr gibi gittiler".

Anladığımız kadarıyla gözden kaybolanlar yetişkinlerdi. Çünkü "erkek çocuklar ve adamlar, "hendeklerin üzerinden bir tazı kadar hızlı atlayan" perileri kovaladılar." Kısa süre sonra Limerick'in dört bir yanından cinleri görmek için gelen insanlarla birlikte kalabalıklar yol ayrımında toplanmaya başladı. Onları görenler:

> Yaklaşık bir metre boyunda olduklarını ve "erkek gibi sert, kıllı yüzleri olduğunu ve kulakları olmadığını" iddia ettiler. Kırmızı giymişlerdi. Biri beyaz bir pelerin ile gösteriş yapıyordu. Ayakkabı yerine dizlik ve "yama" giyiyorlardı. "Küçük insanları" kovaladığını iddia eden birkaç kişi, "çitler,

hendekler ve bataklıklardan geçmelerine rağmen her zaman temiz ve düzenli göründüklerini" söylüyor.

"Perilerin aslında bir İngiliz kadın tarafından İngiltere'den getirilen insan "cüceler" olabileceğine dair" bir öneri "onun tarafından yalanlanıyordu."

Bu leprikon avı, Ağustos ayının sonunda veya Eylül ayının başında gerçekleşmiş gibi görünüyor. Yıl 1938'di. Nereden başlamalı? Burada geleneksel periler ülkesinde kesinlikle derinlerde olsak da az önce duyduklarımız, insanların artık perileri veya leprikonları görmeyi beklemediklerini ima ediyor. Bazıları sıradan, cüce temelli bir açıklama bulmak için yola çıkıyor. Olaya çocuklar yol açmış olsa da ilişki şu anda yetişkin tanıkları da içeriyor.

Yine leprikonları gördüklerine ikna olan yerliler peri masallarını uygun şekilde hareket edecek kadar iyi biliyorlar. Onları kovalıyorlar. Niye? Çünkü leprikonların hazinesi vardır ve eğer bir tanesini yakalayabilirseniz hazineyi alabilirsiniz. Bu yaratıklar hakkında son zamanlarda bir otorite olan Diarmuid Ó Giolláin onların renk olarak en çok kırmızıyı sevdiklerini onaylıyor. Kırmızı en yakın rakibi olan yeşilden üç kat daha fazla anılmaktadır. Boylarının yarım metre veya daha fazla veya çok daha küçük olabileceğini ve genellikle yaşlı ve pörsümüş olduklarını ekliyor. Ayrıca onların kötü şöhretli hilekârlıklarına dair birçok örnek veriyor. Onları yakalamak çok zordur ve yakalasanız bile hazinesinin yerini ortaya çıkarmadan önce yakaladığınızı bir yıl ve bir gün boyunca bir kutuda tutmanız gerekebilir. (Sağlık ve güvenlik ile ilgili her türlü düşünce burada memnuniyetle karşılanmaktadır.)

Periler gibi leprikonlarımız da genellikle son derece enerjikti. Çocuktan daha küçüklerdi fakat bir insanın üzerinden atlayabiliyorlardı. Birçok periden farklı olarak leprikonlar ayrıca yalnızlıklarıyla meşhurdu. Bu, ikinci görünmeye değilse de ilk görünmeye uygundur. Yerlilerin başlangıçtaki çılgınca ilgisine rağmen bu karşılaşmalar kovalamacanın ardından sona ermiş gibi görünüyor. (Leprikonlar atlama iplerini dü-

şürdüler mi? Buna hâlâ sahip olan var mı?) 24 Ağustos tarihli bir gazete makalesinde avla ilgili neredeyse tesadüfi bir göndermede Meath'teki Dunsany Kalesi'nin sahibi Edward Plunkett'ten söz ediliyordu. Yerli bir adama cinler hakkında soru sorduğunda ve "ah, elbette hepsi saçmalık" diye cevap aldığında, Dunsany bu aceleci yanıtın samimiyetsiz olduğunu hissetti. Ó Giolláin bir leprikonla konuşan Antrimli bir adamla yapılan tarihsiz bir sohbeti aktarıyor. Kulağa daha çok tipik bir iyi huylu peri [*brownie*] gibi gelen bu yaratık adama yaklaşık beş yüz yıldır yerel çiftlikleri koruduğunu ve bazen çiftçiler tarafından eski kıyafetlerle ödüllendirildiğini söylemiştir. Bu arada, leprikon avı hakkındaki hikâye 6 Eylül'de *The Times*'ta yayınlandıktan çok kısa bir süre sonra Monogham sakini olan Sör John Randolph (İrlanda milliyetçisi, Eton Koloji ve Cambridge mezunu), perilerin varlığına dair kanıtların "Hukuk Mahkemeleri" için yeterince makul olduğunu ileri sürmek amacıyla gazeteye yazdı. "Kanıtları" üç defa "yazıya geçirdiğini" de sözlerine ekledi... Bu aklı başında alçakgönüllü insanların (siyasi amaçlar dışında yalan söylemeyi günah sayan) Keely olaylarındakine benzer doğaüstü varlıklar gördüklerine inandıklarını ortaya koymuştur.

Bir leprikonun elini tutmak birinin perilere ulaşabilecek kadar yakın olması gibi görünebilir (belki de bir fok kadınının çocuklarını doğurması dışında). Ama bir diğer ve son karşılaşmamız onlara daha da yakınlaşılabileceğini gösteriyor. İnsanlar İrlanda kırsalında çok küçük ve tuhaf görünümlü bir adam gördüklerini iddia ettiklerinde her zaman yalan söylemiyorlardı. Nisan 1908'in sonlarında İngiliz gazeteleri Westmeath Kontluğu'ndaki Killough'da yüzlerce kişinin bir leprikonu ve altınını avladığını yazmıştı. Bu leprikon zaten "birkaç kişi tarafından görülmüştü." 12 Mayıs'ta bir sonraki rapor "bazı çocukların cüce periyi bir çitin altında harp çalarken gördüklerini" anlatır. Çocuklar onu "mezarlığın yanında eski bir hendeğe" kadar takip ederler. Leprikon burada ortadan kaybolur.

Okuyucular belki başlangıçta şüpheciydiler. Ancak 13 Ağustos'ta leprikonun polis tarafından yakalandığının ve şimdi Mullingar bakım evinde olduğunun söylenmesiyle işler kökten değişti. Leprikon o gün en az iki gazeteciyle röportaj yaptı. Genelde sadece "ne olduğu anlaşılmayan sesler" ile cevap vermesine rağmen Down Kontluğundan geldiğini ima edecek kadar çok şey söyledi. "Çokbilmiş bir yüz ifadesi vardı; bazen ciddiydi bazen de yüzü bir sırıtmayla aydınlanıyordu." Boyu bir metreden uzun değildi. Duyduğumuza göre "en çarpıcı özelliği, yeme içme doyumsuzluğudur. Ayrıca pipo da içer." Bir *Daily Mail* muhabiri, yaygaracı çocuk kalabalığı arasından ve "ıslahevinin kapılarından" geçirildi. Burada bir ateşin yanında bir bankta oturmuş leprikona rastladı...

> "Uzattığım elimi tuttu" diye yazıyor muhabirimiz "ve ince parmaklarının arasında hafifçe salladı. Otuz ile kırk yaşları arasında gibi görünüyor. Onunla sürekli sohbet etmek imkânsızdı, çünkü birkaç kelimeden sonra saçma sapan sesler çıkardı: "Ben ben ben. Üzerinde üzerinde." Bir an yüzü tamamen gülümsüyordu, bir sonraki an ifadesi gülünç bir şekilde ciddiydi. Altının nerede saklandığını bilip bilmediği sorulduğunda, yukarıda bahsedilen feryatlarla cevap verdi."

Okuyucuların anlayabileceği gibi leprikon açıkça bir tür zihinsel ve fiziksel engelden mustaripti. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi doymak bilmeyen iştahı göz önüne alındığında bir olasılık PKU olarak bilinen genetik bozukluktur. Şimdi Clare bölgesinde yaşayan Hough isimli bir adamın tarifine uyduğu anlaşılmaktadır. Hough bir süredir kayıptır ve babası derhâl bakımevine getirilir. 20 Ağustos'a geldiğimizde *Mail*, leprikon hakkında bir çizgi film dizisi yayınlıyordu:

> Glasgow"daki bir Amerikan müzesi ve gösteri tiyatrosunun temsilcisi Mullingar"ı ziyaret etmiş ve sözde leprikonla bir anlaşmaya varmış. Leprikon, babası ve tiyatro temsilcisiyle beraber öğle treniyle oradan ayrılmış. Ayrılışı tren istasyonunda büyük ilgi uyandırdı ve bu ufak meselede mümkün olan en iyi ruh hâlindeydi.

Sadece bunun doğru olduğunu umabiliriz. Sakatlıklar ve doğaüstü olayların uzun ve çoğu zaman ürkütücü tarihinde Hough'un kaderi kendisi ne düşünürse düşünsün muhtemelen basitti. Birkaç haftadır yaptığı gibi ormanlarda ve tarlalarda dolaşmaktan daha kolay olabilirdi: daha erken değilse belki de nisan ayının ortasına kadar. Ne bu kısa tarih ne de babasının temsilci ile yaptığı anlaşma ailesinin onu sahiplenmeye çok hevesli olduğunu göstermiyor. Yetimhanedeki açgözlü iştahının oraya getirildiğinde yarı aç olmasından kaynaklanmış olma ihtimali çok yüksektir.

O Ağustos'ta kapılarında yaygara çıkaran çocuklar arasında 20. yüzyılın sonunda yaşlı erkekler ya da kadınlar olarak hâlâ bir leprikon gördüklerine inananlar var mıydı? Muhtemelen 1908 sonbaharında leprikonların Glasgow'da olduklarını düşünen birçok yetişkin vardı. Sözgelimi bizim temsilcimizin 1 Eylül"deki cesur reklam gösterisine tanıklık edelim:

Yerel hayır kurumları arasında dağıtım için, eğer biri leprikonun "gerçek olmadığını" kanıtlayabilirse Nuh'un Gemisi'nin sahibi, yakın zamanda yakalanan İrlanda leprikonunun sergilendiği Glasgow, Glasgow *Daily Record and Mail* editörüne 1000 sterlin verdi.

Yakın tarihli bir yorumcu 1938 karşılaşmasının sadece birkaç yıl sonra bir uzaylının görülmesi olarak yorumlanabileceğini belirtti. Bunu akılda tutarak Mullingar leprikonuna karşı farklı tutumların Steven Spielberg'in *E.T.* filminde ele alınan bölünmeyi kısmen nasıl yansıttığını görmek ilgi çekicidir. Bir yanda vahşice kontrol eden yetişkin, askerî ve bilimsel duruş; diğer yanda ise heyecanla koşuşturan çocuklar. İçlerinden biri bu tuhaf ve yalnız yaratığa eliyle dokunuyor. Tüm resmî güce ve paranoyaya meydan okuyan küçük bir çocukla karşı karşıyayız: Verdiği mesaj şöyle gibi duruyor: "Seninle tanıştım, sana dokundum ve işte bu kadar; hoşça kal." Pek çoğumuz leprikonla konuşan, elini tutan ve gitmesine izin veren çocuk olmayı tercih etmez miyiz?

3
Peri Tehlikeleri

"KATİL PERİLER DÖRT KİŞİNİN ÖLÜMÜNE NEDEN OLDU." 30 Kasım 2006'da *The Sun*'da böyle bir manşet yayımlandı. Haber doğruydu ancak olay 2006'da değil, Cumbria Lamplugh'da 1656 ile 1663 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Arşivci Anne Rowe yakın zamanda ölümlerin ve nedenlerinin bir listesini ortaya çıkarmıştı. Whitehaven Arşivindeki Lesley Park'ın benim için nazikçe onayladığı gibi bu liste bir giriş okumasını içeriyordu: "Periler tarafından ölesiye korkutuldu..." Bu kadarıyla bu bağlamda perilerin gizemli ölümlerden sorumlu tutulacak kadar uğursuz olduğu sonucunu çıkarabiliriz. 19. yüzyılda pek çok Britanyalının hayalet korkusundan öldüğünü de ekleyebiliriz. Dünya çapında vampirler, cadılar veya kara büyü korkusu çok sayıda insanın ölümüne sebep olmuştur.

2006'ya gelindiğinde Rowe'un buluşu ana akım basında kendine yer buldu. Bunun asıl sebebi bu fikrin son derece gülünç olmasıydı. Sonuçta kim perilerden korkabilir ki? Cevap tarihin çoğu için aslında şuydu; neredeyse herkes. Periler tehlikeliydi. Onlara inanmamak tehlikeliydi. Onlara saygı duymamak ya da ciddiye almamak tehlikeliydi. Dolayısıyla onlardan bahsederken özenle seçilmiş örtmece veya dolaylı isimler kullanılıyordu: "Gentry", "İyi Halk", "Onlar", "peri halkı" ve "huzur halkı". *Bendith û mamme* yani "annelerinin kutsamasını hak edenler" gibi çekici bir Galce ifade de vardı. Periler çocuklarınızı çalıyordu. Sizi veya hayvanlarınızı bazen ölümüne hasta ediyorlardı. Süt veya tereyağından insanlara kadar her şeyden hayatı veya özü çekip alabilirlerdi. Gördüğümüz gibi güçleri neredeyse sınırsızdı; yalnızca şeytani değil aynı zamanda ölçek ve kapsam bakımından tanrısaldı.

Periler ve Cadılar

Sıradan insanlar bir asırdan daha kısa bir süre önce buna hâlâ inanırken eğitimliler de cadı zulmü döneminde buna inanmıştı. Cadılar bu tür şeyler yapmış; denemelerinde periler veya periler diyarına sıklıkla atıfta bulunuldu. Jeanne d'Arc bir cadıdan ziyade bir kâfir olarak yargılansa da ikinci ilişki doğal olarak böylesi sıra dışı bir kadına yapışmıştı. 1431'de onu sorgulayanların Joan'ın çocukluğunda Domrémy'de oynadığı "peri ağacına" ilgi duyması dikkate değerdir. Daha sonra Protestan kampında Calvin, "Şeytanın, periler ve satirler ile garip yanılsamalar yarattığını" vurguladı. Erken modern Sicilya"da farklı bir cadı türü, kadın "peri doktoru"ydu; *donna di fuori* ("dışarıdan gelen kadın") ifadesi ya "peri" ya da "peri doktoru" anlamına gelir. Burada Engizisyoncular şüpheli cadılar da dâhil olmak üzere insanları peri ve cadı inançlarını eşitlemeye teşvik etti. 1587'de Napoli Krallığı Benevento'daki masallar diyarına uçtuğunu iddia eden fakir bir balıkçının karısı olan Laura di Pavia ile özellikle ilgilendiler.

Pek çok durumda eğitimli cadılara inananlar perileri ve periler diyarını cadılar için karanlık güç kaynakları olarak gördüler. Lizanne Henderson peri inançlarına atıfta bulunan 38 İskoç cadı davasını (1572-1716) listeler. Bunlar arasında Isobel Strathaquin'inki (Aberdeen, 1597) de vardır. Isobel "kendisiyle yatan bir cin adamdan öğrendiği" becerileri kullandığı için suçlanmıştır. Katherine Caray'ın 1616"daki duruşmasında sanık Caithness tepelerinde gün batımında yalnızca "çok sayıda peri adamla" değil, aynı zamanda "usta bir adamla" buluştuğundan bahsetti. Bu bağlamda "Perilerin Kralı" veya "Karanlığın Prensi" olarak görülebilecek bir figürdür. İskoç bir kız olan Christian Shaw'ın 1696'da histerik krizler geçirmesinden sonra takip eden davada korkunç kanıtlar söz konusuydu: soğuk elleri olan gizemli bir siyah adam "vaftiz edilmemiş bir çocuğun" karaciğerinin yenilmesi, Margaret Fulton tarafından kullanılan bir kan ve taş büyüsü. Margaret Fulton, ünlü bir cadıydı ve "kocası onu perilerin elinden kurtarmıştı."

Şeytanlaştırılmış perilerle ilgili özel bir vaka o kadar ilgi çekici ki kendisine biraz yer ayırmayı hak ediyor. Hikâyenin kahramanı Aziz Teath, Cornwall'daki Pitt ailesinin hizmetçisi olan Ann Jefferies'di. 1664'te, on dokuz yaşında olan Ann, "bir gün bahçemizdeki bir çardakta örgü örüyordu. Bahçe çitinin üzerinden kısa boylu, hepsi yeşil kıyafetli altı kişi geldi. Onlara periler diye seslendi: O kadar korkmuştu ki, bir tür sarsılma nöbetine girdi." Ann'in karşılaştığı sırada altı yaşında olan kitapçı ve matbaacı Moses Pitt elli yıl sonra olayı böyle anlatıyordu.

Ardından gelenler birçok yönden bir peri doktorunun kariyerine benziyor. Ann yemek konusunda bir tür nevrozdan mustarip görünüyordu ve iddiaya göre perilerin kendisini beslediğini iddia ederek birkaç ay boyunca aileden hiçbir şey almadı. Ann kötü bir düşüşün ardından Bayan Pitt'in bacağını sadece okşayarak iyileştirdi ve kısa süre sonra o kadar ünlü oldu ki çok sayıda insan tedavi için Land's End kadar güneyden ve Londra kadar kuzeyden eve akın etti. Tüm tedaviler ilaçsız tamamen dokunarak yapılmış gibiydi. Ann ziyaretçilerin gelişini önceden bilerek psişik bir yetenek sergiledi. Musa'nın kendisi perileri hiç görmemiş ama annesi ve kız kardeşi görmüştü.

Bu vaka Pitt ailesinin (ve Londra'daki diğer varlıklı hastaların) bu tür figürler hakkında hiçbir fikri olmamasına rağmen diğer peri doktorlarınınkileri yansıtması açısından zaten ilginçtir. Tehlike unsuru Ann'in ilk karşılaşmadaki korkusuyla sınırlı olduğundan başlangıçta kısa görünür. Ancak şu anda yerel bakanlar perilerin "kötü ruhlar" olduğu ve tüm olayın "Şeytanın bir aldatmacası" olduğu konusunda ısrar etmeye başladılar. Bir arama emri çıktı. Pitt'in ailesi ve Ann yerel yetkililer tarafından sorgulandı. Sulh hâkimi John Tregeagle Ann'i önce Bodmin Hapishanesi'ne sonra da onu yiyeceksiz tuttuğu kendi evine kilitledi. Cadılıktan açıkça bahsedilmese de bunun insanların aklında olduğundan şüphelenmemek elde değil. İç Savaşın istikrarsızlığı bu tür korkuları daha da ağırlaştırmış olabilir: kadın peygamber Anna Trapnel

Ocak 1645'te tartışmalara yol açmıştı ve Sarah Wight Şubat 1647'den sonraki haftalarda benzer bir etki yarattı.

Cadılar gibi periler de güçlü, tekinsiz ve öngörülemezdi. Cadılar, vampirler ya da dünyadaki sayısız sihirli figürden herhangi biri gibi periler de günah keçisiydi. İnsan ölümlerinden kitlesel kıtlığa kadar neredeyse her şey için suçlanabilirlerdi. Bir anlamda günah keçisi olarak peri potansiyel olarak iyi bir şeydi. Çünkü gerçek olsun ya da olmasın perilere zarar verilemezdi. Cadı sanılan kadınlar var olabilirki zaten vardılar da. Resmî zulüm sona erdikten sonra 19. yüzyılın sonuna kadar Britanya'nın her yerinde onlara karşı yüzlerce ciddi kanunsuz saldırılar yapıldı. Ancak gerçekte peri günah keçileri insanlara çok dert oldular. Buradaki sorun insanların *changelings*[1] olduğuna inanılan gerçek insanlara yaptıklarıydı.

Changelingler

Ağustos 1909"da Donegalli yaşlı bir kadın olan Annie McIntire emekli maaşı için başvurdu. Emeklilik Komitesine "kaç yıl geçmiş olduğunu bilmemesine rağmen" 1839 Cadılar Bayramı Gecesi'nde "küçük insanlar" (periler) tarafından kaçırıldığını hatırladığını söyledi. Bundan emin miydi?

> Evet, şans eseri kardeşim o gece Carndonagh'dan eve geliyordu ve perilerin şarkı söylediğini duydu. Onları Carrowkeel'deki ormanda etrafımda dans ederken gördü. Yanında bir kitap vardı ve kitabı aralarına attı. Periler bunun üzerine kaçtılar." Kadın insanların olayı büyük bir ziyafetle ve içki içerek kutladığını da sözlerine ekledi. Komite ona emekli maaşı vermeye karar verdi.

O Cadılar Bayramı gecesinde gerçekte ne olursa olsun McIntire ömrünün sonuna kadar kendi hikâyesine açıkça

[1] Avrupa halk hikâyelerinde periler tarafından çalınan bebeğin yerine bırakılan mahlûklara verilen isim. (Çev.)

inandı. Çevresindeki genç ya da yaşlı pek çok kişi de öyle. Çünkü perilerin çocukları kaçırdığını herkes biliyordu.

Daha genel olarak periler üçü de temelde *hayata saldırdığı* için yine vampirlere veya cadılara benziyordu. Vampirler kanınızı, ruhunuzu veya nefesinizi emebilir ya da gıdaların özünü çıkarabilir. Çok daha sonra çağımızın o ikonik Ötekisi uzaylılar tarafından kaçırılan bu temel saldırıyı klinik araştırmalarla veya insan yumurtalarının veya spermlerinin çıkarılmasıyla güncelledi. Bununla birlikte peri ya da cadının bilim öncesi kültürlerinde yaşamın en güçlü sembolü basitçe kişinin kendi bebeği ya da çocuğuydu.

Bunun ironik bir sonucu tarihin büyük bölümünde hiçbir çocuğun perilerden hoşlanmamasıydı. Cornwall'daki yaşlı insanlar Evans-Wentz'e şunları anlattı:

> Biz çocukken yanlış bir şey yaptığımızda yaşlılar bize "bunu bir daha yaparsanız periler sizi alıp götürür" derdi... Tintagel'de geceleri ateşin etrafında otururdum ve yaşlı kadınların periler ve hayaletler hakkında o kadar çok şey anlattığını duyardım ki karanlık çöktükten sonra kapıdan dışarı çıkmaya korkardım.

Galler'deki Cwmcastellfach çiftliğinde yetmiş yaşındaki bir adam Evans-Wentz'e şunları söyledi: "Çocukluk günlerinde büyük bir peri korkusu her çocuğun kalbini işgal ediyordu. Geceleri dünyamızı ziyaret eden kötü ruhlar olarak kabul ediliyorlardı." Norfolk'un daha az tipik olan perili dairelerinde bile Birinci Dünya Savaşı'nın etrafında büyüyen küçük çocuklara şöyle deniyordu: "yaramazlık... yaparsanız 'yüce ruh' bahçenin dibindedir ve sizi kaçırır." Genel olarak bu ayırt edici Doğu Anglia ruhu Kelt perilerinden çok daha az korku uyandırdı. Yine 1980'lerde bir haber kaynağı onu "alacakaranlıkta sessizce gezinen, itaatsiz çocukları kapmak için bekleyen, insan boyutunda siyah bir yarasa benzeri figür" olarak hatırlatıyordu. Birçok erkek ve kız çocuğu Rose Fyleman'ın "bahçemizin altındaki perileri" tarafından büyülenirken diğerleri hâlâ kendi bahçelerinin dibindeki çocuk kaçıran vampirlerden korkuyordu.

1960 yılında yazan Hollandalı bilim insanı Jacoba Ho-

oykaas İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, Moravya, Yunanistan, Litvanya, Bohemya ve Macaristan'da çocuk kaçıran peri veya elf türlerinden korkulduğunu buldu. Bunun Bali'de modern bir çeşidi de vardı. Kelt topraklarında periler bebekleri ve çocukları özellikle erkek çocukları ve özellikle de mavi gözlü ve sarı saçlı olanları kaçırıp yerlerine peri ikameleri bırakıyorlardı. Böyle bir değişikliği tespit eden insanlar perileri tersine çevirmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. 19. yüzyılın sonuna kadar ve muhtemelen daha sonra bu tür çocuklar bu amaçla kendi ebeveynleri tarafından ritüel olarak istismar edildi. Bu bebekler ve çocuklar nehirlere sokuldu. Kıyıdaki gelgitlerin ucuna bırakıldı. Sıcak kömürlerin üzerinde tutuldu veya ateşlerin üzerinde asılı kaldılar. Dondurucu havaya maruz bırakıldılar. Zehirli yüksük otu özü ile yıkandılar. Dövüldüler, tehdit edildiler. Şeytan çıkarma biçimlerine maruz kaldılar. Bu işlemler sonucunda bazen hayatta kaldılar bazen kalamadılar. İronik bir şekilde bu uygulama mantığının bir kısmı perilerin yavrularını bu tür istismarlardan kurtarmak ve bu süreçte çocuğunu eski hâline getirmek için yeterince önemsediği duygusuydu. Bu sözde değişkenlere eziyet ederken bile ebeveynler kendi ailevi aşklarını masallar diyarına yansıtıyorlardı.

Başlangıçta normal, sağlıklı yeni bir bebeğin şimdi şüpheli görünmeye başladığı büyük bir kırsal aile hayal edelim. Bebek neredeyse durmadan ağlıyor, büyüyemiyor, yürüyemiyor ya da konuşamıyor, garip bir şekilde buruşmuş yüz hatlarına sahip ve sürekli acıkıyor. Çok temel bir düzeyde sürekli ağlayan ve yemek isteyen ve altı ya da yedi yaşındaki akranları gibi çalışamayan bir çocuk bu tür durumlarda bir engeldir. Fakat bu sorunlar neredeyse kesinlikle, *size ait olmadığına* ve çocuğunuzun çalındığına dair gerçek ve ürkütücü inançtan sonra ikinci sırada yer alır. Şu anda inanılması güç olsa da bu tür durumlarda ana babalar muhtemelen kayıp ya da kaçırılan çocukları hakkında televizyon reklamları yapan modern anne ve babalar kadar perişan hissetmişlerdir.

Viktorya döneminde yaşamış eğitimli kimseler için birçok *changeling*in engelli çocuklar olduğu açıktı. Disiplinlerarası çalışmalar yapan akademisyen Susan Schoon Eberly tarafından 1988'de çok daha kesin olan klinik paralellikler detaylandırılmıştır. Yukarıda bahsedilen vaka, metabolizmayı etkileyen genetik bir bozukluk olan fenilketonüri ile özellikle uyumludur. Bu ve benzeri durumlar İrlanda ve İngiliz asıllı erkek çocuklar arasında yaygındır. Perilere inananların kısa anlatıları bile çocuklardan "yaşlı insanlar" ve muhtemelen progeria hastası olarak bahsedilerek bu rahatsızlıklara dair ipuçları vermektedir. Aşırı büyük hidrosefali başları veya "beyindeki su" gibi bariz fiziksel deformasyonlar ayrı tutulacaktır. Yine de Williams sendromuna yakalanmış güzel, mavi gözlü, kalkık burunlu "peri" çocukları da öyle olabilir. Burada dünyadaki her büyülü kültürde olduğu gibi öne çıkmak asla iyi bir fikir değildir. Eberly ayrıca bu koşullardan bazılarının doğumdan bir süre sonra ortaya çıktığını da ekliyor. Bu kesinlikle dumanlı peri silahıydı: Kendi bebeğinizi *tanıyordunuz* ve bu, şimdi *o değildi*. Tüm bu özenli dedektiflik çalışması bir anlamda üç harfe indirgenebilir: "oaf" [budala]. Genel olarak "elf" ile aynı kökten gelir ve vaktiyle beceriksiz veya aptal bir insan değil kelimenin tam anlamıyla bir *changeling* anlamına geliyordu.

Gerçek tıbbi nedenler şimdi bize göründüğü gibi basit ve aksiyomatik olabilir. Ancak antik Romalılardan Edward dönemi Keltlerine kadar çoğunluğun görüşü yoğun bir şekilde batıl inançtı. Martin Luther bir *changeling*in boğulmasını tavsiye ettiğinde bunun nedeni çocuğun görünüşünün onun ruhu olmadığını göstermesiydi. 17. yüzyıldaki en rasyonel Hıristiyanlar bile *changeling*i zihinsel engelliler için serbest bir eşanlamlı olarak kullandılar. Oyun yazarı Elkanah Settle 1694'te "bir tür kaba, yarı ruhlu peri *changeling*"ten bahsettiğinde Luther'i tekrarlıyordu. Nispeten aydınlanmış doktor ve filozof John Locke perilere muhtemelen inanmıyordu. Yine de

zihinsel engellilerin ruhları ve farklı bir tür olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmamaları konusunda uzun uzadıya kafa yormuştu.

Erken modern dönemde Hıristiyan ve bilim öncesinde yaşayan seçkinlerin kalbinde yer alan bu tür tutumlarla *changeling*ler gerçek peri inananlarından ne bekleyebilirlerdi? Tüm hanelerde çocuk hırsızlığını önlemeye yönelik rutin önlemler vardı. Perilerin herkesçe bilinen demir nefreti nedeniyle bir beşik üzerine ateş maşası koymak bunlardan en yaygın olanlardan biriydi. McIntire örneğinde olduğu gibi kitapların özellikle de dinî olanların onlar üzerinde belirli bir gücü vardı. Bu nedenle bir çocuğun yastığının altına bir İncil veya dua kitabı konulur. 1930'larda İrlanda'da bebeklerin hapşırana kadar perilerden korunduğuna inanılmıyordu. Öyle ki birçok bebeğin doğumdan dakikalar sonra burunlarının altına biber konulurdu. Aynı dönemde Connemara'da insanlar, erkek ve kız çocuklarına hâlâ kırmızı fanila jüpon giydiriyordu. Bu, on iki yaşına kadar özellikle erkekleri kaçırmayı seven perileri kandırmak için yapılan bir kılık değişikliydi.

Bu tür önlemler başarısız olursa *changeling*ler şiddetle karşılaşıyordu. Bu şiddet genellikle yerel peri doktoru tarafından tavsiye edilir veya gerçekleştirilirdi. Bazı durumlarda bu tür ritüeller "peri çarpmış" olduğu düşünülen gerçek hasta çocuklar üzerinde kullanılıyordu. Fakat göreceğimiz gibi onlar da kaçırılma tehlikesiyle karşı karşıya olarak görülebilir. Carole Silver, 1857'de Galler'de ve 1870'lerde ve 1890'larda Donegal'de yüksük otu hamamlarında öldürülen *changeling*lerden söz eder. Eberly, Caerlaverock'taki bir İskoç vakasını anlatır. Durmadan bağıran huysuz bebek kızgın kömürlere atılmıştır. Avustralya doğumlu geleneksel bilim insanı Gilbert Murray (1866-1957) 1952'de şu olayı anımsar:

> İrlanda'da, bir sebepten *changeling* olduğu farz edilen bir çocuk dövülüp demirlerle yakıldı. Annesi içeri alınmadı. İstilacı peri içinden çıkarıldı fakat ne yazık ki çocuk bu süreçte öldü.

Bu cinayet kovuşturulmamış gibi görünüyor ve kamuya açık veya yasal bildirimden kaçanların çoğu şimdi bizim için

kaybedilmiş olmalı. Kilkenny işçisi Patrick Kearns'in oğlu olan dokuz yaşındaki bir çocuğun trajik ölümünden sonraki durum neredeyse böyleydi. 7 Nisan 1856 gecesi geç saatlerde bir polis devriyesi oğullarının cesedini kullanılmayan bir mezarlığa götüren Kearns ailesiyle karşılaştı ve çocuğu incelemek konusunda ısrar etti. Böylelikle bilinmeyen bir gizli cenaze töreni yerine üç haftadır yatağa mahkûm olan çocuğun nasıl bir "peri patlaması" yaşadığına hükmedildiği hikâyesi gün yüzüne çıktı. Kendisi bir *changeling* olmasa da, "periler tarafından yavaş yavaş öldürüldüğü" söylendi. Eğer doğal yoldan ölmüş olsaydı onu aldıklarına inanılabilirdi. Bu olay hakkındaki anlatılar değişkenlik gösterir. Ama öyle görünüyor ki Patrick Murphy'nin yardım ettiği Thomas Donovan adında bir adam çocuğa su vererek ve onu öksürterek törensel bir deneme yapmaya çalıştı. Oğlan öksüremediğinde evin dışına ve avlunun etrafına şiddetle sürüklendi, boğazlandı ve kötü bir şekilde dövüldü. Yaralarından dolayı ertesi sabah erkenden öldü.

Bazı anlatılarda Donovan ilk teşhisi yapan "peri doktoru" olarak geçiyor; diğerleri bunu yaparken isimsiz bir "bilge kadın"dan bahseder. Bir raporda Patrick Kearns'in görünüşe göre oğlunu Donovan'dan kurtarmaya çalıştığı bildirilmektedir. Ancak ebeveynlerin çocuğun ölümünden sonra bile prosedürü kabul ettiğini iddia eden versiyonlar bilinen diğer vakalarla daha iyi örtüşmektedir. Yargıç ilginç bir şekilde duruşma sırasında perilerle ilgili kuruntulardan kısaca bahsetti ve bunların Donovan'ı hiçbir şekilde aklayamayacağını vurguladı (Murphy çok geçmeden Amerika'ya kaçtı). Bu arada bir müşavir suç için hiçbir neden göremedi ve yanlış bir şekilde çocuğun "Şeytan tarafından ele geçirildiği" konusunda bir yanılgı olduğu sonucuna vardı. Bu, eğitimli ve sıradan insanların peri algıları arasındaki uçurumu gösteriyor. Ayrıca Kearnselerin oğulları daha önce iki lisanslı doktorun gözetiminde olmasına *rağmen* peri ritüellerine başvurduklarını da öğreniyoruz. Bunlardan biri otopsiden sonra çocuğun Donovan tarafından öldürülmesine rağmen bir hafta içinde

bir tümör ve beyindeki sudan öleceğini doğruladı. Donovan bir yıl ağır çalışmaya mahkûm edildi.

Eylül 1850'den önceki altı ay boyunca "ölüm döşeğinde" olduğu iddia edilen altı yaşındaki Mary Anne Kelly'nin ebeveynleri birkaç yıl önce dispanser hekiminden Bridget Peters adında bir Roscrea "peri doktoru"na gittiler. Peters bir noktada Mary Anne'nin "peri çarpmasına" uğradığını ve bir başka noktada çocuğun bir peri olduğunu iddia etmiş gibi görünüyor. Kıza mine çiçeği ve yüksük otu verdi ve bir kürek üzerinde üç gece açık havada çıplak kalmasını emretti. Mary Anne'nin çığlıkları evde duyulmasına rağmen bu emir gerçekleştirildi. Anne üçüncü gece öldü.

Burada peri ritüeli, yine şeytani tonlara bürünmüştür. Bir raporda kız için "şeytan adına" dua edilmesi gerektiğini iddia edildi ve birçok rapor "Cadılık" başlığını taşıyordu. Bu örnekte anne Mary Kelly alışılmadık bir şekilde suç ortağı gibi görünüyor (ve başlangıçta Peters ile birlikte yargılandı). Eğitimsiz olmalarına rağmen Kellyler hiçbir şekilde aşırı fakir değildi. Duruşmanın kilit tanıklarından biri hizmetçileri Mary Maher'di. Maher, Mary Anne'yi kürekle dışarı çıkarmayı reddettikten sonra görevden alındı ve suçun ortaya çıkmasının tek nedeni o olabilir. Mary Kelly sonuçta beraat etmiş görünüyor. "Saygın görünüşlü" olarak tanımlanan ve okuryazar olduğu anlaşılan Peters ise suçlu bulundu.

Bu tür vakalar artık bize neredeyse gerçek dışı olacak kadar olağanüstü görünüyor. Eberly çağımızda ebeveynlerin engelli çocuklara verdikleri tepkilerinde zaman zaman öfke ve suçluluğun bir arada bulunduğunu ikna edici bir şekilde savunmuştur. Bu tür duyguların *changeling*lere yöneltilen şiddeti pekâlâ besleyebileceğini de ileri sürmüştür. Silver *changeling* inancının bir yararının çocuğun durumu için suçu insan kontrolünün ötesinde tamamen ayrı, doğaüstü bir alana kaydırma şekli olduğunu öne sürdü. Bu noktaları akılda tutarak Mary Anne'nin doğuştan kör, beyin hasarı ve kısmen felçli olduğunu vurgulamakta yarar var. Bütün bunları söyledikten sonra bu

tür modern akıl yürütmeleri, *changeling*lerin acı çektiği veya öldüğü peri kültürlerine büyük ölçüde yabancı olduğunu kavramamız gerekiyor. Ebeveynlerin çoğu gerçekten sarsılmaz bir şekilde bunun tehlikeli, esrarengiz bir peri yaratığı olduğuna inanıyordu ve büyük olasılıkla ondan korkuyorlardı da.

Bazı durumlarda, bu dehşet düzeyi "peri çocuk"ta da kendini gösteriyordu. Tipperary Kontluğu, Heywood'da Charles Riall'ın kır evinde yaşayan James Mahony Nisan 1840'ta komşularından etkilenerek oğlu John'un (altı ya da yedi yaşlarında) bir peri olduğu inancına kapıldı. Bu kısmen çocuğu iki yıl yatakta tutan omurga eğriliğinden ve kısmen de şüpheli bir şekilde "zeki bir çocuk" olmasından kaynaklanıyordu. 14 Nisan Salı gecesi Mahony komşuların suç ortaklığıyla neredeyse çıplak çocuğu sıcak bir kürek üzerinde tuttu. Çocuğu onun üzerine koymakla tehdit etti. Onu yarı yolda su pompasına sürükledi. Mahony'nin gerçek oğlunun nerede olduğunu açıklamazsa onu suyun altında boğmayı önerdi. John bundan çok korkmuş görünüyor. Kısa süre sonra "onlara kendisinin bir peri olduğunu ve ona o gece kalacak yer verirlerse ertesi akşam gerçek John Mahony'yi geri göndereceğini" söyledi. Hatta gerçek John'un bir çiftçinin evinde, fitilli pantolon ve yeşil bir şapka giydiğini belirtecek kadar ileri gitti. Ertesi sabah John yatağında ölü bulundu. Bir doktor bunun çocuğun omurilik durumundan kaynaklandığına karar vermiş olsa da bu ölüm sanki tümüyle korkudan kaynaklanmış gibi görünüyor. Vudu ölümünün bu gibi durumlarda yaklaşık bir ila üç gün içinde gerçekleşebileceğini gördük. Şok dalgası vagus sinirini, otonom sinir sistemini ve nihayetinde kalbi etkilediğinde vagal inhibisyon saniyeler veya dakikalar içinde ölüme sebep olabilir. Burada, John'un ebeveyninin çocuğun korku içinde verdiği "itirafından" hiç şüphe edip etmediklerini merak etmeliyiz. Gerçekten bir *periyi* öldürdüklerine ikna olmuşlar mıydı?

Westropp benzer şekilde 1869'daki çocukluğundan Clare Kontluğu Maryfort'da yaşayan "Kate Molony isimli çok yaşlı

bir kadın"ı hatırladı. Molony yıllar önce kızının bozulan sağlığından endişe duyarak "bilge bir kadına" gitmişti. Bilge kadın çocuğun *changeling* olduğuna dair güvence verdi. Molony dönüşünde bundan bahsetti ve ne yazık ki hasta bu korkunç kararı anlayacak yaştaydı. Zavallı çocuk inleyerek yatakta döndü ve kısa bir süre sonra ölü bulundu. Bu kulağa apaçık bir şekilde vagal inhibisyon gibi geliyor. Eğer öyleyse çocuk ya kendi peri statüsünden (görünüşe göre buna inanıyordu) duyduğu korkudan ya da bu teşhisin takibinde geleceğini bildiği işkencelerden dolayı ölmüş olmalıdır.

Bu tür tehlikeler tamamen Kelt kırsalının eğitimsiz sakinleriyle sınırlı değildi. 1865 civarında Cornwall perileri hakkında yazan Robert Hunt yakın zamanda bir arkadaşından şunu öğrenmişti: "Geçen gün... İrlandalı bir kadın... bir çocuğu sıcak kömürlerin üzerinde bekleterek ölümüne sebep olduğu için New York'ta sulh hâkimlerinin önüne çıkarıldı. Gerçekten kendi çocuğu mu yoksa bir *changeling* mi olduğunu anlamaya çalışıyordu." Bu arada Westropp'un ailesi (16. yüzyıldan beri Patrickswell, Limerick'te varlıklı toprak sahipleri) *changeling* ile ilgili batıl inançlara yukarıda hatırladığımızdan çok daha yakındı. Westropp'un "bebekken zarafeti dikkat çeken ikinci kız kardeşi, 1842 dolaylarında bir hizmetçi tarafından Carnelly'de kapının eşiğinde bir kürek üzerinde teşhir edilmek üzere dışarı çıkarıldı. Başka bir hizmetçinin öfkeli ve aceleci müdahalesi çocuğu kurtardı. Ancak sözde 'teşhirci' "çocuğu perilerden kurtarma" girişiminin doğruluğuna ikna olmuştu."

Bu olay kısmen Clonmel'de üç yaşındaki Philip Dillon'ın 1884 yılındaki vakasını yansıtıyor. Philip Dillon annesinin yokluğunda iki komşu onu *changeling* testine soktuktan sonra ciddi şekilde yanmıştı. Bu tür bağlamlarda *changeling*ler ebeveynlerinin yanı sıra başkaları tarafından da risk altındaydı ve bu insanlar büyük olasılıkla "topluluğun iyiliği için" hareket ediyorlardı.

Tamamen tıbbileştirilmiş bir dünyadan geriye dönüp

baktığımızda bu insanların hayatlarının ne kadar derin bir şekilde bilim dışı olduğunu unutmak kolaydır. Bu çocukların sakatlıkları ve hastalıkları belki de daha önce ele aldığımız genç ölümler kadar temelde yanlış görünüyordu. *Changeling* inancı bu nedenle iki önemli fayda sağladı. İlk olarak insanların çaresiz kurbanlar olmaktan algılanan sorunun aktif savaşçılarına dönüşmelerine izin verdi. İkincisi ve muhtemelen daha da önemlisi aksi takdirde korkutucu derecede keyfi olacak bir koşula bir *anlam* verdiler: paylaşılan bir açıklama çerçevesinde bilinen ve kabul edilen bir yer.

Bununla birlikte bu popüler *changeling* vakalarının çoğunluğunu anlamamıza yardımcı olsa da Penzance'den Walter Trevelyan'ın maruz kaldığı kötü muameleye ışık tutmaz. 10 Temmuz 1843 Pazartesi günü yerli sulh hâkimleri ve sakinler üst orta sınıf Trevelyanların George usulü büyük evlerinde Walter'a rutin olarak en az bir yıl boyunca nasıl işkence yaptığını dinlediler. Walter artık iki yıl dokuz aylıktı. Hizmetçiler ve ziyaretçiler, Walter'ın saatlerce aç ve susuz tutulduğuna, kış boyunca dışarıda bir ağaçta bırakıldığına, çakıl yolda yüz üstü yatırıldığına, babası tarafından bebek arabasında bir yokuşta tekmelendiğine ve yüzü morarıncaya kadar bir ağaca baş aşağı bağlandığına tanıklık ettiler. Bu sefaletlerden sonra Walter, gece birkaç saat rahat etmesin diye mantarla dolu bir şilteye yatırıldı.

Bunların bir kısmı özellikle Bayan Trevelyan tarafından sipariş edilmişti ve görünüşe göre bunların tamamı Walter'ın ebeveynlerinin sorumluluğundaydı. Gerçekten de duruşmayı bölge papazı Rahip Le Grice ortaya çıkarmış olsa da tüm kanıtları hizmetçiler veya ziyaretçiler sağlamıştır. Bahçıvan Francis Dale, Walter'ın çığlıklarının yürek parçalayıcı olduğunu ve bahçenin başka bir yerine onları duyamayacağı bir yere gitmek zorunda kaldığını belirtmiştir.

Bütün bunlar gerçekten de Walter'ın "hemşire tarafından değiştirildiği" inancından mı kaynaklanmıştı? Davayla ilgili asıl gazete haberleriyle ilgili çeşitli soruları yanıtladığı için

kendisine borçlu olduğum Simon Young böyle düşünmüyor. Bu ifadenin peri *changeling*lerine değil bir çocuğun hemşiresinin kendi bebeğine karşı sorumluluğunu değiştirebileceği inancına atıfta bulunduğunu düşünüyor. Böylece çocuk seçkin bir şekilde yetiştirilebilirdi. Simon hizmetçilerin, ebeveynlerin yaramaz Walter'ın "bakıcı tarafından değiştirildiğini" (yani kendi çocukları olamayacak kadar yaramaz olduğunu) düşündüklerini alaycı bir şekilde söylediklerini duymuş olabileceklerini de ekliyor. Daha sonra bunu çocuğa yapılan zulmün kısmi açıklaması olarak lafzen kabul ettiler.

Eğitimli anne babalar için peri inançlarına göre bu şekilde hareket etmek çok sıra dışı olurdu. Ayrıca istismarın tamamının tam olarak törensel görünmediğini de ekleyebiliriz. Sözgelimi John Trevelyan'ın Walter'ı yokuşta tekmelemesi gibi. Fakat yapılanların çoğu ayrıntılarda halk alışkanlıklardan farklı olsa da aynı genel mantığa uyuyor gibi görünüyor: Çocuğa o kadar kötü davranın ki peri ebeveynleri asıl çocuğu geri getirsin. Sonuç olarak bu durum bana kökenleri hakkında kesin bir yargıya varamayacak kadar belirsiz görünüyor. Bunun bir nedeni Trevelyanların tuhaf bir şekilde duruşmada hiçbir kanıt sunmamış olmalarıdır. Bu nedenle Walter'a neden bu şekilde davranıldığı konusunda onlardan bir şey öğrenemiyoruz. Yerel sulh hâkimlerinin esasen güçlü aileyi korumak için göz yumdukları izlenimi nihai kararla sert bir şekilde pekiştiriliyor: "Çocuğa çok acımasız ve utanç verici bir şekilde davranıldığı konusunda hemfikiriz ancak davayı daha yüksek bir mahkemeye göndermek adına Bay Trevelyan'ı istismar ile ilişkilendirmek için yeterli kanıt bulunmamaktadır." Bu, Viktorya dönemi seçkinlerinin utanç verici bir şekilde güç birliği yapmasının bir örneğidir kesinlikle.

Varsayımsal olarak ebeveynlerin zulmünün tamamen sıradan olduğunu kabul edersek bazı tuhaf ironilerle karşı karşıya kalırız. Trevelyanlar gibi insanların çocuklarına işkence etmesi, perilere inananların doğaüstü korkularla harekete geçmesinden daha mı kötüydü? Bu soruya daha kötüydü

diye cevap veririm. İkincisi, evde çalışan hizmetçilerin tepkisi var. Walter'ın insan *changeling* mi yoksa peri *changeling* mi olduğunu anlayıp anlamadıkları tam olarak belli değil. Cornwall'da o zamanlar yaygın olan popüler peri inançları göz önüne alındığında, ikinci fikir makul olacaktır. Bu vakada şunu varsaymamız gerekirdi: Üst orta sınıf ebeveynlerinin dünyevi sadizmi sıradan insanları doğaüstü bir kökene sahip olması *gerektiğine* ikna edecek kadar dehşet vericiydi.

Walter yetişkin yaşamında ne yaşamış olursa olsun (Afgan Savaşı'nda savaşmak çocukluğuyla karşılaştırıldığında muhtemelen parkta bir yürüyüş gibiydi) etrafında kendisine hor gözle bakan ve *changeling* diye mırıldanan insanlar görmediğini varsayabiliriz. Ancak bu bir avuç zihinsel veya fiziksel engelli yetişkinin kaderiydi: Komşuları hatta ebeveynleri tarafından hayatları boyunca kelimenin tam anlamıyla "peri" olarak kabul edilen insanlar. John Rhys 19. yüzyılın sonlarında Galler, Llanover'de yaşayan Nani Fach adında bir kadından haberdar oldu. Bu kadının peri yavrularından biri olduğu düşünülüyordu. Ayrıca daha belirgin olarak Kuzeybatı Galler'de Nant Gwrtheyrn'de Elis Bach isimli bir çiftçi çocuğu vardı. Tüm büyük Bach ailesi oldukça sıradandı. Ama Elis farklıydı:

> Bacakları o kadar kısaydı ki yürürken vücudu yerden sadece birkaç santim yukarıda görünüyordu. Sesi de ince ve tizdi. Ama çok zekiydi ve babasının koyun ve keçilerini aramaya gittiğinde kayaların arasında yolunu rahatlıkla bulabiliyordu... Herkes Elis'in bir *changeling* olduğuna inanıyordu.

Bu arada 1884'te Yorkshire'da Bay J. Cocksedge çocukluğunda şapka yapımcısı Fanny Bradley'e nasıl hayretle baktığını hatırladı. Fanny gördüğü en küçük kadındı. Fanny'nin erkek kardeşi Tom da hemen hemen aynı boydaydı.

> Bebekken annelerinin onları Almscliff Crag bitişiğindeki bir tarlaya götürdüğü söyleniyordu. Kadın burada biraz mısır biçiyordu... Kadın çalışırken periler gelip çocuklarını çaldılar. Anneleri çocuklarının kaçırıldığını öğrendiğinde ağladı ve o kadar üzüldü ki periler onları geri getirdi ve buldukları

yere koydular. Fanny ve erkek kardeşinin bu kadar küçük olmasının sebebinin bu olduğunu söylediler.

Diğer yazarların belirttiğine göre Fanny şapka ölçüsü aldıran bir adamın cebine sığacak kadar küçüktü. Fanny'nin erkek veya kız yeğeni de aynı şekildeydi. Fanny ve Tom'un tam boyları ne olursa olsun yarı *changeling* durumları (periler onları geri vermeden önce onlara *bir şey yapmışlardı*) onların ve bir başka Bradley çocuğunun bu görünüme sahip olması gerçeğiyle pekiştirilmiş görünüyor. Oysa diğerleri gayet normaldi. Sadece bu tür insanların yetişkinliğe nasıl ulaştıklarını tahmin edebiliriz. Belki de ebeveynleri onları potansiyel olarak ölümcül *changeling* testlerine maruz bırakmayacak kadar iyi kalpliydi; belki de bu testlerden geçtiler ve hayatta kaldılar. Bu tür vakalar ebeveynlerin gerçek çocuklarını geri almaya çalışmayı ne zaman bıraktığı ve hayatınızın geri kalanında bir peri ile yaşayacağınızı kabul etmenin nasıl bir his olduğu sorusunu da gündeme getiriyor.

Yetişkin Kaçırma

Bir zamanlar periler çocukları kaçırırdı. Daha sonra çocuklar perileri kaçırdı. Melek soyundan gelen bu tehlikeli varlıklar 19. yüzyıl seçkinleri için çocuksu kapris, zevk ve şiirsel büyünün malzemesi haline geldi. Fakat Viktorya döneminde Chelsea'de yaşayan bir anne ile o dönemin bir Kelt köylü kadını arasında ikisinden biri "periler çocuğumu büyüledi" dediğinde aşılmaz bir anlam uçurumu kalmıştı. Benzer bir uçurum iki eğitimli Hıristiyan grubunun doğaüstü inançları arasında da vardı: yani Shakespeare ya da Milton zamanının inançları ile 18. yüzyıldaki ve sonrasındaki eşleri arasında.

Örneğin Wicklow Kontluğu'nda bulunan Dromgreagh'da peri kaçırması olduğu iddia edilen bir vakayı ele alalım. 1678 sonbaharında Doktor Moore, Richard Uniack ve Laughlin Moore (görünüşe göre hiçbir akrabalık söz konusu değil)

isimli iki arkadaşıyla buraya geldi. Bunu bir tartışma izledi. Doktor Moore 34 yıl önce Wicklow'da geçen çocukluğunda periler tarafından düzenli olarak kaçırıldığının söylendiğini hatırladı. Bu yokluklarda ona bir zarar gelmemesine rağmen korkmuş annesi yerli bir bilge kadına (muhtemelen bir peri doktoruna) danışıyordu. Kadın çocuğun dönüşünü güvence altına almak için sihre başvuruyordu. Uniack, Moore'u bu tür inançlardan caydırmaya çalışırken Moore çağırıldığını hissetti ve kaldıkları hanın zemininden yükselmeye başladı.

Ian McEwan'ın *Sonsuz Aşk* adlı eserinin girişini tuhaf bir şekilde öngörüyor gibi gözüken bir sahnede Uniack ve Laughlin, Moore'u her iki taraftan da sıkıca tuttu. Yine de iki adam Moore'un havaya yükselmesine engel olamadı. Önce Laughlin bıraktı. Uniack ise Moore yerden bir metreden daha fazla yükseldikten sonra "[belirsiz bir güç tarafından] bırakmaya zorlandı." Moore şimdi ortadan kaybolmuştu. Dehşet içinde kalan Uniack ve Laughlin onun kapıdan mı yoksa pencereden mi kaybolduğunu hatırlayamadı. Otelci "sanki bu tür felaketler orada yaygınmış... pek korkmamış gibi görünüyordu." Onları bilge bir kadına yönlendirdi. Kadın, Moore'un o gece nerede olduğunu ve nerede olacağını özetledi. Oradayken herhangi bir peri yemeğini kabul etmesini önlemek için çeşitli büyüler kullandı.

Uniack'in Dublin'de Doktor Murphy ve bir Yüksek Mahkeme kâtibinin huzurunda bu hikâyeyi anlatmaya devam ederek konumunu tamamen tersine çevirmesi kesinlikle çarpıcıdır. Aynı şekilde bunu mektup biçiminde aldıktan sonra yayınlayan John Cother başka hiçbir eseri günümüze ulaşmadığından fantezi satmaya çalışma alışkanlığı edinmiş gibi görünmüyor. Eğitimli erken modern Hıristiyanların hem dindarlıkları hem de centilmenler olarak ünleri nedeniyle yalan söylemeye iki kat düşman oldukları birçok kez vurgulanmıştır.

Gerçekten olan biten bu muydu? Gerçekten *bir şey* yaşandı mı? Genellikle istem dışı gerçekleşen havaya yükselme olayı özellikle Katolik azizler ve mistikler arasında kesinlikle birçok

kez bildirilmiştir. Ávilalı Aziz Teresa (1515-1582) Moore gibi olaydan saniyeler önce hissettiğini ima etti. 1907'de İzlanda'da medyum Inðridi Indriðason yetişkin bir adamın kendisini tutma çabalarına rağmen yükseldi. Reykjavik Üniversitesi'nde ilahiyat profesörü olan Rahip Niellson bu olaya tanıklık etmiştir. Belki de en etkileyici olanı bir grup şüpheci Viktorya döneminin ünlü medyumu D. D. Home'u 1858'de Amsterdam'a davet ettiğinde yaşanmıştır. Birkaç kişi masayı sabitlemek için üzerine oturmasına rağmen Home'un ışıklı bir odada maun rengi bir masayı havaya kaldırdığını gördüler.

Peri savunması için ikinci eğitimli tanığımız İskoç bakan Robert Kirk'tür (1644-1692). Hayatı boyunca son derece dindar biri olan Kirk Perthshire'daki Balquhidder ve Aberfoyle bakanı olarak ve Galcedeki ilk Hıristiyan İncil'i hazırlamasıyla biliniyordu. Worcester Piskoposu Edward Stillingfleet ile Highland inançları hakkında konuştuktan sonra Kirk periler hakkında çok ayrıntılı bir yazı kaleme aldı. Bu yazı daha sonradan *The Secret Commonwealth of Elves and Fairies* [Elflerin ve Perilerin Gizli Topluluğu] adıyla yayımlandı. Kirk 14 Mayıs 1692'de malikânesinin yakınındaki peri tepesinde ölü bulundu. Görünüşe göre yatmadan hemen önce hava almak için geceliğiyle dışarı çıkmıştı. 1812'de Patrick Graham, Kirk'ün ölümden kısa bir süre sonra akrabalarından birinin hayaleti olarak ortaya çıktığının söylendiğini bildirdi. Kirk onların ölmediğini masallar diyarında bir mahkûm olduğunu söyledi. Akabinde ölümünden sonra doğan çocuğunun vaftiz töreninde görüneceğini ekledi. Burada eğer Duchrayli kuzeni Graham Kirk'in kafasının üzerinden bir hançer atabilirse serbest bırakılacaktı. Graham bunu yapmaya çalışmış gibi görünüyor. Ancak Kirk'ün hayaleti ortaya çıktığında o kadar şaşırdı ki başarısız oldu ve Kirk ortadan kayboldu.

Karmaşık odaları olan bir peri tepesine benzeyen bu olağanüstü hikâyeye birçok farklı düzeyde girebilir ve onu keşfedilebiliriz. Benim için bu konuda en inandırıcı olanı sebep olduğu tepkilerdir. Kirk'ün Perilerin Öte Dünyası ve bunun perilere inanmanın modern tehlikesi hakkında ne anlattığını

konu edinen kısa bir kitap kolaylıla yazılabilir. İlk olarak buna inanan insanlar var. Kirk'ün gerçekte taşlarla dolu olan tabutunda olmadığı çoğu yerli arasında yaygın bir bilgiydi. Evans-Wentz 1909'da bölgeyi ziyaret ettiğinde Margaret MacGregor hikâyeden şüphe etti ancak yine de "*iyi insanların* Kirk'ün ruhunu aldığına" inanıyordu. Sadece Kirk'ün tabutunun açılmasıyla çürütülemeyecek olan bu inanç yine de temel inanışa tamamen ters düşmektedir. 1690'ların eğitimli akrabasına geri dönersek onun en azından bir hayalet gördüğüne inandığını görüyoruz. Kirk'ün *Secret Commonwealth*'i bilmeyenler için bu kitabın folkloru değil, gerçekleri bildiren birinin işi gibi okunduğunu vurgulamalıyım. Krik, Ekim 1689'da şüpheci Stillingfleet ile peri inançları hakkında tartıştı. Daha sonra günlüğünde "bize görünmeyen insanların görünmez bir devleti"nin varlığını savunmak için yeterince canlıydı. 1492'den sonra Amerika'nın ilk keşfinin "bir peri masalı olarak görüldüğü ve muhabirlerin gülünç ütopyaların mucitleri olarak yuhalandığı" konusunda ısrar etti.

Şimdi bunu Kirk'ün son biyografi yazarlarındaki iddialarıyla karşılaştırın. 1964'te Stewart Sanderson "bu İskoç din adamının çok sıkı bir şekilde inandığı peri diyarlarına gönderilmesinde uygun ancak biraz gülünç bir şey olduğunu" hissetmişti. Görünüşteki şaşkınlığıyla şunu ekledi: "Yine de... Kirk gülünç bir figür değildi... O tam anlamıyla bir bilgin, bir centilmen ve bir Hıristiyandı." Burada zaten Sanderson'ın olasılıksızın örtük hiyerarşisi sayesinde Kirk'ün tuhaf bir şekilde yeniden yaratıldığını görüyoruz. Birisi yalnızca MÖ. 900 ile MS. 150 yılları arasında derlenmiş bir kitaptan yola çıkarak yaratılış ve öte dünya hakkındaki en büyük kozmik gerçekleri yani tüm evrenle ilgili olarak tüm geçmiş, şimdi ve sonsuzluk sürecini bildiğine inanmasına rağmen ciddi bir bilgin ve beyefendi olabilir. Buna karşılık belki de tamamen bu dünyaya özgü olan perilere inanmak gülünçtür. Dahası cadılara olan inanç bunun neden olduğu ıstıraba ve aynı derecede büyülü temeline rağmen dolaylı olarak daha az gülünçtür. Kirk, yaşıtları gibi kesinlikle onlara inanıyordu.

Ancak en yeni ve en yetkili biyografi yazarı Louis Stott'a geldiğimizde meseleler daha da garipleşiyor. Stott, Kirk'ün "perilerle ilgili batıl inançlara yoğun ilgisi" ile ilgili olarak dövünmeye devam ediyor: Kirk'ün sözde peri çevirisine uzun süredir devam eden ilgi "yayla halk inançlarını ilk defa kayıt altına alan ve İncil'i dağlılara erişilebilir kılan ilk bilim insanı olarak [onun] eserinin öneminin bazen hafife alındığı anlamına geliyordu." Bu biyografi aracılığıyla Kirk'e ilk kez gelen biri bunların yalnızca "batıl inançlı" Highland köylülerinin değil, Kirk'ün kendi inançları olduğunu anlamakta çok zorlanacaktı. Kirk'ün bağımsız bir çalışma konusu olarak Hıristiyan inançlarıyla "ilgilendiğini" ima eden bir açıklama sadece biraz daha yanıltıcı olacaktır.

Kirk'ünki kadar meşhur olmayan başka bir hikâye de en az onunki kadar ilgi çekicidir. Bu hikâye Connacht açıklarındaki Bofin Adası'nda var olduğuna inanılan muhteşem peri sarayı ile ilgilidir. Westropp genç bir adamla ilgili şu vakayı bildirir: "Genç bir cuma gecesi tedbirsizce bir rafın altında uyumuştur. Sonra saraya götürülüp aşçıya yardım etmesi söylenmiştir. Genç perilerin bir ziyafet için yaşlı bir kadını et olarak hazırladıklarını dehşet içinde görmüştür. Kadın bir kancada asılı dururken periler onun derisi soymaktadır. Gence kadının cimri ve sivri dilli biri olduğu söylenir. Dolayısıyla kadının kaderi budur." Genç bu iyi olgunlaşmış bifteği reddetmesine rağmen aceleyle biraz peri şarabı içer ve rafın altında uyandıktan sonra ölür.

Şimdiye kadar karşılaştığım gerçekten insanları yiyen tek peri örneği olan bu hikâyeden ne anlamalıyız? En iyi tahmin bunun mevcut yerel korkuların körüklediği bir kâbus olduğudur. Yine de genç adamın bu korkudan dolayı *ölmesi* gayet olasıdır. Bunun hayalet, cadı, vampir ve peri korkusunun neden olduğu pek çok vudu ölümü arasında bir tane daha olduğunu da aynı şekilde mümkündür. Burada sergilenen peri ahlakı da dikkat çekicidir. Yaşlı kadının cezası cehennemdeki günahkârlar için tasarlanmış diğer birçok popüler işkenceye benziyor. Burada periler Adli Şeytanlar olarak görev yapıyorlar.

Bridget Cleary

Mart 1895'in sonlarında İngiliz gazete okuyucuları İrlanda hakkında herhangi bir rapora büyük ilgi gösteriyorlardı. İlginin sebebi hâlâ karara bağlanmamış olan bir hayli ciddi özerk yönetim meselesi ve Liberal Milletvekili John Morley tarafından yakın zamanda meclisten geçirilen ilerici bir Arazi Yasası'ydı. Belgravia ya da Bristol'ün yüksek pencereli odalarında çay ya da sıcak çikolata yudumlarken muhtemelen beklemedikleri şey, 26 Mart'ta *The Times*'da çıkan şu makaleydi:

> Baltyvadhen'de Ortaçağda büyücülükle suçlanan mahkûmlara uygulanan barbarlıkları anımsatan şok edici bir olay yaşandı... İki erkek ve bir kadın 27 yaşındaki bir kadının ölümüne neden olmakla suçlanıyor. Kadının ismi Bridget Cleary. Bir şarap yapımcısının karısı. Kadın gripten hasta yatarken onu zehirli iksirler içmeye zorluyorlar. Sonra cadı olduğu varsayımıyla onu yakalayıp ateşte kavuruyorlar.

Yazar olayı açıklamaya devam eder. Bu "vahşi cümbüşler"e sebep olan inanç şudur: O gece evdeki kadın Bridget değil bir peri *changeling*iydi. Gerçek kadının geri gelmesini sağlamak adına ritüel olarak saldırıya uğraması gerekiyordu.

Cadı avları sırasında güçlü ve eğitimli erkekler tarafından masum kadınlara uygulanan vahşet, büyük ölçüde 16. Ve 17. yüzyıllarda meydana geldi. Bunlar duygu dolu zamanlardı. İskoç ve İngiliz gazetelerinde manşetlerin hepsinde yakılarak öldürülen cadının çığlıkları yer alıyordu. Bu olay sağcı Birlikçilere (genellikle Hottentotlara veya Dahomey'in vahşilerine benzetilen) İrlandalıların kendilerini yönetmeye uygun olmadıklarına dair daha fazla kanıt sundu. Aslında İngiltere ve İskoçya'da cadılara karşı çok daha fazla şiddetli saldırı hatta cinayet vakası vardı. Biri Ortaçağdan çok sonra 1842'de Lincolnshire'da kendi annesinin kollarını kesen bir adamla diğeri ise 1863'te Essex'te yaşlı bir Fransız'ın ölümüyle ilgiliydi. *The Times*'ın haklı olduğu tek şey periler hakkındaki inançtı. Bridget'in kocası Michael Cleary öyle-

sine ikna olmuştu ki karısının ölümünden sonraki üç geceyi Kylenagranagh'ın peri kalesinde geçirdi. Burası evlerinden bir buçuk kilometre uzaklıktaydı. Oradan geçerken perilerin elinden Bridget'i kurtarmak için bekledi.

Bugün bu hikâyenin en eksiksiz, en hassas şekilde sunulan versiyonunu Angela Bourke'ye borçluyuz. Onun 1999 tarihli *The Burning of Bridget Cleary* [Bridget Cleary'nin Yakılması] adlı kitabını şiddetle tavsiye ederim. Bourke, Bridget'in trajik ölümünü besleyen karmaşık toplumsal gerilimleri dikkatlice ortaya çıkarmaktadır. Bridget (bekâr soyadı Boland) ve Michael, Cleary'nin, bazı Birlikçilerin hayal etmek isteyeceği türden geri kalmış İrlandalı köylüler olmadığını vurguluyor. Her ikisi de okuryazar, nispeten varlıklı ve ileri görüşlüydü. Pencereleri ve arduvaz çatısı; şu anda penceresiz, kerpiç duvarlı, sazdan evlerde yaşayan İrlandalıların sayısı göz önüne alındığında, nispeten lüksü yansıtan yeni inşa edilmiş bir tuğla kulübede yaşıyorlardı. Özellikle Bridget altın küpeleri ve belli bir giyim tarzıyla çevresindeki bazı kişiler tarafından olağandışı ya da üstün biri olarak görülüyordu.

Bu nispeten ilerici kültürle taban tabana zıt olan onların "perili" komşuları Jack Dunne'dı. Okuyabilen ama yazamayan Dunne sihir ve peri tehlikesi hakkındaki hikâyelerle dolup taşıyordu. Bourke'un vurguladığı gibi bu dernekler ve eski moda bir *shanachie* yani hikâye anlatıcısı olarak rolü aracılığıyla bir miktar otorite ve statü elde etti. 55 yaşındaki Dunne'ı, Bridget'i bir *changeling* olarak tanımlamada böylesine merkezî bir rol oynamaya iten şey otoritenin aşındığı duygusu olabilir. Bridget, 4 Mart Pazartesi günü dışarı çıkarken üşütmüştü ve ayın 5'inden itibaren yatağa hapsedildi. Dunne ayın 13'ünde ziyarete geldiğinde dramatik bir şekilde "Bu Bridgie Boland değil" dedi. Bourke bunun Bridget'in ne kadar hasta göründüğünü ima eden bir örtmece olabileceğini kabul ediyor. Dunne ertesi gece peri statüsüne kesinlikle ikna olmuş görünüyordu. Çeşitli peri testlerinden biri olarak karısının ateşin önünde tutulmasını tavsiye etti. Michael Cleary 15'inci

Cuma gecesi Bridget'i öldürdükten birkaç dakika sonra şöyle demiştir: "Tanrı biliyor Jack Dunne olmasaydı bunu asla yapmazdım... Bana karımın peri olduğunu söyleyen oydu."

4 Mart'ı takip eden günlerde Cleary'nin kafasından neler geçtiğini asla bilemeyeceğiz. Cleary'in, perşembe gecesinin ilk peri testlerinden sonra hâlâ Bridget'in bir peri olduğuna inanan birkaç kişiden biri olduğu kesin gibi görünüyor. Yine de karısı hasta yatarken ona tıbbi yardım getirmek için epey zahmete girmişti. 11 Mart'ta bir doktor için Fethard'a altı kilometre yürüdü ve aynı nedenle 13 Mart Çarşamba günü sabah 5'te tekrar yola çıktı. Bourke, Cleary'nin karısını öldürmek istemediğini düşünüyor ki bu makul bir görüştür. Bridget'in elbiseleri alev aldığında aşırı sinirli bir hâlde ocaktan aldığı sıcak bir sopayla onu tehdit ediyordu. Bourke ayrıca Cleary'in çıldırmasına sebep olan şeyin Bridget'in o gece erken saatlerde yaptığı bir açıklama olduğuna inanıyor: "Annen perilerle takılıyordu... Onlarla iki gün geçirdiğini söyledi." Bu, Cleary'ye kendisinin potansiyel olarak peri soyundan geldiğini ima etmiş olabilir, tabi "takılmak" cinsel ilişki anlamına geliyorsa. Her ne olursa olsun Bourke bunun yeni modern ilerici benlik Cleary'ye ciddi şekilde zarar verdiğinden şüpheleniyor. Sonunda onun çıldırmasına sebep oluyor. Giysileri alev aldığında görünüşe göre Bridget'i öldürdükten sonra lamba yağını kapıp ve bunu kadının üzerine atmıştır. Kadın birden alevlenmiştir. Geri çekilmiş ve daha fazlası üzerine gelmiştir. Görünüşe bakılırsa toplamda üç defa olmuştur.

Bridget kocasına söylediklerine inanıyor muydu? Bu kesinlikle mümkün. En azından, Cleary'nin peri inançlarının bu imtiyazın onu fena hâlde yaralamasına yetecek kadar güçlü olduğunu muhtemelen biliyordu. İki gece onun tarafından alenen suistimal edilmişti: soyulmuş, dövülmüş, tehdit edilmiş, neredeyse zorla yemek yedirilmiş ve kocası tarafından üzerine bir çömlek fırlatılmıştı. Gururlu bir kadın, kendisini zorlayan bir hakareti seçti: Cleary'nin pekâlâ inanabileceği bir şey. İnançları onlara bir dereceye kadar doğaüstü bir

korku vermiş gibi görünüyor. Bir noktada Bridget'e cadı demiş olabilir (gerçi o sırada kapalı bir kapıdan dinleyenler "kaltak"[2] sözcüğünü yanlış duymuş olabilirler). Cleary karısının ölümünden hemen sonra "Şeytan" çıkarmaya atıfta bulundu. Bourke lamba yağını savurmasını "neredeyse hijyenik bir dürtü, mide bulandırıcı bir kirliliği ortadan kaldırmanın zorunlu olarak şiddetli bir yolu" olarak görmektedir. Aslında bunu yaparken haklı olarak karanlık büyülü korkuların pençesinde olanların sıklıkla başvurduğu türden bir arınma türünü ima ediyor. Bridget'in kocası için gözle görülür dönüşümü o kadar kapsamlıydı ki kalede dönüşünü beklerken Dunne'a, "O benim karım değildi. O benim karım olamayacak kadar iyiydi; karımdan iki santim daha uzundu!" demiştir.

Sonraki duruşmada yargıcın sihirden ilham alan bir suça karşı tutumu eğitimlilerin tipik şaşkınlıklardan biriydi. Cleary'nin avukatı Doktor Falconer, Kylenagranagh kalesindeki periler hakkında daha fazla bilgi edinmek istediğinde yargıç tarafından susturuldu: "Perilerin nerede olması gerektiği konusunda bir soruya izin vermeyeceğim... Burada oyun oynamıyoruz, *gerçek meseleleri* araştırmak için buradayız!" (italikler bana ait). Yine de jüri farklı hissetmiş olabilir. Kendileri her neye inanırsa inansınlar Cleary'nin çarpıtılmış iyi niyetle hareket ettiğini kabul etmiş görünüyorlar. Cleary saldırının "gerçek Bridget"i kendisine geri getirebileceğine gerçekten inanmıştı. Jüri buna göre kasıtsız öldürme kararı üzerinde anlaştı ve Cleary ölüm değil yirmi yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bourke'un işaret ettiği gibi, jürinin belirgin duyguları İngiltere'de Andrew Lang ve romancı E. F. Benson tarafından açıkça dile getirilmiştir. İkincisi Bridget'in saldırganlarının "dürüst davrandıklarını ve şüphesiz inandıkları gibi, en iyisi için" davrandıklarını vurgulamıştır.

Okuyucular Bridget'in Dunne, Cleary ve diğerleri tara-

[2] İngilizce cadı anlamındaki "witch" sözcüğü ile kaltak anlamındaki "bitch" sözcüğü ilk ses hariç aynı okunduğundan birbirine çok benzemektedir. (Çev.)

fından neden peri olarak kabul edildiğini hâlâ merak ediyor olabilirler. Gördüğümüz gibi fiziksel hastalık akrabalarda bu tür inançlara yol açabilse de Bridget'in durumu farklıydı. Bir açıdan Bridget bu on gün boyunca bir tür sinir bozukluğundan mustarip görünüyor. Geçen cuma sabahı onu ziyaret ettiğini hatırlatan bölge rahibi Peder Ryan onun "vahşi ve heyecanlı görünümünden" bahsetti ancak aynı zamanda konuşmasının "tutarlı ve zeki" olduğunu vurguladı. Komşuları Thomas Smyth de benzer şekilde onu o gün "çok heyecanlı" bulmuş ama görünüşe göre "aklı başında" bulmamıştır. Bridget daha perşembe gecesi polis memurlarının evde olduğu ve mutfağın dumanla dolu olduğu konusunda bir yanılsamaya kapılmış gibiydi. Bu durum Michael'ı nasıl etkilemiş olabilir? Mahony çocuğunun "fazla zeki" olması gibi olumlu zihinsel durumların bile sıra dışı olarak kabul edildiğinde şüphe uyandırabileceğini gördük.

Lang, Bridget'in "biraz histerik bir değişim" yaşadığından şüphelenmektedir. Bu, onun "şeytan tarafından ele geçirilme" hakkındaki yaygın Çin inançlarıyla karşılaştırmasını anlatıyor. Üzücü gerçek şu ki tarihin büyük bir bölümünde çeşitli türden akıl hastalıkları, doğaüstü yorumları ve buna karşılık gelen şiddeti cezbetmiştir. Vampir ülkesine bir an geri dönelim ve Rus *erestun*unu veya "yaşayan vampir"i ele alalım. Felix Oinas *bu erestun*ylerin bazılarının "kendilerini değiştirebileceği" yani başka birinin yüzünü kazanabileceği ve kendi ailesine veya başka bir aileye gizlice girmeye çalışabileceği inancından bahsediyor. Bu dönüşümü anlamlandırmam biraz zaman aldı. Birinin yüzünü çalmak ne anlama gelebilir? Sonra aniden kafama dank etti. Uzun zamandır tanıdığın kişi genel olarak aynı görünür. Ancak bu yine akıl hastalığından kaynaklanan bir dönüşümdü. Peki sonuç? "Değişmiş büyücüyü yok etmek için, ağır yüklü bir at için kullanılan kırbacı alıp onu iyice bir dövmek gerekir. Böylece büyücü yere düşecek ve hayaletinden vazgeçecektir." Bir kez ölse bile bu iblis her zamanki vampir muamelesine maruz kalmalı ve geri dönmesini önlemek için omuzları arasına kazık çakılmalıdır. Rusya'dan Çin'e,

Avrupa'dan İrlanda'ya, vampirlerden iblislere, perilere ve cadılara kadar akıl hastalıkları, dünyanın büyülü kültürlerinde dikkat çekmenin daha tehlikeli bir yoluydu yalnızca.

Mahkûmların 25 Mart'ta mahkemeye ilk gelişini tıslayarak, bağırarak karşılayan kalabalıklar bu inancın Tipperary'de evrensel olmaktan uzak olduğunu gösteriyor. Dava gerçekten de bir dereceye kadar mevcut inananlar arasındaki peri şiddetini kontrol etme işlevi görmüş olabilir. Cleary'lerin kulübesi gelecek yıllar boyunca bomboş kalacaktı. Bu, gelecek yıllar için son derece ıssız bir hatırlatma. Michael Cleary'in, 1910 Haziran'ında Kanada'ya göç ettiğinde Nisan'da on beş yıl hapis yattıktan sonra serbest bırakıldığında nasıl bir itibar kazandığını bilmiyoruz. Ancak hikâye Avustralya'da olduğu gibi 1895'te Kuzey Amerika basınında kesinlikle bir dalgalanma yarattı. İrlanda'da anılar doğal olarak daha karanlık ve daha uzun ömürlüydü. 1990'larda kitabını araştıran Bourke aradan tam bir yüzyıl geçmesine rağmen hâlâ bu ilişki hakkında konuşmakta biraz gönülsüzlük olduğunu keşfetti. Güney Tipperary'deki çocukların ağızlarından ürkütücü bir şekilde yankılanan iyi bilinen bir kafiye arada sırada duyulabiliyordu.

Cadı mısın yoksa peri mi
Yoksa Michael Cleary'nin karısı mısın?

Periler ve Ölüler

8 Eylül 1843'te İrlanda basınında *Waterford Chronicle*'dan birkaç gün önce yazılmış olduğu anlaşılan isimsiz bir makalenin yeniden basımı çıktı:

> Carrickbeg'de Thomas Keevan adında bir terzi bir süredir felçli bir şekilde çalışıyor. Bu yüzden son derece çelimsiz. Âdeta bir iskelet hâline geldi. Şu anda evinde bir ceset gibi "uyanıyor ve uzanıyor". İki yanında dün geceden beri kefen ve kurdeleler içinde bir mum var. Bu hâlde gece saat on ikiye kadar kalacak. Saat on ikide defnedilecek ve tabutunun

üzerine birkaç kürek kil atılacak. Sonra kilise bahçesinde yalnız bırakılacak. Bu işte Keevan'ın karısına ve kendisine talimat veren büyücü ya da peri adam, gerçek Keevan'ın Carrickbeg'de evinde olacağını söylüyor. "Perilerden" döndükten sonra kiliseden dönüşünde şöminenin başında oturacak. Yukarıdakilere yaptığı gibi büyü bozulacak ve tabutta gömülü peri yerine sadece bir süpürge bulunacak.

Bu ritüelin yukarıda gördüğümüz *changeling* vakalarının genel mantığıyla örtüştüğü son derece açıktır. Yine de bu şekilde bir ayağımızı bildiğimiz sahalarda sağlam tutmayı başarsak bile diğer ayağımızla peri haritamızın en uç noktalarından çıkıyor gibiyiz. *Terra incognita* [bilinmeyen ülke] olarak işaretlenmiş belirsiz kartografik sınırların bile ötesindeyiz. Keevan'ın bu saatlerde, önce mum ışığının sessizliğinde sonra da mezarlığın içinde kefene sarılmış bir hâlde tabutta yatarken aklından neler geçti? Kasvetli düşüncelere sahipti kuşkusuz. Düşüncelerinin görünüşe göre tüm süreci (Keevan'ın karısını ve Keevan'ı yönlendirmeleri) *kabul ettiğindeki* ruh hâlinden çok daha az tuhaf olduklarını varsayabiliriz. Bu hikâyenin izi bu tek rapordan sonra silikleşmiş olsa da Keevan'ın tabutunda boğularak öldüğü neredeyse kesin gibi görünüyor.

Periler ve ölüler arasındaki bağlantı kısmen pagan ahiretiyle ilgili eski geleneklere kadar uzanır. Proserpine potansiyel olarak Hades'ten dönebilmişti ve dördüncü bölümde Ortaçağ peri inançlarını ele alırken benzer şekilde geçirgen sınırları göreceğiz. Bununla birlikte 19. yüzyıla gelindiğinde ölülerin metafizik sınırlarda (perilerin yardımıyla) bir ileri bir geri dolandığı yer neredeyse her zaman İrlanda olmuştur. Araf'ın ara bölgesi ve ölü ile yaşayan arasındaki güçlü bağları ile Katolikliğin bununla ilgisi çok kesindir. Armagh Kontluğu Dromintee'den Alice Cunningham, Evans-Wentz'e şöyle demiştir: "Annem İngiltere'de öldü ve ruhu bana geldi. Onu net bir şekilde gördüm. Onu yakalamak için koştum ama ellerim sanki o sadece bir sismiş gibi vücudunda gezindi. Periler

bir keresinde bir Noel sabahı bu yoldan geçmişlerdi. Onları Araf'tan ayine giden acı içindeki ruhlar olarak kabul ettim."

Gördüğümüz gibi İrlanda'daki perilerin genellikle ölülere özellikle de genç yaşta ölenlere belirsiz bir şekilde ilgi gösterdiklerine inanılıyordu. Sözgelimi halk bilimci Jeremiah Curtin İrlandalı kaynaklarından "götürülen kişiler evlenebilir genç kadınlar olduğunda" perilerin cesetleri ikame olarak bıraktıklarını öğrenmiştir. Yaşam enerjisi dolu olan gençlerin gerçekten ölebileceğine inanamama durumuna bir kez daha tanık oluyoruz. Ceset onlara ait değil bundan böyle engelli çocuk artık sizin çocuğunuz. Lang yine bir İrlandalı'dan "öldüğü varsayılan insanların yaklaşık yarısının gerçekten perilerle birlikte" olduğunu duymuştur. Cleary davası perilere inananlar için şu sonuca varacak kadar ileri gitmiştir: "Periler... bir bakıma cennet, cehennem ya da araf olmayan bir Hades'te yaşayan ataların hayaletleridir." Dahası şaşırtıcı sayıda vakada ölülerin akrabaları tarafından masallar diyarından döndüklerine inanılıyordu. Bu örneklerin çoğu ayrıntılı sahtekârlıkların sonucu olsa da önemli sayıda "peri görünmeleri" (İrlanda içinde ve dışında) gerçek hayaletlerle karşılaşmaya çok benziyor. Dolandırıcılıktan başlayalım.

Tipperaryli dul bir kadın olan Bayan Kearns 1834 Şubat ortalarında Mary Mac tarafından ziyaret edildi. Kadın "iyi insanların" uğrak yerlerini bilen hatta ölüleri diriltebilen bir "peri kadın" gibi davranıyordu. Mac, Kearns'in kızı Mary'ye (çok güzel genç bir kadın) babasının aslında ölmediğini "perilerle birlikte" olduğunu söyledi. Gizli bir suç ortağı "Ben senin babanım" dedi ve kız kalıp kalmayacağını sorduğunda "Hayır. . . Henüz perileri bırakamam; ama dört gün sonra seninle evde olacağım" diye cevap verdi. Mary böylece Mac ve iki suç ortağıyla birlikte ayrılmaya ikna edildi. Annesi derhâl kızını bulmak için geri döndü ama tüm değerli eşyaları gitmişti. Üç tecrübeli dolandırıcının, belki de bir aileydiler, adları Kildare, Monasterevin'de duyuldu fakat 50 sterlinlik bir ödüle rağmen yakalanamadılar. Hikâye şimdi trajikomik görünse de aslında

yaslı Mary için korkunç derecede dokunaklı olmalıdır ki kısa süre sonra annesi için çok daha kötü oldu. Kızın bulunduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Öldürülmemişse böyle bir grupta "çok güzel" olması onun aleyhine olmuş olabilir.

Ardından Aralık 1843'te Catherine Muldowney'nin bir bardak su içmesi için içeriye girmesine izin verdiği Kilkenny'de ortaya çıkan periler kraliçesine yeniden bakalım. O, ilk bakışta otuz yaşındaki Mary Neill'e benziyordu. Onun Peri Majesteleri şu anda sadece onun gerçek durumunu değil, aynı zamanda onun Muldowney'nin "yıllardır ölü olan kayınpederi" olduğu gibi daha az şaşırtıcı olmayan gerçeği de ortaya koyuyor. Buna koruyucu meleğin rolünü ekleyen Neill "tanığın ailesini izlemeyi ve onları yaklaşan tüm tehlikelerden korumayı sürekli bir uygulama hâline getirdiğini" açıklıyor. Sözgelimi evin içinden geçen bir "peri geçidi" vardı. Neill olmasaydı Muldowney'nin küçük kızı "iyi insanlar" tarafından kaçırılırdı. Kocası sağ kalçasından bir peri mızrağı ile vurulacaktı; bu da kocasını onun için tamamen işe yaramaz hâle getirecekti. Neill Muldowney'nin içmesi için bir peri nektarı bırakmanın yanı sıra bir noktada gözyaşlarına boğuldu ve şunları açıkladı: "Onun [yani kayınpederinin] ruhu tanığın ailesi için yaptığı iyi davranışlardan dolayı çok acı çekiyordu" ve bu nedenle Muldowney adam veya kadın adına Ayinler yapması için rahibe altın vermelidir.

Muldowney'nin kocası bunu duyunca ona aptal dedi ve birkaç gün sonra Neill tutuklandı. Daha sonraki duruşmada ise delil yetersizliğinden beraat etti. Neill çağırdığında Muldowney'nin parası olmadığı için Muldowney "ödeme" yoluyla sadece bir elbise ve şal çalabilirdi. Ama bu bir servet ya da kız çocuğunun kaybından çok daha azsa şunu da öğreniyoruz: Bu ilişkinin bir sonucu olarak Muldowney, Sör Wheeler Cuffe tarafından hem evinden hem de görünüşe göre işinden kovuldu. Başlangıçta Neill'i Wheeler Cuffe'in kulübesinde ağırlıyordu. Duruşmada üst orta sınıf zulmünün bir başka ucu görüldü. İfadesinin bir noktasında Muldowney "gözyaşlarına boğuldu ve avukat ona korkmamasını çünkü

artık etrafının *iyi insanlardan* başka her şeyle çevrili olduğunu söyledi (kahkahalar)."

Zümrüt Ada'nın başka bir yerinde işler daha da garipleşti. Mayıs 1848'den bir süre önce Matthew Lally isimli bir asker Longford Kontluğu Callows'ta yaşayan yaşlı bir çiftçi çifti (Lally olarak da adlandırılır) çağırdı. Onlara kendi oğulları olduğunu söyledi. Anlaşıldığına göre on altı yıl önce ölmüştü. Ama şimdi masallar diyarından dönmüştü. Onlara oğullarının sahip olduğu gibi bir doğum lekesini vücudunda gösterdi ölümünden sonraki olayların ayrıntılarını özetledi ve sonunda onları tabutu açmaya ikna etti. Tabutun içinde sadece bir odun kütüğü vardı. Matthew ayrıca şunları açıkladı: Periler arasında "üst düzey bir hanımla evli olmasına rağmen orduya girip yeni hafif piyade tatbikatını öğrenmesi için bir mevsimliğine dünyaya gönderilmişti." Lally'lerin şaşkına dönmüş komşuları etrafında toplanırken "peri cümbüşü saatlerinde" tanıştığı birçok arkadaşının ve akrabasının akıbetini ayrıntılarıyla anlattı. Bir kez daha bu açıklama tamamen sapkın olmakla birlikte genel bir inancı ima etmektedir: Ölüler cennete değil periler diyarına gider.

Lally çok müsrif bir oğul gibi hediyelere ve alakaya boğuldu. Bir süreliğine ebeveynlerine işlerinde mutlu bir şekilde yardımcı oldu. En sonunda bir gün aniden ortadan kayboldu – görünüşe göre temelli olarak. Aylar sonra tekrar geri döndü ve periler tarafından denizaşırı ülkelere götürüldüğünü ve burada Meksikalılara hafif piyade egzersizini öğrettiğini açıkladı. Lally derhâl ordudan çıkış yolunu satın almaya çalıştı. Buna izin verilmemesine rağmen Lally'nin peri hikâyesi duyulduğunda ve onun deli olduğu ilan edildiğinde sonraki askerî mahkeme düştü. Bunun üzerine "Callows'a döndü. Peri adam kisvesine büründü; olayları önceden bildirdi, tedaviler vaat etti. Aklı başından gitmiş zavallılardan böylelikle para kopardı."

Lally'nin ilk mucizevi dönüşünden sonra ortadan kaybolması açıkça askerlik izninin bitmesinden kaynaklanıyordu. Young alayı Callows'ta konuşlandırıldığında Lally'nin gerçek Matthew'un ölümü ve doğum lekesi konusunu araştırmayı

başardığını ileri sürmektedir. Lally'leri seçmişti çünkü kendisi de benzer bir doğum lekesine sahipti. Young'a göre asıl ceset sahtekâr tarafından kaldırılmış veya diriliş adamları tarafından satılmak üzere çalınmış olabilir. Young ayrıca Mayıs 1848'e kadar Lally'nin "peri adam" olarak tanınmasının Killian adında bir kıza ölü babası hakkında tavsiye vermesine yol açtığını tespit ediyor. Bayan Killian şimdi bir Corrigan ile yeniden evlendiğinde Lally kızına üvey babanın onun yerine gönderilmesi hâlinde Bay Killian'ın perilerden geri alınabileceğini izah etmişti. Corrigan bir gece barda Lally ile bunu –muhtemelen hararetli bir şekilde– tartışırken o kadar sarhoş oldu ki eve giderken bir arabadan düştü ve kısa süre sonra öldü. Bölge sakinlerinin düşüncesine göre, ölümü "Lally'nin perilere dayanan gücünü" büyük ölçüde arttırdı.

Peri geçmişine dair yaptığımız araştırmalarda ortaya çıkan gömülü mücevherlerin çoğu gibi ölüm bir anda komedi bir başka anda acıklı bir kayıp ve bir sonraki anda coşkulu bir neşe ile parlıyor. Bize biraz masallar diyarındaki Yetenekli Bay Ripley gibi görünen Lally zeki, cüretkâr belki de çekici olduğu için başarılı oldu. Hepsinden önemlisi neredeyse etrafındaki herkesin perilere inandığını bildiği için başardı. Gerçekten de onun taktikleri yalnızca Callows sakinleri arasında bu inançları güçlendirmiş gibi görünüyor. Ona ne oldu? Young'ın çabalarına rağmen daha fazlası bilinmiyor. Yine de şu olasılığı ciddi olarak düşünmeliyiz: Yaşlı Lally'ler kalan yıllarını diriltilen oğullarının dönüşü mucizesiyle mutlu mesut geçirdiler; etraflarındaki herkes on yıllar boyunca bu inançta ısrar etti.

Okuyucular Matthew Lally'nin gerçekten de Callows'un ölüsü gibi görünüp görünmediğini merak ediyor olabilir. Bunu bilmiyor olsak da benzemesi gerekmediğini düşünmek için iyi bir neden var. Young büyük ölçüde benzer olan Bryan MacDonough örneğini aktarıyor. Bryan MacDonough ona hiç benzememesine rağmen Mayıs 1847'de canlanmış James Lyons gibi poz vermiştir. Yeni yılda gerçek formunun peri kralı tarafından geri getirileceğine dair Lyons'ın ailesine güvence

vermiştir. Bu arada aile dinamiklerinin Killianlarınkinden çok daha hoş olduğu bir olayda dul bir çiftçi olan Paddy yeni evlenmiş ve Tipperary Bawn Ada'sında yeni eşiyle mutlu mesut yaşamaktadır. Neredeyse yirmi yıl sonra bir kış gecesi peri diyarından ilk karısı döner. Kadın ilk baştaki isteksizlikten sonra Paddy ve oğulları tarafından olduğu gibi kabul edilir. Bundan sonra şanslı koca her iki karısıyla birlikte yaşayarak evlilikle ilgili zenginliklerin tadını çıkarmış gibi görünüyor. Yine geri dönen kadının ölü olanla aynı göründüğünü hayal etmek zor. Kaçak perimiz 1820'de döndükten sonra periler diyarından "Meryem Ana" sayesinde salındığını açıklamıştır.

Vampir ülkesine doğru adım atınca İrlandalılara ait bu neşeli ölümden dönüşlerle karşılaşıyoruz. Bunlar Yunanistan, Rusya veya Bulgaristan'ın hayaletleriyle keskin bir tezat oluşturuyor. Erken gömülenlerin tabutlarına oturduğu veya mezarlarından kurtulduğu en az dört vakada neşe bariz bir şekilde eksikti. Son zamanlardaki canlı insanlara neredeyse tıpatıp benzemelerine rağmen bu hortlaklar korkunç bir korkuyla karşılandılar ve kazığa bağlanarak ya da taşlanarak öldürüldüler.

Periler diyarına döndüğümüzde Young tarafından ortaya çıkarılan başka bir vaka Matthew Lally'ninkini bile geride bırakıyor. Haziran 1863 civarında Carrick-on-Suir'de (yine Tipperary Kontluğu'nda) Mary Doheny adında bir kadın ortaya çıktı. Başlangıçta hayatını sığırları tedavi ederek kazanmış görünüyor ve bir noktada 5 sterlinlik tek bir ödeme aldı. Bu daha sonra önceleri kurak olan yaza çok ihtiyaç duyulan yağmuru getirdiği için önemsendi. Ancak Doheny polis memuru Joseph Reeves'in hasta kızını iyileştirmeye çalıştığında işler gerçekten ilginçleşti. Çocuk hemen ölmüş olsa da geçici bir iyileşme (Andrew Sneddon böyle yazıyor) ebeveynleri o kadar etkiledi ki en az beş kişiyle birlikte Doheny'nin kara büyünün güçlü etkisine kapıldılar. 1864 sonbaharındaki duruşmasında, bu "deliliğe" ulaşmak için onları uyuşturduğu iddia edildi ve bir bitki uzmanı ve inek doktoru olarak ünü göz önüne alındığında bu gerçekten mümkün görünüyor. Eğer öyleyse

insan bu ilaçların ne olduğunu kesinlikle bilmek ister. Çünkü 1864 yazına gelindiğinde Doheny, Reeves ailesini ve Astsubay James Hayes'i üç merhumun hayatta olduğuna ikna etmişti. Reeves'in çocuğunu, Bayan Reeves'in kayınpederi William Mullins'i ve bir başka ölmüş akrabası olan Tom Sheehan'ı Reeves çiftine, yeğenleri ve Hayes'e göstermişti. Sadece bu da değil; ölülere yiyecek, giysi, mektup ve tütün teslimatını haftalarca denetledi ve onlardan Reeves ailesine mektuplarla geri döndü. Davanın mahkemeye gelmesinin sebeplerinden biri Joseph Reeves'in meslektaşı komiser yardımcısı W. H. Heard'ın, sonuç olarak Reeves'in ne kadar kötü durumda olduğunu fark etmesiydi. Bu arada Hayes, Doheny'nin yakında Carrick'te büyük bir mülk alacağına kendisini ikna etmesinin ardından görevinden istifa etti.

Bayan Reeves ve yargıç Bay Hanna 2 Eylül 1864'te mahkemede:

"Baban öldü mü?"

"Yaklaşık üç yıl önce öldü... Ama şimdi Carrick-on-Suir'de yaşıyor."

"Yaşıyor mu? Bunu nasıl söylersin?"

"Çünkü onu gördüm!"

Kadın ısrar etti: Doheny "onu bana, Tom Sheehan'a... ve kendi çocuğuma da gösterdi. Hepsi hayattaydı (mahkemede salonunda heyecan yaşanır)." Bu manzaraların hepsi taraflar arasında konuşma yapılmadan gece meydana gelmiş gibi görünüyor. Yine de çoğu ölen kişiyi yakından tanıyan tüm bu insanlar mahkemede onları gördüklerine yemin ettiler. Buna 1 Eylül gecesi Sheehan'a defalarca yemek verdiğini belirten Anastatia Power (Bayan Reeves'in yeğeni) da dâhildi. Doheny mahkemeden çıkıp hapishaneye geri götürüldüğünde Joseph Reeves onu elinden tuttu ve gördüğü her şeye hâlâ inandığını söyledi. 9 Eylül tarihli gazete haberine göre, birkaç kişi daha Doheny'nin büyüsü altındaydı. Mahkemedeki sözler galeridekı bazılarının ortak inancını ima ediyordu. Reeves çifti ile

Hayes ve Power'ın tüm ifadeleri çok sakin ve aklı başında bir şekilde verilmişti.

Vampir ya da cadı ülkesinde çok sık olduğu üzere burada da peri topraklarındaki resmî görüşler, inançlar ve güçler sıradan insanlar tarafından meydan okurcasına göz ardı edildi. Doheny o Ekim ayında kesin olarak bir yıl hapis cezasına çarptırıldı fakat ifade verenlerin çoğu asla onun suçlu olduğuna inanmadı. Genel kanı Doheny'nin istediği zaman gece hücresini terk ettiği yönündeyken gıda teslimatlarının Eylül ayı sonlarına kadar devam ettiği söylendi. Benzer şekilde burada resmî teoloji bu ölü ilişkilerin dirilişiyle ilgili kişisel inançların önünde duruyorsa hiçbir şey ifade etmiyordu.

Bu vakayı bildiren gazetelerin çoğu "cadı" ve "cadılık" terimlerini olur olmaz kullandı. Fakat Doheny aynı zamanda bir "peri kadın" olarak da tanımlandı ve bu ona hizmet için para ödeyenler tarafından verilen statü olmalıdır. Hiç kimse Carrick-on-Suir'in ölülerinin periler diyarından döndüğünü açıkça belirtmemiş gibi görünüyor. Yine de İrlanda'dan (ve özellikle Tipperary'den) duyduklarımız düşünüldüğünde periler diyarının önemli bir rol oynadığına inanmamak zor görünüyor. Biraz ihtiyatlı olan bu ifadeyi kullanıyorum çünkü "ölüleri" görenler Cennet, Araf ve Periler Ülkesi arasında çok net bir ayrım yapmamış olabilir. Sözgelimi Joseph Reeves mahkemede aldığı mektupların "öteki dünyadan" geldiğini söyledi (aslında paralı bir mektup yazarı tarafından okuma yazma bilmeyen Doheny için yazılmışlardı).

Bir açıdan bu şekilde etkileyici bir hayat sağladığı için Doheny'ye isteksizce hayran olabiliriz (sonuçta bakması gereken kör bir kocası vardı). Diğer açıdan yaşayan ile ölü arasındaki geçirgen ayrımda daima ve titizlikle ısrar eden bir teolojiden daha da iyi bir geçim sağlayan Katolik rahipleri sorabiliriz. Çünkü bu vaka olağanüstü olsa da benzersiz değildi. 1898 sonbaharında Bavyera'dan gelen raporlar Wohlfahrt ailesinin davasının ayrıntılarını verdi. Ailenin kızı Agnes beş yıldır Kottrich ailesinden ödemeler ve mallar alıyordu. Niçin?

Çünkü Agnes Kottriches'in merhum kızı Crescent ile temas hâlindeydi. Agnes cennetle mektuplaşmaktaydı. Crescent'in bir melekle evlendiğini ve ondan bir çocuğu olduğunu öğrenince mutlu çifte Kottriches'ten en az 3.000 mark gönderdi. Para geldiğinde "gökteki bütün melekler borazanlarını üflediler" diye ekledi. Bu duruşmanın çeşitli değerli taşları arasında "İsa'nın Annesinden 150 marklık bir makbuz ve Bayan Kottrich'in Meryem Ana için güzel bir turta pişirdiği" haberi vardı. En erken ödemelerden biri Crescent'in Araf'tan çıkarılmasını sağlamak için 300 marktı. Okuyucular Kempten'in "cennetten gelen mektuplardan" oluşan bir yer; hemen hemen tamamen Roman Katolik bir nüfusa sahip olduğunu öğrendiklerinde şaşırmayacaklar.

Peri Günah Keçileri

Periler, hayaletler ve *poltergeist*ler[3] arasında tuhaf bir şekilde birbirine karışmış ilişkilerin bazılarını keşfetmeye geçmeden önce perilerin neler yapabileceğini kısaca gözden geçirebiliriz. Periler sadece ölüme değil ayrıca hem zihinsel hem de fiziksel hastalığa da neden oluyorlardı. Yedi yıldır hasta olan İrlandalı bir kızın bunca zamandır "genel olarak perilerle birlikte olduğuna inanılıyordu." Donegalli yaşlı bir adam olan Neil Colton Evans-Wentz'e şunu hatırlatmıştı: "eski zamanlarda", periler "genç insanları yakalayıp tüm yaşam enerjilerini bedenlerinden çıkarırlardı." Gördüğümüz gibi hayata saldırı fikri popüler kültürün en temel inançlarından biriydi. Günah keçisinin cadı, vampir, peri ya da And Dağları'nın yağ hırsızı pishtaco[4] olması fark etmiyordu.

Bu saldırılar hepsinden daha ciddi olsa da sığırlara veya ekinlere yapılan saldırıların bundan daha altta kalır yanı yoktu; özellikle bunun sonucunda şiddetli açlık çeken hatta ölen

[3] Yüksek sesler çıkarmak, nesneleri hareket ettirmek veya yok etmek gibi fiziksel rahatsızlıklardan sorumlu bir tür hayalet veya ruhtur. (Çev.)

[4] Kurbanlarının yağını emmesiyle ünlü bir And mitolojisi yaratığı. (Çev.)

insanlar için. Üstelik ilk durumda hem hasta çiftlik hayvanlara hem de hasta insanlara "cin çarptığı" kabul ediliyordu. Alaric Hall "cin" kelimesinin bilinen ilk kullanımının bu ifadenin bir parçası olarak 9. yüzyıl Anglosakson tıbbi metni olan *Bald's Leechbook*'ta göründüğünü iddia etmiştir. Öyleyse İngiliz perilerine dair günümüze ulaşan en eski referansımız açıkça "Tehlike" olarak damgalanmıştır.

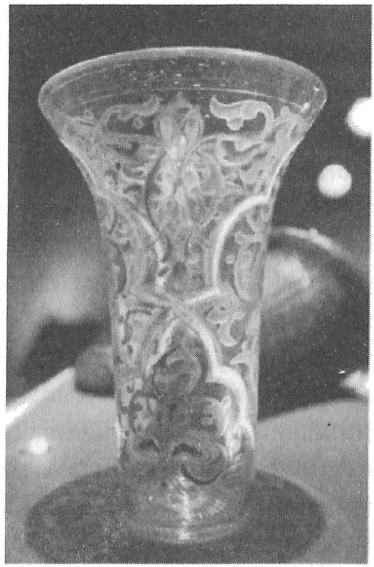
1699'da İskoçya'da yazan Gallerli antikacı Edward Lhwyd şunları söyledi: "Bu elf saldırısına gelince onların görüşüne göre periler bazen insanları havada taşırlar. Onlara ok ve yay verirler. Bunları insanları, sığırları vb. vurmak için kullanırlar." Bu dolambaçlı saldırı biçimi (insan vekili tarafından yapılan) başkaları tarafından rapor edildi. Bazı isteksiz insan okçuları kasıtlı olarak geniş alana ateş ettiklerini iddia etti. Bu inancın özünde yatan somut gerçeklerden biri, Taş Devri'nden kalma gerçek çakmaktaşı ok uçlarıydı. Bunlar yapılan kazılar sırasında zaman zaman ortaya çıkarılmaktadır. Lhwyd bunları küçümseyerek bunların tamamen insan eserleri olduklarını yazıyor (bugün New England yerlilerinin oklarının kaynağı olan aynı yontulmuş çakmaktaşı). Fakat Robert Kirk bu sarı çakmaktaşı ok uçlarının "sanatla işlendiğini ve insan ötesi aletler olduğunu" düşünerek onları çok farklı şekilde görmüştü. Sadece bu da değil; sığırlarda açtıkları yaralar da ona göre açıkça doğaüstüydü, derinin altından belli oluyordu, ama deriye asla zarar vermiyordu.

Bu açıklamalar umutsuz bir şekilde hesapsız görünüyorsa (sıradan sığır hastalığı, ok kullanılmadığı zarar görmeyen deri) öncelikle sadece masallar diyarına hoş geldiniz diyebilir ve Kirk'ün bu yaraları gördüğünü ve "kendi elleriyle hissettiğini" ekleyebiliriz. Kirk ayrıca peri kabilelerinin üç aylık göçleri sırasında görünmez bir şekilde havada "çanta ve bagajla" yelken açtıklarında cin çarpmasının ne kadar tehlikeli olduğunu uzun uzadıya anlatmıştır. Dindar Kirk bu tehlikeli zamanların farkında olan İskoç halkının daha sonra korunmak için kiliseye gitmek zorunda hissedeceğinden şikâyetçi olmuştur. Kilisede "bir sonraki döneme kadar" görülmeyeceklerdir.

Sanki "ibadet ve vaazlar onları karanlıkta uçan oklardan kurtaracaktı." Westropp, 1918'de Mayo ve Sligo'da İrlandalı peri doktorlarının hâlâ cin çantaları taşıyor olduğunu keşfetti. Diğer şeylerin yanı sıra bunlar çakmaktaşından yapılmış sekiz adede kadar ok ucu içeriyordu; bunlardan biri iyileştirici bir sıvıya batırılmış ve (biraz sempatik bir büyüyle) sığırları iyileştirmek için kullanılıyordu. İrlanda'nın bazı bölgelerinde çiftçiler Gentry'yi uzak tutmak için sığırların boynuzlarına kırmızı paçavralar bağlıyorlardı.

Bir peri kuraklığına son vermesi için Mary Doheny'ye 5 sterlinlik gibi etkileyici bir meblağ verildiğini öğreniyoruz. İrlanda'nın batısından ismini bilmediğimiz bir "âlim rahip" Evans-Wentz'e 1908'de bile perilerin "ekinlerden ve olgunlaşmalarından sorumlu olduklarına inanıldığını" açıkladı. "Bir şalgam tarlası iyi ürün vaat edebilir ve sahibi bu araziye tonlarca para yatırabilir. Ancak mahsul toplandığında tahminin çok altında kalırsa açıklama perilerin ondan çok fazla öz çıkarmış olmasıdır." Batı İrlanda'daki Tuam sakinlerinin çoğuna göre en yıkıcı olanı perilerin sebep olduğu 1846-47 Büyük Kıtlığıydı. Bu felaket sonunda ülke çapında bir milyondan fazla cana mal oldu. Bir yerli olan yaşlı Thady Steed'in açıkladığına göre kendisinin ve yüzlerce kişinin perileri "Knock Ma üzerinde ve Galway'e doğru gökyüzünde savaştığını" görmeleriyle bağlantılıydı.

Kıtlığı çok kötü bir şekilde kötüleştiren 1846-7 İrlanda kışından da perilerin sorumlu tutulduğu pekâlâ düşünülebilir. Arranmore adasında perilerin denizde fırtınalar çıkardığına inanılıyordu ve başka yerlerde periler öfkelendiklerinde daha da korkunç işler yapabilirlerdi. Yıllar önce Galler Gower sahilindeki yıkık Pennard Kalesi'nin yanından geçerken çevresinde şiddetli bir kum fırtınasının peri intikamı işi olduğunu bilmiyordum. Bir gece ziyafetlerinin bozulmasına çok kızan periler İrlanda'dan kum yığınları taşıyarak Gower sahiline boşalttı ve iddiaya göre bu süreçte bütün bir köyü toprak altında bıraktılar.

Görsel 1: Edenhall'ın Şansı, Suriye veya Mısır'dan 14. yüzyıldan kalma bir vazo; bu vazo, popüler kültür tarafından bilinen birçok peri eserinden biridir.

Görsel 2: Joseph Noel Paton, *Oberon ile Titania'nın Kavgası* 1849, tuval üzerine yağlıboya: Shakespeare'in oyununun en yaratıcı 19. yüzyıl yorumlarından biri.

Görsel 3: Doğal uyum mu yoksa peri tiranlığı mı? John Anster Fitzgerald, *Tutsak Robin*, yaklaşık. 1864, tuval üzerine yağlı boya.

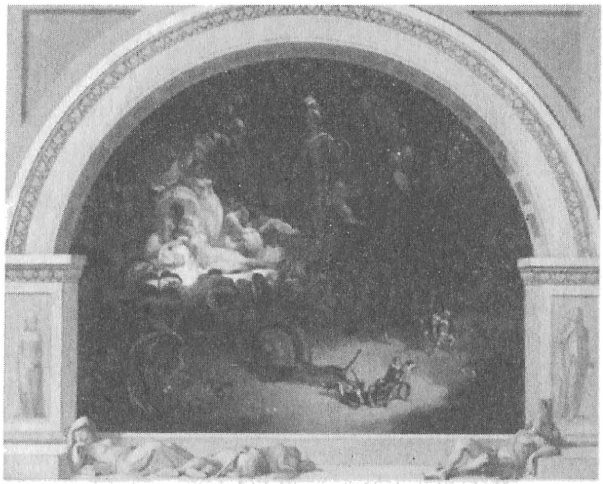
Görsel 4: Peri iblisleri ve goblinler. John Anster Fitzgerald, *Perilerin Barkosu*, 1860, tuval üzerine yağlı boya.

Görsel 5: Peri çılgınlığı: Richard Dadd, *Peri Arkadaşın Usta İşi*, 1855-64, tuval üzerine yağlı boya.

Görsel 6: John Anster Fitzgerald'ın afyondan ilham alan birkaç tablosundan biri, *Düşleri Meydana Getiren Şeyler*, c. 1858, ahşap üzerine yağlı boya.

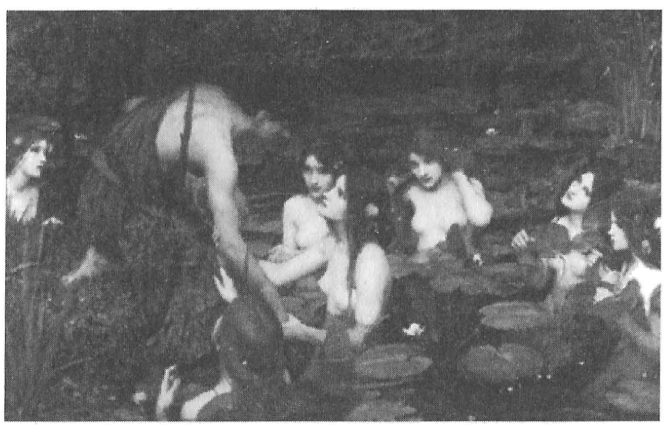
Görsel 7: Peri röntgenciliği: Robert Huskisson, *Yaz Gecesi Rüyası*, 1847, tuval üzerine yağlı boya.

Görsel 8: Bir Yaz Ortası simgesi: Robert Hughes, *Yaz Ortası Arifesi*, yaklaşık 1908, tuval üzerine yağlı boya.

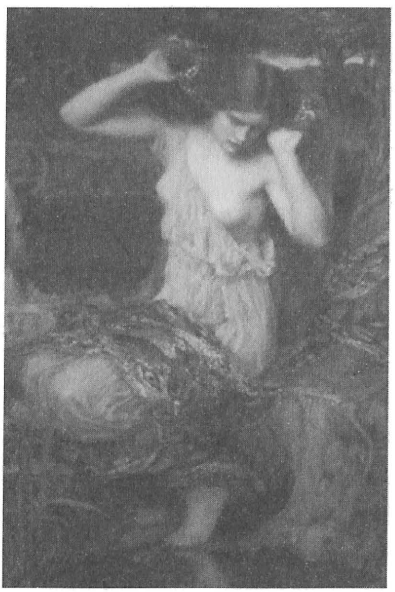
Görsel 9: İç ışık mı, dış şehvet mi? John Simmons, *Titania*, 1866, sulu boya.

Görsel 10: Ölümcül cazibe: John William Waterhouse, *Hylas ve Periler*, 1896, tuval üzerine yağlı boya.

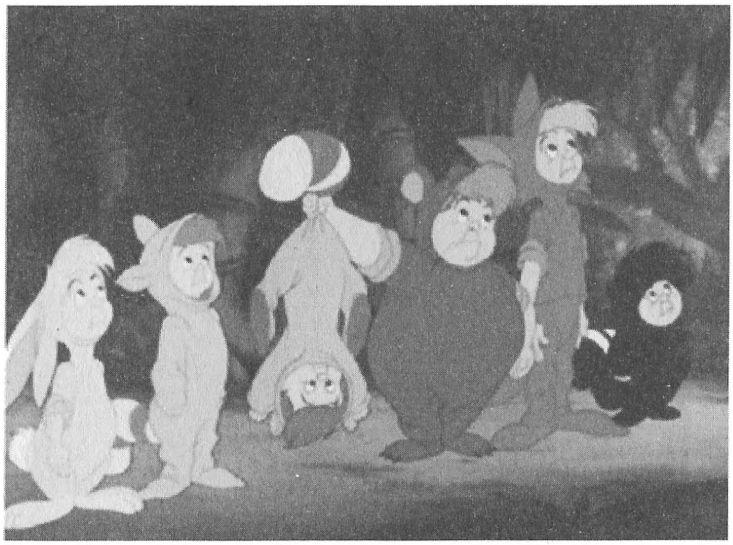
Görsel 11: Özgünlük yeniden elde edildi: Herbert James Draper, Lamia, 1909, tuval üzerine yağlı boya.

Görsel 12: Lamia evcilleştirildi: John William Waterhouse, *Lamia*, 1909, tuval üzerine yağlı boya.

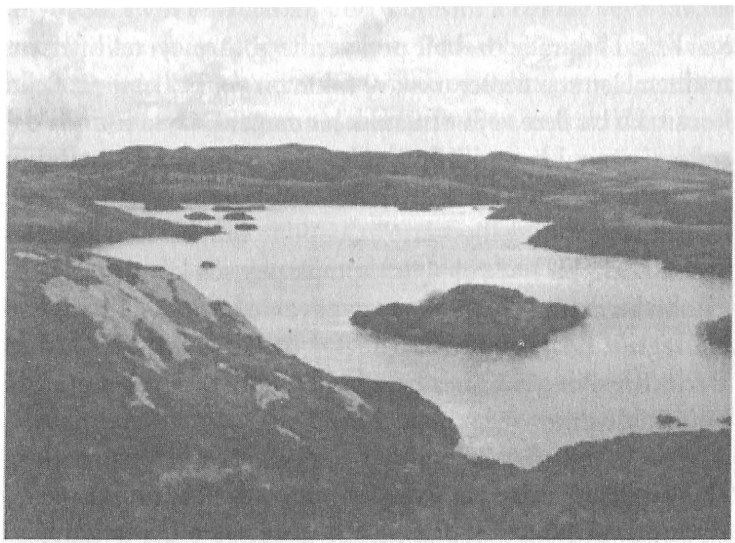
Görsel 13: Muhteşem izolasyon: Herbert James Draper, *The Kelpie*, 1913, tuval üzerine yağlı boya.

Görsel 14: Peri enerjisi: Walt Disney'in *Peter Pan*'ından Kayıp Çocuklar. Yönetmen Clyde Geronimi, Wilfred Jackson ve Hamilton Luske (1953).

Görsel 15: Filmdeki peri karanlığı: Jonathan Strange ve Bay Norrell, yönetmen Toby Haynes (2015), BBC.

Görsel 16: Loch na Beiste (Loch of the Beast), kuzeybatı İskoçya: Gairloch'un Büyük Kelpie Avı bölgesi.

Neredeyse açıklanamayan her türlü talihsizliğin peri işi olduğuna dair yaygın ve kalıcı inanç bazı açılardan bizzat perileri görmeyi iddia etmekten daha zor olabilir. Fakat kendimize periler diyarında perilerin her zaman kafanızın içinde olduğunu hatırlatmalıyız. Başka bir deyişle bu kadar kullanışlı ve esnek bir günah keçiniz varken onu neden sadece yarı zamanlı olarak çalıştırmanız gerektiğini sorabiliriz. Yukarıdaki örneklerden kaçının İrlanda kökenli olduğu göz önüne alındığında ayrıca İngiltere, İskoçya ve Kuzey Amerika'da bu tür sorunlar için yüz yıldan biraz daha uzun bir süre önce cadıların suçlandığını da kendimize hatırlatmalıyız.

Tehlikeli Manzaralar

Sizi kırsal kesimde özel bir peri yerine götürmeyi teklif etsem muhtemelen son derece uzak ve sakin bir yer beklersiniz. Belki korunaklı bir dere veya ormanlık bir mağara. Oysa İrlanda'da, sadece yüz yıl önce birileri evlerinin ön ve arka kapılarını açıp uyarıda bulunarak şöyle bir vaadi yerine getirebilirdi: "Çekilin yoldan, geliyorlar!" Özellikle burada ıssız bir peri yerine zorlu bir hac yolcuğu yapmak pek söz konusu değildi. Çünkü bu periler diyarı olmayan güvenle huzur içinde yaşayabileceğiniz bir yer bulmak demekti. Daha ziyade Galler'deki Derin Rhys'in görünmez peri krallığı gibi peri bölgesi güçlü bir şekilde dünyanızla örtüşmekteydi.

Peri manzarasının özel bir tehlike arz eden üç merkezî alanı vardı. Bunlar peri ağaçları, peri kaleleri ve peri yollarıydı. İlk ikisi en azından açıkça görünür olma avantajına sahipti. Son durumda bunu fark ettiğinizde çok geç olabilir; yalnızca evinizi bir tanesinin üzerine inşa ettiğinizde ve periler öfkelerini tipik olarak gürültülü bir şekilde ifade etmeye başladıklarında. Bir dereceye kadar peri yolları bir zamanlar yararlı olan ve daha sonra unutulan paralel rotalardır. Robert Macfarlane'in ilgi çekici kitabı *The Old Ways*'i [EskiYollar]

okuyanlar Britanya'nın batık çukurlarını hatırlayabilirler. Paul Devereux ise İrlanda peri yollarını hem insanların İngiltere'deki ayinlere giderken kullandıkları "kilise yolları" hem de İrlanda'nın eski "Ayin yolları" ile ilişkilendirir. Bu sonuncular ilk önce İngilizlerin Katolikliğin bastırılması sırasında açık hava ibadet yerlerine ulaşmak için ve daha sonra kiliseye giden yollar olarak veya cenazeye naaş götürmek için kullanıldı.

Bazı durumlarda İrlandalı peri yolları tanımlanabilir gibi görünüyor. Ya peri kaleleri arasında doğrudan yollar olarak kabul edilmelerinden ya da peri dikenlerinin bu yollarda yol işaretleri olarak işlev görmelerinden kaynaklanmaktadır bu. Erkek veya kadın perilere bulundukları yer konusunda danışılabilir. Genel olarak mantıklı herhangi biri İrlanda kırsalında bir ev inşa etmeden önce Standart Peri Önlemlerini alıyordu. Evin amaçlanan dört köşesini kazıklar veya küçük taş yığınları ile işaretleyebilirsiniz. Periler bir gecede herhangi bir taşı ya da kazıklarınızı düşürürse uyarılmışsınız demektir; kendinize başka bir yer seçmelisiniz. Periler kazıkları kendi bölgelerine taşmayan başka bir bölgeye de taşıyabilirler. Timothy Corrigan Correll bir gece bir şakacının onları bir bataklığa sürüklediği ve sonuçta ortaya çıkan evin arka tarafta düzenli olarak sular altında kaldığı bir vakadan bahseder. Bir ev tamamlandığında alınacak son önlem yeni konuta oraya taşınmak için belirlenen zamandan önceki gece "bir yatak, başka mobilyalar ve bol miktarda yiyecek yerleştirmekti. Yemek tüketilmezse ve sabah kırıntıları kapıya süpürülürse eve güvenli bir şekilde yerleşilemez." Bir Dublin Üniversitesi mezunu Evans-Wentz'e şöyle demiştir: "Bu uygulama hâlâ kullanılıyordu ve iki eve hiç yerleşilmedi çünkü periler kendilerine sunulan yiyecekleri alarak istek ve iyi niyetlerini göstermediler."

İrlanda'nın her yerinde peri korkusu insanların nerede yaşadığını nasıl çiftçilik yaptıklarını ve yolları nereye veya nasıl yaptıklarını belirliyordu. Bir aile için yapılan tipik bir ev inşasında uzun bir süre bir kemancı tuttuklarını, tüm ar-

kadaşlarını bir araya getirdiklerini ve yeni kulübeleri tamamlanana kadar gece gündüz sırayla dans edip inşa ettiklerini gördüler. Yine de ironik bir şekilde yasal bina kısıtlamalarının çoğu zaman tamamen yokluğuna rağmen insanlar alışılmış bir şekilde Orta Krallığın gizli yasalarından ve cezalarından korkuyordu.

Athlone Westmeath'de, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Bölge Konseyi'nin gündeminde sürekli bir madde olarak "Peri İnşa İtirazı" varmış gibi görünüyor. İşçi John Seery Mayıs 1911'de konseye bir kır evinin kiracılık hakkından vazgeçmek için bir mektup göndermiştir. "Evin, perili bir arsada bir 'kale' üzerine inşa edildiğini, dolayısıyla arsayı süremediğini" söylemiştir. Meclis üyesi Gilleran, "kulübe yeri olarak seçilecek bir yer olmadığını" kabul ederek, "Perileri tahliye edemeyiz" diye eklemiştir. Meclis üyesi Molloy da benzer şekilde şunu kabul etmiştir: "Böyle yerlere müdahale etmek hep talihsizlik getirmiştir." Yine de Gilleran bu tür planlama sorunlarından bıktıysa birkaç ay sonra onlardan faydalanacak kadar akıllıydı. Şubat 1912'de Kilduff adında bir işçi Konseyin (1883 İşçi Yasası uyarınca) kendisi için bir kulübe inşa etmeyi önerdiği bir dönümlük araziden vazgeçti. Çünkü Lacken'deki arazide "üzerinde kaldırılması gereken eski bir kale ya da tümsek" vardı. "İşçiler, hiçbir şekilde 'perilerin evine' müdahale etmeyecekti." Şimdiki evi "yaban ördeğine romatizma verecek kadar rüzgârlı" bir alan üzerinde olmasına rağmen Kilduff böylece yeni bir kulübe ve tarım arazisi fırsatını kaçırdı. Bu noktada (muhtemelen peri yorgunluğundan) şimdi emekli olan Gilleran devreye girdi ve arazi için kendisi başvurdu. Belki de başka bir alıcı bulmaktan ümidini kesen Konsey, araziyi ona verdi.

Seery ve Kilduff hangi tehlikelerden korkuyordu? Halk bilimci H. T. Browne çok daha kuzeyde bir adamdan haberdar oldu. Bu adam sarhoşken umursamazca bir peri ağacı kesmiş ve ertesi sabah canlı, ancak başı geriye dönük bir şekilde bulunmuştu. Başka bir yerde bir sorunla karşılaşabilir ve buna

göre peri kaynağını belirleyebilirsiniz. Westropp hastalığa yakalanmış Mullet ailesinden haberdar oldu. Peri doktoru onlara bu hastalığın "peri halkının gücenmesinden kaynaklandığını" söyledi. "Evlerden birinin güney tarafında bir gübre yığından dolayı oyun alanları kirlendiği için kızgınlardı. Yığın kaldırıldı ve kısa süre sonra hastalık, bariz nedenlerle ortadan kayboldu." Armagh Kilmore'da yaklaşık 13 yaşlarında Mary adında bir kız sıcak bir yaz gününde bahçesindeki çalıların altında uyuyakaldıktan sonra zihinsel rahatsızlıklar yaşadı ve nihayetinde felç geçirip öldü. Hayatta kalan kız kardeşinin yıllar sonra 1859'da açıkladığı gibi, Mary "o gün uyumak için 'Quality'nin zeminine izinsiz girmişti; çalılar nazik çalılardı... [ve] ne olduysa sebebi yaptığı şeydi."

Diğer sorunlar da eşit derecede şiddetliydi. John Boylin 1850'lerde Kilmessan'da geçen çocukluğunda kendisinin ve yaşıtlarının her akşam nasıl sokağa çıkma yasağına maruz kaldığını anlattı. Rath Ringlestown'dan peri çalılarını çevreleyen bir yol üzerinde bir peri alayı gelmeden önce her zaman içeriye giriyordu. Bir keresinde bu yola yakın bir evde oturan bir adam yanlış zamanda çıkmış ve daha sonra ölü bulunmuştu: "Periler onu alaylarına karıştığı için *götürmüştü*." Nisan 1895'te bir Londra gazetesine yazan Robert Day Cork Kontluğunda bulunan Mitchelstown yakınlarındaki bir çiftçi ailesini hatırladı. Aileden iki kişi öldükten sonra peri yolundaki bir evden taşınmışlardı.

Bunlar peri bölgesinin kötüye kullanılmasına atfedilen birkaç ölümden sadece birkaçıdır. Tüm bunlar sadece insanların peri yolları, kaleleri ve ağaçları hakkında inandıkları düzeyde ele alındığında şimdiden dikkat çekicidir. Kurbanlar perilerin bu tür suçlar yüzünden öldürüldüklerine inanıyorlardı ve bu nedenle evlerini terk etmeye (ya da aslında hiç taşınmamaya) hazırdılar. Ancak işler daha da garipleşmek üzere çünkü bu tür vakaların çoğunda gerçekten kötü bir şey oluyordu ve kökeni gerçekten de olağanüstüydü. Bu noktada muhtemelen bir yudum konyak içip botlarımızı değiştirmemiz gerekiyor.

Yolculuğumuz bir sonraki tepede bizi herhangi bir peri adasından çok daha garip diyarlara götürmek üzere.

Peri Poltergeistler

Periler ve poltergeistler arasındaki örtük bağlantılardan biri Romalılara kadar uzanır. Romalılar ölülerin ruhlarını (*manes*) iki sınıfa ayırıyordu: yararlı ev ruhları, *lare*ler ve gizemli sesler çıkaran sorunlu olan *lemur*lar. Perilere daha sonra ekmek ve süt rüşvet verilirken Romalıların *lemur*ları yatıştırmak için her Mayıs'ta *lemuralia* adlı büyük bir festivali vardı. Burada daha sonra her ikisi de perilere atfedilecek olan faaliyetler iki farklı ev ruhu türüne atfedilir. İskoç ilahiyatçı John Major 1518'de Browniler hakkında şöyle demiştir: "Bir ev üzerinde tuhaf işler yapan, taş ve diğer nesneleri fırlatan ve panik yerine merak uyandırmaya eğilimli şakacı ruhlar." Bunu 1963'te alıntılayan Roger Lancelyn Green, bu *brownie*nin "*poltergeist*"e bir şeyler borçlu olduğunu" belirtiyor. İşinin ehli Fransız cerrah Ambroise Paré 1575'te "geceleri uluyan, bankları, masaları ve beşikteki çocukları sallayan; odalarda dolaşan ve çok daha fazlasını yapan ruhlardan" bahsetmiştir. Bu varlıkların "şeytanlar, hobgoblinler, periler, Robin-good-fellows [yaramaz peri]" ve benzeri gibi çeşitli isimlerle anıldığını eklemiştir.

Paré'nin daha önce ima ettiği gibi *poltergeist*ler perilere benzerler çünkü her ikisi de son derece kontrollü aktivitelerin yanı sıra kaotik ve yıkıcı patlamalar yapabilir. Örneğin çocuklar beşiklerinde hareket ettirildiğinde genellikle dikkatli bir şekilde çoğu zaman da uyandırılmadan yatırılırlar. Bunu biliyorum çünkü bu eski sosyoloji öğretmenim Mike'ın 1960'larda genç bir ebeveynken başına gelmişti. Evet böylelikle *poltergeist*lerin gerçek olduğuna dair inancımı burada belirtiyorum. Ömrü boyunca bir ateist ve rasyonalist olmuş birisi olarak 2013'te vampirler üzerine araştırma yaparken beni pusuya düşürene kadar onlarla neredeyse hiç ilgilenmi-

yordum. Bu konuyu kafamda toparlamam uzun zaman aldı ve eğer aşağıdakiler başınızı ağrıtıyorsa anlayışla karşılarım. Çok zor şeyler üzerine çalıştım. Ama hiçbir şey başımı *poltergeist*ler kadar ağrıtmadı. Onları ciddiye almaya başladığımda yıllardır tanıdığım insanların aniden bana kendi *poltergeist* hikâyelerini anlattıklarını gördüm. Mike bunu 1989'da bizim sınıfımıza anlatmıştı ama bu konu o zamanlar benim için onunla başa çıkamayacak kadar garip ve istisnaiydi.

Poltergeist için en temel rehber aşağıdakiler boyunca bize yardımcı olacaktır. Kaynağı belli olmayan sesler, nesnelerin açıklanamayan hareketleri, yangınlar, görünmez kıstırmalar veya dayaklar ve nereden geldiği belli olmayan taşlar dâhil olmak üzere olaylar, tipik olarak perili bir evle ilgili değil perili bir kişiyle ilgilidir. Bu genellikle yaklaşık sekiz ila on beş yaşları arasındaki bir çocuktur. Aile "perili evden" kaçarsa olaylar genellikle onları takip eder. Olayların odaklandığı kişi (bundan böyle "vekil" olarak anılacaktır) neredeyse her zaman bir tür duygusal sarsıntı yaşar. Modern kültürlerde bu sarsıntı cinsel, kişilerarası veya bir yakını kaybetmenin sonucu olabilir. Vampir ve cadı toplumlarında bu genellikle bütünüyle doğaüstü korkudur. Her durumda ister psikanalist ister vampiri kazığa oturtma olsun vekili sakinleştiren bir ritüel *poltergeist* faaliyeti durdurabilir. Okuyucular hâlâ merak ediyor olabilir: "*Poltergeist*ler hayalet midir?" Buna birazdan geleceğiz.

Perilere inananlar kulağa *poltergeist* bölümleri gibi gelen peri saldırılarından bahsederdi. "Peri çimdiği" dikkatsiz hizmetçilerin veya ev sahiplerinin cezalandırılması için kullanılan bir ifadedir. Bu ifade Cornishli bir kadının Viktorya döneminin eğitimli peri şüpheciliğine şu şekilde cevap vermesiyle tam bir iğneleyici özellik kazandı: "Ne! Zavallı annem onlar tarafından çimdiklenip morartılmışken onlara inanmıyor musun?" Fermanagh Kontluğu'nda bulunan Derrygonnelly'deki uzak bir çiftlikte 1877 senesinde *poltergeist* bir olayı araştıran fizikçi Sör William'a bir çiftçi şunları söyledi: "Periler

olduğunu düşünürdüm efendim ama onlar... bilgili adamlar böyle bir şeye izin vermezler." 1883'te Hebrid adası Tiree'de kalan Bay J. Sands periler tarafından fena hâlde istila edilmiş bir evin kiracısının evi terk edip yeni bir ev inşa ettiğini duydu. Yeni eve dâhil etmek için eskisinden bir taş aldı ve bu yeni konutta her zamanki gibi kötü sorunlarla karşılaştı. Buradaki faaliyetin detayları belirsiz olsa da *poltergeist* olayların aileden birini takip etmesi ihtimali çok güçlü. Cornwall Bospowes'ten Antikacı Henry Jenner şöyle bir olay anlatır: "Bunları yazdığım yerden yüz metre uzakta olmayan bir kulübedeki" *poltergeist* vuruşları 1909-10 kışında sakinlerin kızgın *piksie*leri[5] yatıştırmak için süt dizmelerine neden oldu.

Man Ada'sında, Kirk Patrick'ten Bayan Samuel Leece, Evans Wentz'e şunları söylemiştir: "1830 civarında annem bebeğiyle birlikte yataktaydı, ama uyanıktı; bebeğin kolunu çektiğini hissetti ve onların telaşını duydu. Sonra Her Şeye Gücü Yeten'in adını zikretti ve onlar aceleyle uzaklaşırlarken yatağın yanında küçük bir masa yerde yirmi kez döndü." Burada bir bebeğe müdahale doğal olarak perilere atfedilirken masanın kontrollü hareketi klasik bir *poltergeist* davranıştır. *Poltergeist*'in fırlattığı nesneler de iyi bilinir. Bunlar bazen garip bir şekilde zararsız bazen de son derece yıkıcı bir etkiye sahiptir. Anglesey Holyhead'deki Cae Drain'de Şubat 1858'de çok sayıda pencere taşlarla kırıldı ama tetik hâlindeki polisler ve yerliler hiçbir barbarlık görmediler. Bazıları saldırıların şeytani olduğunu düşünürken diğerleri "perilerin bu perili yeri bir kez daha ziyaret ettiğini doğruladı."

Peri *poltergeistleri* daha tipik Kelt peri merkezlerinin ötesinde de bulunabilir. Daniel Rabuzzi şunları belirtir: "Norfolk'ta evde işler ters giderse *hyter* ruhu *poltergeistler* gibi suçlanabilir. 1896'dan önce Staffordshire'da bir gece gezgin vaiz ve şair Elijah Cope bir *poltergeist* kaldığı çiftlik evinin masasına hafifçe vurmaya başlayınca sandalyesin-

[5] Boyu kısa ve özel güçleri olan hayalî bir yaratık. (Çev.)

den fırladı. Bu görünüşte rutin ziyaretçi konusunda oldukça sakin olan Cope'un ev sahibesi ona bunun "sadece zavallı yaşlı bir peri" olduğunu söyledi... "Yaşlı Nancy... çok uzun zamandır buradaydı. Kocasını ve çocuklarını kaybetmişti. Böyle yapayalnız kalmak kötü. Onun için masaya biraz pasta bırakıyorum ve bazen alıyor bazen de almıyor."

Ancak İrlanda'da bu tür sorunların çoğu zaman tam olarak bölgesel olduğu kabul ediliyordu. Silver, Kuzey İrlanda'daki bir çiftlik evinde 1907'deki *poltergeist* olayları hakkında Lang'den alıntı yapar. Komşular "çiftçinin bacasını bir çoban-püskülüyle süpürdüğüne ve çobanpüskülü 'yumuşak bir ağaç' olduğu için soruna perilerin neden olduğuna" inanıyorlardı. İskoç Mason William Harvey, Queen Kontluğun'da bulunan Portarlington'daki bir dava hakkında yazmıştır: Yeni bir ev için 500 sterlin biriktiren bir adam,

> yapıyı peri yolu olarak bilinen bir yere dikti... Yerleşmesinin ilk gecesine kadar her şey yolunda gitti. Gece yarısına doğru garip sesler duyuldu; sandalyeler, yataklar ve tabaklar önce nazikçe sonra daha şiddetle hareket etmeye başladı. Bir saat sonra her şey paramparça oldu ve adam çok ciddi şekilde yaraladı.

Tüm birikimlerini binaya yatıran adam iyileştikten sonra binaya yeniden yerleşmeye çalıştı. Yine dışarıya çıkmaya zorlandı ve Harvey bunu Aralık 1915'te yazdığında ev hâlâ boştu.

1959'da Diarmuid McManus tanıdığı bir adam olan Paddy Baine'in yeni evini perilere hiç danışmadan nasıl aceleyle inşa ettiğini anlattı. "O ve gelini Biddy Callan, Sligo'da Öküz Dağları yakınlarındaki yeni eve yerleştikten kısa bir süre sonra evin küçük köy yoluna bitişik olan bir ucunda çok sık rahatsızlıklar yaşamaya başladılar. Bazı geceler sanki bütün ev yıkılmak üzereymiş gibi görünüyordu." Yerli bilge kadın Mairead ni Heine çağrıldı. Kadın evin bir köşesinin "iyi insanların" ilerlemesine engel olduğunu açıkladı. Paddy rahatsız edici köşeyi bir taş ustasına kestirdi ve görünüşe göre sorunlar sona erdi. McManus bunu yazdığında Baine'in torunları orada oldukça mutlu yaşıyorlardı. McManus'un *The Middle Kingdom* [Orta Krallık] adlı kitabında gösterilen

fotoğraf, kesilmiş köşenin hafif puslu bir görüntüsünü veriyor. Paul Devereux ise İrlanda'nın batısındaki birçok evin bu tür nedenlerle değiştirildiğini doğruluyor.

Devereux'nün bu konudaki etkileyici dedektif çalışmasından kaynaklanan birçok vaka arasında özellikle ikisi ilginçtir. Kerry Kontluğunda bulunan Knocknagashel'deki bir yerli köyün beş kilometre kuzeydoğusunda yeni bir meyhanenin inşası hakkında Eddie Lenihan'ı bilgilendirdi. İnşaat sırasında yoldan geçen bir yabancı inşaatçıyı uyardı: "Evi bir patika üzerine inşa ediyorsun. Oraya yapma." İnşaatçı "bu tavsiyeyi pek dikkate almadı ve kısa süre sonra ailesini oraya taşıdı." Daha sonra "görünmeyen eller battaniyeleri çekmeye ve geceleri evin etrafında garip, gölgeli şekiller görülmeye başlandı. Lenihan'ın kaynağı ona 'Periler her zaman aynı evdeydi' dedi." Bu durumda çözüm kutsama için bir rahip çağırmaktı. Burada "bir patika" şeklindeki kısaltma ifadesinin nasıl da genel olarak tanınabilir olduğunun varsayıldığına dikkat edin. Leydi Gregory tarafından sorgulandığında bu tür konutlardan basitçe "yolda" olarak bahseden Clare ve Galway halkını hatırlatıyor.

Billy Brennan'ın Mayo Kontluğu, Cloonagh'daki eviyle ilgili 1930'larda tarihi belli olmayan bir olay kayda geçmiştir. Burada Brennan'ın sığırlarının ölümlerinden bitişikteki peri yolu sorumlu tutuldu. "Sonunda bedensiz bir ses ona kuru külleri atmayı bırakmasını ve çatı ucunun konumunu değiştirmesini söyledi." Etkileyici bir şekilde Devereux'nün araştırmacılığı onu sadece evi bulmaya değil aynı zamanda Sean Haran isimli bir yerliyi bulmaya da yönlendirdi. Sean artık ortadan kalkmış olsa da 2002'de bu peri yolu hakkındaki geleneği hâlâ biliyordu.

Tüm bunlar bir düzeyde bize doğaüstü inancın ağırlığı hakkındaki daha somut fiziksel kanıtlar sunar. Bazılarımız bugünlerde merdiven altından geçmemek için zahmete girebiliriz; ancak batıl inanç genellikle bizi evimizi taşımamıza veya önemli inşaat işleri başlatmamıza neden olmaz. Başka bir yerde Michael Barrett perilerden kurtulmak için bacasının yarısını söktü. County Laoise'deki Bilge kadın Moll,

Anthony'ye periler tarafından rahat bırakılmayan bir aileye iki kapıyı bloke etmesini ve başka bir duvarda yeni bir kapı açmasını söyledi. İlginç bir şekilde bu değişiklikler çoğu zaman insanların evlerini vampirlerden veya hayaletlerden korumak için başka yerlere gittikleri zahmeti aşıyor gibi görünüyor. İtalya, Romanya, Rusya ve Danimarka gibi çok çeşitli ülkelerde yas tutanlar merhumun ruhunu serbest bırakmak ya da cesedi cenazesine taşımak için evlerinde özel bir delik açarlardı. Bu daha sonra ev hasreti çeken ruhun aynı çıkıştan geri dönmesini önlemek için kapatılırdı. Bunların en sağlamı burada resmedildiği gibi 19. yüzyıl Danimarkası'ndan tuğlalarla yeniden örüşmüş bir "ceset kapısı" olacaktır; en basiti açık veya kırık bir penceredir.

Görsel: 19. yüzyılın sonlarında H. F. Feilberg tarafından çizilmiş Darum, Batı Jutland'dan geleneksel bir ceset kapısı.

Şimdiye kadar "batıl inanç" terimini farklı inançların ve sorunların bir karışımı için bir tür kısaltma olarak kullandım. Ama varsayımsal olarak bu insanlardan bazılarının şikâyet

ettiği şeyin *gerçekten yaşandığını* varsayarsak işler farklı görünüyor. Portarlington'da uygulanan şiddet türü *poltergeist* vakalarda nadirdir ancak bilinmez değildir. Diğer makul açıklama adamın deli olduğu ve her şeyi kendisinin yaptığıdır. Baine vakası gerçek bir *poltergeist* faaliyet içerdiği sürece muhtemelen hilesizdi. Vekil Paddy ya da genç karısı olabilirdi fakat periye geçiş hakkını verdiklerine kendilerini ikna ettiklerinde sinirleri yatıştı ve sorun böylece çözüldü. Bu anlamda ironik bir şekilde perilere inanmak şaşırtıcı derecede yararlıydı: buna neyin sebep olduğuna dair hiçbir fikirleri olmadığı için bir *poltergeist* olayı durdurmanın bir yolunu bulamayan tamamen "akılcı" bir aileyi karşılaştırın. Yeni barda yatak örtüleriyle ilgili yaramazlık hemen hemen her tür tanık tarafından defalarca rapor edilen klasik *poltergeist* şeylerdir. Nisan 1997'de Cambridge'deki Peterhouse College'da iki adam tarafından görülen hayalet ve *poltergeist* olaylarında "gölgeli figürler" bildirilmiştir. Bundan birkaç ay önce üniversite öğrencisi aynı odada bir hayalet görmüştür. Brennan'ın sığırlarında kuşkusuz sıradan bir hastalık varken "ruhani ses" (birden fazla kişi tarafından duyulduğunu varsayarsak) ilginçtir. Bunlar nadir görülen olaylardır ama polisler, din adamları, gazeteciler ve diğerleri tarafından duyulan bazı olaylar kayda geçirilmiştir. Ayrıca Kirk Patrick'te duyulan "telaş" dikkat çekicidir; birçok *poltergeist* olayda ortam sesleri veya ani hava dalgalanmaları söz konusudur. Portarlington'da nazikten şiddetliye doğru kademeli artış süslemelerin patlamadan veya bir oda etrafında uçmadan önce gerçekten titreştiği görülenler de dâhil olmak üzere çok sayıda *poltergeist* salgınla eşleşir.

Perili Ev işleri

Yüzyıllar boyunca ve dünyanın dört bir yanında *poltergeist* faaliyetlerden hayaletler, vampirler, cadılar ve iblisler sorumlu tutuldu. Pek çok durumda aslında masum olan şakacı

insanlar da sorumlu tutuldu. Suçlu olarak perilerle ilgili ilginç olan şey pek çok *poltergeist* olayda görülen ikili kaos/kontrol meziyetine uymalarıdır. Bu diğer hiçbir günah geçişinde görülmeyen bir özelliktir. Perileri yatıştırırsanız size yardım ederler. Onları üzerseniz sizi korkuturlar.

O hâlde geçmişte bildirilen bazı "perili ev işlerinin" *gerçekten yaşanmış* olma olasılığını göz önünde bulundurmalıyız. Bu, bazı durumlarda saf folklordu; diğerlerinde ise yerel gelenekleri bilen ve bu yolla asgari düzeyde yiyecek ve barınak elde eden evsiz gezginlerin işiydi. Ama *poltergeistler* ev işi yapabilirler. Bardak veya çiçek vazoları gibi nesnelerin dökülmeden veya kırılmadan bir yerden bir yere bazen bir veya daha fazla köşeye taşındığına dair sayısız güvenilir rapor vardır. Bana özel olarak anlatılan bir vakada şöyle olmuştur: emekli bir deniz subayı 1998'de evindeki yeni inşaat işlerini teftiş ederken bir odanın kapısına mükemmel şekilde yerleştirilmiş hayvan süsleri bulmuştur. Oysa bunları saniyeler önce bir rafın üzerinde görmüştür. Bir diğerinde evinde tek başına yaşayan bir adam tırabzanlara astığı havluları dakikalar sonra güzelce katlanmış hâlde bulur. Bizzat peri bölgesinde Molly Rosser'ın Monmouthshire çiftliği vardır. Burada 1913'ten bir süre önce evde yaşayan *pwka* (ya da iyi ruh) için süt çıkaran ev sahipleri sabah vakti aşağı inerler. "Ocağın temizlendiğini, kazanların cilalandığını, bulaşıkların yıkandığını ve bazen ineklerin yıkandığını ve atların koşumlandığını" görürler.

Bu, inanılırlığı artırıyorsa bunu anlayışla karşılarım. Fakat hayvanlara yapılan *poltergeist* müdahalesi birkaç kez rapor edilmiştir. Peki, ya ev işleri? Pekâlâ, bir an için inançsızlığınızı askıya alın ve Kelt sınırlarımızdan Newcastle yakınlarındaki Denton Hall'a gelin benimle. Büyük peri öncümüz Katharine Briggs'in 1890'larda çocukken Hall'ın yaşlı hanımlarını sık sık ziyaret eden bir arkadaşı vardı. Kadınlar, Briggs'e şöyle dediler: Bizim "bir *silkie*"miz vardı (Briggs bunu "Northumbrian brownie"si olarak yorumladı). Bu bir yandan "hizmetçi tutmayı oldukça zorlaştırdı" ama diğer

yandan da genellikle "ızgaraları temizlemek ve ateş yakmak" gibi ev işlerine yardımcı oldu. "Gri ipek giyiyordu ve onunla sık sık merdivenlerde karşılaşıyorlardı." İkinci Dünya Savaşı sırasında arkadaş Hall'a döndüğünde yeni sakinlerin *silkie*yi hiç görmemiş olsalar da onu kesinlikle duyduklarını fark etti. Çünkü "evin oğlu, odasındaki dayanılmaz vuruşlar yüzünden o kadar zulme uğramıştı ki orada uzun süre kalmadılar." Bu ikinci aşamada *silkie* klasik bir *poltergeist* gibi davrandı; genç oğul ise açıkça vuruşların vekiliydi.

Kısa bir an için Denton Hall'dan ayrılarak onu 1989'dan önce Jenny ve Peter Bolton tarafından kullanılan bir eve benzetebiliriz. Yeni evlerinin eski sakinleri bu çocuksuz çifte burada bahçenin alt katında "onlar adına iş yapan *brownieler*" olduğunu söylemiştir. Bolton'lar bu evden taşındılar. İşten eve döndüklerinde bulaşıkların yıkandığını veya kıyafetlerin çamaşır makinesinden geçirilip kurutma makinesine atıldığını gördüler. Bahçe kulübesi toplanmış ve elbiseler gardıroplara asılmıştı. Jenny lavabonun altına taşınmış bir kutu meyve bulunca kendini bir anda kaybetti. Bunu *poltergeist* yaramazlık takip etti. Musluklar kendi kendine açıldı; halıya reçel sürülürdü. O gece bir fırtına camları kırdı ve fırlayan çanak çömlekler polisi getirdi. Boltonlar bir otele yerleşti. İrlanda"nın tüm perili aileleri gibi, Boltonlar da kısa süre sonra evlerine taşındılar. Colin Parsons 1989 dolaylarında bu hikâyeyi anlatırken şu anki kiracıların yeterince mutlu olmalarına rağmen evin havasız kalması durumunda pencerelerin açılması gibi "tuhaf güzel şeyler" bildirdiklerini ekledi.

Üç farklı yerleşimci grubu tarafından deneyimlenen bu olaylar sahtekârlığı veya bunların sakinler tarafından bir tür trans durumundayken işlenmiş olma ihtimalini göz ardı etmiş gibi görünüyordu. Bu vaka şaşırtıcı şekilde farklı insanlarla ve farklı duygularla çeşitli şekillerde etkileşime giren paranormal bir gücü ima ediyor. Okuyucular ayrıca bu örneklerin her ikisinin de kulağa perili insanlardan ziyade perili evler gibi gelip gelmediğini merak ediyor olabilirler. Bu düşünce

benim de aklıma gelmişti ve bu periler ve hayaletler meselesini düşünmek için muhtemelen iyi bir nokta.

Periler, Hayaletler ve Poltergeistler

En azından bazı okuyucular bir hayalet görmüş olacak. Diğerleri görmüş birini tanıyacak ve birkaçı da farkında olmadan böyle birini tanıyor olacak. Çünkü bu kişi deneyimleri hakkında konuşmaya çok utanmıştır. Şahsen hayatımın çoğunu hayaletlere inanmayarak ve onları gördüklerini söyleyen insanlara gerçekten dinlemeden geçirdim. *Poltergeistlere* rastladığımda onlara bunu mutsuz bir vekili odadan odaya ve evden eve takip eden tamamen insani bastırılmış enerji patlamaları olarak açıklamaya çalışmak için birkaç ay harcadım. Bazı vakaların böyle olması mümkündür. Örneğin Tina Resch olayı ruhani olarak neredeyse hiçbir şey içermiyor. Ancak diğerlerinde ölü görünümleri hatta bazen sesler söz konusudur.

Poltergeistleri bir an için bir kenara bırakırsak periler ve hayaletler arasında temel bir benzerlik görebiliriz. İkisi de temel olarak genellikle sıradan insanlara benzer ama sihirli bir şekilde bir anda ortadan kaybolabilirler. Yaklaşık iki bin yıl önce Romalı ansiklopedist Büyük Pliny şöyle bir tasvir yapar: "Afrika çöllerinde erkek ve kadın şeklinde görünen perilerle karşılaşacaksınız sık sık; ama onlar hayalî sanrılar gibi tamamen ortadan kayboluyorlar."

Geleneksel periler diyarında yaşlı Cornishman John Wilmet'e Evans-Wentz'e şunu itiraf ederken görüyoruz: "Piskielerin hayaletlerle aynı şey olup olmadığını söyleyemem ama eski insanların öyle olduklarını düşündüklerini farz ediyorum." Evans-Wentz, Aglesey Pentraeth'te Catherine Jones isimli yaşlı bir kadından şunu dinlemiştir:

> 24 yaşında falandım. Bir gece ada üzerinden eve doğru yürüyordum. Karşımda normal boyda çok güzel genç bir kadın belirdi. Hiç korkmadım ve yanına gidince ona dokunmak

için elimi uzattım ama elim ve kolum tam vücudunun içinden geçti. Buna bir anlam veremedim ve ona tekrar tekrar dokunmaya çalıştım. Sonuç hep aynıydı. Bedeninde katı bir madde yoktu yine de yanımda kaldı ve şimdiye kadar gördüğüm en güzel genç kadındı.

Jones'u varacağı yere kadar takip edip sonra ortadan kaybolan bu hayalet "her zaman Tylwyth Teglerden[6] biri olarak kabul edildi."

Hepsinden daha çarpıcı olanı Yukarı Toughal'den 86 yaşındaki Biddy Grant'ın "ölü dostlarımızın ruhları" olarak kabul ettiği perileri sürekli olarak görmesiydi ve Biddy şunları söylüyordu: "Bir keresinde onların bir çocuğuna dokundum ve sanki elimin içindeki bir tüy gibiydi; çocuğun içinde hiçbir öz yoktu." Sadece algılanabilir maddesellikle ilgili bu ilgi çekici nüanslı tanım 1845'te bir kadın görüntüsüne dokunan iki kızın "tül veya muslin" gibi hissettiği iddiasıyla örtüşüyor. Grant bu varlıkların "bizim kadar büyük" olduklarını da kaydetmiştir.

Eski mezar höyükleri veya uzun süredir terk edilmiş yerleşim yerleri olsun peri kalelerinin hayaletlerin ortaya çıkması için muhtemel yerler olacağını ekleyebiliriz. Westropp, Mayo Kontluğu'nda bulunan Mullet'te küçük bir höyüğün yakınında bir çitin üzerinde oturan başsız bir genç adamın hayaletinden bahseder. Burada bazı köylüler 1798'de süvari alayı tarafından katledildikten sonra gömülmüştü. "Çitten tümseğe doğru süzülür ve bunun içinde yok olur." Westropp ayrıca Kilkee ve Liscrona arasındaki bitişik iki çiftçi evinden de haberdardı. Her iki aile de 1890'ların başında "çimlerin üzerinde oturan küçük yaşlı bir adam" da dâhil olmak üzere "bir şeyler görmeye" başladı. Westropp bu varlıkların "hayalet mi yoksa cin mi" olduğundan emin olmasa da iki ailenin de dehşet içinde kaçtığını biliyordu: "Bir [adam] mesken olarak bir inek ahırı yaptı ve diğeri bilfiil yeni bir ev inşa etti." Eski

[6] Galler folklorunda periler. (Çev.)

evler asla yeniden kullanılmadı ve Westropp 1910'da onlardan bahsettiğinde harabe hâlindeydi.

Artık *poltergeist*lerimizle uğraşma sözü vermeden önce köpek sahibi okuyucular evcil hayvanlarını getirmek isteyebilir. Özellikle köpekler hayaletlere veya *poltergeistlere* karşı genellikle çok güçlü tepkiler vermişlerdir. Bu, iki nedenden dolayı ilginçtir. Birincisi köpekler aksi takdirde insanlar tarafından algılanamayan gerçek şeyleri fark ederler ve hem epileptik nöbetleri hem de elektrik fırtınalarını birkaç saat önceden tahmin ederler. İkincisi köpeklerin hayaletler, *poltergeistler* veya periler hakkında fikirleri yoktur ve bu nedenle onları hayal etmeleri pek olası değildir. 1961'de Denbighshire'daki Aziz Asaph yakınlarında gündüz vakti köpeğini gezdiren bir adam çamurlu bastonunu metal bir tabelaya birkaç kez vurdu. Birdenbire bir metre boyunda küçük bir adam "sanki tıklatma onu çağırmış gibi tabelanın yanında belirdi." Suretin "çok kötü niyetli bir havası, çok çirkin kahverengi bir yüzü vardı ve tamamen yeşil giyinmişti. Hırlayıp tüylerini kaldırdığı için köpek de huzursuz hissediyordu. Ufak adam kısa bir süre sonra aniden ortadan kayboldu."

Şimdi Denton Hall'a dönelim. Hem tuhaf hem de basitçe saf folklor olarak yorumlanması çok zor olan bir peri-*poltergeist* ile karşı karşıyayız. Sonuçta saf folklor olsaydı farklı sakinler onun varlığına ait *aynı* işaretleri tanımlamaz mıydı? Tanımlamıyorlar çünkü bir grup sakin onu bir şekilde yatıştırıyor ve diğerleriyse onu kızdırıyor. Dahası Denton Hall'un bir hayaleti olduğu açıktı. 19. yüzyıl boyunca sakinler ve ziyaretçiler ya saten ya da ipek giymiş yaşlı bir kadının göründüğünü bildirdiler (dolayısıyla buradaki "*silkie*"nin kökeni biraz belirsiz olabilir). İddiaya göre genç bir kadın onunla uzun bir konuşma yaptı; bir gün "*silkie*" onun bir odaya girmesini engellediğinde bir hizmetçi kaçtı. 1847 civarında iki konuk aktör William Charles Macready'nin kız kardeşleri kahvaltı için aşağı indiler ve bir önceki geceye ait ruhani deneyimlerle tarif edemeyecek kadar travmatize olmuş hâlde hemen evden

çıkmak istediler. Hepsinden daha ilginç olanı 1884'te Briggs'in arkadaşının ziyaretinden birkaç yıl önce "*silkie* aniden mobilyaları hareket ettirdi." Bina sakinleri daha sonra rahatsız edici hiçbir şey bulamamalarına rağmen,odalarda ve alt katta sürüklenme seslerini duydular. Bu ses taklit etme alışkanlığı –genellikle çok kesin bazen muazzam derecede şiddetli– yine klasik bir *poltergeist* davranıştır ve bunu Mayıs 1946'da Berkshire'daki Moor Hall'da duyan aktör Bob Monkhouse tarafından bildirilmiştir.

İddia edildiği gibi Bolton evindeki olaylar duyularla algılanabilir bir varlığa dair daha da güçlü kanıtlar sunuyor. Bu varlık birbirini takip eden sakinlerin değişen mizaçlarıyla etkileşime girdikçe farklı biçimler almaktadır. Ayrıca önerildiği gibi her iki durumda da perili insanlar değil perili evler var gibi görünüyor. Yine de insanların kendileri bir fark yaratıyor ve muhtemelen bazı sakinler büyük olasılıkla hiçbir şey fark etmemiştir. Yine bazı okuyucular bunu inanması çok zor bulursa onları anlarım. Sadece şunu söyleyebilirim ki konuyu okuyup üzerinde konuşacak kadar ciddiye alırsanız muhtemelen bulduğunuz şeye şaşıracaksınız. Her ne olduysa bir şeyin hem Denton sakinlerini hem de Boltonları evlerinden kaçmaya zorladığını tıpkı pek çok "batıl inançlı" peri inananının yaptığı gibi ekleyebiliriz. Bazı peri *poltergeist* alışkanlıklarının ne kadar zarif olduğu da düşünmeye değer. Bunlar sadece eşyaların ara sıra hasar görmeden hareket ettirilmesini içeriyorsa kalabalık bir evde yaşayan insanlar bunu gerçekten fark eder mi? Bundan herhangi bir şüpheniz varsa o zaman kiracı arkadaşlarınıza *sorun*...

En azından periler bir anlamda gerçekti. İnsanlar evlerinde gerçek ve başka türlü açıklanamaz şeyler yapan gizemli güçlere "periler" (veya *brownieler*) adını verdiler. Bu güçleri gerçekten yatıştırabilir veya kızdırabilirsiniz. Bu başlı başına dikkat çekicidir. Bu görünüşte irrasyonel ve batıl inançlı insanlar birçok durumda doğruyu söylüyorlardı. Başka bir şekilde ifade edelim. *Poltergeist* etkinlik kadar tuhaf, anti-rasyonel,

gizemli bir şeyi perilerin işi olarak adlandırmak herhangi bir açıklama kadar iyi bir açıklamadır ve aslında hiç olmamış gibi davranmaktan *daha* rasyoneldir. Şimdi olağanüstü güçleri sıklıkla perilerle bağlantılı olan ancak gerçekte açıkça psişik yeteneklere (aslında onu herhangi bir çağda veya kültürde ünlü yapacak olan) sahip birine geliyoruz.

Biddy Early

"Biddy Early tüm kadınları dövüyordu. Ona kimse dokunamazdı." Biddy 1874'te öldü; ama onu çevreleyen güç ve tehlike aurası yalnızca 20. yüzyılın başlarına kadar (Clareli bir adamın Lady Gregory'ye bu sözleri söylediği zaman) değil, 1970'lere kadar varlığını sürdürdü. Bu tarihte yerliler 1978 biyografisi için bu tehlikeli figürü araştırmaya cesaret eden bir kadın olan Meda Ryan'ın cesaretine hayran kaldılar. Biddy kesinlikle İrlanda'da yaşamış işçi sınıfından gelen en olağanüstü kadınlardan biriydi. 1798 civarında Clare Kontluğundaki Faha'da dünyaya geldi. Yoksul ailesi 1815'ten önce ölünce 16 yaşından itibaren kendi başının çaresine bakmak zorunda kaldı. Biddy yetişkin yaşamının büyük bir bölümünde Feakle kulübesinin kilometrelerce çevresinde bir şifacı olarak ün kazandı. Bunun üzerine öfkeli rahip kürsüden onun aleyhine konuşmaya başladı. Biddy'nin evine tıbbi ziyaret için giderken rahibi geçmeye çalışan ziyaretçileri uzaklaştırdı. Ancak öldüğünde cenazesine 27 rahip katıldı. İçlerinden birinin söylediğine göre: "Zavallı Biddy Early'nin aramızdaki bir iblis olduğunu düşündük ama meğerse bir azizimiz varmış ve bunu bilmiyorduk."

Diğer peri doktorları gibi Biddy de başarılı bir bitki uzmanıydı. Benzer şekilde Leydi Gregory'ye, Biddy'nin güçlerinin,perilerle buluşmayı veya konuşmayı içerdiği sık sık dile getirildi. Biddy bir defasında yedi yıl boyunca "onlarla birlikte gitmişti." Yerel inanışa göre güçleri bir noktada edin-

diği gizemli mavi bir şişeyle yakından bağlantılıydı. Gerçekte Biddy'nin büyücü değil psişik bir şifacı olduğuna gizemli ama gerçek güçlere sahip olduğuna inanmamız için haklı bir sebebimiz var. Tüm tedavileri sadece şifalı bitkileri içeriyorsa o zaman o gelmiş geçmiş en başarılı alaylı şifalı bitki uzmanı olmalıydı. Hasta oğlu için Biddy'nin kulübesine gelen bir adam önünde bekleyen yaklaşık elli kişi buldu. Bu insanlar pekâlâ batıl inançlı kimseler olabilir. Fakat büyülü kültürlerdeki pek çok kişi gibi Biddy'ye faydalı olduğu için değer verdiler. Ayrıca Biddy hizmetleri karşılığında neredeyse her zaman sadece hediyeler (et ve viski) alırdı; çok nadiren para kabul ederdi. Keza ilk görüşmeden sonra meselenin gücünün ötesinde olduğu konusunda ısrar ettiği birçok durumda bu hediyeleri bile reddetmesiyle tanınırdı.

O hâlde Biddy'nin bir şarlatan olmadığı açıktı ve Gregory'nin haber kaynaklarından birinin ona atfettiği "binlerce tedavi" kulağa gerçekçi bir tahmin gibi geliyor. Zengin ve eğitimli insanlar da tedavi için uzun mesafeler kat ettiler ve bunlardan birinin İngiliz kraliyet ailesinin üyesi olduğu söylendi. Dahası ondan kilometrelerce uzakta yaşayan insanlar ve meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olduğu kadar gelecekteki olaylar hakkında da bilgi sahibi olduğu pek çok hikâye günümüze ulaştı. Bunlardan birinde Biddy arabasıyla kapısına gelen ziyaretçilerin ucuz bir şişe viskiyi daha iyi bir viskiyle değiştirdiğini bilir ve buna göre ikincisini talep eder. Kendisine düşman bir rahibe ona kişisel hayatıyla ilgili mahrem ayrıntıları anlatarak onu "dönüştürür". Bir diğerini atıyla birlikte bir köprü üzerinde felç eder. Rahip en sonunda Biddy'nin kendisini bırakması için yoldan geçen birine yalvarır.

Biddy'nin zengin ve güçlü adamları yenebilen bir halk kahramanı statüsü bazı masalların işlenmesine neden olmuş gibi görünüyor. Yine de onun durugörüsüyle ilgili hikâyeler ilginçtir çünkü peri folklorunda tekrar tekrar ortaya *çıkmazlar*. Artık sıklıkla "uzaktan izleme" olarak adlandırılan

durugörü Jonathan Margolis'in Uri Geller hakkındaki son kitabının gösterdiği üzere bir süredir CIA tarafından ciddiye alınmaktadır. Bana öyle geliyor ki Biddy bizim peri *poltergeistler*imiz gibi gerçekten meydana gelen olağanüstü şeylere bir örnek sunmaktadır.

Birçok yönden onun kariyeri en çok modern psişik şifacı Matthew Manning'inki ile benzerlik gösterir. Şimdi altmışların başında olan Manning gençliğinde *poltergeist* fenomenler ile uğraşmaktaydı. Geçen yüzyılda kaydedilen en olağanüstü hayalet deneyimlerinden bazılarını yaşadı. Psişik bir şifacı olarak onlarca yıllık çalışma hayatında Brian Clough, Papa IV. John Paul ve Prens Philip'i tedavi etti. Kanser hastalarıyla yaptığı çalışmalar "Cancer Partners UK tıbbi direktörü ve Dünya Sağlık Örgütü"nün Kanser Programı eski başkanı Profesör Karol Sikora'nın desteğini aldı. Mayıs 2014 tarihli bir GQ makalesinde bunu ve daha fazlasını bildiren Robert Chalmers Manning'in ellerini ondan otuz santim uzakta tuttuğunda Chalmers'ın iki kilovatlık bir elektrik ateşinin sıcaklığına benzer bir şey hissettiğini ekledi. Manning ve Biddy hakkındaki en basit açıklama *poltergeist* vekillerde olduğu gibi onlarda biyolojik olarak şimdi ve geçmişte dikkate değer bir şey olduğudur. Bu güçlü bedenlerin ruhsal etkileri ne olursa olsun kesinlikle kapsamlı bir bilimsel araştırmayı hak ediyor.

Tehlike: Peri Hayvanları

Bu bölümün son sayfaları bizi bir alana götürüyor. Burada "aslolanın" doğası şüphelidir veya yerel yorumlar biraz fantastiktir. Ancak bu olaylar peri korkusundan paylarını düşeni kesinlikle aldılar. Man kuzusu gibi bazı peri hayvanlarının tekinsiz bir havası varsa diğerleri tamamen ürkütücü veya canavardı. Perilerin duyulup koklanabildiği Man Adasındaki o peri kalesinde bir peri boğası (veya su boğası) bir çiftliğe öyle korku verdi ki çiftçi sonunda onu caydırmak için vahşi

bir İspanyol boğası getirtti. Bu boğa da unutulmaz bir böğürme gecesinde kolayca yenildi. Yine göründüğü kadarıyla folklorik olan bu anlatı hakkında (İskoç versiyonu da var) Gill bazı merak uyandıran kesin ayrıntılar veriyor. Sadece İspanyol boğası değil çiftliğin bundan sonra bir daha asla kiraya verilmediği iddiası da buna dâhildir.

Kuzeye daha vahşi bölgelere gittiğimizde korku efsanelerindeki peri canavarlarıyla dolu Uist adalarının göllerine rastlıyoruz. Bu adanın kuzeyinde, tuzlu Loch Evort'un yakınında Neolitik dönemden kalma odalı bir anıt mezar, Barpa Langa bulunmaktadır. İskoçya'daki en eksiksiz druid taş çemberlerinden biri olan SÒrnach Coir Fhinn, Fingal'in su ısıtıcısı, kazanı ve şöminesiyle ilişkilidir. Peri tepelerinin ve diğer olağandışı oluşumların gücü hakkında öğrendiklerimiz göz önüne alındığında Langash tepesinin İskoçya'nın başka hiçbir yerinde olmadığı kadar "bir tür batıl inançla anıldığına" rastlamak şaşırtıcı değildir.

Donald Ferguson 1856'da bir sonbahar sabahı erken saatlerde önceki gece bir alabalık ağı bıraktığı küçük bir göle doğru kürek çekti. Bir su sıçraması duyunca suyun kırk metre ötesinde ilk başta fok gibi görünen şeye baktı. Fakat suyun üzerinde yükselince "olağanüstü büyüklükte bir at başı ve boynu ortaya çıktı. Yelesi ya da saçı yoktu. Bir yunus balığının gibi sümüksü, siyah bir derisi vardı." "Parıldayan gözlerini tekneye dikti, ona doğru muazzam bir aceleyle yaklaştı" ve tekrar su altına battı. Çılgınca kıyıya doğru kürek çeken Ferguson birkaç saniye sonra kıç tarafının hemen yanında "suda göbeğine kadar yükselen ve yüzüne tam olarak bakan devasa bir adam figürü" gördü. "Başı oldukça çıplaktı ve derisi demin tarif ettiğim korkunç şekille aynıydı." Canavarın bir kez daha gözden kaybolup yeniden ortaya çıkmasından sonra nihayet kıyıya ulaşan Ferguson şok içinde bolca kustu. Eve sendeleyerek gittikten sonra sonraki beş gün boyunca yataktan çıkmadı.

Ferguson'a benzer şekilde (uzun boylu, güçlü bir Dağlı küçük bir sinir krizi geçirdi), burada kendimizi efsanenin dipsiz

suları ile *The Times*'ın sayfalarının sıradan haberleri arasında mahsur kalmış buluyoruz. Kasım ayında Aberdeen'den Bath'a kadar çok sayıda kibar okuyucu bu hikâyeyi bekleme odasında gördü. Kesinlikle Highlands ve İskoçya'nın çoğu bu zamanda bunun gibi renk değiştiren su canavarlarıyla doluydu. E. C. Watson *uraisg*'den bahseder. Bu yaratık "derelere, vadilere, sazlık göllere ve akarsulara" uğrar. "Anormal derecede uzun saçları, dişleri ve pençeleri olan yarı insan yarı keçidir."

Son sözlerimizi en az bunun kadar hatırda kalır bir vaka için ayırıyoruz. Uist'in kuzeydoğusunda bulunan Lewis'te Holm köyünden Kate MacCaskill 1899 yazında sulh yargıcı Stornoway'ın huzuruna çıkarıldı. MacCaskill huzuru bozmakla suçlanıyordu. Mağduru olduğu iddia edilen Bayan Mackay Galce konuşarak MacCaskill'in kendisini bir peri köpeği dişiyle tehdit ettiğini açıkladı. MacCaskill aslında bu müthiş diş maddesine sahip değildi. Ama şunları söylüyordu: "Buna sahip olsaydım onu 'tanığın derhâl yok olması için' kullanırdım ve ayrıca Mackay evini ateşe vermek için 'tanığın bacasına koyardım.'" Bu sözlerin mahkemede uyandırdığı tüm şamataya rağmen diş bazı adalılar için açıkça çok gerçek ve güçlü bir varlıktı. Yerli bir çiftçi olan Alexander Stewart sulh yargıcına onu otuz yıl sonra gördüğünü söyledi. "Bir adamın dişinden daha büyüktü bir ucu kırmızıydı ve çürümeye başlamıştı. 'Peri Köpeğinin Dişi' olarak adlandırılıyordu." Bu arada Bayan Stewart bunu 34 yıl önce görmüş ve kullanmıştı. O zaman "yaşlı bir eşin" elindeydi. Kadın ödünç karşılığında Stewart'tan bir şilin tahsil etmişti. Diş hasta sığırları iyileştirmek için Melbost'tan Bayble'a götürüldü. Diş suyu batırılıp bu sığırlara içerildi. Ayrıca bu dişin insanları iyileştirebileceğine inanılıyordu ve genellikle "tedavilerin bir doktordan daha iyi ve daha ucuza geldiği farz ediliyordu." Bundan daha da gerilerde aile tarihinin gölgelerinde esrarengiz diş parıldıyordu. Bir gece geç saatlerde Mackay'ın büyük büyükbabası Stornoway'den eve dönerken "karşısına bir şey çıktı ve ona bu dişi verdi."

Bir arkadaşımın 1980'lerde çocukluğunun geçtiği Lewis'in ne kadar kesin olarak bölgesel olabileceği göz önüne alındığında MacCaskill ve Mackay arasındaki nefretin çoğunun, MacCaskill'in yabancı statüsünden kaynaklandığını öğrenmek şaşırtıcı değildir. MacCaskill sadece "on üç yıl önce adanın diğer tarafından Holm'a göç etmişti." Pek çok sihirli fail ve bizzat periler gibi peri köpeğinin dişi de ne tamamen iyi ne de kötüydü; daha temelde etkiliydi. Etkileyici bir şekilde buradaki peri gücü daha büyük ve daha yoğun gölgesini bu mütevazı kalıntının üzerine attı. Bu eğitimli insanlar için komik bir şekilde önemsizdir. Ancak bu dört konuşmacı bununla sıradan hayvanı ve bu peri köpeğine sahip olan karanlık ruhları hayalî haşmetiyle vaktiyle yeniden ilişkilendirmiştir. Bu vakayla ilgili nispeten kısa ve yedek raporda, belki de hiçbir şey Mackay'ın büyük büyükbabasıyla ilişkilendirilen o anlaşılmaz cümle kadar ürkütücü bir çan sesiyle duyulmaz: "*Karşısına bir şey çıktı.*"

Şimdi, belki biraz rahatlayarak gerçek perilerin daha sert daha vahşi sarp kayalıklarından ve vadilerinden çıkıyoruz. Peri kütüphanemizde ve Viktorya dönemi galerilerinin ve misafir odalarının zarif cilası arasında sakince yürümek için çamurlu çizmelerimizi çıkarıp terlik, brogue veya saray ayakkabıları giyiyoruz. Yine de bu gerçek ve korkulu inançların ötesinde önümüzde her şeyin uçuk bir şekilde gerçek dışı olacağını çok kolay hayal etmemeliyiz. En iyi hâliyle peri edebiyatı, sanat ve drama insan ruhunun derinliklerine keşfedici bir güçle kendi yollarını yazarak veya boyayarak perileri yeni gerçekliklere dönüştürür. Dördüncü bölüm bizi peri okuma odalarımızın klasikler bölümünden Ortaçağ ve erken modern dönemden geçerek 19. yüzyıla götürüyor. Beşinci bölüm büyük ölçüde 20. yüzyılla ilgilidir. Son iki yüz yılda periler, kadınlık ve çocukluk arasındaki bağlantıları değerlendirmek için kısaca geriye gidiyor.

4
Edebiyat ve Sanat

Gezinmeye bir an için ara verelim. Günümüze ulaşan en eski peri mağarasına tırmanmak üzereyiz. Bunu yapmadan önce kıyı şeridinde bu alanın tadını çıkarmak isteyebiliriz. Yunan semaları. Bebek hayali renginde bir gökyüzü; üç bin yıllık gerçekleşmemiş olanaklarla geniş, açık bir Güneş ışığı. Çam öz suyuna yuvalanmış fikirler uyku hâlindedir, onları özgürce solumak için daha sonraki ısıyı bekler. Bu dünya daha temiz, daha genç, tanrıların ve insanların el ele tutuştuğu bir dünyadır. İşte Hermes şimdi sahilde uzun adımlarla yürüyor.

Masmavi denizden kuru karaya tırmandı
ve geniş mağaraya ulaşana kadar yürüdü
burası güzel örgülü perinin evini yaptığı yerdir
...
Ocakta büyük bir ateş parladı
Ve sedir kokusu açık bir şekilde yayıldı
Parlak bir şekilde yanan defne ağacı
Adanın aşağılarına bir koku kümesi savurdu.
Tanrıça Kalipso aşağılarda şarkı söyledi,
Dokuma tezgâhının önünde
İleri geri süzülürken nefes kesici sesini yükseltti.
Mağaranın çevresinde kalın, bereketli ormanlar,
Kızılağaçlar ve karakavaklar, sert selviler de büyümüştü.
Oraya kuşlar tünedi, uzun kanatlarını katladı,
Baykuşlar ve şahinler ve geniş gagalı deniz kuzgunları,
Yaşamlarını dalgalardan sağlayan siyah deniz süpürücüleri.
Ve mağaranın ağzının etrafında bir asma uzanıyordu
Salkımlarla, olgun üzümlerle dolu.

Berrak ve soğuk bir şekilde köpüren dört pınar
Yan yana akıyor, kanalları sola sağa götürüyor.
Etrafa yayılan yumuşak çayırlar,
Menekşelerle bezenmiş, maydanoz yataklarıyla dolup taşıyordu.
Oraya gelen ölümsüz bir tanrı bile
Gönlü zevkle dolmuş bir hâlde niçin hayretle bakardı.

Kusursuz bir dünyada, Robert Fagles'ın *Odyssey*'nin muhteşem çevirisi ile bizzat Hermes'e olacağı gibi büyülenmiş gibi bakmaktan, nefes almaktan ve dinlemekten başka bir şey yapmazdık. Ama Hermes gibi bu alana kelimelerle saldırmalı onu parçalayıp etiketlemeliyiz. O hâlde bu ilkel peri büyüsü ve tutsaklık sahnesine ne demeli? Odysseus'un esir tutulduğu yer son derece kadınsıdır: Şarkı kumaşın içinden geçer; duman ayrıldığı ormana geri döner. Hayat burada korunmaktadır. Yumurtaların üzerinde tüylü sıcaklık vardır. Öz suyu üzüm kabuklarını şişirir. Çiçekler, şifalı otlar, renk, koku ve tat, baş döndürücü sinestezide sinirlerimizde dolanır. Eğer bu bir Yunan Cennetiyse, o zaman burası Âdem ve Havva'yı utanç verici bilgi ve zahmet dünyasına sürükleyen huzursuz dürtünün olmadığı bir cennettir.

Daha doğrusu, Kalipso bu dürtüden yoksundur. Odysseus elbette bunun bir versiyonundan mustariptir. Bu cennette başı dertte bir hâlde onun kenarında oturur. Hermes onu eve göndermeye ikna ettiğinde Kalipso onu burada bulur:

...orada burunda, oturuyor, hareketsiz,
Sürekli ağlar, gözleri hiç kurumaz;
Perisi artık memnun olmadığından
Başarısız eve dönüş yolculuğu için döktüğü gözyaşları ile
Hayatı akıp gider.
Geceleri, onunla kemerli mağarada yatardı, başka şansı yoktu,
Bir tarafta gönülsüz, diğer tarafta çok istekli sevgili...
Ama bütün günlerini kayalarda ve kumsallarda oturarak geçirirdi,

Kalbini hıçkırıklar, iniltiler ve ıstırapla burkar,
Kör edici gözyaşlarının arasından çorak denize bakardı.

Bu satırlarda dünyaya bakmanın eski bir yolu gizlidir. Sözgelimi Fagles'in "tatlı hayat" ifadesi, Yunancadaki ayırt edici *aion* kelimesi yerine kullanılır. Homer için *aion* eti besleyen ve özellikle insan tohumu ve beyin omurilik sıvısı ile bağlantılı maddi, sıvı bir yaşam biçimiydi. Dolayısıyla Odysseus'un gerileyen hayatı tamamen mecazi değildir. Homer'in dünyasında, bizim şimdi metafor olarak düşündüğümüz şey o modern, biraz gereksiz, hayal ürünü, bilim dışı olma duygusuna sahip değildi. Duygular her zaman bedeni duygulardı. Kalp, akciğer, beyin ve ağlayan gözlerdeki titreme ve akış somut ile soyutu, ruhsal ile fiziksel olanı bir araya getiren ilkel bir bilgiydi. Burada insanlar, Yunan bereket tanrıçası Ceres'in sadece tahıllara değil, "beyne" de damgasını vurduğunu unutmamıştı. Dünyevi yaşamla olgunlaşan beyin, aynı verimliliğe sahip bir bilgeliği kavradı: öz su ve zeki olan birdi. Bilgi organikti, mekanik değil.

Belki de kadın ve erkek, yüzyıllarca süren Hıristiyan kadın düşmanlığı altında uğrayacakları bölünmeye ve hiyerarşiye maruz kalmamıştı. Büyük kahraman, savaşçı, maceracı Odysseus göstere göstere ağlıyor. Kalipso'nun duyusal bolluğundan uzaklaşma dürtüsü bile başlı başına başka bir kadın tarafından, uzun süredir özlediği karısı Penelope tarafından üretilir.

Burada edebiyatın sınırında tarihin eşiğinde Kelt sınırlarının çürümüş gökyüzü ve alacakaranlık yeraltı dünyalarından görünüşte çok farklı bir peri büyüsü dünyası ile karşı karşıyayız. Ama bunun bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Her iki bölgede de sihir ve merak etkili güçlerdir. Her ikisinde de insan kontrolü dışındaki şeylere hürmet edilir. Şimdi bizi Viktorya döneminin, Uzay Çağı'nın ve internet ağının rasyonelleştirici, endüstrileştirici, nihayetinde bilimsel ve soğuk âlemlerine götürecek bir yolculuğa çıkarken şu soruyu sorabiliriz: sihir nereye kayboldu? Bir bakışta onu buharlı trenlerin gümbürtüsünden kaçan, mayınların ve bacaların katılaşan pisliğiyle

zehirlenen, dünyevi aklın asitleriyle aşındırılan utangaç gergin periler gibi görebiliriz. Batıl inançlar, Aydınlanma ve ilerleme güçleri tarafından kısırlaştırılacak, sürgün edilecekti. Şimdi geriye sadece şiir, çocuksu nitelikte gülünç ya da belirsizce heyecan verici romanlar kalıyor.

Ama bu, o kadar da basit, doğrusal değil. Hepimiz büyünün içine doğduk. Büyü ve mucize, iki değerli yıldan fazla bir süredir soluduğumuz hava ve bizi biz yapan besinlerdir. Daha biz dilin hayalini bile kurmadan anne karnında iki bedenin müziği bize şarkı söyler. Bilgi, kelimeler veya kavramlarla lekelenmemiş saf duyumdur. Dil, bizi yavaş yavaş kendimizden ve gerçeklikten ayırarak içeri girdiğinde bile dünya, özgünlüğün büyüsünü korur. Küçük bir çocuğu parkta hareket ettirmeye çalışan bir yetişkini izleyin. Erkek ya da kız çocuğu doğaya karışmıştır. Bir yaprağın, bir çiçeğin olağan mucizesinin cazibesine kapılmıştır. Bizzat bilim bize bir çocuğun zaman algısının bir yetişkininkinden çok farklı olduğunu ve renkleri görmelerinin çok daha yoğun olduğunu söyler. O hâlde büyü nereye kayboldu? O tam burada, hâlâ içimizde. Büyünün, yetişkinler için, bir yaz gününde dört yaşındaki bir çocuğun ot sapında bir uğur böceğini ya da kanatları boyunca seğiren bir yusufçuğu izlediği zamansız bir parlaklığa sahip olmadığı doğrudur.

Ama büyü içimizde yerle bir olsa da tamamen yok olmaktan hâlâ çok uzaktır. Yayıncılık kârı ve satış rakamları hakkında en sert en kuru sütunlar bize çok şey anlatıyor. Harry Potter; Philip Pullman; bunların arkasında *Alice Harikalar Diyarında Maceraları*, Narnia ve 20. yüzyılın en sevilen kitabı *Yüzüklerin Efendisi*'nin büyülü dünyasının kalıcı çekiciliği söz konusudur. Genel olarak edebiyat ile çocukluk döneminin ilk harikası arasında da gömülü bir bağlantı var mı? Açıkça söylemek gerekirse edebiyat niçin hâlâ varlığını sürdürüyor? Orada sinemada, internette ve bilgisayar oyunlarında olmayan ne var? Savaş sonrası teknolojisinin devasa bir tsunamisi nazik kelimeleri yok etmeye hazır gibi görünürken binlerce insan, yayımlanmasının ilk saatinde bir kitap satın almak için gece yarısından

önce niçin sıraya giriyor? Cevabı fısıldayalım. Umarız ki bu sır; devlet kurumlarının, muhasebecilerin ve medya danışmanlarının radarından kaçar. Bir kitap okuduğunuzda biri k*afanızın içinde sizinle konuşur*. Bunu başka hiçbir şey yapamaz. Ama bir zamanlar birisi biraz daha uzak mesafeden her gece bunu yaptı. Hepimiz hikâyelerle büyüdük. Bu hikâyeler bize konuştu. Gerçek bir sihir gibi sizi başka yerlere götürebilecek o sesler o nakledici kelimeler hep bizimle. Biz, bize insan konuşmasının mahremiyetinde verilen hikâyelerden oluşuyoruz.

Bazı edebiyat türleri de bize sadece bu sesi hatırlatmakla kalmaz aynı zamanda yetişkin ve çocuk dünyası arasında kısacık köprüler kurma gücüne de sahiptir. Shakespeare bizi başka birinin derisinin içinden vurmak konusunda son derece ustaydı. Keats, şiirin düşüncelerimizi açığa çıkarmasını istedi. Proust hayatını bir kitaba adadı bir açıdan basitçe şöyle dedi: O zamanlar ne olduğunuz, yetişkin benliğiniz tarafından tamamen unutulmuş olsanız da *gerçekti*. Onlar da sizin kadar gerçekti, en az sizin şimdi olduğunuz kadar önemliydi. Neverland'in ikonik hikâye anlatıcısından alıntı yapmak gerekirse: "Bu sihirli kıyılarda oyun oynayan çocuklar küçük teknelerini sonsuza dek karaya çıkarıyorlar. Biz de oradaydık. Artık karaya çıkmasak da sörfün sesini hâlâ duyabiliyoruz."

Kalipso'nun adasındaki o değerli kaynaklar gibi, sihir ve mucize suları da zaman zaman yeraltına akar. Her zaman tekrar serbest kalır. Ancak belirli dönemlerde yetişkin gerçekliğinin sert ağırlığı daha baskın güçtür. O zaman yüzyıllar boyunca çeşitli edebî savaş alanlarında verilen çocuksu şaşkınlık ile yetişkin mantığı arasında bir tür savaş hayal edebiliriz. Yine de bu iki kutup arasında daha incelikli ve ilginç bir anlaşmayı da kavramamız gerekiyor. Çocukların hikâyeleri merak edip onlara hayret edebildiklerini biliyoruz. Erken yaşta verilen böylesi bir tepki bir kez kaybedildiğinde asla tam olarak geri kazanılamaz. Yine de bu hikâyeler yetişkinler tarafından seçilir ve onlar tarafından yazılır. Bu masalları üretirken hangi seçimler, hangi fanteziler, yanlış hatırlamalar

ya da kayıp ve hayal kırıklığı baskıları söz konusudur? Onları yüksek sesle okurken, perimsi zihne sahip çocuğun delicesine özümsemesinin sonuna kadar giderken bile yetişkinler belirli bir özel zevk elde eder genellikle. Bir şekilde kendileri çocuk *olmaya* çalışırlar. Bunu açıkça söylemek gerekirse: Yetişkinler, çocukları bu değerli, kırılgan, her zaman tehdit altındaki metanın taşıyıcıları olarak ne kadardır sömürüyor? Bu soru, Viktorya dönemi bağlamında (bazen çocuğun icadıyla anılır) ve *Peter Pan* ve *Söğütlerdeki Rüzgâr* yıllarında şiddetle geri dönecektir. Öyleyse şimdi, edebiyat ve sanat prizmalarından geçmeye zorlandığı gibi, periler diyarının sürekli değişen yeniden icatlarına geçelim.

Ortaçağ Perileri

Anglo-Sakson ve Ortaçağ dönemlerinde, edebiyatın –Homer'de olduğu gibi– edebî kurguları tarihsel gerçeklerden net bir şekilde ayırmayı zorlaştıran bir tür mitolojik etkisi vardı. Bu, en çok Kral Arthur durumunda doğrudur. O, gerçekten var mıydı? Akademisyenler bu meseleyi muhtemelen asla çözemeyeceklerdir; ancak o gerçek değilse bile, İngilizlerin onu icat etmeye mecbur hissedeceklerini söyleyebiliriz. Keltlerin bu diğer dünyasına neredeyse her açıdan girerseniz perilerle ya da onlarla çok yakın müttefik biriyle tanışma şansınız çok yüksektir. Bunların şeytani tarafları, örnek teşkil eden Britanyalı büyücümüz Merlin'in etrafında karanlık bir şekilde parlar. Bu bir efsane aracılığıyla olur. Buna göre Merlin, boynuzlu bir şeytan tarafından uykucu bir rahibeye gebe kalır. Hepsinden önemlisi, Morgan le Fay kendi adına çifte bir peri büyüsünü kodlar. "Fay" sadece "peri" anlamına gelmez; aynı zamanda Stephen Knight'ın bize hatırlattığı gibi Arthur'un bu belirsiz eşi, uçma becerisi olan bir şekil değiştiriciydi. Diğer taraftan adının olası çeşitli kökenleri arasında, İrlandalı su ruhu "Muirgein" güçlü bir adaydır.

Morgan'ın yaralı Arthur'la ilgilendiği Elma Adası Avalon daha sonraki peri adalarının prototipi olarak görülebilir. Çünkü Arthur'un mezarının 1191'de Glastonbury'de (bu alanın bir zamanlar bataklıklarla ve elma ağaçlarıyla dolu olduğu iddia ediliyor) keşfedildiğinin iddia edilmesine rağmen, efsane onun ölmediği yönünde gelişti. O, periler tarafından Galler'in öte dünyası Annwn'a götürülmüştü ve sonunda geri dönecekti. Bir tür pagan yeraltı cenneti olan Annwn, Hıristiyan ahiretinin tam gelişmiş ikiciliğinden açıkça çok farklıydı. Bunda, bazı İrlandalı Hıristiyanlar için ölümden sonraki yaşamın yegâne biçimi olarak periler diyarının popüler tasvirlerine şimdiden benzerlik gösterir. Firari okul çocuğu Elidyr'in ziyaret ettiği göz alıcı ancak alacakaranlık saraylarda Hades'e dair bir şeyler varsa Annwn'ın saray görevlilerinin parlak altın ve işlemeli ipek cüppeler giydiği 14. yüzyıl *Mabinogion*'da da benzer bir atmosfer buluyoruz. Peri avımıza bu efsanevi Galler koleksiyonunda rastladık ve daha sonra Prens Pwyll, çok hızlı beyaz bir atın üzerinde dörtnala uzaklaşan bir peri kadın olan gizemli Rhiannon ile burada karşılaşmıştır. Tıpkı insan Pwyll'in sıradan dünyadan Annwn'a geçip tekrar geri dönebilmesi gibi eski bir Galler şiirinde Arthur ve savaşçıları bu belirsiz Ölüler Diyarı'na askerî bir baskın düzenler. Bu karanlık putperest dünyanın çoğunun, Merlin hakkında yazan 6. yüzyıl ozanı Taliesin figüründe temsil edildiğini görüyoruz. Efsaneye göre Einon adındaki bir çoban, Pentre Ifan'ın yakınında duran bir taşın altında, bir kat basamakla periler diyarına inmişti; daha sonra Olwen adında bir periyle evlenmişti ve çocukları Taliesin'di.

19. yüzyılın sonlarında perilerin bir bakıma gerçek insanlar olduğu teorisi ortaya çıkacaktı. Ayrı, yenik düşmüş bir ırk (daha ufak, daha ilkel ve "peri kalelerinin" altında büyük ölçüde gözden uzak şekilde yaşayan) olan bu ötekileştirilmiş Britanyalılar bazı anlatılarda MS. 1. yüzyılda Romalılar tarafından bastırılmalarından sonraki Keltler ve diğerlerinde özellikle Druidlerdi. Bütün bunlar, artık bize tamamen efsane-

vi gelse de bu fikrin, 1890'da halk bilimci David MacRitchie tarafından ilk kez ileri sürüldüğünde bir inanılırlığı vardı.

8. ve 10. yüzyıllar arasında yazılan Anglo-Sakson şiiri *Beowulf*, Arthur ile onun hakkındaki sonraki kayıtlar (büyük ölçüde 12. yüzyıldan kalma) arasına denk düşer. Canavar Grendel'in soyağacı daha sonraki zamanların tüm "devler, elfler ve kötü hayaletlerden" bir şekilde sorumlu tutulan dışlanmış Kabil'e kadar uzanır. Burada, daha iyi bilinen aykırı düşüncenin tuhaf bir rakip dalına rastlamaktayız. Bu dal, perilerin kökenini cennetten kovulan meleklere götürür.

Canterbury Hikâyeleri adlı eserini muhtemelen 1388 ile 1400 yılları arasında yazan Chaucer'a geldiğimizde bahsi geçen periler, elfler, panlar ve orman perilerine rastlıyoruz. Peri türleri bu masallardan herhangi birinin ayrılmaz bir parçası olmaktan çok uzaktır, özellikle elfler tamamen şeytani olmasalar bile kesinlikle uğursuz olabilirler. *Değirmenci Masalı*'nda elflere ve kötü adamlara karşı haç işareti yapılır. *The Man of Law's Tale*'de, Roma imparatorunun kızı Constance'a iftira etmeye yönelik bir Türk girişimi, onun bir elf olduğu ve bunun sonucunda korkunç bir çocuk doğurduğu iddiasını içerir. Ancak belki de en ilginç olanı *Wife of Bath*'dir. Onun hikâyesi şu iddia ile başlar: "Kral Arthur'un eski günlerinde, bütün bu topraklar perilerle doluydu." Kadın derhâl, Katolik rahiplerin güçlü dindarlığı sayesinde perilerin kendi zamanından kovulduğunu açıklar: "Bu, orada hiçbir perinin olmadığını gösteriyor." Bu pasaj, sık sık yinelenen bir peri tuhaflığının çok erken bir örneği olarak alıntılanmıştır: Her çağın geçmişte, bazen bir veya iki nesil önce, bazen yüzyıllar önce çok daha fazla peri olduğunu iddia etme eğilimi. Chaucer örneği, görünüşte, geniş ölçüde kalıcı paganizm ile yerleşik Hıristiyanlık arasındaki karşıtlık üzerine kurulu gibi görünüyor. Yine de bu kadar değişken bağlamlarda iddianın kaç kez tekrarlandığı göz önüne alındığında, inancın daha temel bir kökeninden şüphelenmemek zordur. Aslında bu köken tarihsel değişim üzerine değil de çocukluk merakının

açıklığının ve büyüsünün bilinçaltı hafızasına mı dayanıyordu? Hayal edilen peri geçmişi aslında arkamızda değil içimizdeydi.

Shakespeare

Garip bir şey hayal edelim. Bir kraliçenin bir canavarla, eşekbaşlı bir adamla seks yaptığı bir oyun hayal edin. Bunu gerçek kraliçe Elizabeth'in, Westminster'de dedikodusu yapılan evlilik planları hakkında bir broşür yazma suçundan dolayı bir adamın sağ elinin kesilmesini emredebildiği bir dünyada da hayal edin. O hâlde bir anlamda *Bir Yaz Gecesi Rüyası* doğaüstünün edebiyatta uzun süredir devam eden kullanımlarından birinin çok erken bir örneğidir. Basitçe masallar diyarının, hayaletlerin, iblislerin ya da vampirizmin baş döndürücü ilacını hikâyenize yerleştirdiğinizde soğuk gerçekçi bir çalışmada asla hayal bile edemeyeceğiniz şeylerden kurtulabilirsiniz. 1872'de iki kız soluk soluğa bir lezbiyen ilişkisi yaşayabilir ve Viktorya döneminde dürüst bir adam, 1897'de üç dişi vampirle şehvetli bir *ménage a quatre*nin[1] tadını çıkarabilir (*Carmilla* ve *Dracula*, bu konulara hâlâ merak duyan ve bilimsel araştırma için bu uçuk temel eserleri satın almak isteyen herkes için uygundur).

Bazıları, *Bir Yaz Gecesi Rüyası* "sadece bir oyun" diyerek buna pekâlâ cevap verebilir. Genel olarak Shakespeare zamanındaki oyun ve roman yazarlarının bazı eserler yüzünden şaşırtıcı bir şekilde başlarının belaya girdiği söylenerek karşılık verilebilir: ufak ceza, kitapların yakılması büyük ceza ise hapistir. Puck'ın oyunu görünüşte tuhaf bir şekilde bitirmesi ("Biz gölgeler kusur işlediysek eğer/Düşünün bunu ama her şey düzeldi/Siz de uyukluyordunuz burada...") ilk göründüğünden biraz daha önemli ve pragmatik olabilir. Bu sosyopolitik faktörlerin ötesinde oyuna, son iki yüzyılın olağanüstü büyülü sahnelemelerinden ve Viktorya dönemi

[1] Dört kişinin aşk ilişkisi yaşaması. (Çev.)

ressamlarının büyüleyici yağlı boya resimlerinden oluşan rengârenk bir sis aracılığıyla bakma eğiliminde olduğumuzu da kendimize hatırlatmalıyız.

Diyelim ki yanlışlıkla buraya inen uzaylılar, yarattığımız dünyadan dehşet içinde kaçmak üzereler. Ayrılmadan önce beni ensemden yakaladılar; her zaman varlığını sürdüren alıntıları son dört yüz yıldır galaksideki radyo dalgalarına yansıyan bu oyun hakkındaki gerçeği öğrenmek istiyorlar: "Gerçek aşkın yolu engebelidir"; "Parlak şeyler çok çabuk karışır"... Onlara ne diyebilirim? Belli ki asla geri dönmeyecekler ve iyi bir şeyle ayrılmayı hak ediyorlar. Onlara şöyle söylerdim: bu, bereketle ilgili.

Oyundaki kır çiçeği düğümüne bakarke, daha belirgin olan bazı çiçekler hemen dikkatimizi çeker. Peri gibi gözleriyle dikkatle gözlenen, doğal bir dünyanın mücevherini andıran parçalarıyla işlenmiştir:

Periler Kraliçesi dilerse,
Yeşil otlar üstüne çiğ topçukları kondururum.
Çuha çiçekleri var ya, eceme baş eğer hepsi;
Altın sarısı ceketleri benek benek ışıldar;
Perilerin gözbebeği bir yakut damlasıdır her biri.

Böylece oyunun ilk perisi seyirciye, o ve Puck'ın II. Perde, I. Sahne'nin başlangıcında göründüklerinde, belki de Lysander'ın daha önceki geceye atıfta bulunmasını kurnazca yansıttığını söyler: "Ay Tanrıçası gümüşten yüzünü suyun aynasında gördüğünde otların ucuna damla damla inciler kondurduğunda." Bir an sonra Puck'ın, Oberon ile Titania'nın her karşılaşmada nasıl ters düştüğünü anlatmasına tekrar bakalım: "Öyle bir atışıyorlar ki, peşlerindeki periler korkudan meşe palamutlarına sokulup orda gizleniyorlar." Titania, sevgili Bottom için peri hizmetini emrederken bu hassas peri dünyası en ustaca özüne ulaşır:

Bu beyefendiye kibar ve nazik davranın.
Yanında hoplayın, gözlerinde oynayın;
Kayısıyla besleyin onu, çilek yedirin,
Kara üzüm, yeşil incir, kırmızı dut getirin.

An yuvalarına gidin, bal torbalarını aşırın,
Kalçalarını biraz kırpın, sevgilime mum yapın;
Ateşböceklerini bulun, mumları gözlerinden yakın;
Gece yatarken, sabah kalkarken, sevdiğime ışık tutun.
Renk renk kelebeklerin kanatlarını koparın,
Sevdiğimin başucunda sallayın;
Uykulu gözlerinden ay ışığını kovalayın.
Eğilin önünde perilerim ve onu selamlayın.

Bir yazar işe yarar mikroskopların icadından on yıllar önce lirik olarak minyatürleştirilmiş bu doğayı hayal etmeyi nasıl başardı? Belki de Arden'deki çocukluğunun keskin ayrıntılı dünyasını ya da çocukları Susanna ile 1583 ve 1585 doğumlu ikizler Hamnet ve Judith'in daha yakın tarihli ilgilerini hatırladı. Her hâlükârda, burada, 1849'da William Allingham'ın şiirinde olduğu gibi, doğal ayrıntılara özen gösteren, karmaşık bir ekolojiye iliştirilmiş perilerle karşı karşıyayız.

Tersine aynı zamanda doğurganlığın geçici olarak yok edilmesinden Titania ve Oberon arasındaki çekişmenin sorumlu olduğunu da buluyoruz:

Başımızda boş yere tınlamaktan bıktı sonunda rüzgâr da,
Hırsını almak istercesine hortumunu denize çevirdi;
Hastalıklı sisleri çekti aldı denizden, karalara bıraktı;
En cılız dere bile kendini bir şey sandı,
Yatağına sığamadı, kabardı, taştı;
Öküz boynunu boşa zorladı; çiftçinin teri havaya gitti.
Körpe mısır daha sakalı çıkmadan çürüdü.
Tarlaları sel aldı, ağıllar hep boş kaldı.
Sürülere hastalık vurdu, leş kargaları semirdi.

Bunlar ve Titania'nın aşağıdaki satırları, İrlanda Kıtlığı da dâhil olmak üzere, doğal afetler yüzünden perilerin uzun süredir günah keçisini olarak görüldüğünü bize hatırlatıyor. Shakespeare, Stratford'daki çocukluğunda bu tür inançları pekâlâ edinmiş olabilir; Annabel Patterson ise, "Starveling" [açlıktan kıvranan] adının 1595-6'da yaşanan kötü hava koşullarına ve kötü hasatlara atıfta bulunduğunu ikna edici

bir şekilde savundu. Geçen yıl Londra ve çevresindeki yaz isyanlarını gerekçe gösterdi. Bunlardan biri bin kişiyi içeriyordu ve 24 Temmuz'da beş infazla sonuçlandı. O hâlde, *Rüya*'nın peri dünyasının belki de en karanlık yönü, doğurganlığı her anlamda ilk planda tutanların maruz kaldığı gerçek yoksunluğu ifade eder.

Titania ve Oberon'un iki olağanüstü konuşması; çiy, meşe palamudu fincanları ve kelebek kanatlarının peri minyatürlerinden daha az akılda kalıcı değildir. İlki, kocasının Hintli changelingline yönelik bencil taleplerine karşı çıkarak şöyle açıklıyor:

Boşuna kendini üzme.
Periler ülkesi ayağa kalksa o çocuğu benden alamaz.
Hizmetimdeki yeminli kadınlardan biriydi anası.
Hindistan'ın baharat kokulu gecelerinde
Baş başa verir, tatlı tatlı konuşurduk.
Neptün'ün sarı kumları üzerine oturur,
Önümüzden geçen ticaret gemilerini seyrederdik:
Çapkın rüzgârla buluşur buluşmaz
Gerilip karnı şişen yelkenlere bakar gülüşürdük.
O bazen yerinden fırlar, bir geminin peşine düşerdi
–Karnında küçük prensimi taşıyordu o zaman–
Bir süre geminin ardından yüzer, taklidini yapar,
Sonra karaya döner.

1596'da tiyatronun oyuncularına gözlerini dikmiş, alabildiğine pişmiş ve yorgun çırak, bu akıcı egzotikleştirilmiş annelik dünyası üzerine yağarken kısa bir süre balda boğulabilirdi. Hindistan'ın muhteşem gerçek dışılığı, dokunaklı ritimler, kadın bedeninin gizemli gücü, İki kadının görünüşte sıradan "dedikodusu" bile o zamanlar son derece örtük olan kadınsı doğum döngüsünün ne olduğunu gösterir. Bu döngü, kadın ebeler tarafından denetlenir ve gebe annenin "dedikoduları" veya "Tanrı kardeşleri" orada hazır bulunur.

Bu, Shakespeare'in bir başkasının derisine nüfuz etmesinin en etkileyici örneklerinden biridir. Ancak Oberon'un aşağıdaki

konuşması da bizi daha ileri, daha karanlık, darmadağınık çalılıklarımızın köklerine daha yakın bir doğurganlık düzeyine itiyor. Önce, isyankâr karısından intikam almaya yemin eden Oberon, daha sonra Puck'a nasıl olduğunu hatırlıyor:

Geçmişte bir gün, bir yarımadanın burnuna oturmuş
Bir yunusun sırtında geçen denizkızını dinlemiştim.
Öyle ılık, öyle tatlıydı ki şarkısı,
Hırçın deniz bile yatışıvermişti hemen.

Bu büyülü gecede sadece Oberon görmüştür:

Kupid, tepeden tırnağa silahlı,
Gökteki soğuk ayla yeryüzü arasında uçuyordu.
Birden, günbatısındaki tahtına kurulmuş
Güzel bir bakireye dikkatle nişan aldı
Ve sevda okunu ustaca hedefine saldı.
Yüz bin yürek olsa delip geçer sanırdın o altın ok.
Ama ne görsem beğenirsin! Kupid'in alev alev yanan oku
Sulak ayın bakir ışıklarında sönüvermesin mi?
Ve düşünceleri ak pak, gönlü sevdadan ırak,
Kalktı yerinden, yürüdü gitti yeminli ece.
Ama ben, okun nereye gittiğini görmüştüm:
Küçük bir batı çiçeğinin üstüne düşmüştü.
Süt beyazı çiçek,
Aşk yarasıyla kıpkırmızı kesilmişti:
Genç kızlar ona "başıboş sevda" der.

Burada işler ilginçleşiyor.

Çünkü bu öz, her şeyden önce, oyunun tüm bereketli kaosunun katalitik öz suyudur, etkendir. Titania'nın Bottom'a deli gibi kapılmasına sebep olur ve âşıkların savaşan dörtlüsündeki ani komik dönüşleri tetikler. İkinci olarak bunun tam kökenine bakın. İffete meydan okumaktan doğar (Son derece cesur bir şekilde, "güzel rahibe" neredeyse kesin olarak bizzat Kraliçe Elizabeth'ti.) Cupid'in oku, sulu ayın iffetli ışınları ile

"söndürülmüş" olsa da Oberon, onun nihai inişinin izini sürer ve perilerin doğaya karşı olağan ilgisiyle onun *boşa gitmediğinden* emin olur. Şimdi bunu, oyunun açılışında Hermia'nın tehdit altındaki iffetine bağlayalım: ya sevgili Lysander'ı terk etmek zorundaydı ya da:

> Sonsuza dek karanlık bir manastırda kapalı kalmaya,
> Gökteki soğuk, kısır aya cılız ilahiler söyleyerek,
> Ömür boyu dölsüz bir rahibe gibi yaşamaya dayanabilecek misin?

Kısırlık ve doğurganlık arasındaki gizli savaşın tüm oyun boyunca nasıl bir fay hattı gibi işlediğini görmeye başlayabiliriz.

Bunu tam olarak anlamak için Shakespeare çağının da tiyatronun geçerliliği ve ahlakı konusunda bir savaş yaşadığını aklımızda tutmalıyız. Tiyatro ve tiyatrolar (ilki ancak 1576'da inşa edildi) yeni ve tehditkârdı. Aslında tiyatro, çoğu Püriten için bir yalandı. Shakespeare bu pozisyona en açık şekilde *Measure for Measure*'da saldırır.

Bununla birlikte Shakespeare, bir anlamda, bu saf Püriten gerçekçiliğiyle her zaman savaş hâlindeydi. Gerçeklik hakikaten sabit, mutlak, tek ve değişmez bir şey olsaydı, drama imkânsız olurdu. En büyük drama, insanları tiyatro veya sinemadan doğan öfkeli tartışmaların içine gönderir. İyi ile kötü, açık sebep ile sonuç kategorilerine meydan okur. Bu, gerçekten de bereketli bir kaostur. *Rüya*'da, kaba mekaniklerin rollerinden biri, Püriten gerçekçiliğiyle dolaylı olarak alay etmektir. Bunu, herkese açıkça "bu gerçek bir aslan değil" demekte ısrar eden bir tiyatro aracılığıyla yapar.

Başarısız tiyatroları bu tür entelektüel başarısızlıkları güzel bir şekilde hicveder; ancak Püriten durağanlığının ve mutlakiyetçiliğinin en güçlü düşmanları Puck, periler ve âşıklardır. Büyük drama, çatışma ve değişim hakkındadır. Bu, söz konusu güçlerin verimli kaosuyla ilgilidir. Bu kaos sürekli olarak şunu söyleyen biri tarafından şeytani bir yaramazlıkla serbest bırakılır: "Şimdi, ya *bunu* denediysek?" veya "Ya dünya birkaç

saatliğine *böyle* görünseydi?" Daha sonradan baş büyücü Prospero ile eşleştirilecek olan Shakespeare 1596'da oyunun ahlaksız peri kimliği olan isyankâr büyülü Puck ile zaten eşleştirilmiştir: "Ve beni en çok memnun eden şeyler/akıl almaz bir şekilde gelir."

Bununla birlikte, Puritan miyopisinin son meydan okuması perilerden veya onların kahramanlıklarından değil, Hippolyta'dan gelir:

Theseus, tuhaf şeyler anlatıyor bu âşıklar.

Soğuk erkek mantığının sesi Theseus yanıt verir:

Gerçek olamayacak kadar tuhaf.
Böyle acayip şeylere, bu peri masallarına hiç inanmam ben.
Âşıklarla kaçıkların beyinleri kaynar durur;
Öyle hülyalar kurar, öyle hayaller görürler ki,
Akıl mantık kolay kolay kavrayamaz onları.
Çılgın bir, tutkun iki, şair üç,
Hayallerle yoğrulmuşlardır baştanbaşa.

Yanıltıcı vizyonlarını yalnızca öznel ve asılsız şeyler olarak reddetmeye devam edecekler. Yine de, çok daha kısa ve özlü oluşundan emin olan Hippolyta son sözü söyler:

Ama gece olanları baştan sona dinleyince.
Anlatanların hepsini böyle şaşkın görünce.
Bunlar hep kuruntu, hayal ürünü diyemiyor insan;
Kalıcı, gerçek bir şeyler var burada, demeden edemiyor.
Ama yine de çok garip, çok şaşırtıcı.

Bu ne anlama geliyor? Bir açıdan, insan duygularının gerçek olduğunu anlatıyor. Ayrıca daha dolaylı olarak şiir ve dramanın gerçek olduğunu söylüyor. Edebiyatın meydan okurcasına gerçeklikten daha gerçek olduğunu fısıldıyor. İleri görüşlü bir netlikle geleceği hayal ediyor. Alternatif evrenler tasarlıyor. Londra şehrinin güçleri, binaları ve mücevherleri ateşle

temizlendikten çok sonra yaşayacak. Shakespeare bunu dört yüz yıl önce hayal etmeye cesaret etti. Bu, dört yüz yıl sonra, tartışmasız bir şekilde doğrudur. Ve bu zarif meydan okuma, kendisi aslen tamamen anaerkil Amazon toplumunun bir parçası olan bir kadın tarafından dile getiriliyor. Periler ve dişiler güzellikte değil de güçte birleşmişlerse bunu burada yaptılar.

17. Yüzyıl

O sıcak ekim günü gözüme çarpan parlak yok oluş gibi periler, söz konusu on yıllar boyunca gölgeden aydınlığa gidip geliyorlar. Çağın çeşitli renklerini ya da bir yazarın mizacını bukalemun becerisiyle benimsiyorlar. Daha parlak zamanlarda, İngiliz ulusal kökenleri veya birliğini anlatan mitlere karıştırılırlar daha karanlık olanlarda, yazarları ve okuyucuları hayalperest pastorallere yönlendirmek için kullanılır.

Shakespeare'in Warwickshireli çağdaşı Michael Drayton, tutkulu ulusal destanı *Poly-Olbion*'da (1612) perileri Britanya'nın efsanevi geçmişinin Ortaçağ topraklarına sıkı sıkıya bağlıyor. Hem "Birçok Nimet" hem de "Çoklu Albion" anlamına gelen *Poly-Olbion*, İskoç kralı I. James'in yönetiminde birleşik bir ada hayal etti. Drayton, Merlin'in yeteneği ve büyüsünün harika gücüyle, Stonehenge'i İrlanda'dan bir gecede nasıl getirdiğini anlatır. Büyücünün anıtın etrafını pirinçle kaplama planının peri sevgilisi tarafından nasıl engellendiğini anlatır. Peri kadın, Merlin'i "esir Periler Diyarı'na götürmeden önce onun metal işçilerini mağara ağızlarını kapatarak yeraltına hapseder. Bu gürültülü "çalışkan ruhları" Merlin'i uyandırmaya çalışırken ("onlar tarafından uyutulması gerekir") hayal eden Drayton, başka bir açıdan okuyucularına hayalî ulusun topraklarının altında gümbürdeyen sihirli peri güçlerini hatırlatıyor olabilir.

Bu Vulkan ahenksizliği ve bununla bağlantılı güç başarılarından çok uzakta olan Drayton, Shakespeare'inkine rakip

olan peri minyatürlerine de sakin bir merakla eğilebilirdi. Onun 1627 tarihli Nimphidia'sında sihirli bir şekilde havada asılı duran bir peri sarayı görüyoruz: "Örümcek bacağından duvarları", "kedigözünden pencereleri vardır ve çatısı yarasa derisi ile kaplıdır. Bu arada, Kraliçe Mab'ın "bir salyangozun ince kabuğundan" yapılmış arabasında, atlar için "dört çevik sivrisinek" vardır. "Cırcır böceği kemiklerinden oluşan tekerlekler", hanımlar taşların üzerinde sallamasınlar diye devedikeniyle sarılıdır. Yüzeysel tuhaflığın ardındaki bu satırlar bize edebiyatın ayırt edici gücünün bir yorumunu daha sunuyor. En girift Viktorya dönemi ressamı bile, kuşkusuz, bunu saf görüntü düzeyine çeviremezdi: sözgelimi örümceklerin bacaklarını veya devedikenini nasıl tanıyabiliriz?

Şair William Browne aynı zamanlarda bu millileştirme dürtüsünü tekrarladı. 1613 tarihli *Britannia's Pastorals* [İngiltere'nin Pastoral Şiirleri] adlı eserini gül yanaklı periler, kaval çalan çobanlar, yaban keçileri ve geyiklerle doldurdu. Yine de, 1616 gibi erken bir tarihte bile, bu projenin ikinci kitabı Michelle O'Callaghan'a göre çok daha karanlık bir hiciv hâline geldi. Browne, James'in oğlu I. Charles'ın sebep olacağı İç Savaş kaosunun hayalini kurmuş olabilir de olmayabilir de. Cavalier[2] peri şairi Robert Herrick, 1648'de Hesperides'ini yayınladığı zaman, bundan geriye saklanacak bir şey kalmamıştı. Veya var mıydı? Olası "Zaman Geçişi" istisnası dışında, bu eserin ünlü açılış nüanslarında kan veya barut kokusu yoktur:

> Dereler, çiçekler, kuşlar ve çardaklar hakkında şarkı söylüyorum,
> Nisan, Mayıs, Haziran ve Temmuz çiçekleri hakkında.
> 1 Mayıs direkleri, hasat arabaları, deniz yelkenleri, uyanışlar hakkında şarkı söylüyorum. Damatlar, gelinler ve onların gelin pastaları hakkında.
> ...

[2] I. Charles'ın parlamentoya karşı mücadelesini destekleyen kimse. (Çev.)

Zaman geçişi hakkında şarkı söylüyorum.
Güllerin nasıl kırmızılaştığı, zambakların nasıl beyazlaştığı hakkında yazarım.
Korular, alacakaranlıklar hakkında yazarım
Ve Mab sarayı ile peri kralı hakkında şarkı söylerim.

Aşağıdaki satırlarda Oberon, Diane Purkiss'in belirttiği gibi, Katolik olarak ortaya çıkıyor. Rahibin kutsal suyun yarım bir fındıkkabuğu içinde saklandığı bir "Put Tapınağı" vardı. Bu sıralarda, İngiliz yapısını temsil eden eşsiz şair Andrew Marvell, diğer şeylerin yanı sıra kendi şiirini söyleyen bir perinin acıklı tonlarını sundu:

Yoldan geçen serkeş askerler
Yavru geyiğimi vurdu ve geyiğim ölecek.

"Geyiğinin Ölümünden Şikâyetçi Su Perisi", su perisinin gergin utangaçlığına sahiptir. Keder, ölüm, yalnızlık ve karşılıksız aşk, orada berrak bir güzelliğe dönüşür. Bu güzellik, belki de peri sesinin gerçek anlamda çocuksu tonları sayesinde asla tam olarak katılaşamaz veya usandırmaz.

Kensington Bahçeleri

18. yüzyıla gelindiğinde İngiltere, İç Savaşın sarsıntılarını unutmak ve aslında inkâr etmekle meşguldü. Bu amaçlarla yavaş yavaş tutucu bir adaletsizliğe doğru yöneldi. Aradan iki yüzyıl geçmesine rağmen hâlâ toparlanamadı. Perilerin buradaki yeri neydi? 1728'de hükümet yetkilisi ve amatör yazar Thomas Tickell onlara bir yer buldu: yani Kensington Bahçeleri. J. M. Barrie daha yaratıcı kalemiyle buraya daha sonradan değinmiştir. Tickell'in şiiri büyük ölçüde *Peter Pan* için bir tür peri dipnotuna indirgenmiş olsa da kendine özgü nitelikleri vardır. Bu eser, Browne ve Drayton'dan çok sonra, ulusal kökenlere dair başka bir ilginç efsaneye değinir.

Kensington Bahçeleri, kendi zamanının rağbet gören gezinti alanıyla başlayarak olayın "eski günlerine" çabucak geri

dönüyor. O zamanlar: "İnsanlı toprağı/Peri kubbeleri ve göz kamaştırıcı kuleleriyle taçlandırıldı." Tickell okuyucularına Albion'un, Neptün ile ölümlü bir kadın olan Cleito arasındaki bir çiftleşmeden doğan efsanevi bir İngiliz hükümdarı olduğunu hatırlatıyor. Albion'un yönetimi sırasında periler o zamanlar vadilerde veya mağaralarda inzivaya çekilmiş olmalarına rağmen anlaşıldığına göre çok daha kalabalıktılar. Onun bebeklerinden birini çaldılar. Albion olarak da adlandırılan bu *changeling* bir şekilde peri boyutunda tutuldu. Yetişkinliğinde ufak ve güzel olan Albion, bir peri kızına, Kenna'ya âşık olur. Bu talihsiz eşleşmeden dolayı Oberon'a karşı açık bir savaş başlatır. Bu destansı çatışma sırasında Neptün, Albion'un yardımına koşar ve zıpkınını peri şehrine sıkıştırır. Kıyamet anında, kökünden koparılmış metropolün tamamını mücadelenin içine fırlatır:

Yaklaşan gölgede korkmuş lejyonlar,
Ters çevrilmiş kuleler ve sallanan kubbeler
Bu, aşağıdaki kabalık üzerinde aşağı doğru yuvarlandı,
Tüm ulusu korkunç bir darbeyle ezdi.

Bu devasa füzenin altında nefes nefese ve sersemlemiş bir şekilde yatan periler ve Oberon, şu anda kaçmak için yeterince iyileşiyorlar. Hayatta kalsalar da mağlup olmuşlar, kelimenin tam anlamıyla "yeraltına sürülmüşler" gibi görünüyorlar. Belki gerçekten de 19. yüzyıl sonlarının düşünürlerinin onları somutlaştırdıklarını iddia edecekleri o "ayrı ırk" olmak için böyleler. Bu arada Kenna, ölümcül şekilde yaralanmış Albion'u kurtaramaz, fakat bir Circean bitkisiyle onu bir çiçeğe dönüştürür. Albion bundan sonra kardelen olarak bilinir. Ayrıca şimdi Kensington'da bir tür anma bahçesi yeşillendirir. Yerini kibar topluma bırakır. En sonunda Peter'in şeytani saygısızlığı ile canlanır.

Peter Pan okuyucularının asla tahmin edemeyecekleri şey şudur: Tickell 18. yüzyıl bahçelerinin porsuk ağacından yapılan düzgün yollarını ve süslü uyumunu kayıp peri kentinin incelikli doğal taklitleri olarak tasavvur eder. Tuhaf bir

şekilde onun *Kensington Bahçeleri* bir tür tersine çevrilmiş Eden hikâyesidir: Peter Pan bahçeden zorla çıkarılan insanlık yerine periler metropollerinden gönderilmeye zorlanır. Bu, Aydınlanma'nın nizami doğaya karşı tutumu hakkında ne söyler? Peki, ya ebeveynleri ve büyükanne ile büyükbabaları tarafından hatırlatıldığı gibi, Tickell'in İç Savaşın sarsıntılarına dair kalıcı duygusuna ne demeli? Burada perilerin cennetten kovulmuş melekler olarak klasikleştirilmiş bir yorumu mu sunulmaktadır? Şu anda yanıtları yalnızca tahmin edebiliriz; tüm bu zengin efsanevi kargaşanın tek bir soluk çiçeğe yoğunlaştığını ve Peter'ın hızla koşan ayaklarının altında kolayca ezildiğini düşünmek ürkütücüdür.

Romantik Periler

Şimdi 19. yüzyılın eşiğinde duralım. Bizi dört bir yandan kuşatan peri isyanlarıyla güç ve kararlılıkla hareket etmeye hazır olmalıyız. Yoksa muhteşem ses, renk ve manzaranın bolluğuyla bitkin düşerek perimsi bir koruda yolumuzu kaybeder ve Edward dönemine asla ulaşamayız. Bir kez daha perilerin bu çağdaki en büyük edebî başarıları şiirde gerçekleşmiştir. Gürültüden kaçış için bir gizli kapı daha açtığını görmek kolay olabilir. Ancak sanayi çağının yoksulluğu ve kirliliği, peri şiirinin en güçlü türleri, salt gerçeklerden kaçışın ötesinde bir şey üretir. Periler, romantikler için şeffaf bir geri çekilme değil, yeni psişik güç biçimleri sunuyordu.

Sanayinin öğütücü faydacılığı, İmparatorluk yapısının inatçı doğruluğu ve İngiliz Protestanlarının kalbini körükleyen tutkulu sefalet sevgisi ile karşı karşıya kalan Romantiklerin meydan okuyucu bir cevabı vardı. Bizimle içeri gelin. Edebiyat, en iyi hâliyle, gerçeklikten daha gerçekse, o zaman Romantiklerin şiiri, Raleigh veya Livingstone'dan daha büyük bir kâşif korkusuzluğuyla yeni bir gerçekliğin haritasını yazdı. Periler bu cesur iç dünyanın sadece bir bölgesidir; ancak en

iyi ihtimalle, değişken ruhları bu geniş kapsamlı yeni inscape aracılığıyla kabarmak, çatırdamak ve dışarı belli etmeden yanmak üzere Blake, Coleridge, Shelley ve Keats'inkilerle iç içe geçmiştir.

Bu devrimin en uç noktasında, en radikal öncü olarak elbette William Blake bulunuyordu. Bilgin John Adlard'ın yardımıyla onun olağanüstü alternatif kozmosuna dalalım. Blake'in "Shakespeare'in perileri sebze dünyasının hükümdarlarıdır" dediğini, materyalist "deneysel bilimin tiranlığı" için perilere karşı çıktığını görüyoruz. Efsanevi şehri Golgonooza, melekler tarafından değil; cüceler, su perileri ve periler tarafından korunmaktadır. Belki de en unutulmazı, Blake'in bir kadına, "Hiç bir perinin cenazesini gördünüz mü hanımefendi?" diye sormasıdır. Blake, önceki gece tanık olduğunu anlatmaya devam eder. Yaratıkları şu şekilde tarif eder: "Gül yaprağı üzerine serilmiş bir bedeni olan yeşilçekirge boyutunda ve renginde."

Blake'in perileri genellikle kanatlı ve ufacıktır ama enerjileri ve güçleri yerindedir. Wordsworth kısa bir süre sonra bu peri şiirinin sonraki on yılda açacağı yeni alanlara dair ipuçları verir. 180 tarihli "*Though narrow be that old Man's cares*" adlı şiiri; yaşlı, eğitimsiz yoksulluğun bariz daralmasını "rüya kadar geniş uyuyan imparatorluk" ile karşılaştırır:

Yolları doğaüstü bir neşeyle zengindir;
Ruhunun derinlikleri
Hayati sesler ve uyarı niteliğindeki pırıltılar ile dolup taşıyor
Büyük bir şaşkınlık ve hoş bir korku hakkındaki...
Tepegöz Gabriel'in Tazılarını ezip geçiyor,
Uçan Geyik, kâfir efendileriyle birlikte
Havada sonsuza kadar kovalamaya mahkûm!

Acaba bu yaşlı adamın uzaktan gelen kaz sesini yukarıdaki efsanevi peri tazısının havlaması zannetmesi önemli miydi? İyi beslenmiş ve Cambridge eğitimli şairin, kendisinde olmayan doğaüstü bir mucizenin aracı olarak yaşlı kahramanı kullanmasının bir önemi var mıydı? Bazı açılardan, hayır.

Gördüğümüz gibi büyük nüfuz sahibi eğitimli Hıristiyanlar, kendilerinden aşağı sınıfları inatçı peri sapkınlıklarından vazgeçiremediler. Dolayısıyla burada başka yerlerde olduğu gibi periler gerçekten de belli bir özgürlük sunuyor.

Periler, Wordsworth'un bu şiiri yazmasından on yıl önce, şairin arkadaşı ve bazen iş ortağı olan Coleridge'i daha tuhaf ve karanlık bir dünyaya çoktan götürmüşlerdi. Bazılarının ileri süreceği gibi periler, Coleridge'e içsel benliğinin birtakım garip ve daha tedirgin edici alanlarını keşfetme şansı vermişti. Jonas Spatz'ın belirttiği gibi onun tamamlanmamış uzun şiiri *Christabel,* eleştirmenler tarafından Coleridge'in muhtemelen sahip olduğu hemen hemen her psikoseksüel kompleksi ileri sürmek için kullanılmıştır. Wordsworth tarafından *Lyrical Ballads* lehine geri çevrilmiş olsa da kısmen "Kubla Khan"ın başarısından ilham bulan *Christabel,* bazı açılardan Keats'in Britanya'nın perimsi geçmişine yönelik daha başarılı girişimleri için yapılan bir kıyafet provası gibi duruyor. Hikâye kuzey Ortaçağında geçmektedir, Katoliklik vurgulanmaktadır ve druidlerin İngiltere'sine bir ima söz konusudur. Beyaz ipek bir kıyafet giyen güzel bir kadın, bir nisan gecesi ökse otları ile kaplanmış bir meşe ağacının altında dua eden Christabel'i korkutur. Geraldine ("şarap" ile kafiyeli bir şekilde) bir kaçırma olayı sonrasında burada bırakıldığını ileri sürer. Bu kadın kimdir veya neyin nesidir?

Silver, Geraldine Christabel'in babasının kalesine götürülürken görülen çeşitli uğursuz işaretlerden bahseder. Christabel tarafından taşınana kadar demir bir eşiği geçememesi bunlardan biridir. Onun kesinlikle sihirli güçleri vardır. Geraldine soyunurken görülen korkunç ama üstü kapalı bir biçimsizliğe rağmen genç kızı büyüleyerek çaresiz bir suç ortaklığına sürükler (Silver'in ifade ettiği üzere Coleridge burada, "yağsız ve pörsümüş ve kötü renk tonlu olarak bahsettiği" daha önceki bir kıtayı silmiştir). Daha sonra kalede yaşayan ozan, gördüğü kehanet benzeri bir rüyayı Christabel'in babasına anlatır. Ormanda bir yılan, bir güvercinin yanına kıvrılıp yatar. Bundan

hemen sonra Christabel, Geraldine'in gözlerinin bir yılanın gözlerine dönüştüğünü görür ve dul baba üzerinde etkileyici kadınsı bir cazibeye dönüşür. Şiirin anlamsızlığına rağmen, Geraldine'nin içinde bir cadıdan ziyade bir peri iblisinin yatıyor olması daha olası görünüyor.

Percy Bysshe Shelley, ateist olduğu için Oxford'dan kovulduktan iki yıl sonra 1813'te felsefi şiiri *Queen Mab*'ı yayınladı. Uzun yıllar boyunca "Shelley'nin şiirleri arasında en çok okunan" (Michael O'Neill buna dikkat çeker) bu şiddetli devrimci çalışma Shelley'nin erken ölümünden çok sonra yayıncıların dine hakaretten suçlanmasına sebep oldu. Bu şiirde, bir zamanlar zarif bir şekilde ufaltılmış olan Mab, şaşkın okuyucuyu, evrenin ve insanın devrimci potansiyelinin sınırlarına düşsel bir güçle gezintiye çıkarıyor. Bu erken tarihli çalışmaya verilen şiddetli tepki, Shelley'nin "şairler dünyanın tanınmayan yasa koyucularıdır" iddiasını fazlasıyla doğruluyor. Aynı zamanda edebî perilerin, doğru ellerde, seks veya şeytanla ilişkilendirilen tehlikenin çok üstünde bir tehlikeyi nasıl yeniden kazanabileceklerini de gösteriyor. Shelley'nin folklorla ne kadar az ilgilendiğini göz önüne aldığımızda burada bir tür peri sapkınlığı bulmak ilginçtir. Bu sapkınlık, Orta Krallığın cennetten kovulmuş melekleri hakkındaki bütün inançlardan ayrı ama onlara rakiptir.

Periler sonsuza kadar yaşar mı? Keats sayesinde, en azından birkaçı yaşayacak. Onun en açık peri şiiri "La Belle Dame sans Merci"de çayırda bir hanımefendiyle buluşan isimsiz bir anlatıcı (muhtemelen bir şövalye) vardır:

Tamamen güzel, bir perinin çocuğu;
Saçları uzundu, ayağı hafifti,
Ve gözleri vahşiydi.

Onu "tatlı kökler/Ve yabani bal ve manna-çiy"i ile besledikten sonra "cin mağarasına" götürür. Burada uyurlar. Anlatıcı, tüm geçmiş hakkında rüya görür. Görünüşüne göre, bu büyüleyici Kelt kadınının kahrolası âşıklarıdır. "Karanlıkta aç bırakılmış dudakları/Korkunç bir uyarıyla aralandı."

Ve bu yüzden burada kalıyorum,
Yalnız ve soluk bir şekilde aylak aylak dolaşarak:
Göldeki saz kurumuş,
Ve hiçbir kuş şarkı söylemez olsa da.

Böylece şiir başladığı gibi sona erer. Kasvetli bir şekilde tekrarlanan ilahileri peri cazibesinin kaybolan ısısı etrafında kıvrılır. Bu güzel kadın bir peri miydi yoksa peri ile ölümlü birlikteliğinden doğan anlamında bir "peri çocuğu" muydu? İma edilen eşleşme ("Bana âşıkmış gibi baktı/Ve tatlı tatlı inledi") dokuz ay sonra bunun gibi bir melez daha mı üretti? Tıpkı Keats gibi, bu kısa büyüleyici şiir bizi meraklandırıyor. Sözleri yarıda kesiliyor ama Yunan vazosunun etrafındaki donmuş figürlerin yüklü gücüyle yankılanıyor. Bu soğuk pastoral şiir hakkında en kesin olan şey peri cazibesinin en baş döndürücü uyuşturucunun ötesinde bir tehlikeye sahip olması gibi görünüyor çünkü onun anısına karşı, şimdiki ve gelecekteki tüm sevinçler kül ve toza dönüşüyor.

"La Belle Dame" kısmen Chaucer tarafından yazılan bu isimde bir şiirden esinlenmiştir ve Ortaçağda geçiyor gibi görünmektedir (bu atmosfere dair tek güçlü ipucu "*wight*" kelimesi olmasına rağmen). Nisan 1819'da yazılmıştır. O yıl Keats, şimdiye kadar yazılmış en büyük İngiliz şiirlerinden yedisini üretmiştir. Bunlardan biri *The Eve of St. Agnes*'tir [Aziz Agnes Arifesi].

St. Agnes Arifesi –Ah, acı bir soğuktu!
Baykuş, tüm tüylerine rağmen üşüyordu;
Tavşan donmuş çimenlerin arasında titreyerek topallıyordu,
Ve yünlü ağıldaki sürü sessizdi.

Bu şiiri hiç okumadıysanız, benim kitabımı fırlatıp atın ve hemen şiiri okuyun. Benim kopyamı kullanabilirsiiz. Bu hayranlık uyandıran eserde kelimeler, sayfaya yağmur gibi düşüyor ve doğanın kanunları kadar sabit ve kaçınılmaz görünüyor. *St. Agnes Arifesi*, 21 Ocak,

Genç bakirelerin zevk hayalleri olabilir,
Ve aşklarından gelen saf sevgiler

Rahatlatıcı bir gece yarısında
Törenlerin zamanı geldiyse doğru yaptılar.
Düşünceli Madeline, bu hevesle yanıp tutuşuyordu
Acı içindeki bir Tanrı gibi arzulayan müziği
O, zar zor duydu...

Ay serinliğindeki Ortaçağcılığın bu cevheri, böylelikle baronluk salonunun ateşli cümbüşünden Madeline'in odasının mahremiyetine geçer. Bu odada onun müstakbel sevgilisi Porphyro, kendini bir dolaba saklamak için yaşlı bir hizmetçiyle suç ortağı olur:

Kadın aceleyle içeri girerken mum söndü;
Solgun ay ışığındaki küçük dumanı öldü:
Kadın kapıyı kapattı, nefes nefese kaldı,
Hepsi hava ruhlarına ve engin hayallere benzer.

Madeline, "güzel göğsüne sıcak bir kırmızılık veren" bir vitray pencerenin altında diz çöküp dua ederken, belki de büyük bir ilgiyle, gözetlenmektedir. Soyunurken:

... yavaş yavaş
Pahalı kıyafeti dizlerine kadar hışırdayarak sürünür:
Deniz yosunu içindeki bir denizkızı gibi yarı saklı,
Bir süre dalgın, uyanıkken rüya görür...

Röntgencilik gerilimi, soluk soluğa bir şekilde, "parlak şuruplar" ve "kremsi pıhtı" kadar zengin bir şekilde artıyor. Madeline "yumuşak ve soğuk yuvasında titreyerek yatarken Porphyro dolaptan çıkıyor. En sonunda Madeline uykunun sersemletici sıcaklığına yenik düşüyor." Dondurucu ay ışığı, müstakbel âşıkları zamanın dışında hayal eder. Porphyro'nun ud çalması bile ("La belle dame sans mercy" olarak adlandırılan eski bir şarkı) bile bu büyüyü tamamen bozamaz. Şimdi asıl vurucu an geliyor. Madeline gözlerini açar; Porphyro'yu görür. Bir şekilde hem "son derece uyanıktır" hem de Porphyro hayali ile huzurundaki canlı adam arasında sıkışıp kalmıştır. Tekrar şarkı söylemesi, onu bırakmaması için ona yalvarır.

Çok coşkulu ölümlü bir adamın ötesinde
Bu şehvetli konuşmalarda, ayağa kalktı,

Ruhani, coşmuş ve zonklayan bir yıldız gibi
Safir göğün derin sükûnetinin ortasında görüldü;
Gül, kokusunu menekşe ile karıştırırken,
O, rüyasında eridi.
Tatlı çözelti...

Bazen edebiyat gerçeklikten daha gerçektir dediğimde, demek istediğim buydu. Buradan olan şey nedir? Bu dizeler, herhangi birinin size söylemesine meydan okuyor, çünkü her şeyi herhangi bir duygusuz yorumun ötesinde büyüleyici bir mükemmellik ile söylediler. Belki de Fanny Brawne ile ilişkisini birkaç hafta önce tamamlamış olan Keats'in Porphyro olmasını istiyorsak söyleyebiliriz. Yine de şiirin sırrını onun özünü bir şekilde sadece cinsel bir şeymiş gibi "açıkladığımızı" açıkça iddia etmek, onun sessiz zaferini yanlış anlamaktır.

Şimdi perilere gelelim. Periler, şiirin zengin dokusuyla ustaca örülmüşler; onu çerçeveliyorlar, belki de Madeline'i sevgilisi ay ve okuyucu gibi gözetliyorlar. Beşinci kıtada eğlence düşkünleri "gölgeler kadar çoktur ve beyne musallat olur." Son Porphryolardan birinde, camlarda uçuşan karı selamlar: "Dikkat! Bu, peri diyarından gelen bir cin fırtınası." Aziz Agnes ve onun hayalî aşkıyla ilgili rüyalarıyla kendinden geçen Madeline "peri fantezisi ile oyuna gelir" ve Porphyro onu yatakta izlemeyi hayal eder.

Lejyonlu periler örtünün üzerinde dolanırken,
Onun uykulu gözlerinde soluk bir büyü hâkimdi.

Bununla birlikte en yoğun çağrışım yapan peri dizeleri aynı zamanda en anlaşılmaz olanlardır. Yukarıdakilerin hemen ardından, 19. kıtayı şu şekilde kapatırlar:

Merlin, Demon'a tüm korkunç borcunu ödediğinden beri.
Âşıklar hiç böyle bir gecede karşılaşmadı.

Bu mısralar bilginleri ikiye böldü; bazıları gördüğümüz gibi, tam olarak Merlin'in bir karabasan olarak kabul edilen babasına atıfta bulunduğunu iddia ediyor. Diğerleri "Şeytan"ın Merlin'in peri-büyücü sevgilisi Vivien olduğuna

inanıyor. Yine de bu dizenin tam anlamı, bu olağanüstü peri büyüsüne kapılmış mısralardan çok daha az önemlidir. Keats, talihsiz âşıkların sadece bir geceliğine gerçekten dokunabilecekleri bir alan açar:

Gül kokusunu menekşe ile karıştırdıkça
Rüyasında gül gibi eridi.

Çağında insan sevgisini felce uğratan tüm cinsel tabulara ve sosyal züppelere cüretkâr bir şekilde meydan okuyan Keats'in mermilere direnebilecek bariyerleri aşan iki kalbi var. İyi İnsanlar'ın kıskançlıkla koruduğu o yeşil tepelerden peri büyüsü başarılı bir şekilde ortaya çıktıysa orası burasıydı. 19. yüzyılın sert baskılarının en açık pornografiden çok daha güçlü bir erotizm yaratabileceğine dair kanıta ihtiyacımız olursa, o kanıt işte burada yatıyor. Bu uzay, periler olmadan ya da onların baş büyücüleri Merlin olmadan var olabilir miydi?

Bu tür şiirlerin olası esin kaynaklarını derinlemesine incelemeden, Keats'in C. M. Wieland'ın 1780'de yayınlanan Alman Romantik destanı Oberon'dan büyük ölçüde etkilendiğini ekleyebiliriz. *St Agnes* tarzı, Keats'in ihtiyaçlarına göre çok iyi şekillendirilmiş gibi görünüyor olabilir; ama aslında onun *The Faerie Queene* adlı şiirinin ünlü Spenser tarzı dörtlüklerinin doğrudan bir taklidi olduğunu kendimize hatırlatabiliriz. Keats'e elveda demeden önce bir başka göz kamaştırıcı peri cazibesine de göz atmalıyız. Bu da onun *annus mirabilis*inde, 1819'da yayınlandı.

Bir zamanlar, peri kuluçkalarından önce
Müreffeh ormanlarda su perileri ve satir vardı.

Oberon'un "dryadları[3] ve faunları[4] korkutup kaçırmasından" önce Yunan tanrısı Hermes, güzel bir periyi bulmak için Girit ormanlarında dolaşırken titrek tuhaf bir yılana rastladı. Büyülenmiş bir şekilde ona baktı:

[3] Orman perisi. (Çev.)
[4] Yarı keçi yarı insan orman tanrısı. (Çev.)

. . . göz kamaştırıcı bir renk tonunda karmaşık bir şekil,
Al renginde benekli, altın sarısı, yeşil ve mavi;
Zebra gibi çizgili, panter gibi çilli,
Tavus kuşu gözlü ve baştan aşağı kırmızı çizgili;
O nefes aldıkça çözülen, daha parlak parlayan
Veya parıltılarını daha kasvetli duvar halılılarıyla birbirine dokuyan.
Gümüş aylarla dolu.
Çok gökkuşağı ile çevrili, perişanlıkla dokundu,
Bir anda, kefarete mahkûm edilmiş bir peri hanım gibi göründü,
Bir iblisin hanımı veya iblisin kendisi.

Tam olarak neredeyiz ve tam olarak neye bakıyoruz? Bu açılış sözcükleri ("peri kuluçkalarından önce") şaşırtıcı bir şekilde birbiri ardına gelen peri türlerine veya ırklarına ait tamamen ayrı bir soy kütüğünü ima eder. Bu soykütüğü son derece utangaç, organik olarak en dünyevi doğa ruhlarının tuhaf eski dünyasına geri götürür bizi. Büyülü gözlerimizi, yılan vücudunun "parlak kadınsı" ve rengârenk labirentin içinden geçirmeye çalışıyoruz. Yalnızca edebiyata ait olan o sinestezi coşkunluğunu tekrar hatırladık. Bunu kim resmedebilir? Bunun filmini kim yapabilir? Yılan gibi sürünen kıvrımları arasında renk, biçim, vahşilik ve egzotizm akıl almaz bir yoğunlukla bir araya gelmiştir. Bu yoğunluk, Lamia tüm bu muhteşem kıvrımlar aracılığıyla tehlikeli hayatını soluduğunda asıl görüşünü eritip yükselttiğinde bizi bir başka boyuta götürüyor. Kendimizi bu duyusal saldırı altında sabitleyerek olası kimliklerin o kapanış üçlüsünü merak etmeye devam ediyoruz. Bu, kısmen, *St Agnes*'i gölgede bırakan belirsiz iblis kişiliğini hatırlatmaktadır.

Bu yaratığın ürkütücü insan ağzından gelen isteği üzerine Hermes, yeteneğini ona tam kadın şeklini geri vermek için kullanır. Bu son derece güzel olduğunu kanıtlıyor. Lamia şimdi Korint'e kaçar. Burada bir Lycius ona âşık olur ve birkaç dakika içinde düğünleri için büyülü bir peri salonu açılır:

Kanat sesleri yakın uzaya kadar duyuluyordu,
Göz kamaştırıcı ziyafet salonu geniş kemerli bir zarafetle parlıyordu.
Peri çatısının destekçisi
Akıldan çıkmayan bir müzik,
Belki tek ve yalnız, inledi
Korku verici tüm çekicilik kaybolabilir.

Ancak şölende bir hayalet bulunur. Bu hayalet yaşlı bilge Apollonius'tur. Onun yıkıcı bakışları, Lamia'nın içinden geçip onun şüpheli kökenlerine ya da iç dünyasına doğru ilerliyor gibi görünüyor. Yine de, *Christabel*'de bu tür bir figür (kale ozanı şeklinde) Keats için kötülüğe karşı adil ve gerekli bir uyarı olarak görünürken Apollonius çok farklı bir şeyi temsil eder.

...Ruhsuz felsefenin bir dokunuşuyla
bütün cazibeler kaybolmuyor mu?
Felsefe bir meleğin kanatlarını kıracak,
Tüm gizemleri kural ve yöntemle fethedin,
Perili havayı yok et ve benimkini cücelerle doldur.

Romantik şairlerin o cesur yeni sahnelerini anımsayarak burada, anlaşılmaz bir şekilde şeytani Lamia'yı onların kahramanı olarak buluyoruz. Lamia, Apollonius'un soğuk faydacı rasyonalizminin karşısında duruyor. Bu durumda, Apollonius zafer kazanır:

Sofistin gözü,
Keskin bir mızrak gibi onun tamamen içinden geçiyor
Keskin, zalim, delici, şiddetli...

Lamia, bilgenin "Yılan!" diye bağırmasıyla ortadan kaybolur ve Lykius aynı gece anlaşıldığı kadarıyla kederinden ölür.

Artık Keats'in mektuplarında uçuşan peri kanatlarını ayrıntılı olarak izleyemiyoruz ya da şiirsel hayalgücünü sembolize etmek için sık sık kullandığı "kanatlı şeytan kralı" üzerinde duramıyoruz. Ama adamın kendisinde tuhaf bir cinlik olduğunu hissetmemek elde değil. Sadece bir buçuk metre boyunda, uhrevi ve karşı konulamaz bir şekilde enerjik

duran, şiirde doğanın saf bir gücü varsa, o Keats'di. O, hastalıktan perişan olmuş, yoksulluktan bezmiş, sözleri artık kül olan zengin vasat kimseler tarafından vahşi ve aşağılık kötü ruhlarla saldırıya uğramıştır. Ancak yılmadan yoluna devam etmiş, sinirini korumuş ve adını tarihe yazmıştır. Bunu yapmak cesaret ister. Ama aynı zamanda lütuf da gerektirir. Keats onu aşağı çekmeye çalışan, o ilerledikçe havadaki güzelliği koparmaya çalışan hantal tembellerin etrafında, bastırılamaz bir peri ruhu gibi coşkulu bir zevkle fırlamıştır.

Victoria Perileri: Aydınlık ve Karanlık

İrlandalı şair William Allingham (1824-1889) günümüzde büyük ölçüde peri şiirleriyle hatırlanıyor. İrlanda'da yazdığı daha politik şiir romanı *Laurence Bloomfield*; Tennyson ve Carlyle gibi Viktorya dönemi aydınlarıyla olan ilişkileriyle de biliniyor. 1849 tarihli "The Fairies" mizahi izler taşır: "Gevrek kreplerle beslenen periler/sarı gelgit köpüğünden geliyorlar... Bekçi köpeği olarak kurbağaları var." Yine de şiiri Allingham'ın memleketi Donegal'de karşılaşmış olması gereken popüler korkulara dair açık bir korkuyla başlar:

Havadar dağın yukarısında,
Saza benzer vadiden aşağı,
Ava çıkmaya cesaret edemiyoruz
Küçük adamlardan korktuğumuz için.

Peri dikenlerine zarar vermemek için bir uyarıya ek olarak, tehlikenin en keskin tarafı, şunu duyduğumuzda gelir:

Küçük Bridget'i çaldılar
Yedi yıl boyunca;
Tekrar aşağı geldiğinde
Arkadaşlarının hepsi gitmişti.
Onu hafifçe geri aldılar,
Gece ile sabah arasında,
Derin uykuda olduğunu düşündüler,

Ama o üzüntüden ölmüştü.
Gölün derinliklerinde,
Bayrak yapraklarından bir yatakta,
O zamandan beri onu tutuyorlar
O, uyanana kadar onu gözetliyorlar.

Burada Allingham sadece gerçek peri tehlikesini değil, aynı zamanda "iyi insanların" güzel şeyleri kaptığını ve onların ne kadar kolay kırılabileceğini fark etmediğini gören sorumsuzluk ve anlayışsızlığı da yakalıyormmuş gibi görünüyor.

Buna karşılık daha sonraki ve daha uzun bir parça olan "Two Fairies in a Garden" (*Bir Bahçede İki Peri*) çocukları peri tehlikelerine karşı uyarmaktan ziyade memnun etmeyi amaçlayan bir şiire benziyor. Havadar dağın ve gür vadinin perileri küçük ama kesinlikle minyatür olmasa da, bahçedeki periler yarasalara, güvelere ve yusufçuklara biner. Bu hassas ölçek, okuyucuları tam da bu tür alanlara çekmek için kullanılır. Evcilleştirilmiş periler ve ayrıcalıklı çocukların bu alanları takdir ettiği varsayılabilir: Perilerden biri "kendisini ısıtmaya/Kalın bir kırmızı lalenin çekirdeğine", diğeri ise "en loş ve derin kar sarayına/En yakın zambak kadehinin" içine sürünmeye gidiyor. İki elin diyalog hâlindeki doğrudan konuşması, bu tür yakınlığa daha fazla yardımcı olur. Basit AA kafiye düzeni, "The Fairies"in daha dağınık tekerlemelerinden daha çocuksu hissettirir. Kapalı ve sınırlı bir varoluşa öncülük eden bu iki cinin yoğun çalışması, bir avcıya ya da bir atmacaya karşı bir ardıç kuşunu uyarmayı ve çınarın her yaprağına özenle çiy serpmeyi içerir. Hatta çiftlerden biri, böyle bir yaramazlık yüzünden eziyet çeken ev hanımına yardım edebilmeyi dileyerek Puck'ın adi hilelerinden yakınır. Belki de en etkileyici olanı şudur: Erkek imp, "insan çocukların yakınlarda oynamasından" tamamen masum nedenlerle zevk alır; "kendimizi ölümlülerin gözüne/ Çok daha sık sokmalıyız!" diye diler. Kadın partneri ise daha sonra şöyle bir çıkış yapar:

Ah kardeşim, sus! Korkudan bayılırım!
Ölümcül bir ayak sesi yakını tehdit ediyor.

Bir düzeyde, insanlara karşı sevgi ve korkuyu birbirine karıştıran bu periler, Donegal köylüleri için tanınmaz hâle gelirdi. Aslında, Allingham'ın kısa bir süre gümrük memuru olarak çalıştığı Man Adası için de tanınmaz bir hâl aldı. Bir diğerinde şiir şimdi Allingham'ın İrlandalı çocukluğunu etkilemiş olması gereken daha kaba, daha dünyevi ruhların daha yapay yorumlarıyla küçük, evcilleştirilmiş bir doğal alanı yeniden büyüleme girişimi gibi duruyor.

Eğer siz, çocuk olarak, onun mırıltılarını yakalayacak kadar sessiz ve sabırlıysanız parçanın içinden geçen, bahçenin dibinde fısıldanmış bir sihir vaadidir.

Goblin Pazarı

Bu sıkıcı olmaya başlarsa, o zaman benimle bahçenin ötesine gelin ve periler diyarının daha sert, daha koyu meyvelerinin tadına bakın.

Dolgun gagalanmamış kirazlar,
Kavun ve ahududu,
Çiçeklenmiş yanaklı şeftaliler,
Kuğu başlı dutlar,
Yabani kızılcıklar,
Yaban elması, böğürtlen,
Ananas, çobanüzümü,
Kayısı, çilek;
Yaz havasında tümüyle olgunlaşmış.

Christina Rossetti'nin olağanüstü şiiri *Goblin Market*'teki (1862) goblin adamlar duyusal bir tekerleme bolluğu içinde böylece haykırır. Bu son derece müphem çalışmanın en yalın taslağı şu şekildedir: İki kız kardeş, Lizzie ve Laura, kırsal bir sakinlikte yalnız yaşarlar. Onları sadece bu esrarengiz yasak meyve satıcıları rahatsız eder. Lizzie, bu etli olgunluğun cazibesine karşı sapa sağlam durur. Laura bunu yapamaz. Daha önce bu cazibeye yenik düşen Jeanie'nin akıbetiyle ilgili

Lizzie'nin uyarılarına rağmen, Laura meyveyi yer. Bunun üzerine zayıf düşer. Lizzie, sonunda, cesur bir kardeş gibi davranarak tedavi aramak için goblin adamların arasına girer. Tedaviyi elde eder ve Laura eski hâline döner; her iki kız da daha sonra kendi çocuklarını bu tür goblin tehlikelerine karşı uyaran anneler hâline gelir.

Goblin adamların tüylü pençeleri arasında cesurca maceraya atılmadan önce yazarımız hakkında bir iki söz söyleyelim. Ön-Rafaelci Kardeşliği'nin merkezinde yer alan şair ve ressam Dante Gabriel Rossetti'nin kız kardeşi Christina (1830-1894) bu tür cinsiyetçi zamanlar için nispeten aydınlanmış bir şekilde yetiştirildi. Yetiştiği evde onu sürekli olarak canlandıran seçkin ve ilham verici bir zümre vardı. Dante annelerinin Evanjelik Anglikanizminden kurtulurken bu sert güç ne yazık ki hayatı boyunca Christina'yı ele geçirdi. Kalıcı sağlık sorununun fiziksel olduğu kadar ne kadar zihinsel olduğu da tam olarak belli değil. Fakat 1857'de "büyük bir dinî kriz" yaşadığında iki talipliyi reddetmişti ve kısa bir süre sonra üçüncüsünü de geri çevirmiş görünüyor. Evlenmeden ve makul bir şekilde tahmin edebiliriz ki bakire olarak öldü.

Bütün bunlar kulağa fazlasıyla biyografik geliyorsa beni takip edin ve kendiniz karar verin. Dere kenarındaki çalılıklarda birbirine dolanan kız kardeşler, Lizzie'nin uyarısıyla goblinin çığlıklarını duyarlar:

Goblin adamlara bakmamalıyız,
Meyvelerini almamalıyız:
Kim bilir hangi toprakla beslediler
Aç susuz köklerini?

Bu ilk satırı Christina'nın goblin ya da insan olsun hiçbir erkeğe arzuyla bakmaması gerektiğine dair dolaylı bir duygu olarak okuyabilir miyiz? Bir sonraki soru iki şeye işaret ediyor: Birincisi sınıf önyargısı üzerine kurulmuş gibi görünebilecek, bilinmeyen, "derinlere kök salmış" bir kirlilik duygusu; ikincisi tüm cinselliğin, tüm erkek temasının, özünde, karanlık bir şekilde kirli bir şeye sahip olduğuna dair olası bir his. Lizzie,

"Teklifleri bizi cezbetmemeli/Kötü armağanları bize zarar verir" diyerek duygusal cazibeleriyle daha fazla savaştığında şiirden önceki yıllarda çekici ama reddedilen taliplerini tekrar düşünmemek zor.

Ancak Goblin Market'in bu kadar dikkat çekici olan yanı, bu şeytani armağanların hakikaten gerçek ve canlı bir varlığa izin verme şeklidir. Laura meyveleri almak için bir tutam saçı kestiğinde şunları öğreniyoruz:

Sarı veya kırmızı meyve toplarını emdi:
Kaya balından daha tatlı,
İnsanları neşelendiren şaraptan daha güçlü.
O emdi, emdi ve daha fazla emdi
O meçhul bahçenin verdiği meyveleri;
Dudakları acıyana kadar emdi...
Ve Lizzie, kız kardeşinin hatırı için goblinlerin arasına girdiğinde,
Dudağını açamaz
Bir ağız dolusu meyveyi ağzına tıkmasınlar diye:
Ama tüm yüzünü şurup hâline getiren meyve suyundan
Damlayı hissetmek için yürekten güldü.
Ve çenesinin gamzelerine yerleşti,
Ve lor gibi sallanan boynunu çizdi.
Laura'ya geri dönmeden önce:
"Beni özledin mi?
Gel ve beni öp.
Morluklarıma aldırma,
Sarıl bana, öp beni, özümü em
Senin için goblin meyvelerinden sıkılmış,
Goblin hamuru ve goblin çiyi.
Ye beni, iç beni, sev beni;
Laura, benden yararlanan:
Senin iyiliğin için vadiye meydan okudum
Ve goblin tüccar adamlarına katlanmak zorunda kaldım."

Bu aşamada en iffetli ve erdemli okuyucu bile bu şiirin neden sadece çocuklar için tasarlanmış dergiler değil de *Playboy*

tarafından da yayımlandığını anlamaya başlayabilir (dahası hayalgücüne fazla bir şey bırakmayan çizimlerle süslenmiştir). Aziz Agnes'te olduğu gibi, bunu da basit bir şekilde sadece bastırılmış bir lezbiyenliğe indirgemek yine acelecilik olur. Yine de buradaki cinsel imalar Keats'in herhangi bir çalışmasında olduğundan kesinlikle daha bariz, daha dengesizdir. Bitişin "goblin erkeklerle ilgili olmak zorunda olması" bile potansiyel olarak, bu ilk altı kelimenin sıklıkla içerdiği cinsel örtmeceye kayabilir. Başka bir yaklaşım açısı, Lizzie ve Laura'yı Rossetti'nin iki savaşan tarafı olarak görebilir. Çünkü ikincisi, "Üzüntün bitti/yarın sana erik getireceğim" diye yalvardığında, Christina'nın bir tarafının diğerine yalvardığını duymamak zordur.

Bütün bunları söyledikten sonra, şiirin çocuklara nasıl hitap edeceğini hâlâ görebiliyoruz. Kısmen basit peri masalı biçimi ve ahlakı ile ve kısmen de goblin adamları tam olarak tanımlayan satırlar için:

Birinde kedi yüzü vardı,
Biri bir kuyruğu çırptı,
Biri fare hızında dolandı,
Biri salyangoz gibi süründü,
Koalaya benzer bir diğeri tüylerle kaplı bir şekilde sinsice dolandı.
Bir porsuğa benzer diğeri telaşla yuvarlandı.
Ve sonra yine özverili Lizzie'ye yaklaşarak:
Uçmak, koşmak, zıplamak,
Şişirmek ve üflemek,
Kıkırdayarak, alkışlayarak, öterek,
Tıkırdamak ve yutkunmak,
Yüzünü buruşturup dudak bükerek
Hava ve zarafet dolu,
Alaylı yüzleri çekerek,
Ağırbaşlı suratlar,
Kedi gibi ve fare gibi,
Porsuk ve koala gibi,

Salyangoz temposuyla telaş içinde,
Papağan sesli ve ıslık çalan,
Telaş içinde kaçan kaçana...

Çocukların çok sevdiği ve ezbere bilebilecekleri bir şekilde kafiyeli olan neşeli saçmalıklarla dolu bu dizelerin hayvani canlılığı, kısmen Rossetti'nin Londra Hayvanat Bahçesi'ne yaptığı ziyaretlerden kaynaklanıyor olmalı. Rossetti, burada, 1850'lerin sonlarından beri koalaları izliyordu.

Yeterince kelime ve zamanımız olsaydı şiirin içsel duygusu hakkında çok daha fazla şey söyleyebilirdik: seks gibi yasaklanmış bir şeyin pahalıya mal olması gerekir: Laura'nın yemek yedikten sonra ve Lizzie tedavisini gerçekleştirmeden önce maruz kaldığı beyaz saçlı hastalık. Tedavinin kendisi iki kızın olağanüstü birlikteliğini içerdiği sürece, Rossetti'nin sinsice meyvesini alıp yemesini de merak edebiliriz: "Ye beni, iç beni, sev beni"... Bunu bitirirken, kendimize biraz daha temel bir şeyi hatırlatalım. Zira burada, "La Belle Dame sans Merci"de olduğu gibi, yine peri çekiciliğinin sırf sarhoş edici olduğu için tehlikeli olduğu bir hikâyemiz var. Bunu tattıktan sonra, sıradan sevinçler tüm rengini ve aslında özünü kaybeder.

Peri Resimleri

Viktoryenler bazen kendilerinden kaçarkenki kadar kendileri değilmiş gibi görünüyor. Resimleriyle Shakespeare ve Ortaçağ geçmişlerine geri döndüler. Mermerli Yunan teraslarının arkasında dalgalanan geniş, engin açık denizlere doğru dışarıya; balina kemiği, keten ve ipek katmanlarına hapsolmuş çıplak bir kadın bedeninin parlak hatlarına doğru içeriye; muhteşem Roma ve Doğu'nun çöküş ve egzotizm manzaralarına doğru dışarıya. Bunu söylemenin bir başka yolu da kendine güçlü bir şekilde inanan Viktoryenleri paradoks sahibi kimseler olarak görmektir. Yoğun biçimde bastırılmış ve son derece erotiktirler. Afyon denizlerinde boğulurken ölçülü olmaktan

taviz vermezler. Alçakgönüllü Hıristiyan barışseverliği ve haklı militan kibriyle doludurlar. Belki de bu zengin çelişkiler girdabı hiçbir yerde Viktorya dönemi resminde olduğundan daha iyi bir şekilde sanatla hemhâl olamazdı. Çıplak kadın bedeninden bahsedemezdiniz ama onun resmini yapabilirdiniz. Ölü, kapana kısılmış, pasif, savunmasız kadınların tuhaf bir şekilde çekici olduğunu o kadar kolay söyleyemezdiniz ama onların öyle görünmesini kesinlikle sağlayabilirsiniz. Böyle yaparak izleyicileri bu son derece renkli, girift şekilde çizilmiş yasak görüntüler karşısında kendinden geçmiş düşüncelerinden alıkoymuş hâlde bırakabilirsiniz.

Viktorya dönemi sanatının perileriyle ilgilenmeden önce peri estetiğiyle ilgili önemli bir soru sorarak daha önceki bazı çalışmalara kısaca göz atabiliriz. Periler kanatlarını nasıl kazandı? Artık klişeleşmiş bu özelliği, en eski atalarının, bizzat cennetten kovulmuş meleklerin solan bir hatırası olarak görmek cezbedicidir. Gerçekten de 17. yüzyıldan kalma belirsiz bir şiir kırıntısı mevcuttur. Burada "kanatlı periler" anımsatılır ve meleklere atıf yapılır. Ancak genel olarak, folklor ve peri estetiği nadiren bu kadar kusursuz bir şekilde bir araya gelir. Anlayabildiğimiz kadarıyla perilere ilk kez kanat takan son derece şehirli yüksek eğitimli bir erkek şairdi. Zira Alexander Pope, 1717'de *The Rape of the Lock*'ta şiirinin hecelerine "böcek kanatları" yerleştirmiştir. 1790 civarında ressam Henry Fuseli, Puck'a bir yarasanın kanatlarını verdi. 1797'ye gelindiğinde, *The Rape of the Lock*'un bir baskısı için görselleri planlarken, ressam Thomas Stothard'ın bir arkadaşı ona hava perisi hakkındaki şiirine kelebek kanatları vermesini önerdi (Bu hikâyeye başka bir edebi dokunuş katmak için, bir eleştirmen bu arkadaşın William Blake olduğunu iddia etti). Stothard sadece bu fikri benimsemekle kalmadı aynı zamanda resim yapmak için hayattan gerçek bir kelebek yakaladı. İddiaya göre takıntılı bir hizmetçi ilkini attıktan sonra ertesi gün başka bir tane almak zorunda kaldı.

Birkaç yıldır peri estetiği alanında iki yol açılmış gibi

görünüyor. Fuseli'nin kovulmuş meleklerimizi daha kolay çağrıştıran daha karanlı, daha kaba biraz esrarengiz yarasa kanatları zafer kazanabilir miydi? Üstün gelselerdi belki de çocuksu ve kadınsı periler çok marjinal hatta ölü doğmuş yaratıklar olurdu. Fakat şimdi bildiğimiz gibi deri kanatlı cinlerimiz bu evrim savaşında çok geçmeden yenildiler. Sonarları post-Romantik sanatın içinden geçen zar kaplı pır pır kanatların ufak fırtınasına yenik düştü.

Bu erken bölünmenin ötesinde 19. yüzyıl boyunca devam eden iki geniş kapsamlı ayrım daha buluyoruz. Bir ressam olarak peri karanlığını mı yoksa peri harikası ve güzelliğini mi tercih edersiniz? Konularınız için Shakespeare'i mi yağmalıyorsunuz yoksa kendinizinkini mi icat ediyorsunuz? Gerçekte dizlerimizi kirletip yapraklar ve mantarların arasından daha yakından baktığımız zama en ünlü peri ressamlarından bazılarının her iki durumda da her iki tarafın da özelliklerini karıştırdığını görürüz.

İlk olarak Sör Joseph Noel Paton'u ele alalım. Onun yüzyıl ortasında Oberon ve Titania tasvirlerinin ikisi de artık evrensel olarak o kadar tanıdıktır ki onların hiç var olmadıklarını hayal etmek zordur. Pek çok modern izleyici sanatçının adını bilmeseler bile muhtemelen onları hemen Viktorya dönemi olarak adlandırabilir. Yine de 1847 tarihli *Reconciliation of Oberon and Titania* (Oberon ve Titania'nın Uzlaşması) ile 1849 tarihli *Quarrel of Oberon and Titania* (Oberon ve Titania'nın Kavgası) arasındaki iki yılda bile birtakım açık değişiklikler görüyoruz. İlk resim kesinlikle son derece erotik ve yaratıcı olup yenilikçi ayrıntılarla yoğun bir şekilde canlandırılmaktadır. Ama oradaki Titania'yı, *Quarrel*'deki ile karşılaştırın. Önceki figür güzel ve şehvetli olsa da belki de ona yapışan ölümün solgunluğunun sadece bir tarafını yansıtır. İkincisi daha yumuşak, daha esnektir. Teninin düzlemleri ve kıvrımları, dişiliğin içsel gizemi olarak kabul edilebilecek bir ışıkla ısıtılır. Tıpkı başının üzerinden elflerin yuvarlanan taçlarından aşağı dökülen bir aydınlanma gibidir.

Ve sonra diğer perilerimiz var... Burada gerçekten de bizimki kadar yoğun ve karışık nüfuslu bir Orta Krallık bulunmaktadır. Lewis Carroll, 1857'de İskoç Ulusal Galerisi'ndeki bu büyük tuvalin önünde durduğunda 165 tanesini saydı. Boyutları, uğursuz boynuzlu Pan'dan, kendi kafasından daha büyük bir örümceğe korkuyla bakan ve aralarında pek çok derece bulunan minik gobline kadar değişiklik gösterir. Eski Viktorya dönemi yatak odası dizesine izin verirsek, "kanatlarını açık tutabilirsin" bunların çoğu çıplaktır. Viktoryenler bundan nasıl kurtuldu? Bu paradoksa o kadar alışkınız ki belki de artık pek fark etmiyoruz. Bu örnekte, bir bakışta klasik çıplaklık, pastoral ve ormanlık alandaki bir peri seks partisi arasında melez gibi görünen şey, sansürden kurtulmuş olabilir. Çünkü sahnenin baş döndürücü kalabalığı, tek bir göğüs veya bacak çiftinin şehvet dolu odağını saptırmaktadır. Bunun ötesinde goblinlerin sayıca çok, hafif grotesk dağılımı (kel, böcek gözlü ve en az bir kuyruklu) tüm bu parlak, davetkâr bedenlerin tehlikelerine de karşı koyar.

Burada küçük bir peri karanlığı varsa (tüm bu çıplak solgunluğu keskin bir şekilde artıran gecenin kendisi dışında) erotizm yine de bir tür başkalaşmış tehlike olarak görülebilir. Buluşa gelince: Popüler Shakespeareci bahaneye rağmen Paton burada konuyu büyük ölçüde sırf emek ve yaratıcılık yoluyla, kendisine mal etmiştir. *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nda tüm bu yoğun ilaveler hakkında hiçbir ipucu yoktu. Diğer taraftan Viktorya dönemi sahnesi bile böyle bir oyuncu kadrosuyla veya böyle bir estetik yelpazesiyle övünemezdi.

Paton'un İskoç kökenli olması, bu resimlerin başarı elde etmesinde bir miktar rol oynamış olabilir. John Anster Fitzgerald'ın İrlanda geçmişi hem kişiliği hem de birçok peri resmiyle kesinlikle alakalıydı. *The Fairies Banquet* (Perilerin Ziyafeti) (1859), *The Fairies Funeral* (Perilerin Cenazesi, 1864) veya *The Captive Robin* (Tutsak Robin, 1865 civarı) gibi eserlere uzaktan bakan biri her şeyden önce ustalıkla yan yana yerleştirilmiş renklerin muhteşem fazlalığı karşısında muhteme-

len etkilenecektir. Bazıları için bu, Viktorya dönemi sanatının daha tiksindirici yanlarını uyandırabilir. Fitzgerald'ın resimleri, periler ve doğanın cezbedici kaynaşması kadar büyüleyici renk dağılmasıyla da fazlasıyla Viktorya dönemine ait görünüyor. Yakından bakınca bize çarpacak bir sonraki şey bu birleşmedir. Tüm çiçeklerin arasında periler taç yapraklarla süslenmiş ya da taçlandırılmıştır; bir yaprakla örtülüdür; fareye binerler; ya da bir mantar masasının etrafında toplanmışlardır. Yine de biraz daha yaklaştığımızda peri karanlığının birçok tonuna da rastlıyoruz. Çiçeklerle zincirlenmiş olmasına rağmen kızıl gerdan gerçekten bir mahkûmdur; bu nedenle peri kimliğinin bencil sorumsuzluğunu ve sayısız insan bebek hırsızlığını simgelemektedir. *The Chase of the White Mice*'ta (Beyaz Farenin Peşinde) (1864) kuş, (Jeremy Maas'ın da belirttiği gibi) keskin bir dikenle dürtülür. Diğer periler güzel bir ironiyle sanki deri kanatlarının kelebeğin kanatlarını gölgede bırakabileceğinin hâlâ farkındalarmış gibi, bir yarasaya saldırır. Belki de en önemlisi, gözlerimiz peri elbiselerinin o cezbedici kırmızılarından, mavilerinden ve morlarından uzaklaşınca, etraflarında dolaşan daha belirsiz figürler bizi şaşırtır.

Bunlar nedir şimdi? Burada kızıl gerdanımızın yanında yeşil kıvrımlı boynuzları olan bir şey asasına suratı asık bir şekilde yaslanıyor. Solunda antenli bir piksieye benzeyen başka bir cüce var. Muhteşem mavi yapraklı perinin hemen arkasında o sakallı turuncu şeytan, bizzat Fitzgerald'ın gölgesine sahip. *The Fairies Barque*'da (Perilerin Yelkenlisi) (1860) bir kürek tutan kişi (tuhaf olsa da) inkâr edilemez bir şekilde şeytanidir. Onun altındaki iki nefes kesici müzisyen kendi benzersiz çılgın benliklerinden daha fazla bir şeye benzemiyorlar. (Hangisini söyledikten sonra şimdi belki de oturan figürde yaşlanan hippiye ait bir şeyler görebilir miyiz?) Maas ve diğerleri, haklı olarak, bu neşeli goblinlerin benzer şekilde tuhaf figürlerden ilham aldıklarını savundular. Hieronymus Bosch (1450-1516) ve Büyük Jan Bruegel'in (1568-1625) resimleri bu figürlerle doludur.

Ancak bu kaynaklar hâlâ başka bir soruyu gündeme getiriyor. Fitzgerald neden tam da bu zamanda bu başıboş iblisleri yeniden ortaya çıkarsın ki? Nasıl oldu da Shakespeare'den türetilen Viktorya dönemi peri imgelerinin ortasında bu kadar yaratıcı ve şüphe götürmez bir şekilde ikonik oldu? Maas bu soruya iki ilginç cevap verir. Birincisi afyondur. Fitzgerald'ın afyon kullanıp kullanmadığı bilinmiyor ancak o, bu ayırt edici Viktorya dönemi narkotik ürününü kesinlikle güçlü bir konu kaynağı olarak buldu. 1870 civarında *The Pipe Dream*'i çizdi. Bunda bir afyon borusunun dumanından çıkmaya çalışan gerçeküstü bir figürler topluluğu betimler. *The Artist's Dream*'de (Sanatçının Rüyası, 1857) grotesk figürleri kendi uyku biçimi etrafında hayal eden kendisidir. 1857 ve bir sonraki yıl, bir afyon rüyasını tekrar resmetti. Bu çalışmasında afyondan dolayı uyuklayan genç bir kadın daha soluk insani olanlarla birlikte aynı Bosch tarzını filizlendirmiştir (*The Stuff that Dreams are Made Of*, 1858 dolayları). Tedirgin uykusu yataktaki dönme hareketine yansır. Uyuşturucu etkisinin Doğu'ya özgü geçişi renkli Türk ceketinde görsel olarak yankılanır.

İlginçtir Fitzgerald manzarayı ve özellikle de kadını saygın tüketime çok daha uygun resimler üretmek için dikkatle yeniden çizerken sonraki sürümlerde afyondan ilham alan iki nitelik daha da güçlendi. Biri neşeli davulları, keman nağmeleri, boru çalmaları ve zilleri birbirine vurmaları başka bir halüsinasyon pandemonisi düzeyi enjekte eden iblislerdi. Diğeriyse daha temelde renkti. Çünkü Maas'ın vurguladığı gibi, "afyon rüyaları, renkleri yoğunlaştırma eğilimindeydi: kırmızılar daha kırmızı hale geldi, koyulaşarak kestane rengi ve kan kırmızısına dönüştü... sarılar daha sarı ve daha parlak hâle geldi." Mass, ayrıca afyonun nasıl "renkleri abarttığı, çoğalttığı" ve "onlara fantastik şekiller verdiği" konusunda 1862'de Amerikalı bir doktordan alıntı yapıyor. Hem Fitzgerald'ın afyon resimlerinde hem de görünüşte çocuksu peri tablolarında özlü bir parlaklıkla karşılaşıyoruz.

Maas'ın ikinci açıklaması daha dünyevi bir yöne çıkıyor.

Çünkü Fitzgerald'ın muhteşem renklere sahip tasvirlerinin şimdi göründüğü gibi neredeyse zamansız olan hem pigmentleri hem de ışıkları aslında Viktorya dönemi Londrası'nın sahnelerinden fışkıran göz kamaştırıcı yeni teknik başarılardan ilham aldı. Pek çok masalsı oyun ve pandomim manzarasının merkezinde gaz ışığı (1795'ten 1820'ye kadar İngiltere'de geliştirildi) ve biraz daha yeni sahne ışığı vardı. İkincisinin 1826 gibi erken bir tarihte kullanıldığı biliniyordu. 1839'a gelindiğinde, Royal Surrey Hayvanat Bahçeleri'nde her gece saat 20.00'de muhteşem ve dakik bir şekilde patlayan "Hecla Dağı'nın açık havadaki muazzam panoramasının" temelini oluşturdu. Aralık 1859'da, iyileştirilmiş, daha kararlı bir ilgi odağı sürümü Kristal Saray'daki izleyicileri büyüledi. Tam bu sırada Fitzgerald'ın peri renkleri üretken adımlarını atmaya başlamıştı. 1860'ların başlarında ilgi odağı kuzey eyaletlerini aydınlatıyordu. Newcastle'da gerçek bir sahne şelalesi üzerinde yaz güneşi ve Sheffield'de mehtaplı bir peri balesi üretiyordu.

Bu nedenle Fitzgerald hem Doğu'nun uyuşturucularından hem de sanayinin modern yeniliklerinden gelen peri görkemlerine sahipmiş gibi duruyor. Üçüncü peri ressamımız icatlarını tuvale yansıttı. Ürkütücü gölgeleri ve akıldan çıkmayan hünerleri aslında tek bir temel kaynağa sahipti yani kendi hararetli beyni. Richard Dadd'ın *The Fairy Feller's Masterstroke* (Peri Sevgilinin Usta İşi, 1855-64) adlı tablosu, burada yeniden üretim hâlinde görüldüğünde hem unutulmaz hem de rahatsız edicidir. Siz de benim gibi buna bakmayı biraz acı verici bulabilirsiniz. Yapraklar, otlar ve fauna, metalin sert parlaklığına sahiptir; perspektif, yer yer şaşırtıcı olmadığı yerlerde, belirsizdir. Kâğıttan Londra'nın Tate galerisindeki orijinal yağlı boya çizimlere geçtiğimizde daha fazla tuhaflık katmanları ortaya çıkıyor. Alice Huxley'nin Viktorya dönemi peri türleri üzerine yaptığı parlak tez araştırması sırasında orijinal resmin önünde dururken bulduğu gibi sanatçının incelikle derecelendirilmiş boya katmanlarını uyguladığı özenli yolu sadece burada takdir edebilirsiniz.

Şimdi bunu Dadd'ın daha önceki peri tablolarından biri olan *Titania Sleeping* (Uykucu Titania) (yaklaşık 1841) ile karşılaştırırsak ikisinin de aynı sanatçının eseri olduğuna inanmak zor. Daha önceki eser, ilk bakışta kesinlikle yaratıcı görünüyor. Yine de çardağın etrafındaki çiçeklerin ve müzikal goblinlerin gösterildiği karmaşık çerçeve peri ressamı Daniel Maclise'den ve solda dans eden sarhoş kadınlar Poussin'den ödünç alındı. Muhtemelen en orijinal özellik, karanlık bir şekilde parıldayan yarasa kanatlarının dış çerçevesidir. Bu Fuseli'ye gönderme yapıyor olabilir ancak şimdi yüzyılın karanlık romanlarının çoğunu çağrıştıran Gotik bir ton üretiyor. Ayrıntılar ve tehlike dokunuşları bir yana bu kesinlikle her şeyden önce Viktorya dönemine ait tanınabilir bir tablo gibi görünüyor.

O hâlde Dadd, o saygın Shakespeare sahnesinden *Masterstroke*'un esrarengiz yaratımlarına ve saplantılı odağına nasıl ulaştı? Çok basit, çıldırdı. Nisan 1843'te uzun bir Avrupa turu sırasında Roma'dayken "akılsızca heyecanlandı ve huysuzlaştı" ve iddiaya göre papaya bir saldırı yapmayı düşündü. O Ağustos ayında İngiltere'ye döndüğünde, kendi babasını "bu amaç için özel olarak satın alınan bir bıçakla" öldürdü ve daha sonra "kılık değiştirmiş şeytanı öldürdüğünü" açıkladı. Fransa'ya geçici bir kaçış ve ikinci bir cinayet girişiminden sonra Dadd, Bethlem akıl hastanesine kapatıldı. Kendisine şizofren teşhisi kondu. Resim malzemelerine izin verildi. Hem *Masterstroke* hem de 1841'dekinden çarpıcı biçimde farklı bir Shakespeare sahnesi üzerine "cin çarpmış bir adamın yoğunluğuyla çalıştı." Buna *Contradicton: Oberon and Titania* (Zıtlık: Oberon ve Titania) ismini verdi.

Yakın tarihli bir eleştirmen tarafından "tartışmalı olarak 19. yüzyılın en ünlü iki peri konusu" olarak tanımlanan Dadd'in iki tımarhane tablosu aslında yaşamı boyunca bilinmiyordu. Dadd'in, kanatsız insansı perileri ve fındığın üzerinde duran baltasıyla bu son derece özel tasvirlerden ikincisini tamamlanması dokuz yıl, belki daha uzun sürdü. 1800'den beri, Shakespeare ve Drayton'da zaten görülen perilerden kaçış; sahnede, sayfada,

tuvalde ve perdede sonsuz bir şekilde çoğaldı. Yine de Richard Dadd'ın deneyimlediğinden daha saf sanatsal ve bireysel bir peri kaçışı olabilir mi? Modeller olmadan çizilen *Master-stroke*, bizzat kendisinden kaynaklanmış "en vahşi davranışlar" içinde yaşanan eziyetli bir hayata anlam, amaç ve güzellik vermiş gibi görünüyor. Ayrıca Bethlem Hastanesi memuru G. H. Haydon'a açıkça bağlı olmasına rağmen başlangıçta yalnızca kendisi için icra edilmiş gibi duruyor.

Bu dönemin bazı ikincil ressamları kısa veya değeri düşük kariyerlerinde sahip olmadıkları bir başarı ile Viktorya dönemi masallarının hâkim renklerini ve tonlarını bir şekilde özümseyecekti. Robert Huskisson'un 1847 tarihinde *Bir Yaz Gecesi Rüyası* ve *Fırtına*'dan aldığı sahneler arka plan karanlığına, baştan çıkarıcı kadınsı solgunluk ve güçlü dokunuşların koruyucu dokunuşlarıyla unutulmaz bir şekilde karşı çıkıyor. Bazen neredeyse mücevher rengi kullanıyor. Daha da belirsiz olan John Simmons kelebek kanatlı bir *Titania* bıraktı (1866). Ttitania'nın parlak ten tonları bir erkek röntgencinin şiddetli sıcaklığı kadar bakire saflığın iç ışığı olabilir. Hepsinden önemlisi Edward Robert Hughes'un (daha ünlü bir ön-Raffaelocu olan Arthur'un yeğeni) *Ulusal Biyografi Sözlüğü*'ne girmeyi hak etmese bile yine de zamanının en ikonik peri görüntülerinden birini üretebildiğini görüyoruz. 1908 civarında sulu boya çalışması *Midsummer Eve* samimiyet ile merakı birleştirir ve tüm tehlikelerden arınmış bir peri çemberinin narin ışıklarına bakan belirsiz bir kızın (insan? peri?) kendinden geçmiş figürü etrafında merak uyandırır.

Daha sıra dışı peri türlerine doğru yaklaştığımızda John William Waterhouse ve daha belirsiz Herbert James Draper'dan çarpıcı çizimler buluyoruz. 1896 tarihli *Hylas and the Nymphs* tablosuyla karşı karşıya kalan *The Times*'ın sanat eleştirmeni hafif bir küçümsemeyle Waterhouse'un temasının "ona çok sayıda güzel yüzler çizme fırsatı verdiğini" belirtti. Bunlar ne yazık ki "hepsi bir modelden boyanmış gibi" görünüyordu. Daily Mail, 1897'de bile yarı giyimli perilere karşı

hiçbir şekilde isteksiz değildi, "beyaz kollarının ve omuzlarının davetkâr bir şekilde parladığını" hissetti. Kadınların "yandan görünüşleri ve uzuvlarında (normalden daha fazla) çeşitlilik" olduğunu da ekledi. Bu çalışmaya şimdi bakıldığında büyük gözleri ve hafifçe insanlık dışı dikkatleri onlara belirli bir özgünlük tonu verse de, bu belirsiz figürlerde çok fazla güç veya tehlike bulmak zor.

Waterhouse, Lamia figürünün iki versiyonunu da resmetti. 1905 tasvirinde oturan şövalye kompozisyona hâkimdir. Keats'in hem *Lamia*'sının hem de "La Belle Dame sans Merci"nin belirsiz bir birleşimini anımsatır. 1909'da yılan derisinin anlaşılması zor muhteşemliği, Lamia'nın uçuk pembe elbisesinin büyüleyici bir benzerini sunarak iyi bir şekilde yakalanmıştır. İzleyici renkler karşısında ne kadar afallamış olursa olsun, ne erotizm ne tehlike vardır. Bir unvanın yardımı olmadan çoğu muhtemelen ilk bakışta diğer dünyaya ait herhangi bir şey yerine özne olarak çekici bir kadın görecektir.

Waterhouse'un ikinci girişiminin yanında yer alan Draper'ın aynı yıla ait resmi hafifçe içten içe yanan bir erotizme ulaşır. Bu profilli figür, özgünlüğe dönüşen bir bağımsızlığın damgasını taşır. Kemerli burun, yeni kabartılmış saçlardaki dengesiz enerjinin ipuçları ve ön kolun üzerinde sürünen yılan: Bütün bu tasvirler, insan dışı niteliklerini izleyici üzerinde uyandırmak için açıklayıcı bir başlık gerektirmeyen bir izlenime katkıda bulunur. Buna karşılık, 1913 tarihli *The Kelpie* adlı eserinin rehberlik yoluyla etikete ihtiyacı olduğu tartışılabilir. Ancak bu bir kez özümsendiğinde benzer özellikleri fark ederiz: Onu yaldızlayan güneşin altında bile, *kelpie*nin meydan okuyan vahşiliği vardır. Bitmiş yağlı boyayı daha önceki bir kalem çizimiyle karşılaştıralım: Draper'ın hem saçlarını gevşeterek hem de orijinal konturları değiştirerek modelinin yüz hatlarını bu amaçla keskinleştirmek için uğraştığı açıktır.

Bu Edward dönemi tasvirlerinin bazılarının gerçekleştiği sırada perilerin yeni ve daha çift cinsiyetli bir birlikteliği kendine özgü enerjilerini Londra sahnesine salıyordu.

5
Peri Büyüsü: 1800'den Günümüze

Zaman 27 Aralık 1904 Salı, saat 19.46. Yer, Londra'daki York Dükü Tiyatrosu. Köpek kostümü giymiş bir adam sahnede ayaklarını sürüyerek çocukların pijamalarını havalandırıyor. Wendy olarak devam etmek için kenarda bekleyen aktris Hilda Trevelyan aniden seyirciden "tarifi imkânsız bir sevinç çığlığı" duyar. Niçin? Köpeğin *gerçekten* bir dadı olduğunu yeni fark ettiler... Peter Pan girer. O soğuk aralık arifesinde, o tiyatroda yaşamak ne büyük bir mutluluktu; ancak... genç olmak...? Büyük mutluluktu. Üç perde sonra tüm o korsan anılarıyla dönen kafalar Kızılderililer, uçan çocuklar, timsahlar, denizkızları ve Peter Pan adındaki o tuhaf yakalanması zor yaratık; parlak gözleriyle bunu izleyen çocuklar, sekiz yaşındayken Yavru Kurt ile eşsiz bir sinema gezisinde Star Wars'u izleyen nazik yazarımız gibi zevkle büyülenmiş olmalı.

Görünüşe göre *Peter Pan*'ın ilk gecesinde beklenenden daha az çocuk vardı. Yine de bize ulaşan yetişkin tepkileri bize şunu gösteriyor: Barrie'nin sözde komut defterine "Tüm izleyicilerin bir çocuk olduğunu her zaman hatırla" yazdığında kumarının karşılığını fazlasıyla almıştır. *Daily Mail*, onun talimatına atıfta bulunarak, "Kısacası bu, Bay Barrie'nin bir oyun yazarı olarak başarısının sırrıdır" şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. *The Times*, oyunu "baştan sona tam bir zevk nesnesi" olarak buldu ve Peter "bir düzyazı Puck'ı, bir 20. yüzyıl Ariel'i" olarak muzaffer oldu. İskoç bir yorumcu, alışıldık bir şekilde kararsız bir değerlendirmede bulundu: Barrie'yi "mecburen kendisine itaat etmemizi sağlayan, yaptığımız, söylediğimiz ve inandığımız şeylere yürekten gülmeye

zorlayan bir oyun yazarı despotu" olarak nitelendirdi. *Peter Pan*'da, "Bay Barrie bize hoş olduğu kadar şaşırtıcı olan bir hayal kurma özgürlüğü verdi" diye de ekledi.

Edinburgh Akşam Haberleri başlangıçtaki şaşkınlığı hayranlığa dönüştüğünde bu mutlu kafa karışıklığını kısmen yineledi: "Tasarıda bir oyun olarak tanımlanıyor, ama bu gerçekten bir maskaralık, peri masalı, pantomim karışımı, eğlenceyle ve saçmalıklarla dolu." Benzer şekilde başka bir eleştirmen, oyunda "en adi ve en önemsiz şeye sihirli bir şekilde dokunuyormuş gibi görünen, anlaşılması güç, analiz edilemez bir nitelik" buldu. "Peter Pan'ın kendisi bir bilmecedir; onda bir palyaço ruhuna sahip bir şey var" diye de ekledi (Daha sonra sessiz bir film versiyonu için Charlie Chaplin'e rolü önerdiği göz önüne alındığında, Barrie de öyle düşündü). Yıllar sonra oyunun o açılış gecesindeki ilk Peter olan Nina Boucicault, "oyunun diğer oyunlardan tamamen farklı (olarak) onları şaşırttığından emindi." Diğer birçok dahi gibi, Barrie de kuralları çiğnemiş ve bundan paçayı sıyırmıştı. Diğer pek çok başyapıt gibi Peter Pan da izleyicilere tam da çok yeni olduğu için büyüleyici bir şey sundu; zira o aralık gecesi sahneden hırçın, şeytani bir kapris patlamasıyla ortaya çıktığı için tam olarak anlaşılamadı veya açıklanamadı. Diğer harikaların yanı sıra görünen o ki hayvanların en namuslu bastırılmış ve özbilincine sahip olan Edward dönemi Britanyalısı yeniden çocuk olmanın çok eğlenceli olduğunu belki de ortak bir ortamda ilk kez fark etmişti.

Bu garip, belki de neredeyse uygunsuz özgürlük, hazlarını en keskin bir şekilde unutulmaz bir anda odakladı. Zehirlenmiş Tinker Bell ölürken Peter onun mırıltısını duyar:

> Çocuklar perilere inanırsa tekrardan iyi olabileceğini düşünüyor! (*Ayağa kalkar ve kim olduğunu bilmediği kişiye kollarını açar, belki de olmadığı erkek ve kızlara.*) Perilere inanır mısınız? Çabuk inandığını söyle! İnanıyorsan el çırp! (*Birçok alkış, bazıları alkışlamaz, birkaç tıslama...*). Ah, teşekkürler, teşekkürler, teşekkürler! Ve şimdi Wendy'yi kurtarmak için!

İlk gece yaklaşırken Nina ve bitkin, fazla prova yapmış kadrodaki diğerlerinin gergin olması gereken çok şey vardı; en azından sahnenin üzerinden uçanların hayat sigortası yaptırmaları gerektiği için. Nina özellikle bir noktada endişeliydi. Tinker Bell yanılsamasını yaratmak için kullanılan ışık zayıfladığında ve sahneye çağrıldığında *kimse alkışlamazsa* ne yapmalı? Aslında orkestra gerektiğinde alkışı başlatmaya hazırken ve büyük ölçüde yetişkin seyirciye rağmen, Nina'nın yalvarışı o kadar çılgınca, gök gürültüsü gibi kendiliğinden bir yanıtla karşılandı ki Nina kendini gözyaşlarına boğulmuş buldu.

Perilerle ilgili diğer anılar gibi bu da açıkça tamamen planlanmamıştı. Barrie çekimserler ve tıslamalar hakkında biraz alaycı sahne yönergeleriyle kesinlikle ne yaratacağını asla tahmin etmemişti. Bu birkaç olağanüstü dakika her şeye değerdi. Her şeyin bu kadar uzak bir mesafeden tekrar tekrar kolayca görülebildiği tam mekanik kopya çağımızda sadece canlı olayların bizim için neler yapabileceğini unutmayalım. Benim ve belki de benim kuşağımın diğer araştırmacıları için o kalabalık, çok gözlü odada olup bitenlerin tek taşıyıcısı olacak insanlarla bir saat boyunca tutkuyla konuşma fikrinde tuhaf bir şekilde değerli bir şey var. Yine de sahip olduğunuz tek şeyin tiyatro olduğu bir çağda tiyatronun özel savunmasızlığı, istikrarsız cömertliği ne kadar güçlüydü? Ve bu, topluluk içindeki tuhaf yakınlık karışımıyla, yazarın her hafta ve her yıl zorunlu olarak yeniden yazdığı bir oyun söz konusu olduğunda, meydan okurcasına tekrarlanamazdı.

O ilk gece sürpriz bir avantaja sahip olabilir. Ancak hayat kurtaran alkış, 1909'da daha az ateşli bir şekilde kendiliğinden gelmedi; York Dükü sahnesi atılan yüksükler ve menekşelerle doluydu ve hava "Peter Pan Club'ın tezahüratları" ile delicesine esiyordu. Bir eleştirmen "Ya ikiyüzlü bir milletiz" diye yazmıştı, "ya da doğaüstüne gizli bir inancımız var; çünkü süresi dolan Tinker Bell'in imdadına yetişen el çırpma seli o kadar bunaltıcıydı ki Peter bile şaşırmış görünüyordu."

1925'te *Mail*'in tiyatro eleştirmeni bazı çocukların "perilere gerçekten inandıkları" diğerlerinin ise "ebeveynleri onları buna teşvik ettiği için" alkışladığını düşündü fakat "paralel bir olay düşünmenin imkânsız olduğunu" kabul etti. 1996'ya gelindiğinde, *The Independent*'tan Paul Taylor çocukken bile "her iki kolunuz arkanızda bükülürken ellerinizi nasıl çırpmanız gerektiğini" merak ettiğini hatırladı. Katı bir materyalist filozof olan A. J. Ayer ikinci çocukluk gezisinin başlangıcında oyunu *alkışlamamaya* yemin etmişken kendini tam da bunu genel bir alkış dalgası içinde yaparken buldu.

Alkışlayan yetişkinlerden çok azının gerçekten perilere inandığını varsayabiliriz. Yine de, inandıkları zaman yarı bilinçli olarak bir çocukluk dönemine geri döndüklerini düşünürsek, çocuğun düzeyinde meseleler çok daha yoğun bir şekilde güçlüydü. Tiyatro veya sinemanın özel niteliklerinden biri sanatsal yaratımın büyüsüne kapılmış olmamızdır. Kitap okurken nadiren yapacağımız bir şekilde iki veya üç saat boyunca durdurulamaz deneyime kendimizi (yine çocukça) veririz. Bundaki zevkin bir kısmı güvenli, tanıdık bir şekilde de olsa, *kontrolü kaybetmektir*. Ama beş ya da altı yaşındaki bir çocuk için oyun bozulup sizi sihirli yolculuktan atmak üzereymiş gibi göründüğünde bu özel teatral niteliğe ne olur? *Peter Pan* örneğinde olan şey sonradan çocuğa ilginç bir şekilde bir tür kontrol verilmesidir. Başka bir deyişle bu olağanüstü nefes kesici anda Edward dönemindeki hayatı sürekli bir kurallar, hatalar, uyarılar ve boyun eğdirmeler labirenti içinde geçen size, küçük bireye *güç* verilmişti. Sihirli güç; yaşam ya da ölümün gücü...

Bununla birlikte aşağıdaki hatıraya denk gelene kadar tahmin etmediğim şey, size ayrıca aşk gibi bir şeyin tuhaf bir tadının verilebileceğiydi. Aralık 1914'te Madge Titheradge, Peter'i oynuyordu. Noël Coward (Slightly bölümünde onunla birlikte sahnedeydi) Titheradge'ı şu anda çok şiddetli bir şekilde komuta eden biri olarak hatırladı. Böylece "küçük çocuklar ellerini çırpmak yerine sızlandı ve annelerine sarıl-

dılar." Ancak New England profesörü Giles Playfair 1962'de bunu böyle hatırlamıyordu:

> O zamanlar sadece dört yaşındaydım ama Tink ölürken uyandırdığı heyecanın ıstırabını, ardından vahşi rahatlamayı ve karşı konulmaz tepkiyi (sadece kibar, resmî alkış değil, ayakta alkışlama) ve son olarak onun "teşekkürler, teşekkürler, teşekkür ederim" dediğini hatırlıyorum. Seyirciler arasındaki her çocuk, bu teşekkürü kişisel olarak alabilirdi ve kesinlikle tüm gençliği boyunca aldığı en tatlı okşamaydı. Sahnenin gerçekte ne kadar kısa olduğuna inanmakta hâlâ güçlük çekiyorum. Bu kadar az satırda nasıl böyle bir etki, bu kadar kalıcı bir etki yaratabildiğini hâlâ anlayamıyorum.

1944 itibarıyla tiyatroda Tinker Bell dönemi kapanmıştı. *Daily Mail* köşe yazarı "Albay" onun bull teriyerinin (bir peri gibi olmadığı için Tinker Bell adında bir canavar) anlaşıldığı kadarıyla ölümcül olan kış hastalığını anlatıyor. Bir gün çay içerken Albay'ın küçük yeğeni, "Perilere inanıyorsanız, ellerinizi çırpın" dedi. "Tinker Bell'in ölmesine izin vermeyin" bundan sonra hayvan "iyileşti" ve kısa süre sonra "peri benzeri olmayan alışkanlıklarını geri kazandı." Barrie'nin faydalı icadının tuhaf bir yasa dışı dua biçimine dönüştüğü tek vakanın bu olmadığından şüpheleniliyor.

Çocukların, oyunun teknik sihirbazlığı karşısında gözleri kamaşmamış olsaydı Peter'ın ricasına bu kadar acil cevap vermemiş olabileceklerini düşünebiliriz. Peter ilk girişini uçarak yapar; "sıradan çocuklar" uçmayı öğrenir. Ağaç tepeleri sahnesi ile Wendy evi, görünüşe göre, sert yetişkinleri bile kandırdı. Mekanik ince ayar, bu numaralar kutusunu kusursuz hâle getirirken, ilk gecenin beş gün gecikmesine şaşmamak gerekiyor. Bütün bunlara rağmen, Peter ölmekte olan Tinker Bell üzerinde bir elektrik ışığı ve güçlü oyunculuk kadar sanatsal olan bir büyü yaptı. Sahneden uzaklaşırken *Peter ve Wendy* metninde de büyük bir meraka ve sihre rastlıyoruz. Bu, 1911'de ortaya çıkan hikâyenin en uzun yayınlanan sürümüdür.

Barrie burada perileri ne yaptı? Tüm hikâyeyi psikanalitik terimlerle kabaca açıklamak istemeksizin Neverland'e uçmadan önce Barrie'nin kendi çocukluğuna dair birkaç söz söylemek gerekiyor. Bruce Hanson, Lisa Chaney'den alıntı yaparak Jamie henüz altı yaşındayken on üç yaşındaki erkek kardeşi David'in bir paten kazasında öldüğünü hatırlatıyor. Barrie, "Annesinin gözdesi olmadığının zaten farkındaydı kardeşinin ölümünden sonra yaşadığı reddedilme yüzünden derinden incinmiş olmalı." Belki de en dokunaklısı, daha sonra, bir gece annesi uyurken, onun kıpırdandığını duyduğunu ve "Sen misin?" diye iki kez seslendiğini hatırlamasıdır. Barrie, bunu ölü David'e atıfta bulunmak için alarak sonunda şöyle yanıtladı: "Hayır, o değil; sadece benim." Kız kardeşleri tarafından kışkırtılan "Jamie elinden geldiğince David gibi davranarak kardeşinin yerine geçmeye çalıştı." Genel sonuç bu çarpık çocukluktan hiçbir zaman tam olarak çıkmamış olmasıydı.

Oyunla ilgili tek bir şey bile hatırlayanlar çocukların perilere olan inancının gücünü kesinlikle anımsar. Tinker Bell sahnesi kitapta doğal olarak daha zayıf olsa da bizzat Peter perilerle yakından ilişkilidir. Onların uhrevi çekiciliği birleşmeleriyle onun üzerine toz serper. Peter peri dünyasıyla tanıştığından bahsettiğinde Wendy'nin gözleri parlar: "Ona büyük bir hayranlıkla baktı." Peter şöyle cevap verir: "İlk bebek ilk kez güldüğünde, kahkahası bin parçaya bölündü ve hepsi zıplamaya başladı ve bu perilerin başlangıcıydı." Bununla birlikte bizi çocuksu inancın önemine yeniden çeken Peter şunu kabul etmek zorundadır: "Çocuklar artık o kadar çok şey biliyor" ki "bir süre sonra perilere inanmıyorlar ve ne zaman bir çocuk 'perilere inanmıyorum' dese bir yerlerde bir peri düşüp ölüyor."

Peter bir peri kadar *kesin* bir şey olsaydı muhtemelen şu anda olduğu gibi baştan çıkarıcı her zaman yeşil kalan bir bilmece olmazdı. Onun dünyevi farklılığında elbette asıl Pan'dan bir şey vardır. Bu yön doğanın iyiliğinden çok gücünü ve öngörülemezliğini temsil eder. Yine de Peter'in açıkça peri

özellikleri var. Gerçek periler gibi olağanüstü bir enerjisi var. O yokken son derece tembel olan Neverland'ın onun gelişi üzerine canlandığı anlatılır. Asıl peri inananları için özgün olmasa da onun uçması, 1904'ten çok önceki popüler görüşlere açıkça uyuyordu. Belki de Peter'ın peri özelliklerinden en merkezde ve en güçlü olanı, onun bencil bağımsızlığı ve sorumsuzluğudur: araştırmamızın başında tanıştığımız o özel "peri kimliği". Bir açıdan bu gerçekten de bir çocuğun bencilliği olabilir. Diğer bir açıdan bunda, ara sıra kahramanlıkları beklenmedik veya asi olduğu için bir şekilde daha çekici gelen bütün o bencil başına buyruk kahramanlardan bir şeyler vardır. Herkesin bildiği gibi, Barrie, Nina'ya onun ötesindeki rolü için daha fazla yön vermeyi reddetmişti. Ona "Peter bir kuştur ve o bir günlüktür" der (Bu, rejide yankılanır. Peter'ın kendini beğenmişliği, Hook'u bir aslanın etrafında koşan bir serçe gibi çileden çıkarır). O hâlde Peter'in, savaşçı korsan kaptanın "kim ve nesin?" sorusuna "gençliğim, sevincim," diye yanıt vermesine şaşmamak gerek... "Ben yumurtadan çıkmış küçük bir kuşum," Barrie bu kararlı tanımı umursamaz: "bu elbette saçmalıktı." Sahnede Peter'ın da belli bir peri farklılığı vardır, çünkü Wendy'ye "kimse bana asla dokunmamalı" diye açıklarken Barrie bir sahne yönetmeni olarak "oyundaki hiç kimse ona asla dokunmuyor" diye ekler.

Sonra, çocukluk meselesi var. Çocuklar perilere inanmalıdır. Bebekler her güldüklerinde peri yaratırlar. Peter'in ortakları "Kayıp Çocuklardır": Wendy'yi belirsiz anneleri olarak kaçırmaya hevesli bir sürü annesiz çocuk. Peter asla büyümeyecek olan çocuktur. Hem oyun hem de roman, Nana'nın köpek kulübesindeki alçakgönüllü Bay Darling'e kadar en iyi çocuk kurgusunun tuhaf saçmalıklarında ustaca işlenmiştir. Burada da çocuklar genellikle perilerin bencil düşüncesizliğine sahiptir. Oyunda Wendy *Kayıp Çocuklar*'ı etkilemeye çalışırken kayıp çocukların anne babalarının kalbi ne kadar kırıktır, ("düşünün, boş yatakları düşünün") "kalpsizler onları neşeyle düşünür." Bu arada, tüm çocuklar ilk başta uçabilse

de, büyüdükçe bu yeteneğini kaybederler çünkü "sadece neşeliler, masumlar ve kalpsizler uçabilir."

Küçük çocuğun uçuşu özgürlük, olasılık ve yaşam sevincine dair bir tür inancı temsil eder; ama aynı zamanda çok temelde hareketin saf sevincini de temsil eder. Daha önce gördüğümüz gibi yaşamla ilgili en önemli şey onun hareket etmesidir. Barrie romanın başında şöyle açıklıyor:

> Hiç bir insanın zihin haritasını gördünüz mü bilmiyorum. Doktorlar bazen sizin diğer bölgelerinizin haritalarını çizerler... ama onları bir çocuğun zihninin bir haritasını çizmeye çalışırken yakalayın ki bu sadece karmaşık değildir sürekli dönüp durur.

Sonra, bu çizelgenin sahip olabileceği herhangi bir istikrarlı ana hattı hızlı bir şekilde çözerek Barrie, Neverland ve sayısız çocuksu deneyimler aracılığıyla onu silkeler. Öncesinde "özellikle de hiçbir şey hareketsiz kalmayacağından her şey oldukça kafa karıştırıcı" diye kabul eder. Gerçekte elbette hiçbir şey sabit durmaz. Çocuklar dünyayı sanki ölü bir şey ya da bir makineymiş gibi analiz ederek ya da ona bu şekilde yaklaşarak belirli bir şüpheli güç kazanan yetişkinlerden daha rahatlar. Çocuklar kıpır kıpır hareketleriyle perilere çok benzerler. Şunu ifade etmek de ilginçtir: çocuğun zihni, tüm akışkan kararsızlığı içinde, bize Philip Pullman'ın *Northern Lights*'daki (Kuzey Işıkları) o çocukluk "cinlerini" hatırlatır: ancak belirli bir yaşta sabit ve değişmez hâle gelen yaratıklar.

Küçük çocuğun bu çok değişken ve çok özel dünyasından en uzak kutupta elbette yetişkin erkek var. Bay Darling evdeki tüm komik çocuksu davranışlarına rağmen başlangıçta renksiz, dalgın bir adam timsalidir. Oyunda bize şu anlatılır: "Bütün gün bir posta pulu gibi sabit bir taburede oturduğu şehirde, taburedeki diğerlerine o kadar benziyor ki onu yüzünden değil taburesinden tanırsınız." Bu sihir karşıtı durumu, Peter'in gölgesini satabileceğine olan inancıyla birleştiriyor hemen: "Onu yarın British Museum'a götürüp fiyatlandıracağım."

Kadınların oy kullanamadığı bir çağın cinsiyetçiliği göz önüne alındığında, onları bazı yönlerden erkeklerden ziyade çocuklarla daha yakın müttefik hâlinde bulmak belki de pek şaşırtıcı değildir. Masalın asıl perisi elbette son derece kadınsıdır. Tinker Bell kaprisli, sinsi (Wendy'den "bir kadının öfkesiyle" nefret eder), ele geçmez, güvenilmez, gururlu ve dikkat çekici bir şekilde ufacıktır. Tüm zarif mobilyalarıyla yatak odası bir kuş kafesi kadardır. Aynı zamanda (Disney onu ele geçirmeden önce bile) "dekolteli ve kare şeklinde bir iskelet yaprağıyla giydirilmiştir. Bu sayede sureti en iyi şekilde görülebilir ve *balıketli* gözükür. Bu son zevkli örtmece temelde göğüsler anlamına gelir.

Yine de, Tinker Bell'in kişiliği ve figürü şimdi cinsiyetçi görünebilirse, Bayan Darling veya Wendy ile karşılaştırıldığında o gerçek bir süfrajettir. Her iki durumda da kadınlıkları geleneksel cinsiyet klişelerinin gizli, anlaşılması zor iç özelliklerine sahiptir. Bayan Darling'in "romantik zihni, şaşırtıcı Doğu'dan gelen, iç içe geçmiş küçük kutular gibiydi; ne kadar çok bulsanız da her zaman bir tane daha vardır. Tatlı alaycı ağzında Wendy'nin asla alamayacağı bir öpücük vardı." Bu idealize edilmiş farklılık, beceriksiz erkek kavrayışından kolayca kaçar ve oyunda şaşırtıcı bir an yaratır. Peter, Wendy'nin bildiği tüm hikâyelerden o kadar etkilenir ki "o hikâyeleri ondan koparmak ister; o artık tehlikelidir."

Wendy'nin ne olduğunu ya da Barrie'nin ondan ne olmasını istediğini söylemek zor. Havva'nın "Bu kadar çok hikâye biliyorum" dediği anlatıcıdan ufacık bir fısıltı duyulur: "Onu ilk baştan çıkaranın o olduğu inkâr edilemez." Ama genel olarak aseksüel Peter ile belli belirsiz flört etmesine rağmen Wendy bir çocuktur ve "sadece eğlence" olmaktan uzak bir şekilde annelik oynayan bir çocuktur. "Wendy," der Peter kurnazca, onu Neverland'e çekmeye çalışırken, "bizi gece içeri sokabilirsin." "Ooo!"... ve kolları ona doğru uzanır. "Ve elbiselerimizi yayabilir, bizim için cepler yapabilirsin. Hiçbirimizin cebi yok. O nasıl direnebilir?"

Gerçekten nasıl? Oyunda zaten çokça benzer cinsiyetçilik varken, *Peter ve Wendy*, kendi kızına büyümeyi açıklamaya çalışırken çizgiyi yetişkin anne Wendy'nin kapanış sayfalarıyla biraz daha derinleştiriyor. Bu klişeleştirme şimdi neredeyse komik görünse de geç Viktorya dönemi ve Edward dönemi erkek ve kadınları için tamamen doğaldı. Leonard Woolf'un ideal ve naif Viktorya dönemi annesiyle ilgili *Sowing*'deki alaycı anıları bize pek çoğu arasından bir örnek sunuyor. Bir diğeri, daha belirsiz olsa da, Nina Boucicault'dan gelmiştir. 1923'te Peter Pan'ın "insan doğası üzerine hüzünlü bir yorum" olduğu konusunda ısrar etti. Hikâyenin teması erkeğin üstün bencilliğini ve kadının üstün cömertliğiydi.

Yine de Barrie'nin bu cinsiyetçi dünyadaki rolü elbette çok farklıydı. O, kadınlar konusunda gergindi (kısmen, anlaşıldığı kadarıyla, sadece bir buçuk metre boyunda olduğu için). Mutsuz evliliği çocuksuzdu ve görünüşe göre iktidarsızdı. Ama hepsinden önemlisi Barrie, David'in trajik ölümünün ardından kendi annesi tarafından reddedildiği için kadınları olamayacakları kadar idealize etti. Peter gerçekten Barrie miydi? O, elbette, çok daha fazlasıydı. Yine de ikisi kesinlikle o dokunaklı anda el ele tutuşuyor. Wendy, bir annenin inatçı çocuğunun geri gelmesi için "pencereyi her zaman açık bırakacağını" belirtir ve Peter yanıt verir:

> Wendy anneler konusunda yanılıyorsun. Pencereler hakkında senin gibi düşündüm, bu yüzden aylarca uzak durdum ve sonra uçarak geri geldim, ama pencere parmaklıklıydı, çünkü annem beni tamamen unutmuştu ve yatağımda uyuyan başka bir küçük çocuk vardı.

Peter Pan'ın teatral incelemelerinin bir derlemesi tek başına, 1904'ten günümüze neredeyse kesintisiz bir süreklilikle çalışılan ağır bir kitap olacaktır. Yine de Peter elbette birçok farklı şekilde sadece kurgusal olandan çıkıp "gerçek dünyaya" girdi. O, edebiyatın bazen gerçeklikten daha gerçek olduğunu bir kez daha kanıtlamakla kalmadı; edebiyatın nasıl yeni gerçeklikler yaratabileceğini ve bir sınıf insana kendileri

hakkında düşünmeleri için nasıl yeni yollar verebileceğini alışılmadık bir güçle gösterdi.

Great Ormond Street Çocuk Hastanesi'ne bırakılan telif ücretlerinin ötesinde, Barrie bize iki harika hediye daha bıraktı. Birincisi büyümeyecek olan çocuğun efsanesiydi. Bunda Barrie özel bir elitin parçası oldu: yarattıkları sadece isimle çağrıldığında anlaşılan o küçük yazarlar kulübü. Jekyll ve Hyde, Sherlock Holmes, Peter Pan ve James Bond böylelikle ana dili İngilizce olmayanlar tarafından birçok dilde kullanılmaktadır. Hiçbir zaman tam olarak açıklanmayan bir nedenden dolayı, bu edebî mitlerin çok büyük bir kısmı, 1886'da Hyde'dan 1904'te (ya da kesinlikle 1902) Peter'a kadar yirmi yıldan daha kısa bir süre içinde doğdu. Arada Holmes, Dorian Gray, Dracula (artık grubun en evrensel görsel simgesidir) ve farklı ama güçlü anlamlarda H. G. Wells'in *Zaman Makinesi* ve *Görünmez Adam* var. Peter bunların sonuncusuydu. O hâlde tuhaf bir anlamda Peter ve bu ayrıcalıklı ortaklar bizi, başladığımız mitolojik güce geri götürüyor: ne Homer ne Shakespeare ne de Stevenson Doyle ya da Barrie'nin eserleri "salt edebiyat" olarak bir kenara atılabilir.

"Biraz Peter Pan" olmak ne anlama geliyor? Bu sıfat, 1910 gibi erken bir tarihte merhum Amerikalı şair Walt Whitman'a bahşedilmişti. Ekim 1918'de Birinci Dünya Savaşı sona- ererken bir gazeteci, ortalama İngiliz Tommy'nin oyuncu ama iyi kalpli olduğunu, "sadece içinde biraz Peter Pan olan, aşırı büyümüş iri bir çocuk" olduğunu hissetti. Pretoria Dekanı Julius Gordon 1932'de aniden öldüğünde, Aziz Albans Piskoposu bu sevimli zibidinin "genç yaşayıp genç yaşta öldüğünü" hissetti. O da Peter Pan gibi hiç büyümedi; Hook'un (1984) yayınlanmasından kısa bir süre sonra yönetmen Steven Spielberg, "Hâlâ Peter Pan gibi hissediyorum" diyerek itirafta bulundu ve şöyle ekledi: "Kaybetmek istemediğim tek şey, peri tozudur. Hiçbir film yapımcısının bu tür bir sihri kaybetmeyi göze alabileceğini sanmıyorum."

Peter Pan'ın en başarılı türü olmak için, bir dahi olmasanız

da muhtemelen yaratıcı olmalısınız. Bu insanlar çocukluklarını sadece bağışlamakla kalmaz aynı zamanda göklere çıkarırlar. Uzun bir süre bu Peter Panlar neredeyse her zaman erkek olacak gibi gözüküyordu. Yine de bu erken cinsiyetlendirme karakteri incelediğimizde hızla karmaşıklaşıyor. *Peter Pan*'ın çalışması son derece kadınsıydı ve Peter özellikle çift cinsiyetliydi; en azından oyundaki tüm başrol oyuncuları 1982'ye kadar kadındı. Şehir beyefendisi Bay Darling'in yıkıcı alay konusu, Barrie'nin kendi kişiliğiyle ne kadar keskin bir tezat oluşturduğunu düşündüğümüzde de ilginçtir. Kendimize şunu hatırlatmalıyız: İngilizler için büyük bir ulusal hazine olan Kate Bush, bir çocuk oyuncağı sandığını yağmaladıktan ve gençliğin utangaçlığının ve merakının akıldan çıkmayan dizelerini (*In Search of Peter Pan*) söyledikten neredeyse kırk yıl sonra hâlâ Peter Pan'dan bir şeyler muhafaza ediyor.

Biraz daha derine inelim. Ayrıca geçmiş on yıllarda birçok insan için erkek "hava perisi" yaratıcı tipinde, her zaman biraz sorumsuz, dünyevi olmayan ve nihayetinde *kadınsı* bir şeyler olduğundan şüphelenmemek de zor. Yazarları veya sanatçıları açıkça ayrı tutmasa da Dr. Maurice Newfield 1933 gibi erken bir tarihte "Peter Pan kompleksi"ni tartışırken okuyucuları uyarmıştır: "dünyada o kadar çok yetişkin çocuk var ki, yetişkin bir insandan talep edilen tüm sorumlulukları üstlenmeyi reddeden bir yetişkin, ne kişisel olarak ne de toplumsal olarak yararlıdır." Newfield, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nı izlemişse, Beşinci Perde'de Hippolyta'nın değil, Theseus'un tarafını tutmuş olmalı. Periler gibi, daha analitik zihinler için yaratıcılık da sorumsuz, asılsız ve nihayetinde işe yaramazdır. Bu benzerliğe başka bir açıdan bakarak, periler gibi yaratıcılığın da güçlü olduğu yanıtını verebiliriz. Yaratıcılık ister "dişil", ister erkek ve dişi ilkelerin özel bir birleşimi olsun, kesinlikle büyülüdür: en azından hiçbir şeyin olmadığı bir şeyi çok uçarıca üretmesi veya bunu *şuna* dönüştürmesi anlamında...

Theseus, Freud ve Newfield; size geçen yüzyılın Peter Pan tiplerinin hepsinin nevrotik olduğunu söyleyecektir muhte-

melen. Şizofrenlerin psikiyatrik çizgilerinden biri gerçekten de onların çocukluk ve yetişkinlik arasında geçiş yapmayı başaramayan insanlar olmalarıdır. Yine de Spielberg hayranları tek başına bu analitik duruşa ciddi bir muhalefet yapıyor. Pek çok eleştirmen ve biyografi yazarı tarafından acımasızca psikanalize tabi tutulmuş bir adam olan Barrie'nin büyük bir armağanı, bu "yetişkin çocuklara" kendileri hakkında düşünmeleri için yeni ve güçlü bir yol vermek olmuştur: Bu hafif, şeytani figür kadar kesin ve Neverland'in üzerindeki gökyüzü kadar geniş bir şekilde efsanevi bir kimlik.

İkinci armağanı sadece burada ima edilebilir. Yüz yılı aşan savaş, vahşet ve terörizm dönemi karşısında 1914 ile günümüz arasında yaşayan yetişkinler çocukluklarıyla tuhaf bir ilişki yaşadılar. Milyonlarca yetişkin yeni Harry Potter kitabının gece yarısı yayınlanmasına kadar olan saatleri uzun yıllardır düzenli olarak sayıyor. Çocuk edebiyatında, gördüğümüz gibi yetişkinler ve çocuklar bazen tuhaf bir nostalji, geriye gitme ya da seçme dansı yaparlar. Yetişkin birey, uyku vakti hikâyesinin okuyucusu da olabilir yazarı da. 20. yüzyılın başında, J. M. Barrie başı çekti. *Söğütlerdeki Rüzgâr*'dan *Swallows and Amazons*'tan (Kırlangıçlar ve Amazon) *Narnia* veya Orta Dünya'dan, Pullman veya Potter'dan önce *Peter Pan* vardı. Antropolog Joseph Campbell bir keresinde *Star Wars*'daki Mos Eisley uzay barı sahnelerini "atlama noktası" olarak tanımlamıştı: bilindik ve büyülü olan arasındaki geçişin bir şekilde mümkün olduğu yer. Lewis'in gardırobundan Rowling'in peron 9 3/4'e kadar bu sınır bölgeleri çocuk edebiyatının büyük kaçışlarının merkezinde yer aldı. Alice'in tavşan deliği tarafından bir dereceye kadar öngörülmesine rağmen hayal gücü sıçraması, sonraki birçok yazarın yetişkin ağırbaşlılığına meydan okumasına yardımcı olmuş olmalı. İzleyiciler ve okuyucular, Peter ve arkadaşlarıyla o çocuk evi penceresinden tanışmışlardır.

O hâlde, tuhaf çocukluk yüzyılımızı Barrie'ye ne kadar borçluyuz? Berrie, kendi çocukluğu altı yaşındayken tuhaf bir şekilde kesintiye uğrayan ve çarpıtılan birisidir. Kesin

olarak söyleyebileceğimiz bir şey şudur. Başınıza gelen kötü şeyleri alıp onları iyi bir şeye dönüştürmek harika ve büyülü bir sanattır. J. M. Barrie nevrozunu bir efsaneye dönüştürdü. Sonunda hatırlanmayı en çok hak eden de budur.

Güzel Periler: Çocuklar ve Kadınsılık

Periler hakkında söylenen her şey doğru olsaydı gerçekten de çok karmaşık yaratıklar olurlardı. Binlerce İngiliz taşralının zihninde müthiş güçleri ve tehlikeleri hüküm sürerken bile ayrıcalıklı çocukların zevki için güzelleştiriliyor, minyatürleştiriliyor hatta kısmen ticarileştiriliyorlardı. 1800'de "güzel periler" tabiri çok az kullanılmış gibi görünüyor. Bu yıla ait nadir bir örnekte, sadece çocuklara değil, özellikle küçük kızlara atıfta bulunmak için kullanılır. Ancak sonraki iki yüz yıl boyunca, sanatta, edebiyatta, sahnede, perdede ve modada bu birlikteliğin varyantları alabildiğine çoğaldı.

1800'de *Christabel*'in II. kısmında Coleridge şöyle bir tasvir yapar:

Küçük bir çocuk, çevik bir elf,
Şarkı söylüyor, kendi kendine dans ediyor,
Kırmızı yuvarlak yanakları olan bir peri.

Bir asırdan fazla bir süre sonra 1917'de, çocuk edebiyatı yazarı Rose Fyleman "bahçenin dibindeki periler" fikrini ölümsüzleştirdi. Bu aralıkta, çocuklar ve periler sahnede belirsiz bir ilişki yaşadılar.

Herkesçe çok iyi bilindiği üzere, sekiz yaşındaki Ellen Terry, 1856'da mekanik bir mantarın tepesinde Puck olarak ortaya çıktı. Ertesi yıl ablası Kate ise bir yunusun sırtındaki ve bir yarasaya binen Ariel'i oynadı. Yine de, şimdilerde ünlü olan bu peri tiyatrosu adalarının çevresinde daha karanlık eğlencelerin geçici ve göz kamaştırıcı köpükleri pekâlâ çoğu çocuğun periler diyarı hakkında sahip olduğu ilk ve en güçlü izlenim olmuş olabilir. Harlequin Puck adlı bir "peri pan-

domimi" 1842 Boks Günü'nde Royal Surrey Tiyatrosu'nu süslüyordu ve takip eden yıllarda bu terim *Külkedisi*'nden *Çizmeli Kedi*'ye kadar birçok çocuk oyunu için çekici bir marka değiştirme biçimi hâline geldi.

Bu sahne zevklerinin belirsizliği, giderek artan bir şekilde birçoğunda çocuklara yer verildiği için ortaya çıktı. Diane Purkiss'in vurguladığı gibi, tezgâhlardakiler için büyülü görünen şeyler, performans sergileyen küçük çocuklar için uzun, öğütücü, düşük ücretli emek gibi görünebilir. Diane Purkiss, Londra'da Victoria Noel tiyatrosu için çalışan yaklaşık 1.000 mevsimlik perinin ve bir bütün olarak ülke genelinde yaklaşık 5.000 perinin çalıştığını tahmin ediyor. Nominal olarak yedi ila on iki yaşları arasında olan bu ücretli iblislerin bazıları beş yaşında olabilir. Aralık 1878'de bir Londra Külkedisi'nde yüz çocuk oyuncu yer aldı ve 1908'de *Pinkie ve Periler*, çocuklar için çeşitli oyunlardan biriydi ve çocuklar tarafından oynandı (Bu örnek, ilham verici bir fırsatçılıkla, yalnızca elfleri ve perileri değil, Külkedisi, Dev Katil Jack ve Uyuyan Güzel'i de içeriyordu.) Bu eserler Peter Pan'a borçluydu. O aralık ayında Llewelyn Davies çocuklarını görmeye götürdüğünde J. M. Barrie'ye fikir veren 1901 tarihli Panto *Bluebell in Fairy Land* olmuştu. Açıkçası oyunun yıldızı Ellaline Terriss (daha önce Carroll'ın Alice'ini oynamasıyla biliniyordu) bir *Daily Mail* röportajında şunu vurgulamak zorunda hissetti: Alice'de çalışmak için başvuran birçok "yırtık pırtık giyinmiş, yarı aç çocuk" yeni işlerinde geçirdikleri faydalı dönüşüm sayesinde iyi beslenmiş ve eğitilmiş çocuk oyuncular olmuşlardı.

Korunaklı bir orta sınıf çocukluğunun lüksünü karşılayabilenler için bu büyü, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar varlığını hâlâ sürdürüyordu. Fyleman'ın 1917 Mayısı'ndaki şiiri zamanın ruhunu yakaladı. Bunun üzerine beş yayıncı ondan bir hafta için yazmasını istedi. Takip eden sekiz yıl içinde elinden üç cilt peri şiiri daha çıktı.

Bahçemizin dibinde periler var!
Çok da uzakta değil...

Küçük bir kız tarafından söylenen bu ünlü parça, yeterince dikkatli olanlar için günlük peri büyüsü anlayışıyla Allingham'ı kısmen yansıtıyor. Yine de Tinker Bell'i kurtarmak için elini kaldırmayacak sefil bir serseri gibi görünme riskini göze alarak, tüm bu peri büyüsünün ustaca çağrıştırdığı yakınlığın pek de göründüğü gibi olmadığını söylemeliyim. Çünkü konuşmacı okuyucuyu bahçıvanın kulübesinin yanında bulunan küçük bir ormana yönlendirmeye devam ediyor. Bana göre bu, evden ve komşulardan, yollardan veya modern endüstriden oldukça uzak görünüyor. Yani evet bahçeniz özel bir ağaç bir dere ve ücretli bahçıvanınız için bir kulübe içerecek kadar büyükse bahçenizin dibinde periler olabilir. Okuyucular, Fyleman'ın özel eğitim aldığını ya da üniversiteye gidemediği zaman Paris, Berlin ve Londra'da şarkı söylemeyi öğrenmesi için kendisine 200 sterlin verildiğini öğrenince şaşırmayabilir.

Yine de, 1923 yazında, ziyarete gelen Galler Prensi ve diğer 30.000 seyirciye şarkı söylemek için "Robin Hood'un ülkesinin en parlak vadisinde" "yirmi bin peri" toplandığında, bu tür şüpheciler susturulmuş olmalıdır. 20.000 kişi aslında çocuk olmasına rağmen, peri gibi giyindiklerine dair hiçbir kanıt yok. *Mail*'den yapılan yukarıdaki alıntılar, bu zamana kadar çocukların ve perilerin giderek eş anlamlı hâle geldiğini ima eder. Sadece birkaç ay sonra, *Nottingham Evening Post,* bir pul ücretini karşılayabilirlerse ve "her gün bir tür eylem" yaparlarsa en azından onlara Yardımcı Periler olma şansı verdi. Tinker Bell Club kayıt formu, gazetenin yeni çocuk köşesi "The Wendy Hut"ın ikinci sayısında yayınlandı. 3 Mart 1924'te başlayan bu özellik, yıllarca her gün işledi ve Eylül 1941'e kadar aralıklı olarak devam etti. Çok sağlam bir şekilde inşa edilmiş bir Wendy evinin yanı sıra, burada görülen ilk performans, bir Tinker Bell sunuyor. Bu Tinker Bell, balıketli değil ve gerçekten de Charleston'u uygulayan bir kanat gibi görünüyor. "Wendy Hut" o kadar başarılıydı ki *Post*'ta kısa bir gülünç peri gazeteleri dizisi bile ortaya çıkardı: "Fairyland News"in parlak yeşil bir afişi vardı, "bir

menekşeye mal oluyordu ve perilerin insan yaşamının çoğunu yansıtma yeteneğinin ironik bir yeniden yaratılmasını sundu." Sözgelimi Tinker Bell'in Kral Oberon ve Kraliçe Titania'nın sarayına yaptığı son ziyaret masallar diyarında radyo yayıncılığının başlamasına neden olmuştu. News in Brief "Peter Pan'ın arkadaşlarının bu yıl onun doğum gününü kutlamış olabileceğini kısmen umduklarını" anlattı. Bu arada, bizzat "Wendy Hut'ta Peter "yarı çocuk yarı peri" olarak yeniden tasarlandı. Asabi Tinker Bell, bir şekilde, Peter ve çocuklar için her zaman iyi şeyler yapmaya çalışan "en tatlı peri" olmuştu...

Bu dönemde çocuklar perileri görebilir, duyabilir veya okuyabilir ya da gül buğulu yetişkinler onları hor gördüğünde tuhaf bir şekilde peri *olabilirler*. Yine de bir olası ilişki daha vardı. Gördüğümüz gibi, Newfield "yetişkin bir kişinin sorumluluklarını" benimsemeyi reddeden yetişkin "Peter Panlar"ı sert bir şekilde kınadı. Aynı zamanda pek çok yetişkin çocuklara perilere inanmaya devam etme ve sanayi, akıl ve savaş ile yetişkin dünyası tarafından hasara uğramadan çok önce bir şekilde daha genel bir merak ruhunu koruma sorumluluğu verdi. Robert Hunt bir akademisyendir. 1881'de Batı Ülkesinde geçen çocukluğu onu peri folklorunu toplamaya ve bunları *Popular Romances of the West of England* (Batı İngiltere2nin Popüler Romansları) olarak yayınlama sevk etmiştir. O, "Pozitivizmin ruhsuz esaretinin derinlerinde yatan bir bilim insanı arkadaşının" kendisini kitaptaki öykülerin çoğunu icat etmekle suçladığını anlatmıştır. "En kutsal şeylerimizle alay edildiği ve hayat şiirinin acımasız bir aldatmanın anlatıldığı roman tarafından bastırıldığı" bir çağa böylelikle ağıt yakmaya sevk edilen Hunt, kendi çocukluğu lehine bu zihniyete karşı çıktı. Çocukken "o zamanlar canlı su kuyusu gibi akan efsanevi irfan ırmağından doya doya içtim." Bu gıdayı kısmen onu "Lelant Towans'daki perileri aramaya" götüren genç bir kadın aracılığıyla özümsedim. "Kız ve oğlan, o bölgenin kenarında bir kulübede yaşayan yaşlı bir kadının hikâyeleriyle büyülenerek oturuyorlardı." Hunt böyle şeyler

"çocuğun zihninde güçlü bir izlenim bırakıyor" ve "eğitim bunu nadiren siliyor" diye ekliyor.

Viktorya dönemi kimyacısı olarak mesleği göz önüne alındığında Hunt'ın çocukluk harikasının ölümsüz gücüne dair duygusu özellikle dikkat çekicidir. Terazinin diğer ucunda, Edmund Gosse (1849-1928) kendi Püriten çocukluğunda ne kadar sefil bir şekilde eksik olduğunu hatırladığında çocukların yaratıcı hayal kurma hakkını kayda geçti:

> Bebekliğimde bana tek bir kurgu bile okunmadı ya da anlatılmadı. Hiç kimse bana "Bir varmış bir yokmuş" şeklindeki etkileyici önsözden bahsetmedi. Bana misyonerler anlatıldı ama korsanlar anlatılmadı. Sinek kuşlarına aşinaydım ama perileri hiç duymamıştım.

Yine de "doğaüstü hayalgücünün yumuşak kıvrımları" Gosse'nin daha şanslı akranları için sevilen bir battaniye kadar doğal ve tanıdık olsaydı, Ocak 1930'a kadar bazı çevrelerde işler değişmişti. *Mail* "Columbia Öğretmenler Koleji'nin kesinlikle pratik değeri olanlar için 'sinsi peri masallarını' yasakladığını" öğrenmişti. Anne ile çocuk arasında hayalî bir diyalog: "Bak anne, bir peri!" "Hayır canım, yanılıyorsun, ansiklopediyi al ve İngiliz böcek bilimine bak." Bunu "büyü bilimden önceydi ve bilimden sonra da olacaktır" şeklindeki öfkeli iddia izler. "Periler pedagoglardan daha uzun yaşar."

1895'e gelindiğinde *American Journal of Psychology*, New York'taki eşcinsellerin sahip olduğu "gizli bir örgüt"ten bahsedip ona "Periler" adını veriyordu. Noel Williams'ın belirttiği gibi, periler ve eşcinsel erkekler arasında bir ilişki 16. yüzyılda var olmuş olabilir. Sonraki yıllarda bu bağlamda "periler" ifadesi genellikle aşağılayıcı bir şekilde kullanılmıştır. Ancak bu etiket 1890'larda bu öncü eşcinsel erkekler tarafından kendi kendine seçilmiş gibi görünüyor. Neden? Peri kadınsılığı bariz bir nedendir. Geleneksel perilerin tuhaf biçimde arada kalmış karakterleri başka bir şey olabilir ve eşcinsel kültürünün gerekli gizliliği de bir rol oynamış olabilir. Belki de bu terimi seçip kullananlar, Kelt tepelerinin gerçek perileri

etrafında çok karanlık bir şekilde parıldayan güçlü cazibenin farkındaydılar.

Karşı cinsin "tatlı perileri"nde kesinlikle güçlü bir belirsizlik vardı. Ne de olsa 20. yüzyılın başlarında kadınlar hâlâ birçok yönden çocuk muamelesi görüyordu. Evli kadınlar kendi mülkleri üzerinde tam haklara ancak 1893'te kavuştular ve kadınların 1918'e kadar herhangi bir oy hakkı yoktu. Henrik Ibsen 1879'da *Bir Bebek Evi'nde* çocuksulaştırılmış Nora'yı sonunda onun babadan kocaya geçen bir çocuk olarak statüsüne itiraz etmesini sağladığında öfke yaratmıştı.

Bazı kadınlar uzun bir süre peri statüsünü etkin bir şekilde benimsediler. Onlara sihirli bir şekilde ruhani yakalanması zor, gizemli ve kaprisli olma şansı verildi; buna nasıl direnebilirlerdi? Viktorya toplumunda süslü elbise topları hem Titania hem de Ariel popüler karakterlerdi; 20. yüzyıldaysa periler diyarı ile daha bilinçli modern moda endüstrisi arasında gevşek bir ittifak kuruluyordu. 1905'te ilk Broadway Peter olan Maude Adams tarafından icat edilen yuvarlak "Peter Pan" yaka, 1909'da İngiltere'de ünlendi ve 2012'de plumo ile yapılan elbiselerde hâlâ popülerdi. 1923 yazında *Daily Mirror*'ın düzenlendiği Londra Moda Fuarı, "moda sihirli dokunuşuyla tüm uluslardan kadınların gerçek ve mükemmel bir birliğini ürettiği için dünyanın en büyük yönetici perilerinden biridir" düşüncesine yol açtı.

Elbette kadınsı süslemenin zarif fazlalığına kaprisli savurganlığına peri kanatlarından daha iyi ne uyabilir? 1980'lerden, 2004 Paris Moda Haftası'na (John Galliano'nun kreasyonlarından birinden burada filizlendiler) kadar bunlar yüksek modanın anoreksik modern süslü elbisesine çok uygun görünüyordu. Şimdi aradaki fark elbette bunun daha bilinçli bir eğlence olmasıydı: Bir kadının kot pantolona, DM çizmelere veya savaş pantolonlarına dönmeden önce benimseyebileceği geçici kadınsı performanslardan biri. Ya da gerçekten öyle miydi? Belirli açılardan bakıldığında bu resim şaşırtıcı bir şekilde karmaşıklaşıyor. Sözgelimi 1999'da Jane Lovatt on

bir yaşındaki kızının şimdiden çocuksu peri kanatlı elbiselere küçümseyerek baktığını fark etti. Aynı yıl yeni açılan *Girl Heaven* mağazasına atıfta bulunan Daisy Waugh onun dönemindeki küçük kızların "karyoladan çıkmadan önce peri kanatlarından çıktıklarını" hissetti.

O hâlde periler, günümüzde on iki yaş altı süslü elbiseler ve podyumdaki sahte tavırlar dışında her yerden kovuldular mı? Ancak İngiltere'nin ilk kadın başbakanından yirmi bir ve ilk erkek Peter Pan'dan on sekiz yıl sonra, peri kanatları Canterbury'de hâlâ çırpıyordu. 2000 yılında Miranda Seymour, Anoushka Hardy adında genç bir kadının kendisi için "Ben bir periyim, kanat takıyorum" demesine şaşırmıştı. Gerçekten de onları sadece kulübe gitmek için değil, ev işi yaparken (muhtemelen elindeki o ikonik bulaşık deterjanıyla) giyiyordu ve 23 çift kanadı vardı; "en iyi gece mavisi olanları saymıyorum." Anoushka insanların halka açık yerlerde bu uzantılara gülmesinden son derece mutluydu ve "kanat takmanın sana çocuk gibi davranılacağı anlamına geldiğini her şeyin masumiyetle ilgili olduğunu" açıkladı. Bu yazının yazıldığı sıralarda Anuşka kanatları, parıltıları ve lale çiçekli şifon etekleriyle dışarıda içtiği görülebilen yirmi kadından sadece biriydi. Bu tür bir masumiyet nispeten ucuzdu ve Topshop sadece 10 sterlinlik bir kanat ve asa peri setini satıyordu.

Cottingley

Aralık 1920'de periler Londra'ya geldi. En son Noel pantosunun provasını ilk kez yapmıyorlardı. Yorkshire'dan İmparatorluğun büyük başkentine kadar onca yolu kat etmiş olmalarına rağmen en ufak bir utangaçlık ya da korku söz konusu değildi. Fotoğrafları *Strand* dergisinin sayfalarından şaşkın şaşkın Londralılara bakıyordu ve şampiyonları Sör Arthur Conan Doyle'dan başkası değildi. Temmuz ve Eylül 1917'de iki Yorkshire ünlüsü Frances Griffiths ve Elsie

Wright, Cottingley'deki evlerinin altında iki peri fotoğrafı çekmişti. Elsie'nin annesi Polly, Teosofi ile ilgilendiğinden, bunlar şu anda Teosofi Cemiyeti'nin önde gelen bir üyesi olan Edward Gardner'ın ve sonra Doyle'un dikkatini çekti.

Joe Cooper'ın (aşağıdaki bilgilerin çoğu onun çalışmalarına dayanmaktadır) çok emek harcadığı çalışmaları sayesinde, Doyle'un başlangıçta bu ilk iki fotoğrafa şüpheyle baktığını biliyoruz. O, yalnız değildi. Zamanın bir "peri otoritesi" olan Kenneth Styles, spriteların tuhaf Paris tarzı saçlarını belki de ilk fark eden fizikçi ve paranormal araştırmacı Sör Oliver Lodge'un yaptığı gibi şüphelerini Doyle'a söyledi. Ancak 1920 yazında Gardner, Cottingley'e gidince ve kızlar üç peri fotoğrafı daha çekmeyi başardığında işler değişti. 1921 yazında bir medyum olan Geoffrey Hodson, Cottingley'de kızlarla epey zaman geçirdi. Yeni fotoğraf çıkmamasına rağmen perilerin kendisi ve kuzenleri tarafından görüldüğü iddia edilen pek çok ayrıntılı tasviri var.

Doyle'un kendi tavrı, hâlâ akıcı olsa da, şimdi neredeyse mesihvari hâle geldi. 1922 tarihli *The Coming of the Fairies* [Perilerin Gelişi] adlı kitabında şöyle yazar:

> Bu küçük ciltte ortaya konan olaylar dizisi ya halka karşı oynanan en ayrıntılı ve ustaca aldatmacayı temsil ediyor ya da insanlık tarihinde gelecekte karakterinde çığır açıcı görünebilecek bir olayı oluşturuyorlar.

Bir bütün olarak bakıldığında bu eser hâlâ bütün meseleyle uğraşan bir adamı gösteriyor gibi duruyor. Ama en iyimser hâliyle Doyle gerçekten de gayretlidir:

> İtiraf etmeliyim ki aylarca düşündükten sonra bu olayın gerçek anlamını kavrayamadım. Bir veya iki sonuç açıktır. Çocukların deneyimleri daha ciddiye alınacak. Kameralar gelecek. Diğer iyi doğrulanmış vakalar da gelecektir. Bizi ayıran küçük bir titreşim farkıyla komşumuz gibi görünen bu küçük insanlar tanıdık gelecekler. Düşünceleri, görünmese bile her dereye ve vadiye bir cazibe katacaktır... Varlıklarının tanınması, 20. yüzyılın maddi zihnini çamurdaki ağır izlerin-

den kurtaracak ve hayatın bir cazibesi ve gizemi olduğunu kabul etmesini sağlayacaktır.

Daha sonra tüm meseleyi Avrupa'nın Amerika kıtasını keşfetmesiyle karşılaştırmaya devam ediyor ve kızların manevi dünyasını benzer şekilde hayat değiştiren yeni bir kıta olarak görüyor. Yukarıdaki üçüncü cümlenin acımasız ironisini vurgulamaya gerek yok. Okuyucular ayrıca gerçek perilerin bir zamanlar tehlikeli olan büyülü cazibesinin burada nasıl çok farklı bir parlaklık kazandığını muhtemelen fark edeceklerdir. Şunu da ekleyebiliriz ki Birinci Dünya Savaşı'nda hem oğlunu hem de erkek kardeşini kaybetmiş olan spiritüalist için bu "ağır tekerlek izleri" tekerlekli topun izleri gibi gaddarca geliyor. Yine de içsel bir çelişkiye dikkat edin: Bu yeni, kamera dostu periler gerçekten hem tanıdık hem de gizemli olabilir mi?

Görsel: Yüzyılın en ünlü perileri: Frances Griffiths ve periler, 1917'de Elsie Wright tarafından çekildi.

On yıllar boyunca fotoğraflar ve Frances ile Elsie, şüpheciler ve medya ile ustaca bir kedi ve fare oyunu oynadı. Şüpheciler 1920'lerde zaten sürekli konuşuyorlardı. Mart 1921'de bir

perinin "güncel elbisesine" ve kısa saçlarına atıfta bulunan *Daily Mail*, iki yıl sonra Doyle'un sergilediği yeni fotoğraflara öfke patlaması sırasında resimleri yararlı buldu. Whitehall Cenotaph'ta "kalabalıkların üzerinde uçan ölü askerlerin toplu ruhlarını" gösterdiğini iddia etti. Bu anıtın "şu anda kesinlikle kanıtlanmamış ve muhtemelen Hampstead Heath perilerinin gazlı bez kanatlı ve kısa saçlı ünlü fotoğrafları kadar büyük ölçüde sahte sansasyonel teorilerin merkezi hâline gelmesi gerektiği bu ülkedeki yüz binlerce kadın ve erkeği isyan ettiriyor." Bilgili muhabirimiz tüm bu kadın ve erkeklerle nasıl röportaj yapmayı başardıklarını ya da perilerin neden Cottingley'den kuzey Londra'ya kaçtığını açıklamıyor. Ayrıca, vurgulu bir şekilde Hıristiyan kâğıdının, cennetten sevdiklerine bakan savaş kahramanlarının ruhlarına neden karşı çıktığı da açık değildir. Bir kez daha periler burada doğaüstü inançların örtük bir hiyerarşisinde çok alçakta duruyorlar.

Dover Belediye Binası'nda 1927'de yapılan bir durugörü gösterisinde "Sör Arthur Conan Doyle'un peri fotoğraflarının ünlü bir reklamdan alındığı bir gerçek değil mi?" sorusu üzerine Howard Bradley'den biri, Cottingley fotoğraflarının tek başına spiritüalizmin geçerliliğiyle ne kadar yakından bağlantılı olduğunu gösterdi. Doyle 1930'da öldü; yine de görüntülerin gerçekliğine ikna etti. Ama hikâye varlığını sürdürdü. *Daily Express*'ten bir muhabir 1965 Mayıs'ında Elsie'nin izini sürdüğünde sesi zaten oldukça belirsiz görünüyordu: "Fotoğraflara gelince diyelim ki bunlar bizim hayalgücümüzün, Frances ve benim hayalgücümüzün eserleridir; bırakalım öyle kalsın." Bunu alıntılayan Cooper 1976'da bir Yorkshire Televizyonu röportajındaki ilginç bir andan bahseder. Sunucu Austin Mitchell, Hodson'a atıfta bulunarak şunları söylüyor:

> Ona periler gördüğünü söyledin; dalga mı geçiyorsun? Frances: "Hayır. Onları gördük."

Ancak her iki kadın da şimdi gülüyor ve Hodson'la zaman zaman yaramaz oyunlar oynadıklarını kabul ediyor. Onun "bir hilekâr" olduğu inancıyla ona var olmayan ruhları ta-

rif etmişlerdi. 1978'de Amerikalı sihirbaz ve şüpheci James Randi *New Scientist*'te yayınlanan son teknoloji bilgisayar analizlerinin sonuçlarına sahipti. Raporda "diğer sahtekârlık kanıtlarının yanı sıra, perileri tutan ipler" vurgulandı. Böyle ipler hiç var olmamasına rağmen, yine de Randi'nin zihnini dinlendirdiler ve zaten bildiklerini doğrulamasına yardımcı oldular.

Aslında gerçeği ilk kez Eylül 1981'de duyan daha açık fikirli Cooper'dı. Frances'ten gelen biraz uğursuz bir telefon mesajı ("bilmeniz gereken şeyler var") Canterbury'ye gitmenize neden oldu. Burada Cooper'dan bir kahve dükkânında beklemesi istendi. Bu sırada Frances ilginç bir şekilde masalarına tekrar katılmadan önce katedrale kısa bir (itiraf?) ziyarette bulundu. "Frances alaycı bir şekilde bana baktı" diye yazıyor Cooper. "Olduğum yerden figürleri tutan şapka iğnelerini görebiliyordum. Birinin bunu ciddiye almasına her zaman hayret etmişimdir." Ancak Frances şu anda bile beş çekimden birinin (her iki kızın da çerçeve içinde olmadığı "peri güneş banyosu") gerçek olduğu konusunda ısrar etti. "Elsie'nin hazır bir şeyi yoktu, bu yüzden çalılıklarda birikmiş olanlardan birini almak zorunda kaldık." "Yani bu gerçek perilerin ilk fotoğrafı mı?" "Evet."

İki kadın Mart 1983'te basına daha açık bir şekilde itiraf ettiğinde, Elsie'nin tutumu özellikle belirsizdi. *Times* "dünyanın en ünlü perilerinin ve Sör Arthur Conan Doyle'un itibarlarının zedelendiğini" duyurdu ve Doyle'un bir perinin göbeği için bir şapka iğnesini nasıl aldığını belirtti. Bunun üzerine şimdi 82 yaşında olan Elsie "kuzeninin gerçek olduğuna inandığı tek fotoğraftan gurur duyduğunu" söyledi. Oldukça anlamlı bir şekilde "Birisi tüm perilerimizi şapka iğnesiyle öldürdüğü için üzgünüm" diye ekledi. Bu sağlam peri kanıtına tutunanlar o Nisan ayında Geoffrey Crawley'in (şimdi fotoğrafların sahibi) *The Times*'a bu resmin yalnızca istenmeyen bir çift pozlama olduğunu açıkladığı yazısında sarsılacaktı.

Şimdiye kadar bazı okuyucular, girişteki canlandırıcı

açık sözlü soruyu zihinlerinde dolaştırmış olabilir: "Periler gerçekten var mı?" Birazdan bunun ve Cottingley'de perilerin var olup olmadığı meselesi hakkında daha fazla şey söyleyeceğim. Bunu yapmadan önce, aynı çekicilikteki şu soruyu sormak istiyorum: "Cottingley perileri, bir asır süren savaş, terörizm ve benzeri görülmemiş teknolojik değişim boyunca dünya için ne anlama geliyordu?" Her şeyden önce, Frances ve Elsie için ne anlama geliyorlardı? Gördüğümüz gibi, Doyle, 1880'lerden itibaren ismiyle hemen tanınabilen edebi mitler yaratan küçük seçkinlerden biriydi. Sherlock Holmes'un doğumundan otuz yıl sonra, çok sıradan iki kız, Holmes'un yaratıcısının yardımıyla kendi unutulmaz ikonlarını yarattı. Bu görüntüler artık o kadar ünlü ve o kadar güçlü ki hiç var olmadıklarını hayal etmek zor. Sadece Peter Pan veya Tinker Bell'in Disney yorumuyla meydan okunan bu periler belki de son yüz yılın en kolay tanınan perileridir. O hâlde 1983'e kadar on yıllar boyunca hem Elsie hem de Frances için Cottingley perileri kuşkusuz tuhaf ve şaşırtıcı bir güç kaynağıydı...

Açıkçası bu güç gerçek perilerin kendi gizliliğine ve oyunculuğuna sahipti. Acımasız pozitivizme bu şeytani meydan okuma hiçbir yerde Elsie'nin 1978'de (Randi ve arkadaşlarının resimleri biraz mizahi bir şekilde "teşhir etmesinden" sadece haftalar sonra) başlayıp bitirmediği oyununda olduğundan daha belirgin değildi. Bu drama, Puck'ın tiyatro perdelerinin arkasındaki görünmeyen sahneyi işaret etmesiyle başladı. Burada gazeteciler tarafından çevrili dev bir istiridye kabuğu, altmış yıl sonra hâlâ boş yere onu açmaya çalışıyor. Puck içerideki incinin ya "şaka yapan bir inci" ya da "insanların hayallerini muhteşem peri diyarlarına sürükleyebilecek parlak bir güzellik incisi" olduğunu açıkladı. Perdeler açıldığında yorgun gazetecilerden biri hariç hepsi oradan uzaklaşır. Dev kabuğun üzerinde şaşkın bir tefekkürle oturmak için tırmandıktan sonra şaşkınlıkla "kabuğun her

iki yanından iki kanadın genişlediğini" ve ondan yüzerek uzaklaştığını görür.

Cottingley perileri daha geniş dünya için başka ne anlama geliyordu? Oldukça hızlı bir şekilde bir tür İngiliz ulusal hazinesi hâline geldiler. İlk yıllarında bu inci, savaşın yıkıcı dehşetiyle yakından bağlantılıydı. Somme ve Verdun travmalarından sonra bu beş olağanüstü kare, İngiliz askerlerinin korumak için savaştığı güzellik, barış, zarafet ve masumiyetin çoğunun özünü taşıyor gibi görünebilir. Bu nostaljik hazinenin, kızlardan ziyade iki erkeğin kurnaz hilelerinden ortaya çıkmış olsaydı bu kadar şiddetle ödüllendirileceğini hayal etmek zor. O zamana kadar periler onlarca yıldır yoğun bir şekilde kadınlaştırılmıştı. Bu, savaş sırasında ve sonrasındaki erkeklerin çektiği acılar ve eril çılgınlık lehine tinselleştirilmiş kadınlığın bu yeni yorumuna karşı koymak için mükemmel bir andı.

Gençlik de bu karışım için hayati önem taşıyordu. Bunu çoğu yetişkin göremezken çocukların perileri görebildiğine dair tekrarlayan ipucu sayesinde bir düzeyde biliyoruz. 1921 tarihli bir makale, Elsie'den alıntı yaparak, Perilerin daha yakın zamandaki görünümlerinde "oldukça sert" oldukları 1916 ve 1917'dekinden daha "şeffaf" olduklarını söyledi. "Görüyorsunuz, o zamanlar gençtik." Hem Doyle hem de Gardner, 1920'de kızların hızla büyümesiyle yeni kanıtlar elde edilecekse kaybedecek fazla zamanları olmadığını da hissettiler. Başka bir düzeyde olayın pek çok yorumunun yanlış bir şekilde dayatılmasından dolayı gençliğin önemli olduğunu biliyoruz. Örneğin 1997 tarihli *Fairytale* filminde on dört yaşından büyük olmayan bir kız tarafından canlandırılan on dokuz yaşındaki Elsie vardır. Bu film aynı zamanda 1917 ve 1920 olaylarını garip bir şekilde çürütüyor. Filmdeki kızlar Peter Pan tarzını ilk resimlerin o eskimeyen Yorkshire yazında korumaya hevesli gibidir. Elsie'nin "çocuksuluğuna" dair herhangi bir şüphe 1921 tarihli bir fotoğrafta Hodson'un yanında oturan kendinden emin ve şık genç kadına bir bakışla kolayca giderilir.

Benzer şekilde, *Fairytale*, Cottingley'nin pastoral kırsal

tarafını, daha kentsel niteliklerine daha az sadık kalacak şekilde vurgulamayı başarır. Belki de en çarpıcı olanı, yüzünün neredeyse yarısını kaybetmiş, ağır yaralı bir asker yaratmasıdır; bu asker önce Frances tarafından bir trende karşılanır ve daha sonra masum kızları yapışkan bir muhabirden kurtarır. Asker oldukça tereddütlü bir şekilde kızlara perilerin gerçekliği hakkında ne düşündüklerini sorar. Cevap olumlu olunca rahatlamasının gücü ("Bunu biliyordum; biliyordum işte") neredeyse metafiziktir. Bu buluş, belirli bir noktadan sonra kuzenlerin yarattıkları tüm inananları hayal kırıklığına uğratmaya dayanamayacakları duygusunu vurgulamakla kalmıyor; ama bir kez daha, tüm güçlü füzyonun (periler, kızlar, İngiliz doğası) özgür ve saf bir şey sunduğu, savaşın dumanı söndükten sonra uğruna savaşmaya ve yaşamaya değer bir şey sunduğu izleniminin altını çiziyor.

Arthur Wright'ın orijinal kameraları ve baskıları satışa çıktığında 1998'de biraz daha sıradan bir şekilde hâlâ savaşıyordu. *Fairytale*, Mel Gibson'ın şirketi Icon Productions tarafından üretildi. Gibson, Frances'in askerden yeni dönen babası olarak filmde kısa bir süreliğine oynuyor. Şimdi Wright'ın Cottingley eserleri için yüksek teklif veriyor, bu nedenle yurt dışındaki İngiliz ulusal hazinesinin bir kısmını almakla tehdit ediyor. Dokunaklı bir şekilde kameralara ve baskılara sahip olan Geoffrey Crawley Gibson'a çok daha fazlasını satabilecek olsa bile 14.000 sterlin toplanması koşuluyla bunların Birleşik Krallıkta kalmasına izin vermeyi kabul etti. Bu miktara kamu yardımı ve Canon, Jessops ve Olympus'tan bağışlarla ulaşıldı. Haziran 1998'de peri fotoğraflarını çeken Midg ve Cameo kameraları Bradford Ulusal Fotoğraf Müzesi'ne "Periler eve dönüyor" diyen 2000 kişilik bir kalabalığın önünde verildi ("Peri Masalı Sonu...", *The Times*, 8 Ekim 1998).

Bütün bunları söyledikten sonra, fotoğraflarla ilgili birkaç söz daha söylemek gerekiyor. Aslında bu olasılığı ilk düşünenler kuzenler değildi. Daha geleneksel peri topraklarında,

Inisbofin'den Cyril Allies, bir keresinde tavşan avlamaya çıktı. "Yaşlı bir adam, çevresinde peri kızlarından oluşan bir kalabalığın olduğu konusunda onu" bilgilendirdi. "Bir tanesinin gösterilmesi ya da fotoğrafının çekilmesine izin verilmesi için büyük bir ödül teklif etti" ama Westropp'un 1911'deki ziyaretine kadar ödül talep edilmedi. Birçokları için, peri fotoğrafları fikrinin kendisi hakkında aldatıcı bir şekilde paradoksal bir şey var gibi görünüyor. Bunlar katiyen bir araya gelmemesi gereken iki kelimedir. Aralarındaki uyumsuzluk, bir bakımevi ile bir leprikon veya bir hayvanat bahçesi ile bir melek arasındaki uyumsuzluktan daha çoktur. Cooper'ın gösterdiği gibi, 1920'lerin başlarındaki iki muhabir, tüm bu olasılık karşısında derinden gücenmişti. *South Wales Argus*, "İstatistiklerimizle ve fotoğraflarımızla Noel Baba'yı öldürdüğümüz gün, görkemli bir dünyayı en derin karanlığa daldırmış olacağız" uyarısında bulunuyor. Kuzey Amerika Güneşi, Doyle'un "perileri bize yaklaştırmadığını" hissediyor. "Perinin ruhu, onun yok oluşudur. Cazibesi, bir umudun gölgesiyle süslenmiş sonsuz şüphedir." Peri Lamia'sı Apollonius'un delici (fotoğraf?) bakışları tarafından yok edilen Keats kesinlikle aynı fikirde olacaktır.

Madalyonun diğer yüzünde Doyle ve Gardner, bu resimlere açıkça değer verdiler. Çünkü bunlar güçlü kanıtlar gibi görünüyordu. Bunda kayda değer bir gayriresmî grubun parçasıydılar. Bu grup, ruhu tartmaya ya da ölümde cesedi terk ederken fotoğrafını çektirmeye, uzaylılara otopsi yapmaya ya da yeni üretilerek internette yayınlanıp bir polis kanıt çantasına yerleştirilen perinin röntgenini çekmeye çalıştılar.

Tüm bunların merkezinde bazı güçlü sorular yatıyor. Çoğumuz insanların bize söyledikleri üzerinde kalıcı olarak görünür olana niçin değer veriyoruz? Bir mahkemede, ikincisi gerçekten çok ciddiye alınır; başka yerlerde, genellikle "sadece anekdot" statüsüne indirgenir. Cottingley fotoğraflarının beşinin de sahte olduğunu varsayalım. Şimdi Frances'in Cooper'a çocukluktan beri yaptığı bir gezi hakkında söyle-

diklerini dinleyin. Rüzgâr olmasa da tek bir söğüt yaprağının sallanmasından etkilendi. "Ben izlerken yeşiller içinde ufak tefek bir adam elinde yaprağın sapıyla dalın üzerinde durdu. Bir şeyi sallıyor gibiydi." Birdenbire "doğrudan bana baktı ve ortadan kayboldu." 1976'da Mitchell Elsie'ye kuzenlerinin neden artık perileri görmediklerini sordu. Elsie şöyle cevapladı: "Bence bunun asıl sebebi o zaman yalnızca çocuk olmamız, o zamanlar çok gençtik."

Bir an için perilerin var olduğunu varsayalım (bunu fısıldasak iyi olur)... Çocukların herhangi bir nedenle onları görme olasılığı daha mı yüksek? Çok dik kafalı insanlar tarafından doğrudan bana anlatılan iki hikâye, çocukların hayaletleri, yetişkinler tarafından görülmese de hissedildikleri zaman, kesinlikle görebileceklerini gösteriyor. Neden? Keşke cevabı bilseydim. Ama çocuğun zihninin görece boşluğuyla ilgili bir şeyler, daha esnek bir imkânsızlık duygusu muhtemelen önemlidir. Birkaç dakika içinde perilerin görülmesi hakkında çok daha fazlası. Ama Cottingley'e yaptığımız ziyareti Cooper'ın 1980'lerin başında yerli ormancı ve eski güreşçi Ronnie Bennett'ten duyduklarıyla kapatalım. Ronnie yirmi yıl boyunca Cottingley ve çevresinde ormanda çalışmış genellikle geceleri orada uyumuştur. Orman perileriyle kısa karşılaşması hakkında şunları söyledi: "Bir tane görmedim, üç tane gördüm... ve gördüklerimi gördükten sonra üç gece uyumadım."

Peri Büyüsü?

Cottingley olayı bazılarına göre mekanize savaş hâlinin perileri daha büyülü hâle getirdiğini gösteriyor. Yine de, 1917 ile 2017 arasındaki yüz yıl boyunca, makineler ve teknoloji, perilerin muazzam özgünlüğünü yok etmekle sık sık tehdit etti.

Bu süreç ne kadar Disneyleştirme'nin sonucuydu? 1950'lerde, California'da ilk Disneyland parkının açılmasından kısa

bir süre sonra kullanılmaya başlayan bu terim, *Oxford English Dictionary* tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: "Disney"in filmlerinde ve tema parklarında tipik olarak "bir yerin veya konseptin basitleştirilmesi, sterilize edilmesi veya romantikleştirilmesi." En eski Disney filmleri kesinlikle sihir ve peri masallarının ticarileştirilmesinde başarılı oldu. Shakespeare'den farklı olarak, Disney bazı basit temel hikâyeler alıp onları kendisine mal etti. Ayrıca Shakespeare gibi, en küçük çocuklardan en seçkin yetişkinlere kadar neredeyse herkesi memnun etme becerisine sahipti.

1940 yapımı *Pinokyo* gerçekten de Mavi Peri'nin gözetiminde bize çok sayıda indirgemeci ve sığ ahlak dersi veriyor: Mavi Peri; sarışın, kanatlı, orta sınıf Amerikalı bir annedir. Kolombiyalı aktris Evelyn Venable tarafından seslendirilmiştir, fakat ismi anılmaz. Belki de bu karaktere yayılan tatlı parıltı, onun da bir dişi Prometheus gibi tahta bir kuklaya *hayat verdiği* temel gerçeğini örtbas etmeye yardımcı oldu. Bu, geleneksel peri inananlarınınkilerle aynı düzeyde bir küfür veya sapkınlıktır. Aynı yıl, *Fantasia*'nın şeker erik perisi daha geleneksel bir hayat verme rolüne sahiptir. Minyatürleştirilmiş, daha erotik figürü peri tozuyla çiçekler ve örümcek ağlarını süsler; görsel olarak *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nın veya Allingham'ın Viktorya dönemi şiirinin peri çalışmalarını yansıtır. Çaykovski'nin ünlü bestesiyle desteklenen bu kısa skeç, tartışmasız Disney'in en büyülü peri anıdır; güçlü renkleri, perilerin dalıp döndüğü mor karanlıktan güç kazanır.

1953 yılındaki *Peter Pan*'a geldiğimizde, Disney'in Wendy'sindeki Mavi Peri'nin tonlarını görmemek elde değil. Bu, Barrie'nin asıl eserinden tartışmasız daha cinsiyetçi ve (büyük ölçüde sesinden dolayı) genellikle olumlu bir şekilde somurtkan bir tasvirdir. Peter da son derece basitleştirilmiştir. Tinker Bell, Wendy veya Tiger Lily ile flörtleri sırasında insan dışı özelliğinin çoğunu kaybetmiştir. Açıkçası, bu sürümün belki de en iyi unsurları oldukça erkeksi olanlardır. Lost

Boys'un gürültülü hokkabazlıkları, kargaşanın her kilojulü için yüksek hızlı animasyondan yararlanır. Yine de izleyen herhangi bir perinin zevkle yumruklaştığını hayal etmek mümkün olsa da bu çocuksu coşku, fahri anneleri Wendy'nin evdeki denetleyici içgüdüleriyle keskin bir tezat oluşturuyor.

Gerçekten perilere inanan bir Kelt'i bir gece yarısı Bavyera kuleleri ve Disneyland flamalarının altına indirebilseydik o, kendisini büyülü bir peri şatosunda hayal edebilirdi. Modern Disneyland deneyimi ise altmış yılda kökten değişti. Bir çocuğun bu Amerikan öteki dünyasına bir kerelik ziyaretinin statüsü, son yirmi yılda kesinlikle azalmış olmalı. Bu süre içinde internet fotoğrafları veya kişisel filmler aracılığıyla siteyi sürekli olarak önceden ziyaret edebilir veya tekrar ziyaret edebilirler.

Peter Pan veya Mavi Peri'nin Disneyland figürleri, elbette, stüdyonun şimdiye kadar yarattığı herhangi bir şey kadar kaba bir şekilde küçültüldü. Muhtemelen bu aktörler kostüm giydiklerinde New York veya Tokyo'daki en yoğun şehir kalabalığında belirli tipleri olarak hızla tanınabilirler. Yine de onlara verilen internet yanıtları açılış sayfalarımızda karşılaştığımız aradaki çekiciliği tuhaf bir şekilde koruduklarını gösteriyor. Bu anlamda gerçekten ironik ünlüler olarak görülebilirler: Johnny Depp veya Keira Knightley gibi onlar çok farklı nedenlerle de olsa kendilerine benzememeye çalışarak toplum içinde çok zaman harcarlar.

Bu arada filme geri dönersek, Disney'in Tinker Bell franchise'ı üç yaşındaki çocuklara çok hassas ve maddi bir çekicilik sunuyor. Tinker Bell ve arkadaşlarının tanıtım fotoğrafları, ilk bakışta bir tür peri kızı gecesi gibi görünüyor. Son derece stilize edilmiş tipler o kadar kolay aktarılabilir ki, kısmi bir kostüm değişikliğiyle zahmetsizce "peri silahşörleri" olabilirler, peri statüleri yalnızca kanatlarla sağlanır. İlginç bir şekilde, bu Disneyleştirilmiş Tinker Bell, birçok çocuk tarafından kanatlarından ziyade abartılı gözlerinden tanına-

bilir. Bunlar çok başarılı *Frozen*'ın yüz tipleriyle bir bağlantı olduğunu düşündürür.

Bu çocuk perileri ile geçmişin korkunç çocuk hırsızları arasındaki sayısız ironik karşıtlıklar arasında, belki ikisi daha kalıcıdır. Bir zamanlar, peri büyüsü, kelimenin tam anlamıyla bir daha asla göremeyeceğiniz bir renk ve süs karmaşasıyla o şaşırtıcı tek karşılaşmaya bağlıydı. Basitçe, değerli şeyler ve değerli renkler. Pek çok Batılı çocuk için peri cazibesi anlatan hikâyeler artık saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Bunların uyumsuz pigmentleri ise göz kamaştırıcı bir istisnadan ziyade sıradan bir kaidedir. Dahası, Disney'in kendi ticari ömrü içinde bile, peri kıyafetlerindeki yoğun tonlar, son zamanlarda düz bir dijital gösterişin altında sertleşti. Bu da kıyaslandığında *Fantasia*'yı anlaşılmaz bir şekilde fazlasıyla gizemli gösteriyor.

Bu estetik indirgemecilik son zamanlardaki diğer peri sunularını ne kadar bozdu? Sebep ne olursa olsun Peter Pan'ın, hem Steven Spielberg'in hem de Joe Wright'ın olağanüstü yönetmenlik yeteneklerini yendiği genel olarak kabul edilmiş görünüyor. Pek çok eleştirmen için 1991 yapımı *Hook*, Spielberg'in kariyerinin bugüne kadarki en zayıf filmiydi ve sıradan yeni konusu ve yüksek teknoloji bütçesinin ağırlığıyla ne yazık ki yaratıcılıktan yoksun kaldı. 2015'e gelindiğinde üstat Wright, başka bir yeniden tasarlanmış Pan hikâyesiyle aynı kaderi paylaştı. Bu hikâye, *Gurur ve Önyargı* veya *Kefaret* gibi filmlerde dikkat çekici yaşamsal enerjileri tüketiyordu. Bir kez daha CGI'nin aşırı yüklenmesi Pan'ın birçok eleştirmeni tarafından topa tutuldu. Zaman zaman, peri büyüsü ve ağır makineler arasındaki bu çatışma sahneye de yansıdı. 1996'da bir çocuk, tiyatronun yeni *Peter Pan* uyarlamasının ilk dakikalarında "Çıkarın beni!" diye bağırarak koltuğunun altından kaçtı. Bunun üzerine üç yaşındaki Morris Mitchener'ın ebeveynleri West Yorkshire Playhouse'a dava açmaya çalıştı. Playhouse'un savunmasında buna şu şekilde cevap verdi: ürkütücü seslendirme (Amanda Mitchener'e

göre "100 desibeldeki Peter Cushing gibi") performansın yedi yaşından küçükler için uygun olmadığını bildiren bir program notuyla açık bir şekilde bildirilmişti.

Buna rağmen en azından modern sinemanın yüksek teknolojili gümbürdemelerinden kaçan perilerin basılı sayfalara sığındıklarını umabiliriz. Rainbow Magic kitap serisinin mekanize ve son derece başarılı perileri göz önüne alındığında, bu tamamen doğru değildir. Bir zamanlar periler 31 Ekim'de çocukları kaçırabilirken burada Cadılar Bayramı Perisi Trixie onların kurtarıcısıdır. "Cadılar Bayramı'nın herkes için eğlence dolu ve heyecan verici olmasını" sağlarlar. Biraz yana doğru adım atarak, Jim Henson'un 1986 yapımı *Labirenti*'nde ve Guillermo del Toro'nun daha yakın tarihli *Pan'ın Labirenti*'nde (2006) büyülü efektlerle birleştirilmiş film, teknoloji ve peri karanlığı ile karşılaşıyoruz. Her iki durumda da, çocukların yeraltı dünyasına akınları güçlü unsurlardır. Bir kadın arkadaşım, ilkini kendi çocukluğundan hatırlayarak, deneyimin onun için ne kadar cinsel olduğu konusunda şaşkınlığını koruyor. Üstünlük açısından Disney, daha tipik peri maceralarına karşı çarpıcı bir karşı sürüm sunuyor. Robert Stromberg'in 2014 yapımı *Maleficent*'te Pan benzeri boynuzları ve görkemli kanatları kolay veya tanıdık kategorilere meydan okuyan ikonik bir peri figürü başroldedir. Bu belirsiz kadın kahramanın etrafına şiirsel bir ışık perdesi ören bu tasvir, Angelina Jolie'nin hikâyemize başladığımız kovulmuş melekleri dramatik bir şekilde yeniden keşfettiği bazı kapanış sahneleri sunuyor.

Yine de genel olarak zıtlık geçerliliğini sürdürüyor gibi görünüyor. Edebiyatın özgürlüğü perilere kan emici kameranın sık sık onu alıp götürdüğü bir hayat verir. Muhtemelen en güçlü ve popüler örnek, Tolkien'in perili destanı *Yüzüklerin Efendisi*'dir. Susan Cooper'ın ürkütücü romanı *The Dark is Rising*'de [Karanlık Yükseliyor] canlandırılan Merlin figürü Merriman Lyon'a da bakabiliriz. Bu karla kaplı çalışmanın kasvetli parlak atmosferi, birçok durumda, peri büyüsünün,

onu keskinleştirecek bir karanlığın ucu olmadan gerçekten parlayamayacağını hatırlatır. Kuşkusuz bunun son yirmi yıldaki en iyi edebi örneği Susanna Clarke'ın olağanüstü eseri *Jonathan Strange ve Mr Norrell* (2004) olmuştur. Bu kitabın güçlü Kuzey peri alacakaranlığı ve tehdidi, bir şekilde, umutsuzca akademik ve antikacı *York Society of Magicians*'ın [York Sihirbazlar Derneği] hicvi ve onun tüm krallık ziynetleriyle yoğunlaşıyor. Sanki M. R. James'den örnek teşkil eden hayalet hikâyelerinden bir peri yorumu üretmesi istenmiş gibidir. İlginç bir şekilde, romanın peri beyefendisinin karanlık cazibesi, kamera gözüyle bakıldığında büyüsünü kaybetmiyor. 2015 Kanada ekran yorumu, yeraltı peri dünyasının fantastik gölgelerini ve insan âleminin Kuzey manzaralarını zekice yeniden kurguluyor.

Periler, daha yakın zamanda, Britanya'nın en başarılı yazarlarından biri olan David Mitchell'in eserinin içine sızdı. *Slade House*'un [Vadi Evi] kapanışına doğru Doktor Iris Marinus-Fenby gergin bir şekilde bir yaban çileği düşürüyor. Bu çilek, onu evin gizemli ikizlerinin bir kurbanı hâline getirecektir. Açıklama şu şekilde: "Bütün masallarda, mitlerde, kural şudur; bir şey yerseniz veya içerseniz, nar taneleri, peri şarabı, her neyse, orası sizi ele geçirir." Bunu yaparken, romanın önceki kurbanlarının Norah ve Jonah'ın pençelerine düşmek için gönüllü olarak özümsemek zorunda kaldıkları "banjax"ın önemli rolünü okuyucuların yeniden kavramsallaştırmasını sağlıyor.

Ancak benim için modern çağın peri edebiyatıyla ilgili en akılda kalan temas ekim akşamı gerçekleşti. British Library'nin nadir kitaplar odasının lambalı sessizliğinde büyülenmiş gibi oturuyordum. Maurice Hewlett'in 1913 tarihli *The Lore of Proserpine* adlı çalışmasından yükselen eski kâğıtların kokusunu soluyordum. Sahiden ne okuyordum? Kitap klasik bir otobiyografi gibi başladı. Hewlett, alacakaranlıklı bir Pazar yürüyüşünün fotoğrafik kesin bir çağrışımından, ailesinin gerisinde kalarak, nemli gri bir or-

manda, sakince bir tavşanı boğazlayan bir peri çocuğunun önünde durduğu ana geçti. Böyle olunca kitap beni çabucak bir tavşan deliğine yuvarladı. Wiltshire banka memuru Stephen Beckwith'in hikâyesi de oldukça şaşırtıcı derecede gerçekçiydi. Stephen, 30 Kasım 1887'de akşam saat 10 civarında köpeğini gezdirirken faydalı bir peri kızına rastlar. Beckwith kızı ailesinin evine götürdükten aylar sonra peri, Beckwith'in küçük kızı Flossie ile birlikte ortadan kaybolur. Flossie bir daha asla görülmez. Bu sıra dışı eserin rahatsız edici seslerini aktarmaya çalıştığı için hayal kırıklığına uğramış bir şekilde, okuyucuların bunu kendileri için denemelerini şiddetle tavsiye ederim: Londra'daki o kalın dokulu sayfalardan randevu alamayınca, çevrimiçi sürümler, eğer sakin bir boş vakitte içilirlerse, yeterince sarhoş edici olmalıdır. Şimdilik Hewlett'in peri dünyasının en iyi özeti şunu söylemektir: belki de geleneksel perilerimizin orta düzey kalitesini bu kadar parlak bir şekilde yeniden yaratması bakımından *Yüzüklerin Efendisi*'nden sonra ikinci sıradadır. Zaman zaman *The Lore of Proserpine* kendi başına neredeyse benzersiz bir tür gibi görünüyor. En yavan, en ölçülü tonlar, tamamen imkânsızı, insanı gerçekle kurgu arasında kendini kaptırmış bir şekilde kıstıracak şekilde anlatır.

Ancak o aşamada, yeni peri görüntülerinin beni ne kadar keskin bir şekilde şaşırtabileceği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Ertesi ocak ayında, eski dostum Christopher'ın cenazesine gidecektim. Bundan iki gün önce, karanlık bir öğleden sonrasında öğretmen arkadaşım Emily kucağıma bir peri rengi ve enerji cümbüşü bıraktı. Wadhurst İlköğretim Okulu'nun sabırsız çocukları arasında gerçekten de neredeyse bir isyan çıktığını öğrendim. Bozuk bir fotokopi makinesi peri sanatlarını geciktirmişti. Oturdum ve gözlerimizin önünden geçen şaşırtıcı peri türleri yelpazesine şaşkınca baktım.

66 yaratımın sadece dördünün kanatsız olduğunu söylemek, onların beklenen mevcut klişelere umursamaz bir şekilde meydan okumaları hakkında çok az şey söylemektir. Bazıları

kabileydi; bazıları böcek veya sürüngen; bazıları dikenli; en az iki tanesi biraz *New Age* tarzıydı; biri yamyam; bir çift cadı benzeri vardı. Bir tanesi de çarpıcı şekilde uzaylıydı. Çoğu zaman, bir kızın resmi gibi görünen şeye daha yakından bakmak, onun bir erkek eseri olduğunu ya da tam tersi olduğunu gösteriyordu. Daha küçük çocukların (yaş aralığı altı ila on bir arasında) karanlık ve pürüzlü görüntüler yaratması, oldukça kadınsı olanlar kadar muhtemel görünüyordu.

Genel boyut aralığı (çocuklardan yazılı olarak vermeleri istendi) genellikle küçüktü: tipik olarak 2-10 santimetre veya "fındık kadar küçük... bir lastik kadar büyük." Perilerin açıkça iyi olduğunu düşünenlerin sayısı, onların "yaramaz ve kötü" olduğunu düşünenlerden biraz daha fazlaydı. Bununla birlikte bütün olarak bakıldığında, çoğu betimleme, geleneksel peri türlerinin değişken belirsizliğini geniş bir şekilde yakalamıştır; "haylaz", "yaramaz" ve "arsız" birçok kez ortaya çıkmıştır. "Bence periler iyi ve kötüdür" notu (hayret verici şekilde şişman ve kocaman boynuzlu bir iblisin altında) çok sayıda görüntüde farklılıklarla yankılandı. Perilerin "insanlara benzer, ancak daha büyülü ve daha küçük" olduğunu düşünen on bir yaşındaki kız şöyle dedi: "Hepsinin uzun elbiseler giydiğini düşünmüyorum ve bizimkine çok benzer hayatlar yaşadıklarını düşünüyorum." Bu ifade, Kelt masallarının eski çeşitliliğini ve esrarengiz yansıtma özelliklerini çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır ve bunu yapan tek çocuk o değildi.

Kusursuz bir dünyada tüm çizimleri basmalıydım, ya da gerçekten de onları Disney'in sponsor olduğu bir galeride sıralamalıydım. Konuyu burada yerimiz olan iki tanesiyle sınırlandıracak olursak, benim kendi izlenimlerim, resimlerin kendisinden çok daha az değerlidir. Açıkça konuşmayı göze alıyorum. David Gourd'un Blake tarzı perisi; enerji, güç ve hatta neşenin çarpıcı bir birleşimini sunar. Onun açıklaması ("bir sincap kadar büyük ve gerçekten hızlı"), ilk bölümlerimizde hızla yayılan hareketli yaramazlıkların çoğunu uygun bir şekilde özümsüyor. On yaşındaki David'den bir

yaş küçük olan Mimi Weller, bir "Savaş Perisi"ni tasvir ediyor. Yeşil piksie çizmeleri; Viking benzeri başlıkları, şeytani kırmızı kanatları ve savrulan ok ve yaylarından daha az belirgindir. Beş santimetre olabilir, ama o zaman bir eşekarısı da o kadardır.

Genel olarak, Wadhurst İlkokulu'ndan dışarı saçılan peri yaşamının tüyler ürpertici çiçek mikroskobu bizi şu konuda uyarıyor: çocukların, ticari klişeleştirmenin potansiyel olarak zayıflatıcı güçlerine karşı ne kadar dirençli olabileceğini unutmamak gerekir. *Peter Pan*'ın herhangi bir iyi performansında olduğu gibi, çocukların sihrin çoğunu yanlarında getirecekler. Hepimiz büyünün içine doğduk ve büyük ihtimallere rağmen peri büyüsü etrafımızda yeniden doğmaya devam ediyor. Şimdi karşılaşmak üzere olduğumuz şey, gerçekten de, bu sürecin zaman zaman şaşırtıcı bir şekilde gerçek olabileceğini gösteriyor.

Görülmeler

"1900-1901 yıllarında Güney Afrika Savaşı sırasında, yaklaşık beş yaşındayken Kent'te bulunan Gillingham'da yaşıyordum. Birkaç ay boyunca her gece, annem bana iyi geceler öpücüğü verdikten ve yatak odamın kapısını kapattıktan sonra kısa bir aralık oluyor ve sonra uzaktan, toplu Liliput bandolarının çaldığını duymaya başlıyordum." Bu müzik daha da yükseldi ve bir gece lambasının ışığında tanığımız şunu gördü:

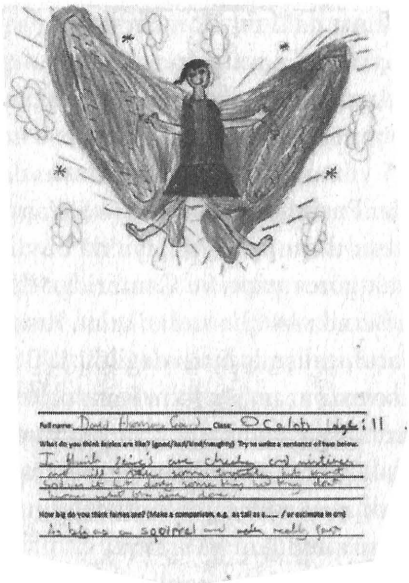
> Bir dizi küçük asker, yatağımın sağından kuş tüyümün üzerinden (desenini ve rengini çok iyi hatırlıyorum) yukarıya doğru yürüdüler ve yatağın başucunda kayboldukları diğer tarafa geçtiler. Her asker yaklaşık 20 santim boyundaydı ve kırmızı bir ceket giyiyordu. Bir sürü tabur vardı ve her birinin başında bir bando vardı. Bunlar geçerken dövüş müziği çalıyordu. Bu müzik, gündüzleri duyduğum tüm müziklerden çok daha heyecan vericiydi. Yürüyüş birkaç dakika sürdü

ve sonra uykuya daldım. Yön her zaman sağdan solaydı. Askerlere hiç dokunmaya çalışmadım ama onlar tamamen gerçekti. Onları gerçekten gördüm ve gerekirse herhangi bir mahkemede yemin ederek bunu söylemeye hazırım.

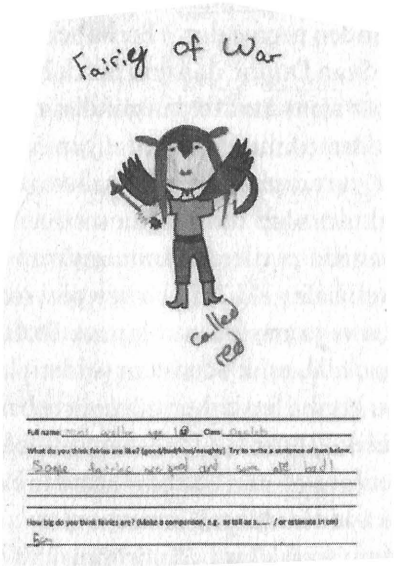
Bunlar 1951 yılında Victor Purcell tarafından yazılmıştır. O zamana kadar Purcell, Birinci Dünya Savaşı'nda savaşmış, yaralanmış ve esir düşmüştü. Malaya'da büyük bir sömürge yöneticisi olarak görev yaptı ve Cambridge'de tarih öğretim görevlisi oldu. Burada 1963'e kadar kaldı. Kısacası hayalgücü veya manevi tarafı gelişmiş birisi değildi. 1938'deki leprikon çılgınlığından sonra yazan Sör John Randolph Leslie gibi Purcell de kanıtlarının bir mahkeme için yeterince iyi olduğunu düşündü. Karşılaştırma önemlidir çünkü genellikle "sadece anekdot" olarak alay edilen sözlü ifadelerin belirli bağlamlarda çok ciddiye alındığını hatırlatır.

Bununla birlikte 1951'in sonlarında basın şöyle bir şey bildirdi: Bir Limerick konut projesi askıya alındı çünkü orada bir peri kalesinin kurulacağına inanan işçiler "oranın kilometrelerce ötesinden geçmezler." Bu haberden sonra İrlanda İşçi Milletvekili Sean Dunne'dan çok farklı bir görüş duyuldu. İrlandalı bir haber ajansı tarafından gönderilen bu haber, Dunne için "bu ülkeden çıkmış en skandal yapımlardan biri"ydi. Dunne bunun, "yurt dışında İrlanda halkına daha fazla saygı duymaya" yardımcı olup olmadığını sordu.

Belli bir aşamada perilere inanmamaktan ziyade, onlara inanmak tehlikeli hâle geldi. Hiçbir şey peri inancından daha gülünç, çocukça veya mantıksız olamaz. Dolaylı olarak, cadılara olan inanç bile, eşlik eden tüm şiddetiyle bundan daha az saçmaydı. Bu kitaba başlarken görünüşte basit olan soruyu ele almak için birkaç satırdan fazla harcayacağımı hiç düşünmemiştim: "Periler var mı?" Şimdiye kadar Purcell'inki gibi düzinelerce hikâye okuduktan sonra, onları kesinlikle kolay kolay yazmazdım. Azıcık bir peri görüntüsünü seçerek bunları yaklaşık tarih sırasına göre burada veriyorum.

Görsel: Blake tarzı peri: David Gourd, 11 yaşında, 2016.

Görsel: Savaş Perisi: Kızıl, Mimi Weller, on yaşında, 2016.

Ağustos 1920'de, fizikçi Sör Oliver Lodge, Cottingley peri fotoğraflarına şüpheyle yaklaşsa da çocukluğunda perilerle ilgili deneyimlerini hatırlayan bir kadınla mektuplaşıyordu.

> Beş yaşında olduğum zamanı hatırlıyorum... Perilerle konuşmak için şafak vakti yataktan çıkıp bahçeye gidiyordum. Her zaman güzeldiler, asla yaşlı değillerdi, çok genç de değillerdi, belirli bir yaşları yoktu. Bazen çocukken geceleri birdenbire korkudan kaskatı kesilerek uyanırdım ve hemen perileri bana gelmeleri için çağırırdım. Önce, odam müzikle dolana kadar gittikçe yükselen hafif bir müziğin sesini duyardım. Her taraftan küçük periler gelip yatağımın yorganı boyunca süzülürlerdi ve tüm korkum neşeye dönüşürdü. Beni tekrar uyuturlardı. Onlara neredeyse her zaman müzik eşlik ederdi.

Arkasındaki acımasız şüpheciler ile bu hesabı titizlikle incelemesi gerektiğini kibarca vurgulayan Lodge, ayrıca bu kadına (Celia Alleyne takma adı verilmiştir) bu deneyimler sırasında gerçekten uyanık olup olmadığını sorar. Alleyne bu noktada oldukça nettir.

> Size söylemeliyim ki sabahın erken saatlerinde bahçede çiy ile ıslanmış olarak bulundum ve dışarı çıktığım için annem beni şiddetle azarladı. Sürgüyü açmak için bir holdeki sandalyenin üzerinde durduğumu ve çıkardığı iğrenç gıcırtıyı çok iyi hatırlıyorum. Bu sesin ev halkını uyandırmasından korktuğum için değil, "perileri korkuttuğu" için bu sesten çok nefret ettim ve duyacaklarını düşündüm. Hareketsiz ve sessiz olmalıydı, yoksa onları göremezdim.

Tüm ilgi çekici ayrıntılarına rağmen, bu iki anlatı, bu çağdaki çocukların hayal etmesi beklenen türden iyi huylu perileri içeriyor. Her ikisinde de müzik bulunur. Purcell'in uyku vakti askerleri, ünlü bir savaş sırasında büyüyen bir çocuktan beklenebilecek türden olası bir değişken gibi görünüyor. Bununla birlikte, bahçesi Birdlip Beeches ormanında sona eren eski bir Gloucestershire evinde kalan bir kadından haberdar olduğumuzda işler değişir. Kadın ormana gitmiş, saçlarını yıkamış ve kurularken:

> Aniden, saçımı çeken bir şey hissettim ve bakmak için döndüm. Gözüme olağanüstü bir manzara çarptı. Yaklaşık dokuz santim boyundaydı ve şimdiye kadar gördüğüm en korkunç çirkin, korkunç şekilde biçimsiz, en kırışık ve en küçük cüceydi. Dökülmüş kavak yapraklarının rengindeydi, bir tür sarı kahverengiydi. Yüksek, cırtlak bir sesi vardı. Saç tellerime takıldı... kaçmak için uğraştı... dürüst insanları rahatsız ederek orada olmaya hakkım olmadığını ve onu saçımla boğmuş olabileceğimi söyledi.

Kadının hafızasında kesinlikle çirkin ve dikkat çekici bir şekilde ayrıntılı olmasının yanı sıra, bu yaratık, kadının varlığına karşı çarpıcı bir şekilde öfkelidir. Bu yönüyle sadece diğer perilere değil, bizim yani yaşayanların marjinal davetsiz misafirler olduğumuza dair güçlü bir duyguya sahip bazı hayaletlere benziyor. Bu tür durumlar, ideal olarak birbirinden ayrı ve birbirinden habersiz olması gereken boyutların ani, gayri meşru bir şekilde kırılmasına yardımcı olamaz. Kadın, Bristol Üniversitesi'ndeki bir profesöre deneyimini anlatırken, ormanın ülkedeki hayatta kalan son peri uğrak yerlerinden biri olduğunu bildiğini ekliyor; o kadar ki "bu yüzden kimse oraya gidemiyordu."

Tarihsiz bir 20. yüzyıl anlatımı, gerçekçiliği açısından aynı şekilde ilgi uyandırıcıdır.

> Bir yaz sabahı saat 11 civarıydı. Geniş ıssız bir bozkır alanının altından bir nehrin aktığı bir yerde kıyının sol tarafında oltamı karşıya kıyaya atarak balık tutuyordum. [Bir anda] yarım kiloluk bir alabalık tuttum. Balığı yabani otlardan temizlerken benden kaynak yönüne doğru uzak kıyıda tiz bir tonda heyecanlı bir konuşma duydum.

Bu davetsiz misafir, Galler aksanıyla İngilizce konuşuyordu ve

> Hatırladığım kadarıyla şöyle diyordu: "Yakala onu Tommy, alabalık yemeyi severim Tommy adamım; onu bana ver, Tommy." Yukarı baktım... Ve ziyaretçimin, Küçük İnsanlar kategorisinde yer alacak kadar küçük olmasa da, küçük

olduğunu ve 65 yaşlarında, şapkasız, bir tutam kır saçlı ve kısa, kır sakallı yaşlı bir adama benzediğini gördüm. Üzerine gömlek giymişti (renk unutulmuş) ve beline kadar yükselen çok parlak yeşil pantolonu vardı. Kollarını sallayarak dans ediyordu. Balık tutmak benim tek başıma yaptığım bir şey olduğu için doğal olarak şaşırdım ve sinirlendim; ama "Tamam, ama onu henüz yakalamadım" dedim ya da buna benzer bir şeydi. Bu söze aldırış etmedi ama gevezeliğini sürdürdü: "Alabalıkları severim Tommy!" Birkaç saniye balıkları otlardan çıkarmaya odaklandım. Bu süre zarfında, gevezeliğin sona erdiğini fark etmekten çok memnun oldum. Balıkları sığ alana çekerken yukarı baktım ve ziyaretçim buharlaştı. Bu beni gerçekten şok etti ve kalbim atmayı bıraktı. Açık zeminde tamamen gözden kaybolmuştu; çünkü o, benim başka tarafa baktığım birkaç saniye içinde, yaklaşık 150 metre ötede ve yokuş yukarı, kara yolu köprüsünün sonundaki direğe geri gelemezdi. Köyde araştırma yaptım ama kimse tarif ettiğim ziyaretçi gibi birini tanımıyordu veya görmemişti. Adımı *nereden* biliyordu?

Anlatıcımızın ses tonunda saçma sapan bir kesinlik sezen herhangi bir okuyucu, onun bir Komutan T. A. Powell olduğunu bilmek isteyecektir: başından geçenleri anlatırken "hayal görebilecek birisi olmadığını" şiddetle vurgulayan bir adam. Gerçekten de kulağa Purcell"den daha fazla ona benziyor gibi gelmiyor. Bu cin alabalık meraklısı ile ilgili hatırası, hayalet gibi maddeden kurtulma yeteneğiyle çocukluktan değil, yetişkinlikten geliyor.

Oldukça yakın bir zamanda, aynı netlikte bir çocukluk anısı daha hatırlandı ve 1990"larda E. J. A. Reynolds tarafından Janet Bord'a anlatıldı. 1948"de okul tatillerinde Horsham, Sussex'te kalan on yaşındaki Reynolds ay ışığının aydınlattığı bir gecede tavşan tuzakları kurmuştu.

Oturup beklerken aniden küçük, kıllı bir adamın böğürtlen çalılıklarından çıktığını fark ettim. En fazla 45 santimetre boyundaydı ve kıllarla kaplıydı. Yüzü çıplaktı ama görüntüsü

deriye benziyordu. Burnu keskin görünüyordu. Profilden dönünce fark ettim. Kesinlikle elleri vardı. Kolları bir insanınkinden daha uzun görünüyordu. Ayaklarını fark etmedim. Kesinlikle önemliydi, gerçekti. Beni fark etmedi, ettiyse de göstermedi. Döndü ve böğürtlen çalılığında gözden kayboldu. Çifte kalacağımı söylediğimde bana güldüler.

"Birkaç gün sonra" diye ekliyor Bord, "Bay Reynolds bir otobüste üst kata çıkarken yaratığı tekrar gördü. Bu gündüz vakti yaşandı ve Horsham'da farklı bir yerdeydi. Küçük adamı büyük bir bahçede çimenlerin üzerinde yürürken gördü."

Periler var mı? Bu soru, kesinlikle, bu kitabın başında göründüğünden çok daha önemli bir soru gibi görünüyor artık bana. Başka bir deyişle, tüm bu insanlar bana söylediklerini görmüşler gibi geliyor. Öyleyse neden onların anlattıklarına inanmak hâlâ bu kadar zor? Alay edilme korkusu bir yana muhtemelen en iyi cevap şudur: Perilerin ne olduğunu veya nereden gelebileceğini bilmiyoruz. Uzaylılardan veya hayaletlerden çok daha radikal bir şekilde anlam ifade etmiyorlar. Bunu söyledikten sonra, onların varlığına dair Hıristiyan Tanrı'nın varlığından çok daha fazla kanıt olduğunu bir kez daha vurgulamak isterim. Bir bütün olarak ele alındığında yukarıdaki tanımlamalar basitçe bir tür kültürel arketip veya klişeye indirgenemez. Bazıları güzel ya da hoş, bazıları kızgın ya da çirkin. Boyutları yirmi santim ve (Powell'ın hesabına göre) en az bir metre arasında değişkenlik gösterir. Ne Powell ne de Birdlip kadını, perileri görmek istiyormuş gibi görünmüyor ve her iki olay da tamamen tek seferlik gibi duruyor. Hayatları boyunca perileri gören beş muhabirden sadece biri Alleyneliydi. Kırsal kesimde üç vaka olmasına rağmen ikisi iç mekânlarda gerçekleşiyor.

Bu arada, 1964'teki Liverpool, sallanan İngiliz modernitesinin özü gibi görünüyorsa, o Temmuz'da meydana gelen isyanın The Beatles ile hiçbir ilgisi yoktu.

Kesinlikle [leprikonları hatırlıyorum] ve onlardan birkaçını kütüphaneye yakın Kensington Fields"de gördüm... Bu, 1964 yılının Temmuz ayının başlarında bir öğleden sonra, 16.30

civarında olacaktı ve bunu dün gibi hatırlıyorum. O zamanlar 10 yaşındaydım ve arkadaşlarımla futbol oynamaya gidiyordum ve bu küçük (sadece birkaç santim boyunda diyebilirim) kırmızı ve siyah giyimli adamların çimenlerin arasında durmuş bana baktığını gördüm. Birinin üzerinde bir çeşit şapka olduğundan eminim. Panikledim ve eve kadar koştum.

Liverpool radyo sunucusu Tom Slemen sadece bu ifadeyi toplamakla kalmadı, aynı zamanda "yaklaşık yarım metre veya daha kısa, soluk sarı-yeşil tenli" bir figürün görüntüsünü de verdi. Bu suret, 1 Temmuz öğleden sonra Edge Lane'de bir bahçede iki kadına göründü. Yeşil bowling parkına geri döndüğümüzde, yerel polis memuru James Nolan, leprikonları görmek için gelen yüzlerce çocuğu dağıtmak için polis arabalarını ve motosikletçileri çağırmak zorunda kaldı. 1964'te Brae Street Okulu'nda bulunan bir adam, 2009'da *Liverpool Echo*'ya yazdığı mektupta, kendisinin ve okul arkadaşlarının, "onların okul bahçesine bakan bir pencereden içeri girip çıktıklarını gördüklerini" söyledi. Yaklaşık dört kişiydiler. Hepsi ufacıktı ve tipik bir cüce hakkında bir okul kitabında anlatılanlar gibi giyinmişlerdi ve içeri girip çıkmak için pencere pervazında bacaklarını sallayarak oturuyorlardı."

Diğer şeylerin yanı sıra, bu tür anlatılar, garip veya imkânsız olana neden ve nasıl inandığımız sorusunu gündeme getiriyor. Farklı seviyelerde örtük ikna veya zihinsel netlik söz konusu gibi görünüyor. Yukarıdaki raporları rahat bir şekilde açıklamış olsaydım bunlar, muhtemelen çoğu okuyucu için kolayca gözden kaçan bir bulanıklık oluştururlardı. Ancak adları, tarihleri, yerleri ve fiziksel açıklamaları ekleyince odakları önemli ölçüde keskinleşir. Peki ya en iyi arkadaşımız bize benzer bir hikâye anlatsaydı?... Bu nokta, vurgulanmayı hak ediyor, çünkü birçok insan gözlerimin içine baktı ve bana hayaletlerle karşılaştıklarını söyledi. Peri raporlarıyla, elbette, gerçekçi ikna olarak kabul ettiğimiz şeyin başka bir şey olma olasılığı her zaman vardır. Biz merakla büyüdük. Bizler, oluşum yıllarımızın ilk hayat kaynağı olan hikâyelerden meydana geldik. O zaman belki de bilmeden bu tür öyküleri

okuduğumuz zaman, yetişkinliğin katı, kuru yasalarından birkaç dakikalığına mutlu bir şekilde vazgeçerek o çocuksu duruma geri mi dönüyoruz?

Albert Hall'un bina geliştirme direktörü Ian Blackburn 1996'da, *Daily Telegraph* ile ünlü mekânda tekrarlanan hayalet manzaraları hakkında röportaj yaptı. Blackburn, "İnsanlar size aynı şeyleri söylemeye devam ettiğinde, bunu fark etmeli ve işin özüne inmeye çalışmalısınız," dedi. Bu, hayalet görülmesi meselesi için gerçekten çok iyi bir söz ve peri karşılaşmaları sorunu için oldukça iyi bir slogan. Ama başka bir soruyu gündeme getiriyor. Bazen birçok insan aynı şeyi söylediğinde dinlenir. Diğer zamanlarda, kulağa folklor gibi geliyorlar. Neden? Kısmen bu nedenle, geleneksel peri topraklarındaki karşılaşmaları ve burada verilenleri birbirinden ayırdım. Ayrıca, eğitimli insanlardan veya kaybedecekleri belli bir itibarı olanlardan gelen raporları ayrıcalıklı kılma eğilimindeyim (Bunun adil olduğundan emin değilim, ancak haber kaynağını tanımıyorsak çoğumuz sosyal statüsüne bakarız.)

Hikâyeler hakkında birkaç son söz söyleyelim. Hayatımın çoğunu hayaletlere inanmayı reddederek ve bana onlardan bahseden insanları doğru dürüst dinlememeye çalışarak geçirdim. Bu hikâyeleri yeterince dinledikten sonra fikrimi değiştirmek zorunda kaldım. Bunlar benim işim olduğu için hikâyelere karşı belirli bir ön yargım olabilir. Tonlarını, güvenilirliklerini, tutarlılıklarını vb. tespit etmek için eğitim aldım. Yine de, şimdi, garip bir şeyin kanıtını istiyorsanız resimlerden çok hikâyelere güvenmenin daha iyi olduğuna hiç şüphe yok gibi görünüyor. Cottingley olayı kadar eski bir dönemde, iki genç kız, müthiş bir fotoğrafik aldatmacayı başarabilirdi. Hayatım boyunca dijital ve bilgisayar yenilikleri, eski "kamera asla yalan söylemez" ifadesini hatalı bir ironi seviyesine indirdi. Paranormal âlemde, en iyi bahis elbette onu kendinizin görmesidir. Durum böyle değil çok eski bir insan yöntemine bağlı kalın. İnsanlarla konuşun, onları dinleyin ve dinlemeye devam edin.

Sonuç
Yeşil Sis

İlkbaharda her tarlaya girmek isterler ve bozkırların önündeki bahçeye bir çapa kaldırdılar ve kendilerini anlayamadıkları için dikkat çekici ve çetrefilli sözler söylediler; yüzlerce yıldır söylenenle aynısı. Ve her sabah, o ilk şafakta, avuçlarında tuz ve ekmekle bir kapı eşiği durur, tarlalardaki yeşil sisin yükselişini seyredip beklerlerdi. Baharın başlangıcını bizleri mahveden tohumları, ağaçlara ve bitkilere gelen yaşam dünyasını beklerlerdi.

BU UĞURSUZ SABAH, daha önce Tiddy Mun ve Yabancılarla tanıştığımız Lincolnshire vadisinin her tarafında, insanlar bir tür doğurganlık sunusu olarak ekmeği ve tuzu toprağa ufalayacaklardı. Doğaya karşı bu tür bir tutum, tarihin büyük bir bölümünde çoğu insan için norm olmuştur. Bu animist veya pagan duruş; sabırlı, son derece dikkatli, gizeme saygılı ve ortak karşılıklılık anlamında bütüncüldür. Doğaya yönelik yağmacı, mekanik bir tutumun sahte akılcılığı ve faydacılığıyla çarpıcı bir şekilde çelişir. Bu son durumda, topraktaki canlılığı emen bu tek taraflı yağma; çiftçileri, kerestecileri veya avcıları basitçe devam etmeye sevk eder. Yukarıda gördüğümüz tamamen yerelleştirilmiş özel ilişkiye katiyen şans vermez. Annie Proulx'un *Barkskins* romanında fazlasıyla detaylandırılan bu yağmacı duruş, Ağustos 2016'da yeni bir jeolojik çağın ilanı için yapılan bilimsel çağrı tarafından da kabul edildi. 1950'li yıllara tarihlenecek olan Antroposen, Doğa'dan çok İnsanın baskın güç olduğu ilk dönem olacak ve küresel ölçekte radyasyon ve plastik kirliliği izleriyle belirgin olacaktı. Lincolnshire çiftçilerinin putperest davranışlarını

eleştirmek için harekete geçen herhangi bir Hıristiyan, son yüzyıllarda doğaya verilen en ağır hasarın, açıkça Hıristiyan olduğunu söyleyenler tarafından verildiğini unutmamalıdır. Bu hasar, gelişmiş dünyanın en yoğun Hıristiyan ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde en düşük noktasına ulaşır. Bu arada İngiltere'de, şimdiki Canterbury Başpiskoposu Justin Welby, on bir yıl boyunca petrol yöneticisi olarak çalışarak mesleği için eğitim aldı.

Peri inançları, hem daha geniş hem de çok kesin yollarla, sanayileşme ve kapitalizmin yağmacı davranışlarına karşı koymaya yardımcı oldu. *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki esrarengiz gezici ağaçlardan çok önce doğa ruhları, ormanlarda dolanıyordu. Yunan perileriyle ilişkilendirilen ağaçlar, kesildiklerinde kanayabilirler ve 20. yüzyılın Yunan tarım alışkanlıklarında bu tür bir dikkat veya saygının çok gerçek yankılarını görüyoruz. 18. yüzyıl Galler'inde bir dişi meşenin kesilmesi tehlikeli bir cezaya yol açabilirdi. Almanya'da Kammerforst'ta (Trier yakınlarındaki bir ormanda) Pulch olarak bilinen doğa koruyucusu, ağaçlara zarar veren veya izinsiz odun alan kişilerden intikam alırdı. Cotswolds'da mürver ağacının kesildiğinde kanadığına inanılıyordu. Lincolnshire'da ise bu ağacı kesen herhangi biri sadece izin istemekle kalmamalı, karşılığında "bir ağaç yetiştirdiğinde" kendi odunlarının bir kısmını da vaat etmelidir.

Geleneksel periler ülkesinin her yerinde, doğa ve doğurganlıkla kurulan bu bağ, bazen daha da keskin bir şekilde pagan görünebilir. Genç Merlin'le ilgili bir hikâye şu şekildedir: Merlin, bir Galler kalesi inşa etmek için kan kurbanı olarak kullanılmaktan kıl payı kurtuldu ve Iona'da, Kelt Hıristiyanlığının kutsal kalbinin, en dindar adanmışlarından birinin kanını içtiği söylendi. Daha sonra Kilise tarafından bastırılan yazılı bir tarihte, Columba'nın kötü ruhlardan korumak için ilk Iona manastırının altına yaşayan bir insan kurbanının gömülmesini talep ettiği belirtildi (Odran adlı bir adama düşen bu şüpheli ayrıcalık).

20. yüzyılın başlarında, Wexford ve İrlanda'nın diğer bölgelerindeki insanlar hâlâ Aziz Martin Günü'nü kutluyorlardı (11 Kasım). Aziz Martin'in gelecek yıl hane halkını ve hayvanları kutsaması için evlerinin etrafına horoz kanı serpiyorlardı. 1930'larda Roscommon'dan Canon Meehan, Westmeath'teki gençliğinde "temel atma taşının altına bir tavuk, kedi yavrusu, tavşan vb. canlı bir hayvan koymadan hiçbir ev inşa edilmeyeceğini" hatırladı. Man Adası'nda bulunan at kafatası, İrlanda'daki köylü evlerinin altına rutin olarak gömülen çok sayıda başka örnek ile yankılandı. Barry O'Reilly, bu arkeolojik bulgulara atıfta bulunarak, bu tür konutların yalnızca fiziksel olarak değil, psikolojik olarak da geçirgen olduğunu hatırlatıyor: kendi kendine inşa edilen ev, "insan dünyası ile doğaüstü dünyalar arasında bir arayüz olarak kabul edildi ve... geçitleri (kapılar, pencereler ve bacalar) bu dünyalar arasındaki sınır bölgeleri veya temas noktalarıydı." Sözde Hıristiyanların bu pagan davranışının altını güzelce çizen Garland Sunday (Ağustos ayının ilk günü), bir zamanlar Galler veya İrlandalı köylülerinin yerel peri yerlerine yaptığı yıllık bir hac ziyaretini içeriyordu.

Üçüncü bölümde gördüğümüz periler ve doğurganlık arasındaki güçlü bağlantılar, Tiddy Mun'un komşularını şunu kabul etmeye sevk etti: "o senenin baharında" Yabancılar "açmaları için ağaç tomurcuklarını sallayıp çimdiklediler... İnsanlar mısırın olgunlaşmasına yardım ettiklerini, çiçeklerin güzel renklerini, sonbaharda meyvelerin kırmızı ve kahverengilerini ve sararmış yaprakları boyadıklarını düşündüler." 1997 gibi geç bir tarihte, Bord şu görüşü ciddiye aldı: Sıçrama ya da dans etme gibi her yerde bulunan peri alışkanlığı kısmen "ekinlerin büyümesine yardımcı olan enerjiyi üretmek" için tasarlanmıştı.

Evans-Wentz'in *Fairy Faith*'ini [Peri İnancı] okuyan herkes, Kelt Britanyası'nın tepelerini ve vadilerini sevinçle gezerken yazarın çizme tabanlarında titreşen bu maddi enerjiyi de hissetmiştir. Evans-Wentz'in animizmi, memleketi Amerika'ya

dönersek, Delaware nehri kıyısında çıplak bir şekilde güneşe tapma nöbetlerinde kendini göstermişti. 1911'e geldiğinde şunda ısrar ediyordu: "Kelt ırkının en çarpıcı doğal ve sosyal ortamına fiziksel olarak dalmış olması, bana Kelt zihnine, dinine, mistisizmine ve kalbine dair, kütüphanelerde hiçbir çalışmanın veremeyeceği bir fikir verdi." Oxford'da eğitim görenlere, özel olarak finanse edilen Evans-Wentz'in, Kelt köylülerinin "en derin düşüncelerine katılma" yeteneğine şüpheyle yaklaşanlara sempati duyuyorum. Ancak Barra dağının yamacındaki görüşünü güçlü bir şekilde çağrıştırıcı buluyorum: Hebrides'in gün batımının altındaki kayalık omurgası, "kendi dünyamıza ait bir şeyden çok, Peri'den yansıyan sihirli bir görünüşe benziyordu."

Evans-Wentz'in cin animizmi onu düpedüz peri inancına iterken bu tür duyguların edebî tasvirleri daha az güçlü olamazdı. 1911'de yalnızca *The Fairy Faith* değil, aynı zamanda İngiliz doğa klasiği *Söğütlerdeki Rüzgâr* da yayımlandı. Yaz Gecesi'nde kaybolan su samuru bebeği için nehirde avlanan Portly, Rat ve Mole doğaüstü bir müziğin sesiyle aniden şaşkına döner. Birkaç dakika sonra, kuşların yoğun olduğu ağaçlar ürkütücü bir şekilde sessizken önlerinde bir ada görürler: "Kıvrımlı boynuzların geriye doğru hareketi... sert, çengelli burun... sakallı ağız [ve] önce dudağından indirdiği pan flütünü tutan uzun, esnek el." Son olarak, tüylü uzuvların ve satirin toynaklarının altında uyuyan Portly'yi gözetler. Çünkü evet, şafağın kapısındaki kavalcı Pan'ın kendisinden başkası değildir. Puck, Hippolyta ve Shakespeare'in aynı gecede büyümenin önlenemez ruhunu kutlamalarından üç yüz yıldan fazla bir süre sonra, onun akıcı müziği bereketli nehirde yüzüyordu. Aşk ve dehşetin anlatılmaz bir karışımıyla sarsılan Sıçan ve Köstebek "yere çömelerek başlarını eğip tapındılar." Dakikalar sonra, "kaprisli küçük bir esinti" gelir ve "yüzlerini okşar." Bu, Pan'ın bahşettiği "unutkanlık armağanı"dır: Keats'in perili sevgilisinin asla yapamadığı

şekilde bu unutulmaz güzelliği unutmalarına izin veren mutlu bir unutuş.

Bu geniş çapta pagan ve animist çerçevede, periler ve onlara inananlar ilginç bir ekolojik dansı canlandırdılar. İlk bakışta, 1911'de oraya açılan yolların basit bir şekilde ayrıldığını hayal edebiliriz. Evans-Wentz'in peri gerçekçiliği, onu toplumsal ve entelektüel sınırlara her zamankinden daha fazla götürür. *Söğütlerdeki Rüzgâr* ise kitlesel çekiciliğini hem kurgusal hem de çocuksu bir yol izleyerek kazanır. Aslında meseleler o kadar basit değildir. Peri ekolojisi, 20. yüzyılın yerini bizimkine bıraktığı gibi yalnızca tuhaf ve dünyevi olmayan bir şeye dönüşmekle kalmaz. Muhtemelen bu hikâyenin en merkezi ve yinelenen karşıtlıkları faydaya karşı saygı ve mekanizmaya karşı gizemdir. Bu, eski duruşun hiçbir şekilde bencil olmadığı anlamına gelmez. Ama bu, doğaya boyun eğen ve kemiklerinde, hücrelerinde ve kalbinde doğanın bir parçası olduğunu, ona bağlı olduğunu ve onun üzerinde kibirli bir şekilde yükselmediğini bilen bir klasik bir bencillikti.

İrlanda genelinde, peri inananları arasında daha küçük, yerelleştirilmiş çevre saygısı örnekleri çoktu. Connemara'da büyümüş bir rahip şunu hatırladı: "Kasım arifesinde periler böğürtlen ve yaban eriğinin üzerinden geçtiler" onları yemeye uygun hâle getirdiler ve bunu yapanlarda ciddi hastalıklara neden oldular. "Ekim ayının son günü kendimizi böğürtlenlerle nasıl doyurduğumuzu düşününce şimdi gülüyorum. Sonra haftalarca en lezzetli meyvelerle dolu çalıların yanından geçtik ve ağzımız sulansa da onu yiyemedik."

Daha ciddi olarak, Westropp şunu duymuştur:

> 1839'da Mayo Kontluğunda Downpatrick Head'den Kilcummin'e kadar fok avcılığı durduruldu. İki delikanlı, o kıyılardaki mağaralardan birinde fokları öldürürken beyaz bir fokun oturup "Yaşlı büyükbaban Daniel O'Dowd'u bağışla!" diye haykırdığını açıklamıştı. Doğal olarak şaşırdılar, çünkü O'Dowd çok önce ölmüş ve Dunfeeny'de gömülmüştü... Bu yüzden onları akrabaları olduğuna ikna eden fokla tartıştı-

lar. Toplulukta işlediği günahlar yüzünden belli bir süreliğine geceyi bir fok gibi gezmeye mahkûm edilmişti. Onlara "size düşündüğünüzden belki de daha yakın olan" fokları öldürmekten vazgeçmelerini buyurdu. Çocuklar, özellikle de torunu Tim O'Dowd, tüm bunlara kesin olarak inandılar ve komşularını öyle bir ikna ettiler ki komşuları kazançlı fok ticaretinden vazgeçtiler.

Westropp şöyle eklemektedir: "Galway Körfezi, Inishowen ve Inishark'taki insanlar, Conneely ailesinin fok soyundan olduğuna ve fok vurmayı cinayet, etini yemeyi yamyamlık olarak gördüklerine kesin olarak inanıyorlardı."

İç kesimlerde, 1954'te Wexford Kontluğundaki White Mountain'dan yaşlı Walter Furlough, babasının gençlik günlerinden bir hikâye hatırladı. "Ballybawnlı bir adamın hasta bir ineği vardı ve denediği her çare başarısız olduktan sonra oğlunu Newtownbarry'deki bir peri adamına gönderdi." Peri adam oğluna "Babasının çok kötü bir adam olduğunu, etraftaki tüm güvercinleri öldürdüğünü ve evin arkasındaki o küçük pencereyi buna hakkı olmasa da kapattığını" söyledi (Yolu, bunu engelleyen perilerden doğrudan bir alıntı). Alıntıya devam edecek olursak peri adam şöyle açıkladı: "Pencereyi açıp güvercinleri bırakacağına baban adına söz verirsen ineğin yaşar. Aksi takdirde inek ölecek." Bu peri adam, Biddy Early gibi, gerçekten medyum muydu? Olmasa bile, peri ekolojisi burada bir kez daha zafer kazandı. Hunt, daha da küçük bir ölçekte, Cornwall'da şuna rastladı: yerli köylüler, karıncaların "çürüme hâlindeki Küçük İnsanlar" olduğuna inanarak, "bir karınca kolonisini yok etmeyi çok büyük bahtsızlık" olarak nitelendiriyorlardı.

Bu arada, daha büyük ölçekli arazi kullanımıyla ilgili peri ekolojisi, bizi Britanya Adaları'na götürüyor. İlk olarak Cornwall'dan bataklık Lincolnshire bataklığına kadar çarpıcı kuzeydoğuya gidiyoruz. O ıslak peri figürü Tiddy Mun, bir akşam vakti ürkütücü kız kuşu çağrısını burada yaptı. Burada 18. yüzyılın sonlarında, kötü şöhretli sağlıksız bataklık, Hol-

landalı mühendislerin yardımıyla sistematik olarak boşaltıldı. Bir asırdan fazla bir süre sonra, 1891'de, M. C. Balfour ile konuşan yerliler, kimsenin bu Hollandalı müteşebbislere yiyecek, barınak veya yatak takımı vermediğini hatırladı. Peki niye? İlk bakışta bu, kırsal tembelliğin yanlış yönlendirildiği ve bilimsel müdahalenin yerel sakinlerde sıtmaya neden olan bir ortamı olumlu şekilde değiştirebileceği bir duruma iyi bir örnek gibi görünüyor. Ancak antropolog Darwin Horn burada farklı bir hikâye gördü. İlk olarak, Tiddy Mun'un özellikle su seviyeleriyle bağlantılı bir doğurganlık ruhu gibi davrandığını açıkladı. Seller kulübeleri tehdit ettiğinde insanlar dışarı çıktı ve doğrudan onu çağırdı. Toplu drenaj projelerini takiben, öfkesi fazlasıyla görünür hâle geldi: Çiftlik hayvanları ve bebekler hasta oldu, midilliler sakatlandı ve kulübe duvarları ve çatıları kaydı ya da ufalanıp yok oldu. Tiddy Mun bir yana, Horn, yerel halkın bunu son zamanlardaki hidromühendislik ile ilişkilendirmede büyük ölçüde haklı olduğunu savundu: Drenaj, toprak ve meradaki asit dengesini etkileyerek sığırlarda Johne hastalığına neden oldu; dolaşan midilliler için zemini daha da zorlaştırdı ve kurumuş arazi seviyelerinin yer yer bir buçuk metreye kadar düşmesine neden olarak yerel kulübelerde çökmeye neden oldu. Ayrıca daha önce sivrisineklerle beslenen bataklık avcılarının kaybından sonra sıtmada bir artışa neden olmuş olabilir.

Burada bilim iyi niyetli ama hantal elini karmaşık bir yerel ekolojiye koymuş gibi görünüyor. Kuzeybatı İskoçya'nın Gairloch köyünde iki olay, orman ve sulardan peri gizemini çözmek için çok daha saldırgan bir insan girişimi sunuyor. 18. yüzyılın sonlarında, birçok yerli, Gille Dubh'ı veya ormanın siyah çocuğunu gördüğünü iddia etti. Osgood Hanbury Mackenzie, Viktorya döneminin başlarındaki çocukluğunda onun adını sık sık duymuştu: "Onun uğrak yerleri, Loch a Druing'in güney ucunda hâlâ kümelenen huş ormanlarındaydı." Saçının siyah renginden dolayı Gille Dubh adını aldı ve "elbisesi, böyle denilebilirse, sadece ağaç yaprakları ve yeşil

yosundu. 18. yüzyılın ikinci yarısında kırk yılı aşkın bir süre boyunca pek çok kişi tarafından ve birçok kez görüldü ve genellikle hayırsever bir peri olarak kabul edildi." Konuştuğu tek kişi, bir gece ormanda kaybolduğunda kurtardığı Jessie Macrae adında genç bir kızdı.

Buna rağmen garip bir heves, Gairlochlu Sör Hector Mackenzie'yi (1758-1826) diğer dört Mackenzie'yi bir atış seferine davet etmeye sevk etti. Bu sefer, sadece ormanın peri çocuğuna yönelikti. Dağlı kıyafetleri giydiler ve o zamanlar mülkün kiracısı olan John Mackenzie onlara ziyafet verdi. Sonra geceyi ahırdaki çalıdan yapılmış kanepelerde geçirdiler. Neyse ki ertesi gün ormanda yapılan kapsamlı bir inceleme sonucunda Gille Dubh'e rastlanamadı. Yine de insan onun gerçekten var olduğundan şüphelenmeden edemez. Yaprak ve yosun giymemiş olabilir ama o, marjinal figürlerden biri pekâlâ olabilirdi: Belki de üçüncü bölümde gördüğümüz yerleşik peri mitolojisine karışarak sıradan toplumun sınırlarında hayatta kalan zihinsel engelliler. Ormanın bu vahşi çocuğunda çok çekici bir şey var. Hayvana özgü gizlilikle gözden veya av tüfeği menzilinden kaçıyor aynı anda hem var hem de yok periler kadar tanıdık ve gizemli. Dahası Jessie Macrae'nin bu zamana kadar kiracı John Mackenzie ile evli olduğu göz önüne alındığında, bu hikâyede bir başka romantizm dizisi rüzgârları esiyor. O gece avcılar fundalıkta yatarken peri çocuğu yaklaşmakta olan av konusunda uyarmak için gerçekten de ormana mı kaçtı?

Bu arada Gairloch sularında Kara Çocuk kadar gizemli, ama ondan çok daha korkunç bir şey gizlendi. Gairloch kelpiesinin birçok yerli tarafından görüldüğü iddia edildi. Buna kilise mensubu yaşlı Sand Macleod da dâhildi. Sandy Macleod, onu bir pazar günü gördü, "omurgası kalkık büyük bir tekne" gibi görünüyordu. Boyutu (alışılmadık derecede gözü pek bir adamın, yem olarak bütün bir koyun kullanarak balık tutarken görülür) hikâyede canlı bir şekilde anlatılır. Yaşadığı göl, Loch na Beiste yani Yaratığın Gölü olarak biliniyordu ve

o kadar büyük bir korku kaynağıydı ki yerlilerin onu ortadan kaldırmak için, 1835'ten beri mülkün sahibi olan Meyrick Bankes'i rahatsız etmesine yol açtı. Bu nasıl oldu? 19. yüzyıl sanayicisi ve aynı zamanda toprak sahibi olan İngiliz Bankes'in gözü biraz korkmuştu. Yatı *Iris*, Liverpool'dan "büyük bir pompa ve çok sayıda dökme demir boru" taşıyarak yola çıktı. Ardından "bir grup adam iki atla birlikte gölü boşaltmak için bu pompayı çalıştırdılar." Şimdi, Loch Ness'i esrarengiz cisimler için taramak için yapılan sonraki girişimlerin düşük teknolojili bir türü gibi görünen bu plan başarısız oldu, çünkü gölü besleyen dere onu fazlasıyla doldurdu.

Bu yüzden şimdi "Canavar'ı kireçle zehirlemesi önerildi ve *Iris* kireç tedarik etmek üzere Skye'daki Broadford'a gönderildi." Denizlerde on dört varil sıcak antikelpie kireç taşıyan teknede oturmaya cesaret eden hiçbir yerli yoktu. Bankes'in kendi denizcileri, şüpheli bir şekilde derin bir delik keşfedene kadar kürekleriyle gölü derinlemesine araştırdılar ve her fıçıyı içine döktüler. 1921'de bu olayı anlatırken Osgood bize şunu temin eder: "Söylemeye gerek yok, Canavar keşfedilmedi ve şimdiye kadar daha fazla rahatsız edilmedi." Osgood (1842 doğumlu) ithal boruların bir kulübede saklandığını sık sık gördüğü için, Gairloch'un Büyük Kelpie Avı muhtemelen 1850'lerde meydana gelmiştir.

Yerel İskoçların bunu kolaylaştırmadaki rolü göz önüne alındığında bu av, Sanayiye karşı Gizem veya Bilime karşı Doğa'nın basit bir örneği değildir. Ancak Bankes'in, tanrısal mekanik güçlerinin yenik düşmesine duyduğu öfkeyle, daha sonra kiracılarına dönüp hepsini bir sterlin para cezasına çarptırdığını belirtmek ilginçtir. Genel olarak, burada gerçekten tatmin edici bir temel karşıtlık duygusu ile karşı karşıyayız: Akışkan ve suyla ilgili gizem, katı faydacı mekaniklerden kurtulur; İskoçyalı yabanilerin kadim canavarı, İngiliz Bankes'ın küstah servetine karşı zafer kazanır. Bankes, tasfiyeleri yüzünden İskoçya'da kötü bir üne sahiptir ve 1870'deki bir kazada pek çok kişinin yaralandığı Wigan kömür ocağının sahibidir.

Okuyucular 20. yüzyıla gelindiğinde, İlerleme ve Peri Ekolojisi arasındaki çatışmaların büyük ölçüde İrlanda topraklarında meydana geldiğini öğrenince şaşırmayabilir. 1905 baharında *Daily Mail* şunları bildirdi: "Toprak, yeni Donegal ve Ballyshannon demiryolu için bir yatak oluşturmak üzere Ballintra yakınlarındaki bir vadiye dökülür dökülmez, tepenin aşağısında gözden kayboluyor. Patikada yol açmak için bir 'peri dikeni' kaldırıldı ve yerliler, zorluğun sebebi olarak öfkeli perileri görüyor." Bu, perilerden duyulan yerel korkunun tetiklediği çevrecilik terörizmi miydi? Bu dönemin demiryolu mühendisleri için, tamamen doğal süreçler tarafından basitçe yenilgiye uğratılmış olmaları kesinlikle garip olurdu.

1950'lere gelindiğinde, milletvekili Sean Dunne'ın Limerick'teki o peri grevinin basında yer almasına duyduğu öfke, şimdi bir kez daha perilere inanmanın onlara inanmamaktan daha tehlikeli olduğunu düşündürebilir. Ancak bu meseleye daha kapsamlı bir bakış, aksini gösteriyor. Kasım 1951'de Limerick belediye başkanı Matthew Macken "kaleyi" buldozerlerden "savunmak için bir silah almam gerekirse bunu kesinlikle yapacağım" diye açıklamada bulundu. "Limerick Corporation tarafından 475 ev inşa etmek için istihdam edilen işçiler bir peri kalesi olduğu için alandaki höyüğü temizlemeyi reddetti." Bunun üzerine Macken şu sonuca vardı: "Perilere teslim olmamız gerekecek. Kaleyi yıkmamaya karar verdik." Şirket gözetmeni John McNamara şunu iddia etti: "Buldozer ekibinin birkaç üyesi o gece orada ayakkabı yapan cinler gördüklerini söyledi." Komşu Kontluk Clare'den yedek işçiler geldiğinde ve "ertesi sabah birkaç ev çatısı inşa ettiğinde, duvarların hiçbiri ayakta değildi" diye de ekler. Sonuç olarak, önerilen evlerin otuzu inşa edilmedi. Nisan 1958'de Mayo işçilerinin bir çit inşa etmek için yaptıkları grev, ancak eski bir kabine bakanı olan P. J. Lindsay'in adamlarla anlaşmaya varmasından sonra çözüldü: Çit, Belmullet yakınlarındaki Toorglass'taki bir peri kalesinin içinden geçmek yerine etrafından dolaşabilirdi.

Periler, bir zaferi daha kutlamak için arkalarına yaslandılar ve Beatles çılgınlığı, Uzay Yarışı ve Berlin Duvarı, Thatcherizm ve CND'nin gelip gidişini izlediler. Ancak 1999'da ağaçlarından birinin Newmarket-on-Fergus ve Ennis arasındaki otoyol geçişinde tehdidi altında olduğunu öğrendiler. Burada Eddie Lenihan devreye girdi. Artık güvenli bir şekilde çitle çevrili, dik yamacın hemen yanında görülebilen ağacı da bu plana dâhil etti. 21. yüzyıl, Zümrüt Ada'nın çevreci perilerini de yıldırmış gibi görünmüyor. 2007' de Sligo Kontluğu, Sooey'deki bir peri kalesinin yakınına kurulan yeni elektrik direklerinin tekrar tekrar devrilmesinden sorumlu tutuldular.

İlk başta bu olaylar dizisi oldukça farklı görünüyor. Bir demiryolu veya otoyol pekâlâ kimyasal ve gürültü kirliliği olarak görülebilir fakat zararsız gerekli çitler ve evler kesinlikle oldukça farklıdır. Ancak buna başka bir açıdan baktığımızda, bu peri manzaraları üzerinde çok net bir karşıtlığın oluştuğunu görebiliriz. Basitçe, düze karşı kavistir. Hem demiryolları hem de otoyollar, elbette, ilkine karşı insan yapımı zaferlerdir. Buna karşılık, İrlanda kalelerinin tüm kıvrımları ve onların etrafında veya peri ağaçlarının etrafında çok sık dönen yollar ve çitler; kendilerini nehirlerin, akarsuların ve aslında Romalı yol yapımcılarının acımasız faydacılığından kaçan tüm o İngiliz taşra yollarının kadınsı kıvrımlarıyla ittifak ederler.

"Otoyol benzeri" ve "sapa yol" gibi ifadelerin hâlâ gösterdiği üzere, en azından düz çizgilerden oluşan bir dünya hakkında kararsız hissetmek için bir peri inancına sahip olmanız gerekmez. Orada yine, Dunne'ın İrlanda klişeleri hakkındaki kararsızlığı, periler söz konusu olduğunda, bazı yurttaşları arasında zaman zaman şiddetli bir düşmanlığa dönüştü. 1900'de ruhban sınıfı karşıtı avukat Michael McCarthy, İrlanda kaleleri hakkında şunları söyledi: "Bu lanetli barbarlık kalıntıları İrlanda'nın zenginleşmesini görmek isteyen herkes tarafından yerle bir edilmelidir." Ağustos 2002'de isimsiz bir vandalın Ennis peri ağacından dalları kesmesine neden olan "geri kalmış geleneklere" karşı duyulan benzer bir düşmanlık

olabilir. İrlanda ve Amerika'nın kırsal kesimlerinde ağaçlara takılan "peri kapıları" nedir peki? Bunları inşa etmek için harcanan emek kesinlikle doğayı bir şekilde yeniden canlandırmaya yönelik ciddi bir arzuyu ima eder. Daha kapsamlı bir bakış açısıyla insan dünyasına peri geçişini kolaylaştırma girişimleri tabiat ruhlarını uzak tutmak için çok daha fazla enerji harcayan taşra sakinlerini dehşete düşürürdü.

Bu arada, 1985'te Berkshire'da bir peri ağacı için verilen türüne az rastlanır bir İngiliz savaşı, tuhaf bir şekilde mantığa uygun olmayanın benzer bir rengine büründü. *Daily Mail* hikâyeyi dokuz ve yedi yaşlarındaki iki kız kardeş Eloise ve Naomi Forsyth'in bakış açısından sundu. Kısmen içi boş eski dişbudak ağacının içinde bir baykuşun perilerle konuştuğunu duyduğu söylenen Eloise, Çevre Bakanı Kenneth Baker'a yazdı: "Bugs Bottom'da önerilen yeni konut geliştirme, ağacın kesildiğini ve perilerin evsiz kaldığını görecekti." Eloise, perilerin "mini minnacık olduğunu ve taç yaprakları giydiğini" söyledi. Ağaca sarılırken çevresinde vızıldayan yaban arılarının içerideki perileri koruduğunu ekledi. Konut projesi nihayet 1990'da onaylandığında Eloise artık bir çocuk değildi. 1985'te kısmen bilinmeyen "*tree hugger*" [ağaca sarılan] ifadesi yaygınlaşıyordu.

Andy Letcher'ın bize hatırlattığı gibi, önümüzdeki birkaç yıl içinde Tory hükümeti büyük bir yeni yol inşa projeleri dalgası başlattı. Bu, Berkshire'daki Newbury çevre yoluna odaklanan da dâhil olmak üzere kamuoyuna duyurulan çevreci protestoları harekete geçirdi. Newbury protesto grubunun bir parçası olan Letcher bu kültürün eşlik eden çevreci paganizmini doğrudan sezgisel bir din biçimi olarak tanımlar. Bu, birçok yönden geleneksel peri inananlarının sessiz sapkınlıklarını ve duyusal saygısını andırır. Periler gibi protestocular da zaman zaman yeraltında çeşitli engelleme taktiklerinin bir parçası olarak inşa edilen tünellerde yaşıyorlardı. Daha açık bir ifadeyle, İngiliz çevreci terörizmine "*pixieing*" adı verildi. Newbury'deki ilk kamp "pixie köyü" idi ve Devon'daki

Fairmile'de bir grup protestocu kendilerinden "periler", diğerleri ise "troller" olarak bahsetti. Önde gelen bir protesto grubu olan Space Goats'un baş şarkıcısı Matt Tweed, adını Poc olarak değiştirdi (Puck'ta olduğu gibi) ve şöyle bir şarkı sözü yazdı: "Peri insanları kim, sen peri halkından mısın?/ Gezegenini seviyor musun, yoksa onun duman olup yükseldiğini mi görmek istiyorsun?"

Letcher, bu gibi durumlarda, Tolkien'in "*shire*" erozyonu ile büyük bir benzerlik gördü. Orada, ülkelerine dönen hobbitler, Saruman tarafından evlerine uygulanan endüstriyel saygısızlığın karşısında ayaklanıyorlardı. Letcher yalnız değildi. George, Monbiot'tan alıntı yapar. Monbiot, 1998'de şunu iddia etmiştir: "Yol protestoları bu adalar hakkındaki folklorda çoktan yerini aldı; 1990'lar, devasa yolsuzluk ve baskı canavarlarının küçük halk tarafından katledildiği zaman olarak hatırlanacak." Ne bu protestocuların cesareti, ne de hükümetin yol bütçesini 23 milyar sterlinden 6 milyar sterline çekmesini sağlayan nihai sonuç, tuhaf ya da çocukçaydı.

2015'e kadar Tory özelleştirmesi Avrupa'daki en verimsiz ve pahalı demiryolu ağlarından birini üretti. Düzensiz kapitalizmin sahte rasyonalizmi dünya çapında ekonomileri harap etti. Bunların ardından peri ekolojisinin en son zaferinin engebeli arazilerin ve bireylerin bulunduğu kuzey karakolundan, İzlanda'dan gelmesi belki de tesadüf değildir. 2007'den beri İzlandalı çevreciler Lava Dostları, Álftanes yarımadasının lav alanlarına yeni bir yol açma planlarını protesto ediyorlardı. Bu haber 2013'te uluslararası manşetlere çıktığında yüzlerce üyesi düzenli olarak buldozerleri engelliyordu. Yolun mevcut elf habitatını ve özellikle "elf kilisesi" olarak bilinen belirgin bir kaya oluşumunu yok edeceğini savunan grupla birlikte, bir *Guardian* makalesi 2007 anketinden alıntı yaptı. Bu anket 1000 İzlandalı katılımcının yüzde 62'sinin elflerin var olabileceğini düşündüğünü buldu. Yazar ve çevreci Andri Snær Magnason elflerin varlığından emin değildi; ancak şunu kabul ettiğinde hem Lenihan'ı hem de bilgili yazarımızı güzel

bir şekilde tekrarladı: "Elfler gibi görünmez bir tanrıyla bir kilisede evlendim, bu yüzden mantıksız görünen şeyler aslında [İzlandalılar arasında] oldukça yaygındır."

Bu arada İzlanda folkloru profesörü Terry Gunnell, ülkenin elflere karşı alabildiğine açık oluşunu, alışılmış doğa deneyimlerinin bir uzantısı olarak gördü:

> Burası, göremediğiniz bir şeyle (depremler) evinizin yıkılabileceği bir arazidir. Rüzgârın ayaklarınızı yerden kesebileceği, musluklarınızdan gelen kükürt kokusunun ayaklarınızın çok altında görünmeyen bir ateş olduğunu söylediği yerdir. Kuzey ışıklarının gökyüzünü dünyanın en büyük televizyon ekranı yaptığı ve kaplıcaların ve buzulların "konuştuğu" yerdir. Kısacası herkes, bu toprağın canlı olduğunun farkındadır...

Gunnell'in diğer düşünceleri bizi peri inananlarının kendine özgü doğal dünyalarına ve doğadan keyif alabilecekleri pozitif çocuksu ilişkiye güzel bir şekilde geri götürüyor. Gunnell, İzlandalıların bu inançları gelişiyor çünkü insanlar toprakla yakın temas hâlinde kalıyor, diye de ekliyor. Ebeveynler hâlâ çocuklarının vahşi doğada oynamasına genellikle gece geç saatlere kadar izin veriyor. "Geniş bozulmamış alanlar" başkent Reykjavik'in yakınında bile hâlâ yaygındır. İzlanda yüksek mahkemesi tarafından uzun bir tartışma döneminden sonra, yol devam etti. Ancak elf kilisesi, Lenihan'ın peri ağacı gibi, 18 Mart 2015'te yakınlardaki yeni bir alana güvenli bir şekilde taşındı. Elfler ne hissederse hissetsin, ağacın vandallara veya ikon düşmanlarına karşı kesinlikle dayanıklı olması gerekir.

Tatil evleri için çevre dostu "hobbit evlerinin" sunulmaya başlandığı bir dönemde (ve batı Galler'deki Aziz David'in sınırında görülen etkileyici çim kaplı örneğe ilk kez hayran kaldığımda), belki de ana akımı sarsacak en ilgi çekici çevreci yaratım James Cameron'ın 2009'da çektiği Avatar'dı. Onun doğa ruhları, Na'viler, yeşil değil mavidir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, 2154'e gelindiğinde bir zamanlar pek çok Kelt kapısının önünde gizlenmiş doğa harikası ve tehlikenin büyüleyici birleşimini sunabilen tek yer başka bir gezegendir.

Na'vi'lerin doğa ile çarpıcı biçimde bütüncül bir ilişkisi vardır. Biniciler ve atlar arasındaki bağda ve tüm yaşamın birbiriyle hakiki ve ayrıntılı bağlılığına dair güçlü hislerinde bu örneklenir. Avatar'ın, *Peter Pan*'ın ilk sahnelemelerinden bu yana nadiren görülen bir başarı ile çocuk ve yetişkin izleyiciler arasındaki ayrımları karıştırdığını da ekleyebiliriz.

Bu filmi ilk gördüğümde beni de etkileyen şey şu oldu: Film, 16. yüzyılın istilacı Hıristiyanları ile Peru yerlileri arasındaki erken karşılaşmayı kesin bir şekilde mitleştiriyor gibi görünüyor. Avatar'ın merkezî noktası elbette Na'vi'lerin elde edilmesi çok zor bir tortunun üzerinde kök salmış Ruhlar Ağacı'nın yok edilmesidir. 1590'da Güney Amerika'daki kişisel deneyimlerini yazan İspanyol Cizvit José de Acosta; Perulular "nehirlere, çeşmelere, nehir ağızlarına, dağların girişlerine, kayalara veya büyük taşlara, tepelere ve dağların tepelerine", kısacası "doğadaki her şeye" ne kadar yoğun bir şekilde taptıkları karşısında dehşete düştü. "Doğa, belirli bir Tanrıyı kabul etmek gibi onlara olağanüstü ve diğerlerinden farklı görünüyordu." Acosta, İspanya'da sıradan taşralıların aynı şeyi yaptıklarından muhtemelen, kendi iyiliğine olacak şekilde habersizdi. Hıristiyanlar 20. yüzyıla kadar Britanya ve İrlanda kırsallarının çoğunda bunu yapmayı sürdürdüler. Acosta ve arkadaşları için bu Perulu duruş basitçe bir putperestlikti; sadece bir "Şeytan yanılgısı" ve bu cahil putperestlerin ne kadar acil bir şekilde kurtarılması gerektiğinin bir başka işaretiydi. Bu tür Hıristiyan inançları, kısmen, İspanyolların, Orta Amerika'dan güneye doğru yerli sakinlere uyguladığı devasa soykırıma katkıda bulunmuş olmalıdır. İspanyol Bartolomé de las Casas son derece hassas bir şekilde bu olayı ayrıntılarıyla anlatmıştır.

Başka bir pasajda, Acosta yine Kızılderililerin inanç tarzı karşısında şaşırır:

> Olağanüstü ve tuhaf olan her şeyde belirli bir tanrısallık vardı... benzerlerini küçük taşlara ve metallere atfediyorlardı; evet toprağın köklerine ve meyvelerine... Kendilerine zarar

vermesin diye ayılara, aslanlara, kaplanlara ve yılanlara da sonuna kadar tapıyorlardı.

Bu sözleri şimdi ne kadar zalim bir ironinin gölgede bıraktığını vurgulamaya gerek bile yok. Hıristiyan ilerleme ve Aydınlanma ideolojileri, dünyayı alenen tarihinin en büyük doğal krizlerinden birine getirdi. Bununla birlikte belki de en keskin ironi, Acosta'nın Lima'da bir noktaya düşüncesizce girişinde yatmaktadır. O ve arkadaşları, "şekli bozulmuş yüce bir ağacı" kestiler. Bu ağaç, yüceliği ve eskiliği ile uzun zamandır bir tapınak ya da "Kızılderililerin" kilisesiydi. Bunu yapmalarının nedeni, büyük bir ateş yakmak için yeterli odun elde etmekti. Sırayla metali eritmek, bir kilise çanı bulmak için ateşe ihtiyaç vardı.

Bu "deforme olmuş ağacı" görmüş olsaydık, onu çirkin yerine güzel ve belki de Na'vi'lerin Ruhlar Ağacı'ndan tamamen farklı olarak görmezdik. Bizim kendi yetiştirdiğimiz Kelt perilerimiz burada Dünya Gezegeninde ağaçlarına, yollarına ve kalelerine karşı daha sağlam dünyevi bir tavır almış olabilirler. Onları, belki de herhangi bir sistematik ekolojinin parçası olarak değil, bencilce ödüllendiriyorlar. Ancak dünya, perilere inanların sorumluluğuna bırakılsaydı onun şimdi olduğu durumda olmayacağı kesinlikle çok açık.

21. yüzyılda hangi eğitimli insan, perilere inanabilirdi ki? Yine de periler varsa onların insanlığa inanmak zorunda kalmamalarını dilediklerini pekâlâ düşünebiliriz. Büyücülük hakkındaki paralel inançlar gibi peri günah keçisi yapmanın tehlikeleri de korkunç ve ölümcül olabilir. Ancak perilere inananların bunlardan ya da daha komik alışkanlıklarından baş döndürücü bir mesafede oturmak çok kolaydır. Çoğu zaman daha zor olan şey, kendi zamanımızın olağan çılgınlığı karşısında şaşırmaktır. Dünya içten içe kaynıyor, bir felakete doğru sürüklenirken SUV satışları, zaman zaman sıradan otomobillerin satışlarını geride bırakıyor. Diğer taraftan uçak biletleri, iki kişilik normal bir akşam yemeğinin fiyatıyla rekabet ediyor. Başka bir yüz yıl içinde, geçmişteki

herhangi bir peri olayı, aşağıdaki gibi bir sözden daha çılgın görünecek mi: "SUV satın almak için bundan daha iyi bir zaman olamaz" (*Daily Telegraph*, 18 Mayıs 2016). Sıradan delilik, olağanüstü sonuçlar... Bazılarından kaçınmak için çok geç olmadığını umalım. Peki ya öyleyse? O zaman belki de bundan yüzyıllar sonra, faydacılığın sahte berraklığı uzun süre önce küllere dönüştükten sonra, bir bahar sabahı yeşil sis yeniden yükselebilir.

Kaynaklar ve İleri Okuma

FOLKLOR ALANINDA W. Y. Evans-Wentz'in *The Fairy-Faith* adlı çalışmasına ve ayrıca Katharine Briggs, T. J. Westropp ve Simon Young'ın çalışmalarına özellikle çok şey borçluyum. Bu konuda sadece bir kitap satın almak isteyen biri, ya *The Fairy-faith* ya da Briggs'in *The Vanishing People* [Kaybolan İnsanlar] kitabını seçmesi iyi bir tercih olacaktır. Biraz daha pahalı olsa da, Peter Narváez'in değerli deneme koleksiyonu da tavsiye edilir. Westropp'un sayısız makalesi, *JSTOR* bilimsel veri tabanına erişebilen herkese şiddetle tavsiye edilirken, Young'ın mükemmel makalelerine academia.edu web sitesi aracılığıyla ücretsiz olarak erişilebilir.

Edebiyat, sanat ve kültür açısından Silver'ın *Strange and Secret Peoples* [Tuhaf ve Gizemli Halklar] veya *Maas* adlı eserini ve Gere'in *Victorian Fairy Paintings* [Viktoria Dönemi Peri Resimleri] adlı çalışmasını şiddetle tavsiye ederim. Hem Hanson'ın *Peter Pan on Stage and Screen* [Sahnede ve Ekranda Peter Pan] adlı mükemmel çalışması hem de *Peter Pan*'ın Oxford World's Classics baskısı, Barrie'nin çeşitli Pan hikâyelerinin ve sahne senaryolarının karmaşık ve çok katmanlı doğasını netleştirmeye yardımcı oluyor. Joe Cooper'ın Cottingley perileri üzerine kitabı ve Angela Bourke'nin Bridget Cleary ile ilgili çalışması da kendi konularının kapsamlı ve ilgi çekici anlatımlarıdır. Çok sayıda birincil ve ikincil materyal (*The Fairy-Faith* de dâhil) aşağıda listelendiği gibi artık çevrimiçi olarak mevcuttur.

Gösterildiği gibi, folklor ve iddia edilen peri manzaraları arasındaki ayrım, beklendiği kadar keskin olmayabilir. İkincisine daha yakından bakmak isteyen herkesin Young'ın *Seeing*

Fairies [Perileri Görmek] veya Bord'un *Fairies* adlı eserini edinmesi tavsiye edilir. Her ikisi de ciddi çalışmalardır ve özellikle Young'ın baskısı, mümkün olan en geniş tanık yelpazesinden etkileyici bir manzara çeşitliliği sunar. Hayaletler gören veya öcülere maruz kalan insanlarda olduğu gibi, bir bütün olarak alındığında peri tanıklarının ortak deneyimleri dışında hiçbir ortak yanı yoktur. Bunlar bile görülenlere ve bunlara verilen tepkilere göre önemli ölçüde farklılık gösterir. Bu konu ve *Fairy Investigation Society*'nin tarihi hakkında daha fazla bilgi Young'ın mükemmel web sitesinde mevcuttur. Metnimde hikâyeler veya alıntılar için kaynaklar belirgin değilse bunlar genellikle orijinal gazete raporlarından alınmıştır.

İnternet Siteleri

Man Adası perileri ve popüler kültür hakkında çok sayıda faydalı materyal şu adreste bulunabilir: www.asmanxasthehills.com

Evans-Wentz, W. Y., The Fairy Faith: www.sacred-texts.com/neu/celt/ffcc

W. W. Gill'in *Manx Scrapbook* adlı çalışmasının üç cildi, Man tarihi ve kültürü hakkında diğer birçok değerli kaynakla birlikte burada bulunabilir: http://isle-of-man.com/manxnotebook/fulltext

Hewlett, Maurice, The Lore of Proserpine (New York, 1913): https://archive.org/details/loreproserpine00hewlgoog

Hunt, Robert, Popular Romances of the West of England, 3rd edn (London, 1903): www.sacred-texts.com

Woodyard, Chris, "The Music of Fairy Recorded" http://hauntedohiobooks.com/music-fairy-recorded

Young, Simon, "Fairy Imposters in the Great Famine"; "Irish Fairies and Fairy Food: the Mary Doheny Trial: Mary Doheny Davası". Bunlar ve Young"ın diğer birçok değerli makalesine şu adresten ulaşılabilir: https://umbra.academia.edu/simonyoung

The Fairy Investigation Society
www.fairyist.com/fairy-investigation-society

Teşekkürler

Çalışmalarıma olan ilgisi ve bu projeye olan coşkusu için BEN HAYES'E ÇOK TEŞEKKÜR EDERİM; ve ayrıca yayın sürecindeki yardımları için Reaktion Books'tan Michael Leaman, Rebecca Ratnayake, Amy Salter ve Howard Trent'e de teşekkür ederim. Ann Alston, Michael Bell, Eiffel Gao, Sarah Lynch, Matthew Nisbet, Sara Robinson, Julie Sutherland ve Simon Young'a cömert okuma, içeriden bilgi ve yorum için teşekkürlerimi sunarım. Özgün ve şaşırtıcı peri resimleri için Emily Velmans ve Wadhurst İlkokulu Sussex çocuklarına teşekkürlerimi iletiyorum. Sreemoyee Roy Chowdhury'ye peri manzaralarını araştırma ve kitap için görseller hazırlama konusundaki son derece sabırlı, esnek ve verimli yardımları için özel teşekkürler. Bu kitaptaki renkli baskı ücreti yazar tarafından ödenmiştir.

Dizin

1846-47 Büyük Kıtlığı 137

A
de Acosta, José 273
adalet 28, 29, 47; ~ duygusu 28
Adams, Maude 232
Adlard, John 189
Aziz Agnes 192, 194, 203
tanrıça Aine 46
Allies, Cyril 54, 241
Allingham, William 179, 198
Andrews 54, 55
antik Romalılar 107
Apollonius 197, 241
Kral Arthur 174, 176
Augustine 49
Ayer, A. J. 217
aynalı toplum 44

B
Bach, Elis 115
bağımlılık duygusu 30
Baker, Kenneth 270
Balfour, M. C. 265
Barron, James 93, 94
batıl inançlar 120
Baxter, Richard 21
Beckwith, Stephen 248
bedensiz ruhlar 27
Benson, E. F. 124
beyin jimnastiği 39
bilgi 171, 172
bilgisayar oyunları 172
bilim 41, 84, 105, 108, 113, 120, 171, 172, 230, 265; ~ dışı olma duygusu 171
Birinci Dünya Savaşı 54, 105, 148, 224, 228, 235, 251
Blake, William 189, 205
Bord, Janet 255
Bosch, Hieronymus 34, 208, 209
botanik: ~ bilgiler 51; ~ bilimi 50
Boucicault, Nina 215, 223
Bourke 122, 123, 124, 126, 276
Bradley, Fanny 115, 194
Briggs, Katharine 24, 26, 157, 162, 276
Browne, William 185
Brownie, Jan 44, 52
Bruford, Alan 32
Bush, Kate 225
Butterfield, William 84, 85, 86
büyülenme 16

C
cadı(lar) 12, 41, 43, 60, 81, 83, 101, 102, 105, 120, 121, 124, 134, 135, 151, 156, 249; ~ bayramı 51, 104, 246
Callow, Edward 73
Calvin 102
Cameron, James 272
Carolan, Margaret 23
Carroll, Lewis 207
Cashen, William 20
cehennem 32, 44, 45, 128
cennet 19, 23, 44, 45, 128
Chaney, Lisa 219
I. Charles 66, 185
II. Charles 26, 66
Christabel 190, 191, 197, 227
Churchill 49
cin(ler) 43, 98, 268; ~ mağarası 191
cinsellik 201
cinsiyetçi zamanlar 201
cinsiyetçilik 223

Cleary, Michael 121, 122, 126
Cocksedge, J. 115
Conrad, Joseph 30
Conway 73
Conway, Thomas 73
Cooper, Joe 234, 276
Cornwall 14, 15, 25, 27, 28, 30, 56, 94, 103, 105, 112, 115, 152, 264
Correll, Timothy Corrigan 147
Coward, Noël 217
Craig-y-Ddinas 34
Crawford 87, 88
Sör Cuffe, Wheeler 129
Cunningham, Alice 127
Cushing, Peter 246
cüceler 43, 97, 189

Ç
çift cinsiyetli birliktelik 213
çocuksu hayalgücü 91

D
d'Arc, Jeanne 102
Dadd, Richard 140, 210, 212
Dale, Francis 113
Dawkins, Richard 17
Ddwfn, Rhys 69, 70
demir: ~ çağı 33; ~ nefreti 108
deniz dini 30
Depp, Johnny 244
Devereux, Paul 147, 154
Dillon, Philip 112
dindar ortodoksluk 24
doğa 36, 38, 42, 45, 64, 196, 260, 262, 272, 273; ~nın güzelliği 41
doğal: ~ dünya 51; ~ mağaralar 31
doğaüstü: ~ bilgi 79; ~ hayalgücü 231
doğurganlık 41, 50, 64, 181, 182, 259, 261, 265
Doheny, Mary 132, 137, 277
Donovan, Thomas 109, 110
Douglas, Mona 63
Doyle, Arthur Conan 224, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 241
Draper, Herbert James 143, 144, 212
Drayton 184, 186, 211
Dubh, Gille 265, 266
Dunne, Jack 122, 123
Dunne, Sean 251, 268
duygular 171

E
Eberly, Susan Schoon 107, 108, 110
edebî: ~ sanat deneyimi 20; ~ savaş alanları 173
edebiyat 172, 173, 174, 194, 224
Edward dönemi 107, 213, 215, 223
Edwards, Owen 57
eğitimli teoloji 47
elfler 43, 76, 176
Kraliçe Elizabeth 181
Eski Ahit 16
etik 49
Evanjelik Anglikanizm 201
evanjelizm 35
Evans-Wentz, W. Y. 22, 26, 31, 44, 45, 47, 57, 61, 63, 95, 105, 119, 127, 135, 137, 147, 159, 261, 262, 263, 276, 277

F
Fach, Nani 115
Fagles, Robert 170, 171
le Fay, Morgan 174
faydacı rasyonalizm 197
tanrıça Fennel 46
Ferguson, Donald 166
Fields, Andrew Crawford 87
Fingal 166
Fitzgerald 139, 140, 207, 208, 209, 210
FitzGerald, David 91
Fraser, Alexander 93
Freud 49, 225
Fulton, Margaret 102
Fuseli, Henry 205, 206, 211
Fyleman, Rose 105, 227

G
Galce, Mackay 167
Galler inancı 46
Gardner, Edward 234, 239, 241
gelenek 46
geleneksel: ~ inanç 18; ~ peri inançları 21; ~ periler ülkesi 97, 260
Gibson, Mel 240

Gill, W. W. 57, 60, 64, 81, 89, 166, 277
Glastonbury 33, 34, 175
Goblin Market 200, 202
goblinler 21, 43, 76, 139
Golgonooza 189
Gordon, James 39
Gow, Dan 79, 80
görme biçimleri 36
gözetleme kuleleri 71
Graham, John 27, 48
Graham, Patrick 118
Grant, Biddy 153, 160, 163, 164, 165, 264
Lady Gregory 163
Leydi Gregory 60, 154, 163
Griffin, Maurice 80, 81, 90
Gur, Lough 31, 46
gürültülü bencillik 49
Gwydion, Caer 29

H
Hall, Alaric 136
Hall, Denton 157, 158, 161
Hamilton, William 66, 144
Hanson, Bruce 219
Haran, Sean 154
Hart, James 46
Harvey, William 153
Hay, Elizabeth 76
hayalet 12, 18, 25, 26, 28, 32, 60, 61, 62, 66, 83, 87, 101, 105, 119, 120, 135, 151, 156, 159, 160, 161, 165, 197, 247, 255, 258; ~ inançları 18
Head, Richard 66
Heard, W. H. 133
hedonist peri enerjisi 49
Henderson, Lizanne 102
I. Henry 37
Hermes, Robert 169, 170, 195, 196
Hewlett 247, 248, 277
Hıristiyan: ~ cenneti 45; ~ kiliselerinin sahte tarihi 49; ~ Tanrısı 47
Hippolyta 183, 225, 262
histerik değişim 125
Home, D. D. 118
Homer 171, 174, 224
Homeros 16, 42
Hooykaas, Jacoba 105
Horn, Darwin 265
Hughes, Edward Robert 212
Huldre 24
Hunt, Robert 27, 112, 230
Huxley, Alice 210
Hynes, William 23

I
Ifan, Pentre 175
ırkın şeytani enerjileri 94

İ
İkinci Dünya Savaşı 158, 228
ilkel peri büyüsü 170
imparatorluk yapısı 188
inanç eğrisi 16
İngiliz modernitesi 256
insan: ~ doğası 223; ~ formu 49; ~ sevgisi 195

J
I. James 184
Jefferies, Ann 103
Johnson, Robert 95
Jolie, Angelina 246
Jones, Catherine 159
Jones, Edmund 26
Aziz Just Gump 34

K
kadın düşmanlığı 75, 171
kanatlı periler 205
kara büyü korkusu 101
karşılıksız aşk 186
Katoliklik 190
kaybolmuş dünyalar 40
Kearns, Patrick 109
Keats 173, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 197, 198, 203, 213, 241, 262
Keder 186
Keely, John 96
Kelly, Mary 110
Kelt perileri 105
kırsal aile 106
kıyamet anı 187
Kilduff 148
Kilvert, Francis 86

Kirk, Graham 53, 72, 118, 119, 120, 136, 152, 156
Kirk, Robert 118, 136
kirlilik duygusu 201
Knightley, Keira 244
Kolomb 67
korku 19, 76, 101, 105, 120, 147, 256
kozmoloji 21
kozmolojiler 21
kötü ruhlar 103, 105
kurnaz halk 73
kültür 94, 138, 276, 277

L
Lally, Matthew 130, 131, 132
Lamia 143, 196, 197, 213, 241
Lang, Andrew 94, 124
Le Grice 113
Leavy, Barbara Fass 89
Lenihan 17, 37, 154, 269, 271, 272
Lenihan, Eddie 17, 37, 154, 269
leprikonlar 43, 97
Leslie, John Randolph 251
Lhwyd, Edward 136
Locke, John 107
Lodge 234, 253
Luther, Martin 107

M
Maas, Jeremy 208, 209, 276
Kraliçe Mab 185, 186, 191
Mac, Mary 128
MacCaskill, Kate 167, 168
MacDonald , Byran 21, 92
Macfarlane, Robert 146
Macken, Matthew 268
Mackenzie, Hector 266
Mackenzie, John 266
Mackenzie, Osgood Hanbury 265, 267
Macleod, Angus 19, 20, 266
Macneill, Roderick 19, 20, 21
Macready, William Charles 161
MacRitchie, David 176
Mahony, James 111
Mahony, John 111
Manning 165
Manning, Matthew 165
Manning, Robert Chalmers 165
mantar teorisi 51
McEwan, Ian 117
McGlynn, Jenny 24
McIntire, Annie 104
McKeever 23, 24
McLintock 79, 80
McLintock, Letitia 79
McManus, John 153
Mesih 17, 19, 27, 28, 82
Mike 150, 151
Milton 16, 20, 48, 116
mitler 31, 238
mitoloji 21
mizaç 18
modern: ~ akıl yürütmeler 111; ~ medya 75; ~ kültürler 151; ~ mantarlar 50
Monkhouse, Bob 162
Moore, Laughlin 75, 76, 116, 117, 118
Moore, Thomas 75, 76
Muldowney, Catherine 129
Muldowney, Neill 129
Mullins, William 133
Mun, Tiddy 39, 40, 49, 259, 261, 264, 265
Murphy, Patrick 109
Murray, Gilbert 108
müzik 43, 58

N
Needy, John 22
Neill, Mary 129
Nesbit, John 65
Newfield 225, 230

O
Ó Giolláin, Diarmuid 97
O'Callaghan, Michelle 185
O'Flaherty, Roderic 66
O'Flaherty, Roderic 31
O'Ley 78, 79, 80, 81
O'Neill, Michael 191
Oberon 26, 79, 138, 178, 179, 180, 181, 182, 186, 187, 195, 206, 211, 230

Odysseus 47, 170, 171
Ogilby, John 21
olağanüstü güçler 163
Orkney 16
Ortaçağ 80, 90, 121, 127, 168, 174, 184, 190, 192, 204; ~ peri inançları 127
Ortaçağcılık 193
Ortodoks Hıristiyanlığın alternatif toplumları 44
oyunculuk becerileri 75

Ö
öcüler 60
ölüm 19, 47, 62, 110, 111, 124, 131, 186
özbilinç duygusu 36

P
pagan tanrılar 46, 47
Paracelsus 27
Paré 150
Parsons, Colin 158
Sör Paton, Joseph Noel 138, 206, 207
Patterson, Annabel 179
peri(ler): ~ bölgesi 82, 83, 146; ~ çekiciliği 48, 94; ~ deneyimi 58; ~ dünyası 44, 178, 248; ~ ekolojisi 263; ~ fantezisi 194; ~ felci 82; ~ halkları 50; ~ hayvanları 44, 165; ~ inanç(lar)ı 27, 29, 44, 77, 102, 115, 119; ~ kıvılcımları 51; ~ korkusu 76, 105, 147; ~ krallığı 56, 146; ~ kuşu 60; ~ diyarı 76, 146, 175, 227, 232; ~ masalları 97; ~ minyatürleri 180; ~ miti 91; ~ müziği 44, 55, 56; ~ otoritesi 234; ~ parası 71; ~ patlaması 109; ~ statüsü 95; ~ sürümü 92; ~ topları 51; ~ yağı 53
perili evler 158, 162
Peters, Bridget 110
Philips, Judith 74, 75, 76
Pike, Oliver 64
Playfair, Giles 218
Pope, Alexander 205
popüler: ~ kültür 82, 138, 277; ~ zihin meseleleri 46
post-Romantik sanat 206
Powell, T. A. 255
Price, David 86
Protestan kampı 102
Puck 38, 177, 178, 181, 182, 183, 199, 205, 214, 227, 238, 262, 271
Pullman, Philip 172, 221

R
Randi, James 237
Reeves, Joseph 132, 133, 134
Regis, Lyme 61
resmî: ~ politika 83; ~ güç 100
Reynolds, E. J. A. 255
Rhys, John 56, 115
Riall, Charles 111
Roberts, Kai 34
Knockrowlu Roche, Denis 77
Roma sikkeleri 71
Rossetti , Christina 200, 201, 203, 204
Rossetti, Dante Gabriel 201
Rowe, Anne 101
röntgencilik gerilimi 193
ruh kafesleri 89
rutin rahatsızlık 41
Ryan, Meda 163

S
Kont de Salis, Kont John 46
sanat 20, 86, 168, 174, 212, 276
sanayi: ~ çağının yoksulluğu 188; ~nin öğütücü faydacılığı 188
Sanderson, Stewart 119
Sands, J. 152
Seery, John 148
seks 47, 177, 191, 204, 207
Shakespeare 16, 116, 138, 173, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 189, 204, 206, 209, 211, 224, 243, 262
Shaw, Christian 102
Sheehan, Tom 133
Shelley, Percy Bysshe 191
Silver, Carole 108, 110, 153, 190, 276
Simmons, John 142, 212
sinema 172, 214, 217
Smith, Charles C. 85

Smyth, Thomas 125
Spatz, Jonas 190
Spielberg, Steven 100, 224, 245
Stanley, Tim 46
Stillingfleet, Edward 118, 119
Stothard, Thomas 205
Strathaquin, Isobel 102

Ş
şamanik inziva dönemi 80
şamanist bir statü 95
şiir 20, 87, 172, 183, 192, 198, 200, 205

T
tanrısal güçler 48, 49
tapınma 35
tarih 15, 100, 251
Taş Devri 136
Taylor, Paul 217
Aziz Teath 103
teoloji 21, 35, 47, 134
Aziz Teresa 118
Terriss, Ellaline 228
tıbbi otorite 79
Tickell 186, 187, 188
Titania 79, 138, 142, 178, 179, 180, 181, 206, 211, 212, 230, 232
tiyatro 182, 217
topluluğun iyiliği 112
toplumsal: ~ baskı 47; ~ gerilimler 122; ~ hiyerarşi 44
Trevelyan, John 114
Trevelyan, Walter 113
tuhaflık ağı 82
Tweed, Matt 271

U
Uniack, Richard 116
Uraisg Coire nan 38
Uzay Çağı 171

Ü
üst orta sınıf ebeveynler 115

V
vampir(ler) 12, 18, 28, 41, 43, 60, 101, 104, 105, 120, 125, 126, 132, 134, 135, 150, 151, 156
Victoria Kraliçe 40
Viktorya: ~ dönemi 42, 56, 86, 107, 114, 116, 168, 171, 174, 177, 185, 198, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 223, 231, 243; ~ toplumu 232
Vudu ölümü 111

W
Waldron, George 30, 60, 61, 68, 83
Waterhouse, John William 142, 143, 212
Watson, E. C. 167
Watterson, John 63
Waugh, Daisy 233
Wells, H. G. 224
Wentz, Evans 68, 80, 152
Westropp, Thomas 22, 28, 29, 31, 52, 59, 61, 65, 67, 71, 90, 111, 112, 120, 137, 149, 160, 161, 241, 263, 264, 276
Whitman, Walt 224
Newburghlu William 38
Williams sendromu 107
Williams, David 29
Williams, Edward 12
Williams, Noel 231
Wood, Thomas 58
Woodward, Mary 76
Woodyard, Chris 58
Woolf, Leonard 223
Wordsworth 189, 190
Wright, Arthur 240
Wright, Thomas 38

Y
yalnızlık 186
yazılı teoloji 47
yetişkin: ~ dünyası 49; ~ zulmü 91
Young, Simon 18, 114, 276, 278
Yunan tanrıları 16, 47

"Periler, şölen ve dansa kadar insan yaşamının neredeyse her yönünü taklit etme eğilimleriyle çoğumuzun aşina olduğu daha ruhani hayaletlere pek de benzemezler. Bu, kısmen hayalet perinin yalnızca belirli bir tür peri olduğu gerçeğiyle açıklanabilir. Perilerin bizzat ölülerin ruhları olduğu meselesi de kesinlikle karmaşıktır. Bazıları için mesele sadece ölü olmak değil; ne zaman, nerede ve nasıl öldüğü meselesiydi."

Birçok film ve animasyonda izlediğimiz periler gerçekten sevimli miydi? 17. yüzyıl Avrupası'nda yaşayan insanlar için kesinlikle değildi. Dünyayı yok etme gücüne sahip olduğuna inanılan periler, musallat olduğuna inanılan evlerin terk edilmesine, insanların öldürülmesine yol açtı. Hayaletler, cadılar, kara büyüler gibi periler de 20. yüzyıla kadar insanların en büyük korkusu oldu.

Edebiyatta ve sanatta korku nedeni olan perilerin 20. yüzyıldan itibaren sevimli kahramanlara dönüşünü tarihsel bir çerçevede inceleyen Richard Sugg, akıcı üslubuyla bizi, bugünün kahramanlarının karanlık geçmişine bakmaya davet ediyor.

FOL PERİLER
KİTAP NO / 230 BASKI / 1
/folkitap /folkitap /folkitap